

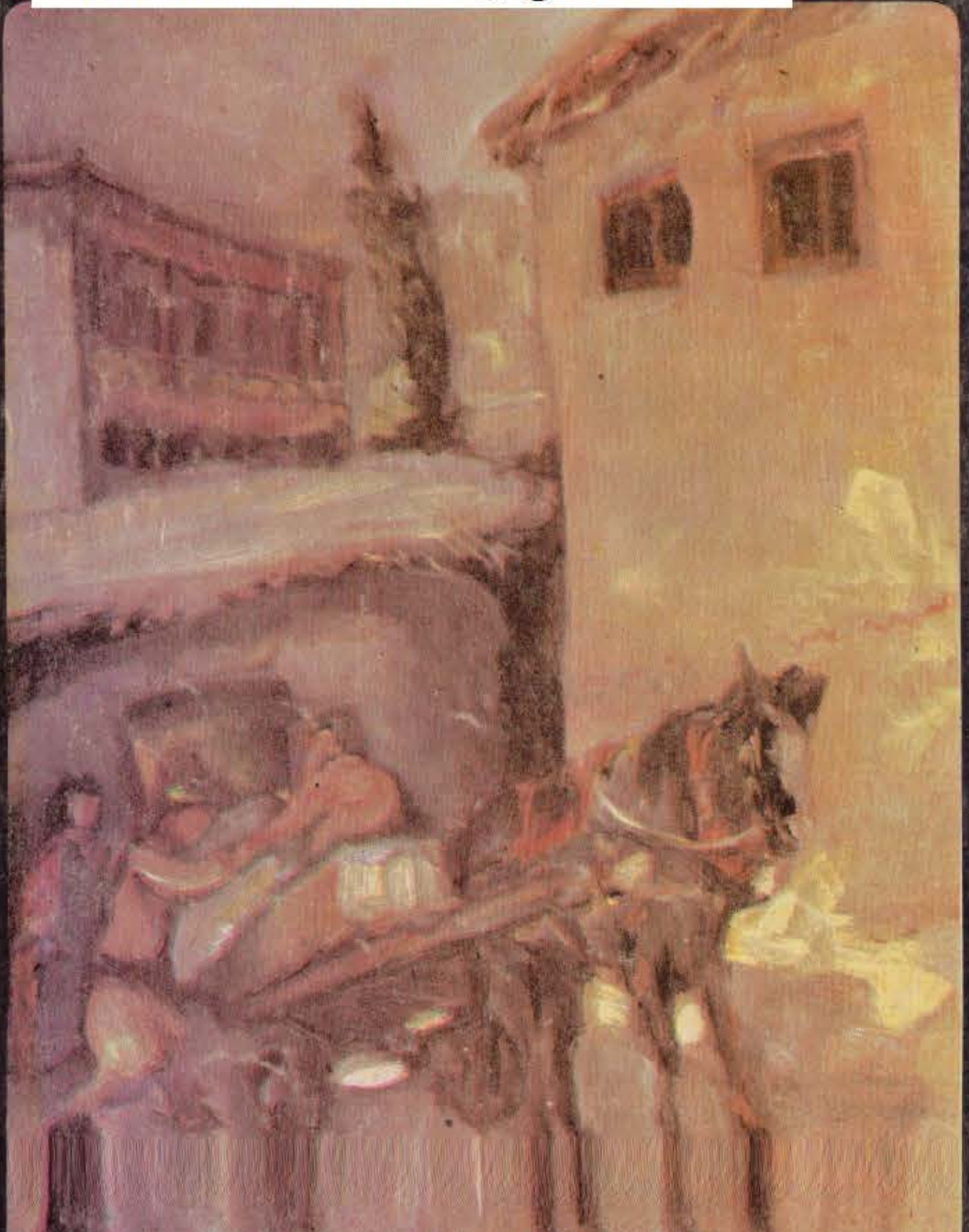
38

تشرینی دووهم 1985 سالی چوارهم

کاروان

گوفاریکی روشنبیری مانگانه به نه میندارینی گشتنی روشنبیری و لاوان به زمانی کوردی و عه ره بی دهری دهکا

chalakmuhamad@gmail.com

کاروان

۱۳۸۵/۱۲/۲۵
دوستان! کاروان

گوڤارنگی روشنبیری مانگانه به

نه مینداریتی گشتی روشنبیری و
لاوان به زمانی کوردی و عره بی
دهری دهکا

له م ژماره یه دا

- میژوو : دکتور : عبدالرحمن عبدالله ، عزالدین فیضی
- روونکردنه وه بیهک : کاروان
- زمانه وانسی : غازي فاتح وهیس ، د. نه وره حمانی
حاجی مارف ، محمد امین هه ورامانی
- رهخنه و لیکولینه وه : عبدالرحمن مزوری ، هاشم کاکه بی و هه رده ویل
کاکه بی ، علی فاتح دزه بی
- دیوانی کاروان : حه سبب قه رده اخی ، ملا مسعود ، بی بهش ،
عثمان عهوتی ، سه لمان کوفلی ،
محسن قوچان ، عدنان مزیری ،
نه نوهر قادر محمه د ، فاضل محمد توفیق
- جیهانی چیروک : زیاد نقیب برواری ، ترار محمد سعید
تازام قه رده اخی
- شانۆگه ری : طلعت سامان
- ته ندروستی : دکتور : سهر دار عبدالرحمن امین ،
د. برهان حسن ، د. نزار محمد
محمد امین ، محمد قادر به رزنجی
- زانیاری : شیرکو فتح الله ،
جلال حمه صالح اسماعیل
- فونکلور : عبدالله حسین رسول ، شوکور مسته فا

سه رنووسه ر

محمد امین محمد احمد

جیگری سه رنووسه ر

حسین عارف

38

تشرینی دووهم / ۱۹۸۵

سالی چواره م

نه درهس

هه ولیر : نه مینداریتی ی

گشتی روشنبیری و لاوان

گوڤاری «کاروان» ت : ۲۰۸۸۲

نرخ (۲۵۰) فلسه

له کتبخانه ی نیشتمانی له به غدا ژماره «۴۸۳» ی سالی «۱۹۸۲» ی دراوه تی
له چاپخانه ی «دار آفاق عربیه» چاپکراوه

هه ندى زانیا رى تده باره رى ره مزى نافع

عسكرى (بوو .

وابزانم روژى دوايى بوو ياهر شه و روژه سه يرم كرد
 ئيستى سوار - به سه ركردايه تى (ملازم سيد حسين) ي براى
 (سيد حسن) به ناو شارا تى شه پرن ، پرسيم وتيان : شه چن
 « نه مانه كان » بگرن . هه شه و روژه له دى به كى نزيك هه و لير كه
 دى مالى (نافع ناغا) بوو ، « نه مانه كان » كه له ناو دارو
 دره ختى دى به كه دا خويان شار دبووه به دى يان كردن و
 گرتيان و هينا ياننه شارى هه و لير بو سه را .. له ژوورى (مدير
 شرطه) خوا لى خوشبوو صبرى عبدالله دايان نان ، نه يان
 هيشتم كه س به لاي شه و ژووره دا تيه پريت .

دواى گرتى « نه مانه كان » كه و تته سو راخى
 خوالى خوشبوو كاك ره مزى ، له كوئى بيدوزنه وه ؟ .. هه ندى كى
 وتيان : له مالى خزمى كى خوى شار دبووه . هه ندى كى
 نه يان وت : كه س و كارى كه زانيان حكومت به يى زانيو وه به
 شوينيا ته كه رين خويان هينا ويانه دا ويانه به ده سته وه .

هه چو نيك بيت نه و يش روژى دوايى گيرا ، به لام
 چون زانرا ره مزى له گه ل شه « نه مانه » دا بووه بوم روون
 نه كرايه وه .

ئيتى كاره كه يان شه و نده به نه ينى گرتبوو نه يان هيشتم
 كه س بيانينى و قسه يان له گه ل بكا ، ته نانه ت منيش كه زور
 ناشناو دوستى (صبرى و سيد حسن) بووم نه يان هيشتم بجمه
 ژووره وه ، وابزانم هه شه و شه وه ره وانه ي به غدايان كردن .

له هه موو هه و ليردا ، دهنگ بلاو بووه كه شه نه مانه
 له گه ل دلاوه رى نه مرى كوردا ره مزى (نافع ناغا) هاتوون بو
 كوردستان و سه ركرده كانى كورد ، به تايبه تى (شيخ محمود)
 ببين ، وه به يارمه تى « نه مان » كورده كان شو ريشيك
 هه لگير سين و هه بو شه مه به سته ليره ي زيرى ، زورو درمان و
 هه زاران وينه ي (شيخ محمود) يان له گه ل خويان هينا وه .

[منيش گه ليك ته قه لام دا تو بگم و بزاتم چى بووه ،
 به لام ليره دا شه بى به لره وه ش بنيم كه وتيان درماني زورىان
 له گه ل خويان هينا وه ، ويستم شه و درمانانه يابه هيمه ت يا
 به قيمه ت ده ستم كه ويت ، چونكه له وسالانه دا درمان

نزيكه ي ساليك له مه و بهر ، روژيكيان به ريز كاك مه سعود
 محمد له گه ل به ريز د . كمال مظهر باسى خوالى خوشبوو ره مزى
 نافع ناغا يان كرد ، منيش وتم شه و ساله من له هه و لير دوكتورى
 حاميه بووم ، هه ندى كم له و به سه رها ته بيستووه ، هه روو كيان
 وتيان شه مانه وى شتيك له و به سه رها ته دليرانه يه بنووسين ، بو
 شه وى شه و پاله وانه به ترخه له بير نه چيته وه هه له يادا بيت ،
 بو شه و روژيك ديينه لات چيت ديوه چيت بيستووه ، شه وى
 له بيرت ماوه بو ماني بگيره وه ، منيش به راستى زور پي خوشحال
 بووم بتوانم يارمه تيان بدهم ، به لام داخه كه م ، ساليكى ره به ق
 تيره ي هه رنه هاتن ، هه تا له م روژانه دا له گوشارى ژماره
 (۳۲) ي كاروانى خوشه ويستدا نووسينه به ترخه كه ي
 ماموستاى مه زن و به ريز كاك (مسعود محمد) م به رچاو كه وت ،
 له نووسينه كه يدا داخوازي لى كردوم چيم ديوه و چيم بيستووه
 هه تا شه و او پيرو به كه و ته نه بووم بينووسمه وه .

زور حه زم شه كرد ماموستاى مه زن و به ريز به ده سته و
 به نجه نه خشينه كه ي خوى شه مه ي من شه يزاتم به رازا وه يى
 بينوسيا به نه ك ناشيه كى وه كو من شه م باسه ميژوويى به به ترخه
 تو مار بكات ، له گه ل شه و هه شدا زات شه نيمه به رخوم چيم
 بيستووه و چيم له بير ماوه پيشكه شي خوينده وارانى به ريزى
 بگم هيوادرم نرخی ميژوويى هه بيت .

روژيكيان سه يرده كه م شارى هه و لير خروشا وه ،
 خه لقه كه پيكا دين و ده چن ، سر به سر پيانه له چه ند كه سى كى
 له وانه ي شه يان ناسم ليم پرسين چى هه يه ؟ .. چى نى به ؟
 بوچ وه ها شپه رزه بوون و پيكا دين و ده چن ؟ .. ته نيا
 وه راميان شه وه بوو « نه مان هاتوون » نه مان هاتوونه كوئى ؟ ..
 چى شه كن ؟ .. كه س نايزانى !

له پاشا نامير حاميه م دى ، خوا لى خوشبوو سيد حسن
 بوو ، چكه له وه ي نامير حاميه بوو دوستايه تيبكى باشمان
 هه بوو ، ليم پرسى چى هه يه ؟ .. واته م حه شاماته خروشا وون ،
 وتى چه ند ضابطيكى نه مان هاتوونه شه هه ريمه و خويان
 شار دبوته وه ، شه و خه ريكين به هه موو لايه ك جيگه كانيان
 بدوزينه وه ، تيگه يشتم مه به سته له هه موو لايه ك (شرطه و

به تايبه تي ده رمانی « ئه لمانی » زور به نرخی بوو وه له بازاردا دهست نه ده که وت [.

بو ئه وهی راستی شته که تی بگم ، بریارم دا چاکتر ئه وه یه یه کسه ره له (مدیر شرطه) وه رگرم ، له بهر ئه وه چوومه لای ، لیم پرسی که به راستی چی بووه و چون بووه ؟ چی له « ئه لمانه کان » تیگه یشتوو به پیم بلیت ؟ .. وتی : سی ضابط بوون ، یه کیکیان راندبوو ، یه کیکیان (ملازم دکتور) بوو ، ئه ویتریان (ملازم ئه ندازیار) بوو . وتی : هه پرسیکمان ئی ئه کردن « دوو ملازمه که » دهستیان بو (راند) هکه دریزده کرد ، مه بهستیان ئه وه بوو ئه وان مافی قسه کردنیان نییه .. ته نیا (راند) هکه به بوتهی ئه وهی سه رکرده یانه ، مافی قسه کردن و وه لام دانه وهی هه یه ، ئه ویش به جوریک ده می نابوو به یه کدا هه رجیمان ئی ئه پرسی ورتهی نه ده کرد ، وه رامی هیچ پرسسیاریکی نه ئه داینه وه . دوا ی گه لیک ته قه لادان ، ده می کرده وه ، وتی : یه شنتان پی بلیم ، هه پرسیاریک بکن و به هه رجوریکی بکن من وه لامتان ناده مه وه ، به لام ئه مه وی بو میژوو یه ک شنتان تی بگه بینم وه دوا ی ئه وه هیچ خوتان ماندو مه که ن چونکه هیچ هیزیک نییه له جیهاندا بتوانی قسه له ئیمه ده رهینی ، ئیمه ش پیمان وت : فه رموو چیت ئه وی بیلی ئه وا گویمان گرتوو ، له ئیمه ش وابوو که دان به هه ندی نه بیندا ئه نیت .

کابرای ئه لمانی خوی قنچ کرده وه .. [وتی : وه کوه مه مو بیستوتانه ئه لین گه لی (ئه لمان) ی له گه لانی جیهان نازاترو جه نگاوه رترن . به لام له م کاره ماندا بو مان ده رکه وت گه لی کورد له « ئه لمان » نازاترو به جه رگرتن ئیمه له « ئه لمانیا » له سی چوار مانگ پتر مه شقی ئه که ین هه تا فیر ئه بین چون به چه تر (پاره شوت) خومان له فروکه وه به رده یه خواری . به لام ئه وه کورده به جه رگه ی له گه لمان هات چه ند ته قه لای له گه لدا درا فیری به چه تر هاتنه خواره وه ی بکن هه رملی نه داو ئه ی وت : من بی مه شقی کردن خوم ئه هاویژمه خواری ئیمه ش به راستی که وتینه دوودلیه وه ئایا بروای پی بکه ین ؟ .. ئایا ناترسیت ؟ .. ئه گه ر ترساو خوی نه هاویشته خواری ! .. به رنامه که مان سه رناگریت ، وه نه بی به ته ریقی بگه ریینه وه ، گه لیکی تر ته قه لای له گه ل درا هه ربی سوود بوو ! .. ناخری وتی : چیتان له من ئه وی ؟ ناتانه وی به چه تر خوم فریده مه خواری ، باشه

ئه وا من بریارم دا که گه یشتینه کوردستان من یه که م که س به له پیش ئه وه دا خوم بهاویژمه سه رزه وی .

کاک ره مزی چه ند وینه یه کی هه بوو به جل و به رگی کوردی یه وه گیرابوو ، له سه ر ئه و وینه جلی درویه که چه ند ده ستیک جلی کوردیان بو برین .. ئینجا دوا ی ئه وه ی چی پیویست بوو ئاماده مان کردو ، خومان ئاماده بووین ، فه رمانمان بو هات بکه وینه ری سواری فروکه بووین بو « روستوف له روسیا » پاش پشودان ، له وی وه که وتینه ری به ره و کوردستانی عیراق .

به لام داخه که م که سنوری عراقمان بری و گه یشتینه عراق زریان و ره شه باو توفیک له ئاسمان هه لی کرد ، فروکه وان سه ری ئی تیکچوو ، راست و چه پی خوی گوم کرد ، فروکه وه کو بیشکه ی شکاوی ئی هات ، فروکه وان چاری نه ما پی ی گو تین ئه بی خوتان بهاویژنه خواری ئه گینا له وان یه فروکه که مان بشکیت و هه موومان بمرین ، له بهر ئه وه بریارماندا خومان بهاوینه خواری .. که نه م بریاره مان دا سه یرمان کرد ره مزی وه کو پلنگ راهه ری و هه ستایه سه ربی وتی : [ئه وا من خوم ئه هاویژمه خواری هیوادارم له سه رزه وی یه کتر بدوزینه وه] . هه رده رگای فروکه ی بوکرایه وه به دوو چاوی گه شی برخوشی یه وه ، وتی : بو سه رزه وی و خوی هاویشته خواری . ئه و پاله وان به جه رگه که هیچ برومان نه بوو ئه وه نه ده نازاو به جه رگ بیت به چه شنیک هه موو سه رمان سوپماو چه په ساین ، دوا ی ئه و ئیمه ش یه که یه که خومان فریده یه خواری ، که گه یشتینه سه رزه وی هیشتا تاریک و رون بوو .. له یه که وه دووربووین ، ئاگامان له یه کتر نه بوو ، هه ری که مان وه کو له پیشا بریارماندا بوو چه تره که ی خوی له ژیر خاکدا شارده وه ، به شوین یه کتردا گه راین هه تا یه کترمان دوزی یه وه .. که ره مزیمان دوزی یه وه لیمان پرسی له کو یین ؟ .. وتی : نازانم ! .. بام بروین هه تاکه س نه ی دیوین .

روژ ته واو هه موو لایه کی روناک کردبووه ، زه مزی له گه ل چه ند جوتیاریک دا به عه ره بی قسه ی کرد ، تیگه یشت نزیک ی شاری (موصلین) .

ئیتر به په له که وتینه ری هاتینه سه رزی له که له کی یاسین ئاغا ، له ویوه به هه ر جوریک بوو گه یشتینه نزیک هه ولیر ، کاک ره مزی بردینه دی یه که ی خویان ، له وی ئیمه ی له ناو

ره مزی نافیع و

بو چوونه کانی

کاک مه سعود محه مه دو

کاک محه مه دی مه لاکه ریم

عزالدين فيضي

ماوهیهک بوو دهمویست له بابته ژبانی هه فالیکه
کونم که ره مزی نافع ناغایه بدویم . به لام کاک مه سعود
محهمه د له گوڤاری کارواندا دهستی خوی له
نووسینه که دا پیش خست و زوریشم پی خوش بوو .
دیسانه وه ویستم هه ندی شت روون بکه مه وه و چه ند
ناگاداریه کی تر بخرمه سه ری . له بهر نه خوشیم نه ویشم
پی نه کرا . به لام له م دوا ییهدا کاک محه مه دی مه لاکه ریم له
هاوکاریدا به گویره ی بیرواری خوی وه لامی کاک
مه سعود محه مه دی داوه ته وه و له بابته که داوه .

دره خته کاندای شارده وه . هه رچیمان پیویست بوو له خواردن و
نوین بویان هینانین . دوا ی نه وه خوی رویشت . نیترونه مان
دی به وه . هه تا نیوه هاتنه سه رمان .

تکامان نه وه یه پیمان بلین له کوئی یه [. نیترونه بیده نگ بوو
ورته ی نه کرد . دوا ی نه وه به دهست به سه ری نیترونه به غدا .
نه مه قسه ی خوالیخوشبوو (مدیر شریطه) صبری
عبدالله) بوو له پاشا له هه ولیر دهنگ بلاو بووه گوایا یه کیکیان
چه تره کی باش نه شارده ته وه . جوتیاریک دوزیویه تیبه وه .
چوهه خه به ری داوه به بولیس . نه وانیش که وتوونه ته سو راخی
خاوه نی نه چه تره . هه تا زانیویانه چوار که س جلی کوردیان
له بهر دا بووه و زمانیان نه زانیوه و به ره و زاب رویشتون
به وجوره شوینیان هه لگرتون هه تا زانیویانه هاتوونه هه ولیر .
نه وه ی نه متوانی تی ی بگم وه هه تا نیستاش هه ر
تینه که یشتووم . نه وه بوو چونیان زانی ره مزی یه کیکه له و چوار
زه لامه نه گه ر له وه پیش خه به ریان نه بووبی .

دوا ی چه ند روژیک کابرایه کی نینگلیز له هه ولیر بوو .
وابزانم ناوی « میجر ستینگ » بوو . وه کو شابه ندهر
وابوو . ناسیاییمان هه بوو به هوی چاره کردنی چه ند نه خوشیک
له وانه ی نیشیان له لا نه کرد . لیم پرسی : « چیتان له نه لمانه کان
کرد » وتی : ره مزی له به غدا (محاکمه) نه کریت به لام
« نه لمانه کان » وه کو دیل سه یر نه کرین . ناتوانین له (عیراق)
هیچ که لکیان لی وه رگرین . له بهر نه وه بریار دراوه . بیان نین
بو (قاهیره) له وی ژووری تاییه تیمان هه یه . هه ر قسه یه ک بکه ن
تومار نه کریت به هوی نامرازی کاره بابی یه وه . به لکی له ناو
خویاندا هه ندی قسه ی وه ها بکه ن که لکی بی بو نیمه له بابته
شهره وه .

خوینده واری به ریز نه مه ی له سه ره وه پیشکه شم کردن
نه وه یه له بابته . هاتنی خوالیخوشبوو . ره مزی ی دلیرو
پاله وانی نه مری هه ولیر له گه ل نه و سی (ضابطه) « نه لمانه
له کاتی خویدا بیستوومه . رهنگه هه ندیکیشم له بیر چوو بیته وه
چونکه چل و دوو سالی ته وای به سه را تینه ریوه . لیم ببورن
که نه متوانی وه کو کاک (مسعود) ی به ریز نووسینه که م
برازینه وه .

ئىنجا چارەم نەماو بە پىويستەم زانى كە چەند دىرىك بو
خوينەرى بەرىز باويمە سەرکاغەز نەگەر شايانى سوود
بیت .

۱ - خوالى خوشبوو رەمزی ھەقائىكى زۆر نىكىم بوو ، لە بۆلى
يەكەمى سەرەتايىيە ۋە پىكە ۋە بووين تا پلەي ناوھەندىمان لە
ھەولير تەواو كرد . لە سالى ۱۹۲۶ مەن كەوتمە بەغدا بو خويندن
لە خانەي ماموستايان ، ئەويش وايزانم چوو بو كەركوك بو
ئەوھى قوتابخانەي دووا ناوھەندى تەواو بكا ، چونكە لە و كاتيدا
قوتاغى دووا ناوھەندى لە ھەولير نەبوو . رەمزی ۋە ھەقالەكانى
بەرھەمى پەرەردەي چەند ماموستايەكى سەرەتايى ئەو كاتە
بوون كە زۆر بە دلسوزى بيروباوھەرى كوردايەتى ۋە
نيشتمانى پەرەردىيان لە مېشكى قوتاياندا دەچەقاند . لەگەل
پېشكەوتنى رەمزی لە تەمەندا ئەم ھەستەي زياتر لە مېشك ۋە
دەروونيا دەجوولايە ۋە بە ھەموو چەشنيك چ لە ناو قوتابخانە
چ لەدەرەوھيدا بو پەرەيدانى بيروباوھەرى كوردايەتى دريغى
نەدەكرد . خويشى لە بەر ئەوھى كە دايقى خوشناو بوو
كوردىيەكى رەوان ۋە پاراوى قسە دەكرد ، لاويكى دل ۋە دەروون
پاك ۋە دلسوزو ناسك ۋە رووح پەرەردە بوو ، ھەر دەم دەمى بە
پىكەنەن بوو ، دروو خۆھەلكيشان ۋە خۆپەسند كردنى لانەبوو ،
براى كەورەشى خوالى خوشبوو قەرەنى نافع ئاغا پېشەرەويك
بوو بو ئەو ، ھانى دەدا بو چەقاندنى بيروباوھەرى تەوايەتى
لە مېشكيدا .

لە پاش تەواو كردنى خويندن لە كەركوك كاك رەمزی چووھ
دەرەوھى وولات ، ماوھەك لە بەيرووت دەخويند لەويوھ چوو
بو ئەستەمبوول .

لە سالى ۱۹۲۹ كە بە ماموستا دامەزرام لە ھەولير ، بەر
پرسيارى پارتى ھىوا لە ھەولير بە مەن سپىردرا ، لە و كاتى زانيم
كە رەمزيش ئەندامەتايادا ، لە سالى ۱۹۴۰ بوو كە جاريكيان لە
خزمەت ماموستا رەفيق حىلمى دانىشتبووين لە مالى خوالى
خوشبوو يونس قادر كە بەرپوھەرى ئەشغال بوو لە ھەولير ۋە
خويشى خەلقى سلەيمانى بوو ئەنداميش بوو لە ھىوا ، لە و

كاتەدا رەمزی ۋە ھەقائىكى ھاتنە ژوورەوھ وسلاويكى
سەربازانەي زۆر بەتوندى بو ماموستا رەفيق حىلمى كرد ، وا
ھاتە بەرچاوم ھەموو لەشى پىر لە چالاكى ۋە دلسوزى ۋە دەروون
پاكي بوو . پاش ئەوھى نيتر نەمدىنە ۋە تالە بەندىخانە بەرپوو .
رەمزی لەگەل ئەلمانەكان بە ھەلە لەناحىيەي حەمدانىيەي سەر بە
پاريزگاي مووسل نزيك جياي مەقلووب بە چەتر ھاتنە خوارەوھ ،
مەبەستيان ھەر ۋەكوو بېستەم دابەزىن بوو لە نزيك سنوورى
ئيران لە دەشتى بيتوين ۋە رانيە ۋە قەلادزە . كە كەوتنە لاي
حەمدانىيە ريگاي گويزيان گرت بو ئەوھى لە زنى كەورە
بەرپەوھەو بچن بو دىيەكەي خويان كە ناوى تەرجانە ۋە سەر
بەناحىيەي گويزە ئەو قايغەوانەي كە ئەوانەي پەراندەوھ ، بو
بەيانى لە گويزە ھاتە لام ، ئەو كاتى مەن بەرپوھەرى قوتابخانە
بووم لەوى ، قايغەوانەكە ووتى ئەوانە جلى كوردىيان لە بەرپوو
بە لام بەكورد نەدەچوون چونكە خويان لە قايغەوھ بو سەر زەوى
ھەلدا ، كرمانجەتى لاي خومان زۆر بە ھىمنى لە قايغ
دادەبەزى ، ھەر ۋەھا قايغەوانەكە ووتى : يەكيكيان لىي پىرسيم
بەرپوھەرى قوتابخانە لىزە كييە ، ئەويش ناوى مەنى دابوو ،
گوئبووى ئەي بەرپوھەرى ناخىيە كييە ووتى منيش پىم ووت
عومەر ميرانە ئەويش (مەبەست لىزە رەمزی يە) بى دەنگ ببوو ،
چونكە دەيزانى جىي مەترسيبە بو ئىمە كە واپيشان بەدات
ناسيارى ھەيە لەگەلماندا بە پىي ئەوھى كە مەن برادەريكى
نزيكىمە ۋە كاك عومەر ميرانيش كورى خالىيتى ۋە دوستيشى بوو .
ئىنجا لە گويزەوھ دەچن بو گوندەكەيان تەرجان كە باوكى
رەمزی زۆر ترين كاتى خوى لە وگوندە رادەبوارد ، لەويشەوھ
پاش چەند روژيك لە ريگاي ھەوليرەوھ خويان كە ياندە دىيەكانى
ترى خويان لە روژھەلاتى ھەولير تا گەيشتنە گوندى بىنوگە ۋە
لەوى خويان شاردەوھ ، بەلام ھەر ۋەكوو زانيمان يەكيكى
خەلكى كونەقلووسە بە تەمەنى پارەوھىول جىگايەكانى بو
دەولەت دەستنيشان كردو گيران ۋە ئەلمانەكان بەدیل داندان ۋە
رەمزيش كەوتە بەندىخانە ۋە لە ئەنجامدا بەرديانە قاھيرە ۋە
لە پاشدا دووبارە ھىنايانەوھ بەغدا . لە لايەن خزمەكانيشى
ھەول ۋە تەقەللايەكى زۆردرا تا حوكمى ئىعدامى كرا بەبىست
سال ، ھەر لە ناو بەندىخانەدا تووشى نەخوشى دەروونى بوو لە

به ندیخانه به دروازه درچوو . له کاتی نه خوشیدا چه ند جار چاوم بی ده که وت وله گه لی داده نیشتم ، به لام له وده نه مابوو که سوودی لی وه ریگریت له سالی ۱۹۴۷ کوچی دواپی کرد خوی لی خوشبی .

۲ - میژووی کورد وه که میله تانی تری نازاد بخواز پیره له سه دان داستانی پاله وانانه ی خوبهخت کردن و قوربانیدان له ریگه ی سهختی دابین کردنی سه رفرازی و دوواروژی روونانکی نه م گه له دا . جا هر تیکوشانیک که به نیازیکی پاکه وه له م ریگه پیروزه دا کرابیت شایانی نه وه یه به وه پیری ریزه وه یادی بگریته وه و پر به پیستی خوی پایه و پله ی له لاپه ره کانی میژوودا بو دابنریت .

ره مزی نافعیش یه که له و لاهه کورده دلسوزانه ی که به وه پیری له خوبوردنه وه پینی ناوخته ناوخته باتی بی ووچانه وه و هر له م ریگایه شدا ژبانی خوی به لایه تی له سه ر داناوه ، بویه به پیوستی ده زانم که وه فادارانه هه ولی نه م تیکوشه ره هه لسه نگین و نه وه ی تازه ی بی بنا سینین .

هه روه که له پیشه وه باسماں کرد که کاک مه سعوود محمه د ناگادارییه کی له میژووی ژبان و قوربانیدانه کی کاک ره مزی له گوژفاری کاروانی ژماره ۲۳ دا بلا و کورده وه ، وادیاریشه زوری له ناگادارییه که له خزمه کان و دوست و برادرانی ره مزی و هر گرتوه ، توانیوه تی تاراده یه ک مافی خوی بداتی هه روه ها کاک محمه دی مه لاکه ریمیش وه لامی کاک مه سعوودی له ژماره (۸۰۵) ی روزنامه ی هاوکاری داوه ته وه وای دهرخستوه که ره مزی به نه فامی و هه لئه له تاوی نه و کاره ی کردوه وه نه و قوربانیه ی داوه ، بویه به پیوستی سه ر شانی خوم ده زانم هه ندی له وخالانه ی که کاک محمه دللیاندا داوه روون بکه مه وه مه به ستیشم لیره لایه نگیری و به رگری کردن پاخود که م کردنه وه ی نرخی رای که س نییه ، به لکو چه ند سرنج و تبیینیه کی خومه دهریاره ی نه م هه قاله نه مره .

کاک محمه دی مه لاکه ریم وای بو چوو که ره مزی به نه نیایی نه م په یمانه ی له گه ل حکومه تی نه لمانیادا به ستوه . که چی ناچپته هیچ عه قلیک که کاک ره مزی به نه نیایی و سه ربه خو نه م کرده وه ی کردبی ، بی نه وه ی

که سانی تری له گه ل بی و هانیاں دابی و پالیان پیوه نابی . ره مزی کوردیکی زور دلسوز بوو هه موو کاتیک کرده وه کانی ئینگلیزی به رامبه ر کورد له سه ر زاریا بوو ، به تایبه تی کرده وه ی ئینگلیز له گه ل شاری سه لیمانی و شیخ مه محمودی نه مر ، هه رده م وای دهرده پیری که ئینگلیز به دوا ی هه موو به سه رها ته ناخوشه کانی کورده ، له به ر نه وه هه رچی بگردبایه بو توله سه ندن له ئینگلیزو پیشکه وتنی کورد لای نه و شتیکی ناسایی بوو ، هه ر وه کوو ده لین خنکاو ده ست بو پنچکه داریکی بچوک دریزه دکات بو نه وه ی خوی زرگار بکات .

ره مزی له عیراق نه ند امیکی پارتی هیوا بوو ، واشماں بیست که چوو به یرووتیش له گه ل زور له کورده کانی له بنان و سووریا په یوه ندی په یدا کردبووو هه مان ریگاشی له نه سه ته مبول و وولاتانی تر گرتبوو . جا کنی ده توانیت بریاری نه وه بدات که ره مزی نه م په یمانه ی به نه نیایی له گه ل نه لمانه کاندا به ستوه ، نایا نه لمانه کان نه وه ندی بی هه ست بووینه تا له گه ل تاچه که سیک نه م په یمانه بیسه تن بی نه وه ی له گه ل سه ره ک هوزه کانی کوردستان په یوه ندیه کیان هه بی . ره مزی و نه لمانه کان که پیکه وه هاتن وا دهرده که وت ، هه روه ک پیشتر روونمان کرده وه ، که له سنووری ئیران و عیراق بینه خواره وه و نزیک قه زاکانی رانیه و قه لادزه و ده شتی بیتوین جیگیر بن و له وی شویشیک به ناوی کورده وه دژ به ئینگلیز دابگریسنین . که واته شتیکی ناشکرایه نه م په یمانه ته نیا له به پینی ره مزی و چه ند نه لمانیک ریک ناکه ویت . له به ر نه وه ش که نه لمانه کان وا زوو گیران نه و ناگادارییانه ی که له لایان هه بوو له و بابه ته وه بو خه لکه که روون نه بووه وه تا ئیستاش به نه پینی ماوه ته وه به لام روزیک دیت هه مووی دهرده که وی و ناشکرا ده بی و نه و کاته ده زانریت که ره مزی قوربانیه کی چون داوه و چ ریگایه کی له پیناودا گرتوه .

ره مزی لایکی زور تیگه یشتوو و ناگادار بوو راستگوو یه ک ری بوو ، له به ر جوش و په روشی خوی نه ده ترساو له هیچ مه ترسییه ک نه ده گه رایه وه ، له به ر نه وه قوربانیدانه کی نه و ده بی به شتیکی زور گرنگ دابندریت . کاک محمه د به وه ی ره مزی تاوانبار کردوه که له گه ل نه لمانه

نازییه کان ریک که وتووہ . لیرہدا با ناویک لہ پاری دہرونی
 ٹوکاتی جہ ماوہر بدہینوہ بہ رامبہر کردہ وہکانی ٹینگلیز لہ
 وولاتہ کہ ماندا . لہ و کاتیدا گہل بہ گشتی رقی لہ ٹینگلیز
 دہبووہ بہ تاییہت پاش بزوتنہ وہی مایس و گہراہ وہی
 ٹینگلیز و دووبارہ داگیر کردنی عیراق . لہ بہر ٹہ وہی
 کہ ٹہمانہ کان دژی ٹینگلیز بوون جہ ماوہر ہہ وہسی بہ
 دوستایہ تییان دہہات . ہہرچہ ندہ دہشیانزانی کہ رژیمی
 ٹہمانی رژیمنیکی دکتاتوروی و ٹیمپریالیزمیہ . بو نمونہ
 نیوارہ یہ کیان لہ روژانی مایسی ۱۹۴۱ چہ ند ٹوتوموبیلیکی لوژی
 کہ سہربازہ ٹہمانہ کان تیدا بوولہ شہقامی ہہ ولیردا
 و ہستابوون ، خہلکہ کہ دہورہی لیدان و دہستیان کرد بہ چہ پلہ
 ریزان و سہلہ وات لیدان ، ٹہوش ہہر لہ بہر ٹہوہ بوو کہ دژی
 ٹینگلیز ہہروہا ہہرایہ کہی شیخ جہ سہتی کہ لہ ۱۶ ی
 مایسی ۱۹۴۱ لہ ہہولیر روویدا ہہولیر ہہمووی ہیرشی پردہ
 سہرسہرا ، ٹہمش لہ بنہر ہدا بو پہسند کردنی ٹہمانہ کان و
 راوہستان دژ بہ ٹینگلیز بوو . لہ وکاتی ٹہگہر پاریزگاری ہہولیر
 خوالی خوشبوو صالح زہکی صاحبیقراں و نامیر فہ وجیش ٹہمین
 رواندزی نہ بوونایہ ، کارہ ساتیکی زور گہورہ دہقہ و ماو زور
 کہ س دہکوژرا ، شہشی ٹہیلوولی سلہ یمانی لہ ہہولیر دووبارہ
 دہکرایہ وہ ، بہ لام ہیمنی ولہ سہر خوبی ٹہو دووزاتہ وای کرد
 کارہ ساتہ کہ بہ ٹاسانی کوتایی پی بیت ، ٹہم خوبیشاندانہش
 ہہر لہ دلسوزیہ کی نیشتمان پہرورہ پیانہی دژ بہ ٹینگلیز بوولہ
 دہرفہ تیکی تردا ٹہم رووداوش بہ دریزی بو خونہری بہ ریز
 دہخمہ سہر کاغز . مہ بہ ستم لہ و قسانہ ٹہوہیہ کہ ہہر تہنیا
 رہمزی رقی لہ ٹینگلیز نہ بوو بہ لکو زورترین کوردی عیراق وای
 دہزانی ہوی دوواکہ وتنی کورد ٹیمپریالیزمی ٹینگلیزہ ، لہ بہر
 ٹہوہ وایان دہزانی روولہ ہہر لایہک بکن ٹہوہ بو بہر ژہوہندی
 کوردہ . شتیکی ناشکرایہ کہ رژیمی نازییہ کان رژیمنیکی
 ناپہ سہندو دکتاتوروی و دژ بہ میللہ تان بوو . بہ لام دہبی
 ٹہوش بزانی دہولہ تہ داگیرکہ رو ٹیمپریالیزمہ کان بہ ہہمان
 رینگاوہ وولاتانی بچووک و لاوازیان داگیردہ کردو
 دہچہ وساندوہوہ . بو نمونہ ٹیمپرار توریہ تی ٹینگلیز کہ خوبی
 بہ دہولہ تیکی دیموکراتی دہزانی ، لہ ماوہی جہنگی دووہمی

جیہانی ، سی یہ کی وولاتانی جیہان لہ ژیر چہ پہ لوکی ٹہو بوو تا
 رادہیہک وا بہ ناویانگ بوو کہ روژ لہ وولاتانہی لہ ژیر دہستی
 ٹہوون ناوا نہ دہبوو ، بہ نارہ زووی خوبی فہرمانزہ وایی خوبی
 بہ سہریاندا دہسہ پاندو بہروبو میشیانی دہخوارد یہک لہ و
 دہولہ تانہش دہولہ تی عیراق بوو کہ کوردستانی عیراقیش لہ
 چوارچیوہی ٹہو دایہ .

ہہرچہ ندہ من ہہر دہم خوم بہ لایہ نگیری ریکای دیموکراتی
 پیشکہ و تنخواز دادہ نیم . بہ لام ٹہوش دہ نیم کہ ٹہو
 دہولہ تانہی بہ دیموکراتی پیشکہ و تنخواز دہناسرین ، ہہر
 ٹہوان بوون کومارنیکان بو کومہ لہی کورد لہ کوردستانی نیران
 دامہ زراندا ، تا ٹہوہی بہر ژہوہندی خوبی تیدا ہہبوو
 ہشتگیرییان کرد . بہ لام کہ کشانہ وہو پیوستیان پی نہ ما
 کومہ لہ و قازی محمہ دیان کردہ پاروونکی چہ ورو فرییان دایہ
 دہموزاری شای درندہ و فارسہ کان .

ہہروہا کساک محمہ دہلی . یہ کیتی سو فیت بو خوکو
 کردنہ وہی خوبی لہ کاتی خویدا پہ یمانیکی لہ گہل ٹہمانہ
 نازییہ کان بہ ست . نینجا لیرہ دانہ و پرسیارہ خوبی ہلڈہ دات :
 نایا بوچ رہوایہ بو دہولہ تیکی پیشکہ و تنخوازی گہورہ پہ یمانیک
 لہ گہل ٹہم رژیمنہ دایہ سستی ہہرچہ ندہ کاتیش بی ، کہ چی
 تاوان و شوورہ بی بہ بو لویک یاتاقمیکی کورد لہ پینا و تروسکہ
 ہیوایہک بو رزگار کردنی نہ تہوہ لہ گہل ٹہم رژیمنہ دایہ ریک
 بکہ ویت .

ہیچ شہرم و شوورہ بی نییہ بو ہہر دہولہ تیکی لاواز بو ماوہیہک
 روولہ دہولہ تیکی گہورہ بکا بو پاراستن و پیشکہ وتنی خوبی تا
 دہگات بہ نامانچی .

دووا قسم ٹہوہیہ کہ رہمزی لہ بنہ مالہ یہ کی دیارو دہولہ مہند
 بوولہ ہہولیر ، خویشی بیوستیوایہ چ لہ عیراق چ لہ دہروہی
 وولات دہیتوانی زور بہ خوشی و ٹاسانی ژیان بیاتہ سہر . بہ لام
 دلسوزیہ کہی وای لی کرد قوربانی بہ ہہموو شتیکی خوبی بدا
 و ٹہم کارہ بہر زہ جی بہ جی بکات ، لہ بہر ٹہوہ پیوستہ
 خزمہ تہ کہی بہ کردہ وہیہ کی پیروز دابنریت نہک بہ
 ہلخہ لہ تاوو نہ فام لہ قہ لہم بدریت .

روونگردنه وه په ك

له ژماره ۲۶ ، ی گوډاره که مان و له لاپه په
 ۱۴ - ۱۶ - دا نووسینکی کاک « ممتاز خیده ری » مان
 له گوشه ی « له یادی نه مراندا » بلاوکردبووه . که له باره ی
 نه دپېو نووسه ری خوالیخوشبوو « برهان قانع » هوه بوو ،
 به لام به داخله وه نووسینه که له سه ره تاوه تاوه کو کویایی
 ستوونی په که می لاپه په « ۱۵ » له بهر هه له یه کی هونه ری
 تیکه ل به یه کتری ببوو ، بویه به پیوستمان زانی دهقی نه و
 به شه ی هه له که ی تیدا کراوه دووباره بلاوی بکه ی نه وه .. داوای
 لی بووردن له برای نووسه رو خوینه رانی گوډاره که مان ده که یین .
کاروان

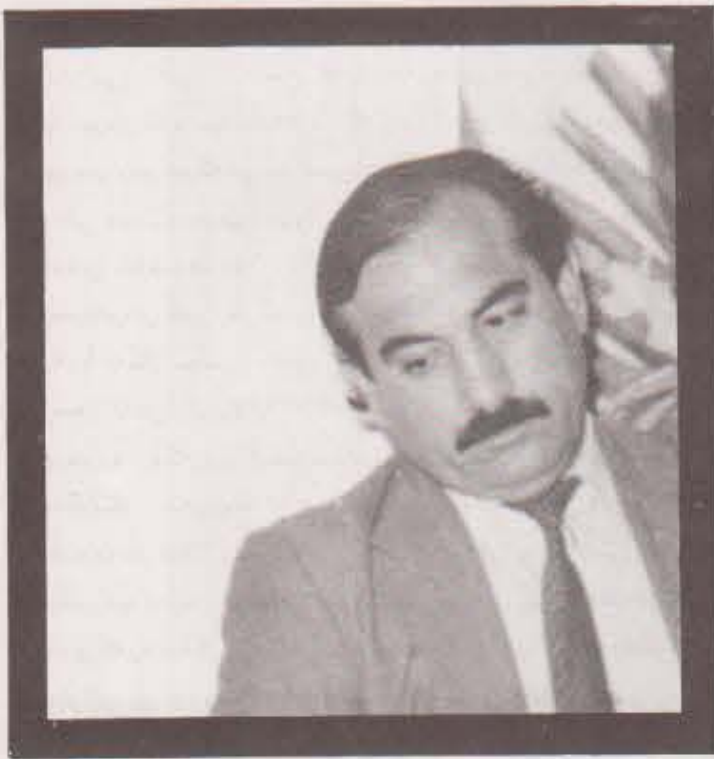
له نه نجامی دواکه وتوویی و هه ژاری کومه لدا ، سه دان ،
 بگره هه زاران تواناو به هره و زیره کی زینده به چال ده کرین ،
 به لکو به ده گمن ژماره یه کی که م به پیچه وانه ی روژگاری نیش و
 نازار سه ره لیده و شتیکی چاکیان لی دروست ببی .. !
 کومه لی کورده واریش ، له نه نجامی هه مان شه قلو و
 ناوه روکی کومه له دواکه وتوو هکان ، که ته مه نه که ی دریژیایی
 « ریسمان و ناسمانه » ، خاوه ن تواناو به هره جوړبه جوړه کان
 نه ک به ناکامی شیاو نه که یشتوون ، به لکو شه وانه ی به هر
 جوړی پی که یشتبن و که لینیکی دیاری کراویان وه ده ست
 هیناوه ، له پریکا چه پوکی نیگه تی هه مه چه شنی مردن پشستی
 ملیان ده گری و له عار دیان ده کوتی ، یان به زیوره چه ملیان
 کیانی پاکیان به خاک ده سپیری .. !!
 تانیستاکه ، به م شینوه یه ، ده یان ، بگره به سه دان
 که له مروژ روله ی جوامیری کورد له کیس چوون : !
 سوار چاکینی شه م هیدانه پیروزه و له خیزانیکی
 زحمه تکیشی نیشتمان په روهر و نه ته وه په روهر ، نووسه رو

روژنامه نووسی ناسراو ، بورهان قانع ی کوچ کردووه .
 بورهان ، دووم کوری قانع - ی شاعیری چه وساووه
 شورشگیری گلی زحمه تکیشه .. نه و مرویه ی وانا - قانع -
 که له ناو چه رگه ی نه شکه نجه ی چه وساندنه وه ی چینایه تی و
 نه ته وه بی و له باوه شی رژیمکی بوگه نی و دهره به گی و له
 ناوچه بیکی شافاوی ی هه رنجوانی کوردستان چاوی به نیش و
 نازاره وه هه لهنیاوه ته وه .. ! قانع - ی مروژ له ناو کووره ی
 نه و ژیا نه تال و پر نیشه بی سنوره دا ، بوویته ، نه و مرو
 کولنه دهر و شاعیره نه ته وه په روهری شورشگیری و نیشتمان
 په روهری پیشکه وتن خوازو خاوه ن ره و شتیکی به رزی
 کوردانه ... بورهان - ی کوچ کردووش له چوار چپوه ی
 تاییه تی و گشتی ی روژگاری نیشتمان و نه ته وه و قانع - ی
 سته مدیده له گوندی - نه وی - له بناری شاره زور سالی
 ۱۹۲۵ چاوی کردوته وه و فرچکی پیوه گرتووه .. !

بورهان قانع ، هه رچه ند تا پو لی شه شی سه ره تایي
 خویندویه تی ، به لام ماموستاو قوتابخانه راسته قینه که ی
 قانع - ی باوکی و ژیان بووه ... ! راده ی خویندن و
 خوینده واری و ناسوی روشنبری به هوی قانع - ی شاعیره وه
 خه ملیوه و قول بووه .

بورهان قانع ، له ته مه نی [۱۰] سالی دا چاوی به
 ناواتیکی خه باتی کور دایه تی شاد بووه و له گه ل ده سکه وت و
 تاقی کردنه وه ی ته مه نی په ک سالی ی کوماری جوانه مه رگی
 مه هاباد ژیاو به ره نجه رو ی ی له گه ل باوکی بو بناری شاره زور
 ده که رینه وه .. ! دووباره روو به رووی ژیانیکی زور سه خت
 بوویته .. «ناش» ده بیته به مه نزیلگه و سه رچاوه ی ژیانییان .

بورهان قانع ، له ته مه نی - ۱۲ - سالی دا له گه ل پیشه ی
 دروست کردنی ووشه ی کوریدا ناشنابووه و چاپخانه
 پیروژه که ی پیره میردی نه مر باوه شی بو ده کاته وه و ده بی به پیت
 ری که ره و هه وه سی خویندنه وه و شیعر دانان ، وه ک ناشه که ی
 قانع ده ست به هارینی ده که ن ... له نه نجامه که ی ده بیته
 خاوه ن پیشه و قه له م ، سالی - ۱۹۵۷ - شاری به غدا
 ده یقوزیته وه و خوی له نامیزی بنه ماله ی روژنامه ی
 پیشکه وتن ، وه کریکارو نووسه ریکی چالاک ده بیته وه ، نیتر

نورسینی : خوالی خورشیدور :
غازی قانع و دیس

جیاوازی

نیوان مورفیم و ووش

ناسته کانی سه ره وه ، به بی ی رای به شی دووه میان ، نه بی له واتاوه دهست بکریت به شی کردنه وهی زمان و نه مجا به ره و دانه کانی ناسته کانی خواره وه . شه و ریپازه ی که به شی دووه میان به کاری نه هینن بوشی کردنه وهی زمان ، تا راده یه ک به ریپازیکی کلاسیکی دانه نری ، چونکه زاناکانی زمانه وانای کون واتایان به بنه رتهی زمان داناوه و شی کردنه وهی رسته شیان به بنه رتهی ریزمان داناوه و راسته و راست به ستویانه به واتاوه و نه و ناسته کانی تریان پشت گوی خستوه .

پیشه کی :

به بی ی راو بو چوونی زوربه ی زمانه وانه به ناو بانگه کانی جیهان ، نه بی له ریگه ی دانه جوربه جوربه کانی زمانه وه له زمان بکولریته وه ، بو نه وهی راستی و نه نیه کانی بخرینه پرو . له هه مان کاتدا ، زمانه وانه کان له پروی خالی دهست بی کردنی شی کردنه وهی زماندا نه بن به دوو به شه وه : به بی ی رای به شیکیان ، نه بی له دهنگه وه دهست بکریت به شی کردنه وهی زمان و نه مجا له دهنگه وه به ره و دانه ی

نه‌گەر ته ماشایه‌کی زنجیره‌ی پهرسه‌دندی دیراساتی زمانه‌وانی بکه‌ین ، نه‌بینین هه‌تا سه‌ره‌تای ئەم سه‌ده‌یه‌و بگه‌هه‌تا نیوه‌ی ئەم سه‌ده‌یه‌ش ، که‌لی ره‌گه‌زی گرنگی زمان پشت گوی خراوه‌و هۆکه‌شی به‌ شیوه‌یه‌کی سه‌ره‌کی نه‌گه‌رینه‌وه‌ بو ته‌سکی بیرکردنه‌وه‌ی مروف‌ ده‌باره‌ی زمان . بو‌نموونه‌ له سه‌ده‌ی حه‌فده‌هه‌مدا ، وا باو بوو که‌ گوايه‌ ریزمان هونه‌ری نووسینه‌وه‌ی ته‌واوه‌و ته‌نیا نه‌دیو نووسه‌ره‌کان نه‌توانن ئەم هونه‌ره‌ به‌کار به‌ینن و نه‌بی ته‌نیا نووسینه‌وه‌ی نه‌و شاعیره‌و نووسه‌رانه‌ش بکریته‌ به‌ به‌لگه‌ بۆشی کردنه‌وه‌ی ریزمانی زمان . به‌م جو‌ره‌ ره‌گه‌زی راسته‌قینه‌ی زمان پشت‌گویی خرابوو که‌ قسه‌کردنه . هه‌روه‌ها له سه‌ده‌ی حه‌فده‌هه‌م و پاش سه‌ده‌ی حه‌فده‌هه‌م و هه‌تا سه‌ره‌تای ئەم سه‌ده‌یه‌ش ، زانستی زمان به‌وشیوه‌یه‌ پهره‌ی نه‌سه‌ندبوو که‌ بتوانری نزخی راسته‌قینه‌ی هه‌موو که‌ره‌سه‌کانی زمان ده‌ربخهریت ، چونکه‌ دیراساتی فیلولوژی باو بوو و فلسفه‌و لوجیکیش تیکه‌ل به‌ زانستی زمان کرابوو ، بی نه‌وه‌ی زانستی زمان ریگه‌یه‌کی سه‌ربه‌خوی هه‌بوونی . به‌لام پاش نیوه‌ی یه‌که‌می ئەم سه‌ده‌یه‌ ، ره‌گه‌زه‌کانی زمان وه‌کو یه‌ک بایه‌خیان بی‌دراو هه‌موو ئاسته‌کانی ، سنووریان بو‌کیشراو که‌ره‌سه‌کانیشیان به‌ته‌واوی پیناسه‌کران و زمانی قسه‌کردنیش بوو به‌ بنه‌ره‌تی دیراساتی زمانه‌وانی و زانستی زمان پوو به‌ زانستیکی سه‌ربه‌خوله‌ نیو زانسته‌کاڤدا .

نه‌گەر ته‌ ماشایه‌کی زنجیره‌ی دیراساتی زمانی کوردی بکه‌ین ، نه‌وه‌مان بو‌پوون نه‌بینه‌وه‌ که‌ تانیستا دیراسه‌کردنی ریزمانی کوردی له‌ قالبی کۆن نه‌چۆته‌ ده‌روه‌ه ، چونکه‌ هه‌روه‌کو سه‌ده‌ی حه‌فده‌هه‌م هیشتا نووسینه‌وه‌ی نه‌دیو شاعیره‌کان کراوه‌ به‌ به‌لگه‌و نموونه‌ بۆشی کردنه‌وه‌ی ریزمانی کوردی . نه‌مه‌ له‌ لایه‌که‌وه‌ ، له‌ لایه‌کی تریشه‌وه‌ تا ئیستا له‌ زمانی کوردیدا که‌ره‌سه‌ی ئاسته‌کانی زمان شوینی راسته‌قینه‌ی خویانیان نه‌دۆزیوه‌ته‌وه‌و نه‌وانه‌ی خویان خه‌ریک کردوو به‌ ریزمانی کوردیه‌وه‌ به‌ ده‌گه‌من توانیویانه‌ له‌ سه‌ر بنه‌ره‌تی زانستی زمان لیکۆلینه‌وه‌ دابمه‌زرینن ، نه‌مه‌ش نه‌گه‌رینه‌وه‌ بو‌هوی نه‌وه‌ی که‌

پسپۆرمان له‌ بواری زانستی زماندا که‌لی که‌مه .

۲ - مۆرفیم و وشه :

سینتاکس و مۆرفولوژی دوو ئاستی جیاوازی زمان وه‌تا نیوه‌ی دووه‌می ئەم سه‌ده‌یه‌ سنووره‌که‌یان به‌ته‌واوه‌تی له‌یه‌ک جیا نه‌ئه‌کرایه‌وه . له‌سنووری سینتاکسدا رسته‌ بریتیه‌ له‌گه‌وره‌ترین دانه‌و وشه‌ش له‌ بچووکتترین دانه . له‌رسته‌دا پێوه‌ندی سینتاکسی له‌نیوان وشه‌کاندا به‌دی نه‌کری و هه‌ر وشه‌یه‌کیش ستراکه‌ریکی تاییه‌تی هه‌یه . نه‌و به‌شیه‌ی که‌ له‌رسته‌و پێوه‌ندی سینتاکسی نیوان وشه‌کان نه‌کۆلینه‌وه‌ بی‌ی نه‌وتری سینتاکس و نه‌و به‌شیه‌ی که‌ له‌ ستراکه‌ری وشه‌کان نه‌کۆلینه‌وه‌ بی‌ی نه‌وتری مۆرفولوژی .

بو‌پوون کردنه‌وه‌ی مه‌به‌ست با له‌م رسته‌یه‌وه‌ ده‌ست پی بکه‌ین :

مناله‌کان نانیاں خوارد .

نه‌گەر ته‌ ماشای ئەم رسته‌یه‌ بکه‌ین ، نه‌بینین له‌ سی وشه‌ی جیاوازی پیک هاتوو (مناله‌کان + نانیاں + خوارد) وه‌ به‌ ئاشکرا پێوه‌ندی سینتاکسی نیوانیاں دیاره : وشه‌ی (مناله‌کان تارا‌ده‌یه‌ک له‌ پرووی بینای رسته‌که‌وه‌ سه‌ربه‌خویه‌و وشه‌ی (نانیاں) یش تا راده‌یه‌کی زۆر په‌یوه‌سته‌ به‌ وشه‌ی (خوارد) هوه . که‌وابی ئەم رسته‌یه‌ له‌ پرووی پێوه‌ندی سنناتکسیه‌وه‌ نه‌بینه‌ دوو که‌رته‌وه :

مناله‌کان + نانیاں خوارد .

به‌لام نه‌گەر له‌ پرووی چه‌ندیتی وشه‌وه‌ لی بکۆلینه‌وه‌ ، هه‌روه‌کو وتمان ، ئەم رسته‌یه‌ له‌ سی وشه‌ی سه‌ر به‌خو پیک هاتوو . هه‌روه‌ها نه‌گەر له‌ پرووی ستراکه‌ره‌وه‌ له‌ هه‌ر وشه‌یه‌ک له‌ و وشانه‌ بکۆلینه‌وه‌ ، نه‌وا هه‌روه‌شه‌یه‌کیان

ستراکچەریکی سەر بە خۆیان ھەبە و بەم چەشنە ی خوارەوہ
لێک ئەدرینەوہ :

منال + ەکە + ان = منالەکان

نان + یان = نانیان

خوارد + رابردوو = خوارد

ھەر دانەبەکی ئەو وشانە بێی ئەوتری مۆرفیم
مۆرفولوژیی لە مۆرفیمەکانی وشە ئەکولیتەوہو ئەو
مۆرفیمانەش بینای مۆرفولوژی وشە پێک ئەھینن . (مۆرفیم)
یش وشەبەکی گریکییە (Morph'e) بەواتای (فۆرم) دیت و بەوہ
پێناسەکراوہ کە بچووکتترین دانە ی واتاداری زمانە ، چی واتای
سەر بەخۆبێ و چی واتای ریزمانی .

کەوابوو ئەو رستەبە ی سەرەوہ بریتیتە لەم مۆرفیمانە ی
خوارەوہ :

منال + ەکە + ان + نان + یان + خوارد +
رابردوو ی تەواو .

بەم جۆرە سێ دانە ی سینتاکسی دابەش کرا بە سەر
حەوت دانە ی مۆرفولوژیدا .

لێرەدا تەنیا وشە ی (خوارد) + (رابردوو) ھاوبەشی
لەنیوان سینتاکس و مۆرفولوژیدا ھەبە ، چونکە لەرووی
سینتاکسەوہ بە رابردوو دانەنری .

جگە لەو مۆرفیمانە مۆرفیمی دیکەش ھەبە لەو رستەبەدا
و بەم چەشنە پێشان ئەدرین :

منال + ەکە + ان + کو + نان + یان + کەسی سینیەمی کو +
خوارد + رابردوو ی تەواو .

لێرەدا ژمارە ی مۆرفیمەکانی ئەو رستەبە بوو بە نو
مۆرفیم و لە نیوہە موویاندا (کو) + (کەسی سینیەمی کو) +
(رابردوو ی تەواو) ھاوبەشییان ھەبە لە سنووری سینتاکس و
مۆرفولوژیدا .

وشە بریتیتە لە مۆرفیمیک یان زیاتر لە مۆرفیمیک و
واتایەکی سەر بە خۆئەبەخشی . بەلام ئەم پێناسەبە تارادەبەک
ناتەواوہ ، چونکە وشە ھەبە واتا نابەخشی ، بەلکو تەنیا دەوری
ریزمانی ئەبینی . کەوابوو وشە دوو جۆرە : جۆری یەکەم
واتای سەر بەخۆئەبەخشی و دەوری ریزمانیش ئەبینی وەکو

ئازاد ، شاخ ، بەرد .. ھتد بەلام جۆری دووہم تەنیا دەوری
ریزمانی ئەبینی وھیچ واتایەکی سەر بەخۆنابەخشی وەکو ، لە ،

بو ، بەلکو ، لە ، ھتد ، وەبەم جۆرە وشەبە ئەوتری
شێوہ ی وشە . لەرووی لیکسیکولوژییەوہ بە ھەردوو جۆرەکە
ئەوتری وشەو بە بێ جیاوازی حیسابی وشەیان بو ئەکرێ .
بەلام لەرووی سینتاکسەوہ ھەردووکیان ئەرکی ریزمانی
ئەنۆینن لە ناو رستەداو بینای سینتاکسی دروست ئەکەن .
ھەروہا لەرووی مۆرفولوژییەوہ ھەر وشەبەک بریتیتە لە
مۆرفیمیک یان لە مۆرفیمیک زیاتر و ھەر مۆرفیمیکیش لە سنووری
فۆنولوژیدا بریتیتە لە چەند فۆنیمیک و ھەر فۆنیمیکیش لە
سنووری فۆنەتیکدا بریتیتە لە چەند سیمایەکی تاییەتی .

کەوابی وشە ئەتوانی کەرت بکری و ھەر کەرتیکیش
بێی ئەوتری مۆرفیم و ئەگەر ھەر وشەبەک بریتی بوو لە
مۆرفیمیک ، ئەوا بەو مۆرفیمە ئەوتری مۆرفیمی سەر بەست و
مۆرفیمی سەر بەستیش ئەبێ واتایەکی تاییەتی بێخشی ، بەلام
بەھیچ شێوہبەک نە لە سنووری سینتاکسداو نە لە سنووری
مۆرفولوژیدا دابەش نابیت بەسەر بەشی سەر بەخۆی واتاداری
دیکەدا ، وەکو با ، دار ، شەن ، کەو .. ھتد .

ھەروہا ئەگەر ھەر مۆرفیمیک دەوری ریزمانی گێرا ئەوا
بەو مۆرفیمە ئەوتری مۆرفیمی ریزمانی و بەھیچ شێوہبەکیش
ناتوانی شتی زیاد ی بخریتە سەر وەکو مان ، تان ، ن ، ەکە ..
ھتد .. وە ئەگەر ھەر مۆرفیمیک وشە ی بێ داربێژرا ، ئەوا بەو
مۆرفیمە ئەوتری مۆرفیمی داربێژرا و بەھیچ جۆریک واتا
نابەخشی ، وەکو ، لی ، تی ، ھەل ، را ، لە وشە ی لیخستن ،
تیخستن ، ھەلخستن و راخستن .. ھتد . کەوابی ئەو
پێناسەبە ھەلەبە کە ئەو مۆرفیم بچووکتترین دانە ی واتاداری
زمانەو پێناسە ی راستی مۆرفیم بەم جۆرەبە :

- ۱ - یان ئەبێ واتاداری
  - ۲ - یان ئەبێ دەوری ریزمانی بێنی
  - ۳ - یان ئەبێ وشە ی بێ داربێژری
- لێرەدا وشە دابەش ئەکەین بە سەر بچووکتترین
دانەکانداو بەم جۆرە ی خوارەوہ :

نه‌گه‌ر بمانه‌وی فونیمه‌کان له‌یه‌کدی جیا‌یکه‌ینه‌وه نه‌بی په‌نا به‌رینه‌ به‌ر نه‌و سیمایانه‌ی که له‌هه‌ر ده‌نگ‌گدا هه‌ن و نه‌گه‌ر بمانه‌وی مورفیمه‌کان له‌یه‌کدی جیا‌یکه‌ینه‌وه نه‌وا نه‌بی په‌نا به‌رینه‌ به‌ر فونیمه‌کانی نه‌و مورفیمانه‌و نه‌گه‌ر مورفیمه‌کانیش پیناسه‌ بکه‌ین نه‌وا نه‌بی په‌نا به‌رینه‌ به‌ر نه‌و نه‌رکه‌ی که هه‌ر مورفیمیک نه‌ینوینی ووشه‌ش به‌ بی‌ی ژماره‌ی مورفیم پیناسه‌ نه‌کری له‌ هه‌مان‌کاندا نه‌توانری هه‌ندی مورفیم که‌رت بکریت به‌لام به‌شیوه‌یه‌کی جیا‌واز ، واته‌ نه‌توانری مورفیم دابه‌ش بکریت به‌سه‌ر مورفیمی دیکه‌داو چه‌مکی یه‌کیکیان نه‌چینه‌ ناو سینتاکسه‌وه ، بو‌نمونه‌ هه‌روه‌کو دابه‌ش کردنی وشه‌ی (خوارد) که له‌بنه‌ره‌تا به‌م جو‌ره‌ که‌رت نه‌کری :

خو + رابردوی ته‌واو = خوارد

(رابردوی ته‌واو) به‌ مورفیمیک دانسه‌نری ، که له‌بنه‌ره‌تا له‌زمانی کوردیدا ناوینه‌ی مورفیمیکی تر کراوه ، به‌پنج‌ه‌وانه‌ی زمانی نینگلیزییه‌وه که له‌هه‌ندی حاله‌تا مورفیمی شاراره‌ه‌یه ، وه‌کوله‌ وشه‌ی (Went) دا . نه‌م وشه‌یه به‌م شیوه‌یه‌ که‌رت نه‌کری :

مورفیمی go + رابردوو

به‌لام وشه‌ی (Wanted) بریتیه له‌ دوو مورفیمی ناشکرا

Want + ed:

نه‌گه‌ر ته‌ماشنا نه‌و وینه‌یه‌ی سه‌ره‌وه بکه‌ین نه‌بینین وشه‌و مورفیم ، نه‌گه‌ر چی له‌دوو ناستی جیا‌وازدان ، هه‌ردووکیان به‌دانه‌ی ریزمان دانه‌نرین : وشه‌ دانه‌یه‌کی گه‌وره‌تره‌و مورفیم دانه‌یه‌کی بچووکه‌تره له‌ ناو‌رسته‌داو یه‌که‌م به‌ دانه‌ی سینتاکس دانه‌نری و دووه‌م ، که مورفیمه ، به‌دانه‌ی مورفولوژی .

سه‌رچاوه‌کان :

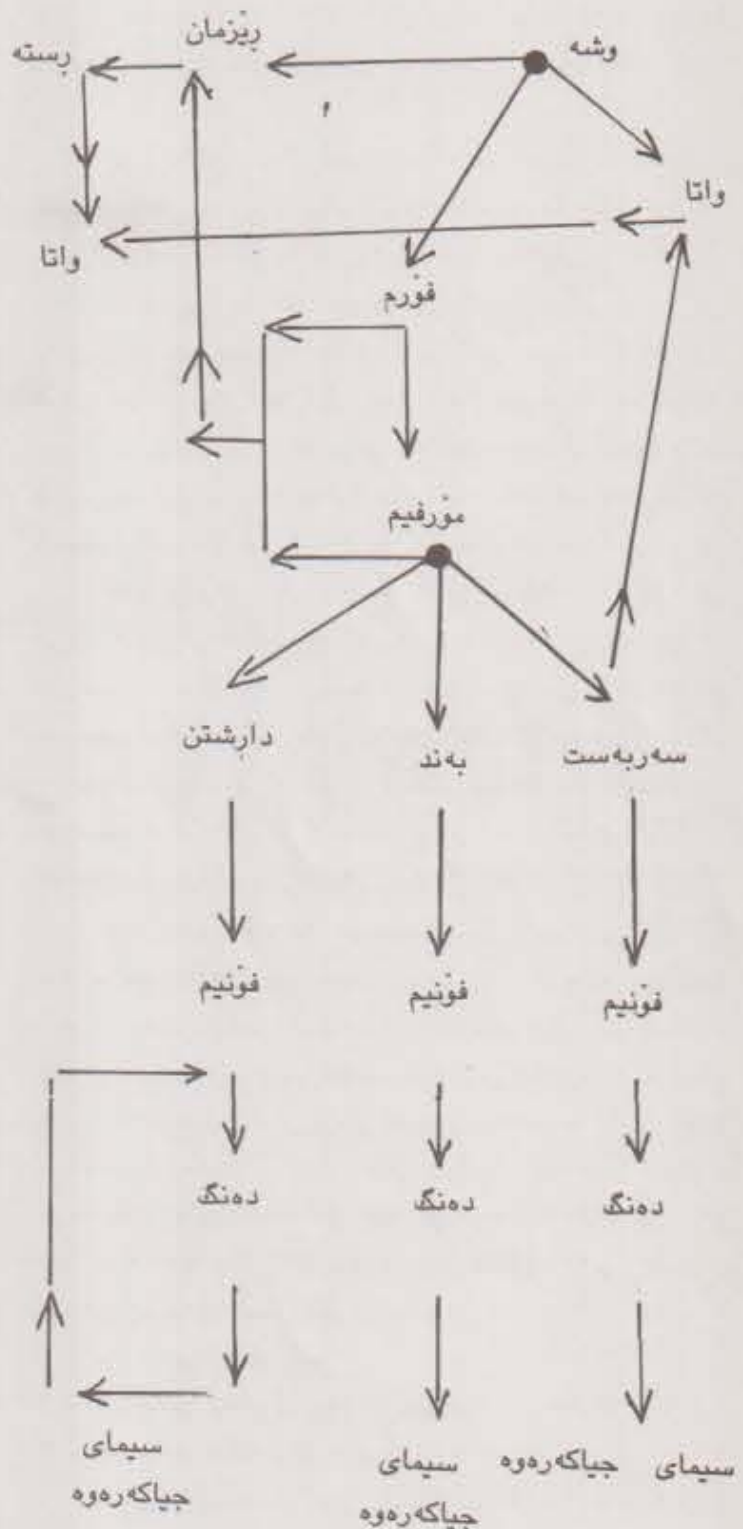
- ته‌مین ، وریا عومه‌ر . نووسه‌ری کورد . ژماره (۹) لاپه‌ره (۸۳ - ۸۹) . (۱۹۸۲)

- وه‌یس ، غازی فاتح ، جیا‌وازی نیوان فونیمو مورفیم . بریار وایه له‌ روشنبیری نویدا بلاو بکریته‌وه .

— Lyons, J. Introduction to Theoretical Linguistics

Cambridge university Press, 1968.

— Matthews, P. H. Syntax. Cambridge university Press, 1981.

جيناوی که سپی لکاو

له دیالیکتی کرمانجی ژوورودا

له کرمانجی ژوورودا له شیوازیکي نیجگار نیزیکدا
دهرده برین .

۳ - نزیکی هه موان له و رایه دان که له دیالیکتی کرمانجی
ژوورودا ، ته نیا (ی) جیناوی لکاو .

نه گه رچی دهسته ی دووه می جیناوه کان وه
دهسته ی یه که م چالاک نین ، به لام نه مانیش هه ر وه
دهسته ی یه که م ده توانن بینه به شیک له رسته و ده وری
کارا یان به رکار ببینن و جگه له وه ی به کرداره وه ده لکین ،
هه روه ها ده چنه سه ر گه ئی به شه ناخاوتنی تریشو .. جا
بویه راست نییه به کوتایی کردار له قه له م بدرین^(۱) .

جیناوه لکاوه کانی دهسته ی دووه م له دیالیکتی
کرمانجی ژوورودا له م شیوه یی خواره وه دا ده ببینن :

ده رباره ی جیناوی که سپی لکاو له دیالیکتی کرمانجی
ژوورودا سی کژیه هه یه :

۱ - به شیکي زوری زانایان نه گه رچی وا راده گه یه نن ، که
دهسته ی دووه می جیناوه کان له م دیالیکته شدا وه ک دیالیکتی
کرمانجی خواروو دهرده که ون ، به لام به کوتایی کرداریان له
قه له م ده دن .

۲ - زوربه ی توژه ران وایان نیشان داوه ، که له کرمانجی
ژوورودا دهسته ی یه که می نه و جیناوانه نین و هیچ
حاله تیکی له و چه شنه نابینری .. هه نندیکیش نه وه یان
نیشان داوه ، نه گه رچی له دیالیکتی ژوورودا دهسته ی
یه که می نه و جیناوانه به رچاوناکه ون ، به لام نه و
مه به سه ته ی جیناوه لکاوه کانی دهسته ی یه که م له دیالیکتی
کرمانجی خواروو دا ده یگه یه نن و نه و ده وری ده ببینن ،

ژماره	کهس	جیناوی لکار
تاک	یه که م دووه م سنیه م	م ی ه.
کو	یه که م دووه م سنیه م	ن

نمونه :

(م) - کهسی یه که می تاک - « دکم ، بنهیرم »
 نه ز دکم خووش بنهیرم ل جه مالا وه ههردوو خوشکانه .

(مه می نالان ، ل ۴۵)

(ی) - کهسی دووه می تاک - « دزانی »

شیخیم ! تودزانی نه ف جزیره
 تیکدا کوبه راو کورد میره

(خانی ، ل ۱۵۲)

کهسی سنیه می تاک :

(۰) - « رابوو »

... پاشی نه و ژجی بی خوه رابوو ..

(کوردو ، ل ۳۵)

(ه) - « هاته »

ئیقاری ، چاخنی نه و هاته مانی ...

(کوردو ، ل ۴۵)

(ن) - کهسی یه که می کو - « وساکن ، نه داکن »

هه رچی تودبیزی ، نه م وساکن

هه رچی تودخوازی ، نه م نه داکن

(خانی ، ل ۱۵۸)

(ن) - کهسی دووه می کو - « بگرن »

کو : « هوونی ژ سوباهی هه یانی ئیقاری ، ژ ئیقاری

هه یانی سبه می ل دورا قه سرا مه می نوبه تی بگرن » .

(مه می نالان ، ل ۴۱ - ۴۲)

(ن) - کهسی سنیه می کو - « رابوون ، ده رکه تن »

خورتین کوردان رابوون ، ب ده رکه تن ژ ئوده و

قاوشانه .

(مه می نالان ، ل ۵۳)

ویرای نه و جیناوانه ، که فورمی سه ره کین بوزمانی
 نه ده بی و ناخاوتنی به شه دیالیکته کانی کرمانجیی
 ژوووو ، له هندی به شه دیالیکته فورمی دی
 به رچاوده که وی . به وینه :

* له به شه دیالیکتی بادیناندا بو که سی یه که می کو جگه له
 (ن) ، فورمی (ین) یش به کار دینری^(۱) وه ک :

... وه کی مه بهیستین مه وی نفیسین

(خالد حسه یین ، ل ۳)

.. لی بلا نه م ژبیر نه که یین کو ..

(خالد حسه یین ، ل ۳)

* له به شه دیالیکتی کورده کانی تورکه نه ستاندا هه ندی
 چار بو که سی یه که می تاک فورمی (مه) و بو که سی یه که م و
 دووه م و سنیه می کو (نه) ش به کار دینری^(۲) .

* هه ندی له نووسه ران وایان دیاری کردوو له به شه
 دیالیکتی کورده کانی سوریا^(۱) و نازربایجاندا^(۲) (ی) و له
 ناوچه ی بادینانی عیراقد^(۳) (یت) ده بنه جیناوی لکاروی
 که سی سنیه م . به لام له راستیدا چ (ی) و چ (یت)
 زیاده ی گه ردانین نه ک جیناوی لکارو .

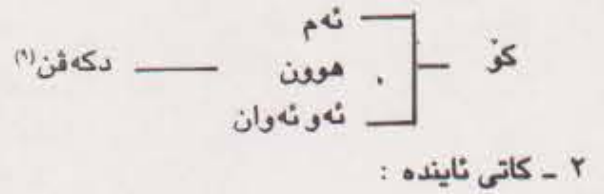
جیناوه لکاروه کانی دهسته ی دووه م له م
 دیالیکته شدا ، هه روه ک له دیالیکتی کرمانجیی خواروودا
 ده چنه سه ر کرداری رانه بووردوی تینه په رو تینه په رو
 رابوردوی تینه په ر :

تینه په ر

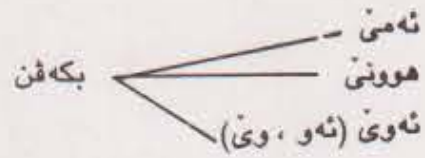
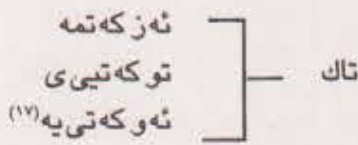
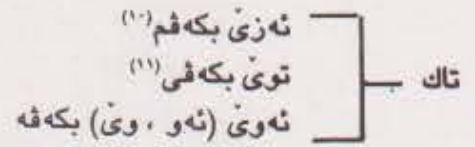
(۱) کاتی رانه بووردو

۱ - کاتی ئیستا :

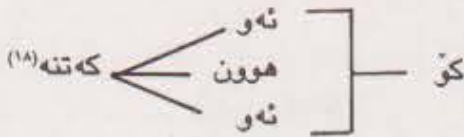
نه ز دکه قم^(۳) }
 تودکه فی } تاک
 نه و دکه فه^(۴) }

۲ - رابوردووی ئیخباریی ته واو :

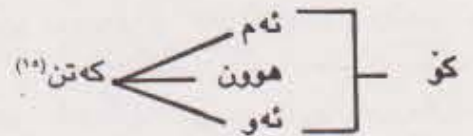
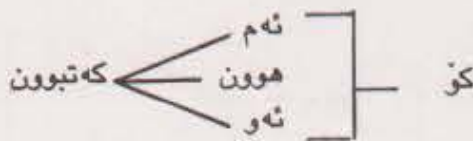
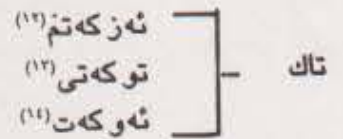
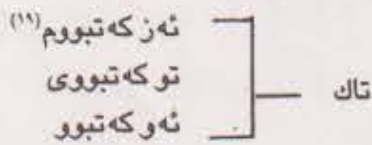
۴ - رابوردووی ئیخباریی دوور :

(ب) کاتی رابوردوو

یه که م - رابوردووی ئیخباری

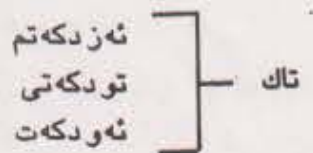
۱ - رابوردووی ئیخباریی نزیک :

دووم - رابوردووی ئینشائی :

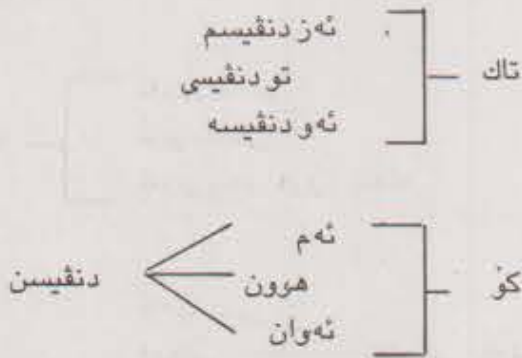
۱ - رابوردووی ئینشائی نزیک

۲ - رابوردووی ئیخباریی به رده وام :

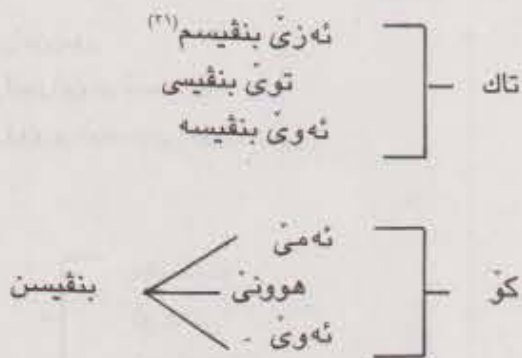

تیپەر
کاتی پانه بوردوو
۱ - کاتی نیستا :

۲ - کاتی ناینده :

بەم جوړه بینیمان جیناوه کانی دسته ی دووم له دیالیکتی کرمانجی ژووروشدا هر به کرداری پانه بوردوو تینه پو تیپه رو رابوردوو تینه پو ره وه دهلکین - واته له م پووه به ته وای له گه ل کرمانجی خوارودا یه کده گرنه وه . له رووی فورمیشه وه ته نیا له که سی سینه می تاک و یه که می کؤدا که می جیاوازییان هیه ، دنا فورمه کانی دی به ته وای له یه کده چن .

* * *

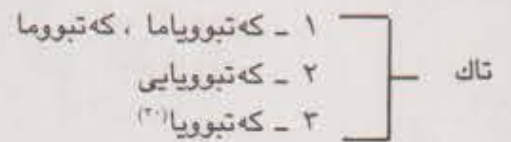
دسته ی یه که می جیناوه لکاوه کان که له دیالیکتی کرمانجی خوارودا زور چالاکن و به شیوه یه کی سه ره کی

۲ - رابوردوو نینشانی به رده وام

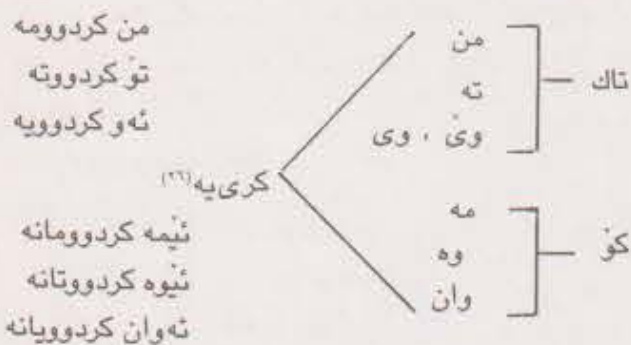
۴ - رابوردوو نینشانی دور :

۳ - رابوردوو نینشانی ته و او :

ح - رابوردووی تهواو .

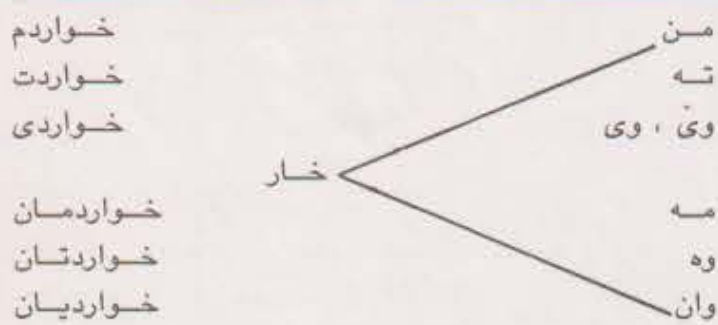
د - رابوردووی دوور

تیبینی :

چون کرداری رابوردووی تیپه پر له دیالیکتی کرمانجی خواروودا بی جیناوی لکاو نابی ، له دیالیکتی ژووروشدا کرداری تیپه ری رابوردووی جیناوی که سبی جودای دوخی تیان نابی . به وینه :

کرمانجی ژووروو   کرمانجی خواروو

دهچنه سه رکرداری تیپه ری رابوردووی له دیالیکتی کوردی ژوورودا به هیچ چه شنیک نابینرین . نه بوونی نه م جیناوانه وای له هه ندی زمانه وانان کردوه ، وادابن له دیالیکتی کرمانجی ژوورودا له رابوردووی تیپه ردا جیناوی لکاو له گه ل کرداردا دهرنه که وی . له راستیدا له هه ندی حاله تدا جیناوه لکاو هکانی دهسته ی دووه م (نهک یه که م) به کوتایی کرداری تیپه ری رابوردووه ده لکین . هاتن و نه هاتنی نه و جیناوه لکاو انه ش به بوون و نه بوونی به رکاره وه به نده⁽³⁷⁾

به ویی به له دیالیکتی کرمانجی ژوورودا ده توانین دوو حاله ت ده ست نیشان بکه ین :

۱ - دهرکه وتنی جیناوی لکاو .

نه گه ر له رسته دا به رکار نه بی ، نه و کاته جیناوی لکاو په یدا نابی⁽³⁷⁾ و کرداره که له یه ک فورمدا بو هه موو که سه کانی ژماره ی تاک و کو دهبینری . بو نمونه :

۱ - رابوردووی نزدیک .

ب - رابوردووی به رده وام .

۲ - دهرکه وتنی جیناوی لکاو :

نه گه ره پرسته را بهرکار هه بی ، نه ودهمه جیناوه لکاو هکانی دهسته ی دووهم دینه سه ر کوتایی کردار^(۳۸) بو نمونه :

(ا) رابوردووی نزدیک :

تاک } ته نه ز شاندم
من تو شانندی
نه وی نه و شانند

کو } ته نه م
من هوون
نه وی نه و شانندن

ب - رابوردووی به ردهوام :

تاک } ته نه ز دشاندم
من تو دشانندی
نه وی نه و دشانند

کو } ته نه م
من هوون
نه وی نه و دشانندن

(ح) رابوردووی ته واو :

تاک } ته نه ز شاندمه
من تو شانندی بی
نه وی نه و شانندی به^(۳۹)

کو } ته نه م
من هوون
نه وی نه و شانندنه

(د) رابوردووی دوور :

تاک } ته نه ز شانندبووم
من تو شانندبووی
نه وی نه و شانندبوو

کو } ته نه م
من هوون
نه وی نه و شانندبوون^(۴۰)

نه م جیناوانه نه گه رچی به شیوه یه کی سه ره کی ده چنه سه ر کردار ، به لام به زور به شه ناخاوتنی تریشه وه ده لکین .
وهک :

۱ - ده چنه سه ر ناو ، به وینه :
نه ز مه م ، توژی زینی ..

(مه می نالان ، ل ۱۱۰)

(کور دو ، ل ۴۴)

خوه نه ز نه علی مه مه دم

۲ - به ناوه لئاوه وه ده لکین ، به وینه :

ساقی ! مه بگر کو نه ز ب ده ستم
مه خموورم مه ینه خواری مه ستم

(خانی ، ل ۳۰۰)

... نه ز غه ربیم نزانم ربیان و ده ربانه

(مه می نالان ، ل ۶۴)

۳ - له گه ل زور به ی جیناوه کاندا دین ، به وینه :

... چه کو و قه ره تازین ، پسامی منن

(مه می نالان ، ل ۴۹)

مه خمووری بی جامی نه زم

(جزیری ، ل ۳۱۷)

به غماگری رامی نه زم

نه ز ب ده سستی خوه مه

(مه می نالان)

... هتد ..

پهراویزهکان :

(۱) دواتر به نموونه و به لکه نه و راستی به نیسپات دهکین .

(۲) هندی له نووسهران شه تاییه تیتی به بیان دست نیشان کردووه .

به وینه ، پروانه :

(۱) د مه کسیمی خه مو ، زمانی کوردهکانی بادینانی کوردستانی عیراق ، کتییی ، ولتان و میلله تانی روزه لاتی نیزیک و ناوهر است . ب ۷ ، یه ریفان ، ۱۹۷۵ ، ل ۳۴۱ .

(ب) صادق به هائه دین نامیدی ، ریزمانا کرمانجی ، به غدا ، ۱۹۷۶ ، ل ۴۵ .

(۳) پروانه : د چهرکه زی به کو (باکایینف) ، زمانی کوردهکانی سوفیت ، موسکو ، ۱۹۷۳ ، ل ۱۷۰ - ۱۷۱ .

(۴) پروانه : جگرخوین ، ناوا نو دستوورا زمانی کوردی ، به غدا ، ۱۹۶۱ ، ل ۷۵ .

(۵) پروانه ، سرچاوهی ناوبراو : د چهرکه زی به کو ، زمانی کوردهکانی سوفیت ، ل ۱۷۰ - ۱۷۱ .

(۶) پروانه :

(۱) سرچاوهی ناوبراو : د مه کسیمی خه مو ، زمانی کوردهکانی بادینانی کوردستانی عیراق ، ل ۳۴۱ .

(ب) سرچاوهی ناوبراو : صادق به هائه دین نامیدی ، ریزمانا کرمانجی ، ل ۴۵ .

(۷) وهک :

بخوهدی نه ز دترسم ژکولا خوینیانه

(مهمنی تالان ، ل ۶۴)

(۸) وهک :

نه مری من نوژ چاردان دهرکه تی به ، دکهفه پانزدانه .

(مهمنی تالان ، ل ۴۹)

(۹) وهک :

وهختا دنیا دبه به ری سبجی ، مهک ب بانی دکهفن سه ری مینارانه .

(مهمنی تالان ، ل ۵۰)

(۱۰) وهک :

نه زی بمرم ..

(کوردو ، ل ۳۹)

(۱۱) وهک :

نه گهر شه زنها دهستی خوه باقیژم حه قیبا بوز ، بده رخینم دوو جه وهه رانه ، توی هنگی بزانی برانیا سه روه تا میرانه .

(مهمنی تالان ، ل ۷۶)

(۱۲) وهک :

گوت : گاغا نه ز که تم فی نیشی دلانه

(مهمنی تالان ، ل ۷۰)

(۱۳) وهک :

نه ز زمانم توب غوربه تی که تی قه تیایی ژمه به تا باقو دییانه

(مهمنی تالان ، ل ۷۷)

(۱۴) وهک :

ماعری رهش ره فی جوو ، لیگوله ل دیلا من کهت ..

(کوردو ، ل ۳۶)

(۱۵) وهک :

مه موزین که تن وهه می وهکی جهنده کی مرییانه

(مهمنی تالان ، ل ۵۴)

(۱۶) وهک :

دهستی خه لکی دکه تن پاشلا وانه

(مهمنی تالان ، ل ۶۱)

(۱۷) وهک :

نه ز زمانم بی تو دکوری که تی به دایرا منا ره نکین

(مهمنی تالان ، ل ۴۹)

(۱۸) وهک :

هیدی ، هیدی ، ب ناخافتن وسبه تی ، که تنه خه و شه فانه

(مهمنی تالان ، ل ۵۴)

(۱۹) وهک :

نه ز که تیووم خه و شه فانه

(مهمنی تالان ، ل ۴۸)

(۲۰) وهک :

نه وی دخوهست بزانبوویا سوپاوی

(کوردو ، ل ۴۳)

(۲۱) وهک :

نه زی بدهم ته ..

(کوردو ، ل ۳۹)

نام له

مه مه ده ورمانی

نامراری (له) ، مه روهك ، هه نامراریکی دیکه ی زمانی کوردیی ، چهند دهورو چهند کردهوهیه کی بزوانه و چهند نه رکیکی سینتاکسیانه به ریوه دهبات ، به شیوهیه کی روونتر ، هه ندی جار دهورو نه رکی پریپوزیشن دهگریته نه ستوی خوی و هه ندی جاری دیکه ش نه رک و کردهوهی ناوه لکارینه و جوړه کانی به ریوه دهبات و ناوبه ناویش ، وهك که رهسه په کی بزویو نه رکی پیکهینانی فره بزوا "زاراوا" جی به جی دهکات .

نیمه ، بزویه کالا کردنه وه و چاکناسینی شه م نامرازه (واته : نامراری ، له) ، په نا ده به ینه سه ر سی شیوه زار : شیوه زاری ، که به شیوه زاری ته ده بی ناوبانگی ده رکردوه و شیوه زاری ناوچه ی بادینان ، که ناوبانگی - (له) - زانستی ی زمان دا) - به کرمانجی ی ژوروو ده رکردوه و شیوه زاری

(۲۲) شایانی باسه د. وریا عومهر شه مین شه م راستی یه ی خستوته پیش چاو ، بزوانه : د. وریا عومهر شه مین ، په یوه ندی راناوو فرمان له کرمانجی ژوروو دا ، گوڤاری « کاروان » ، ژ ۲ ، هه ولیر ۱۹۸۲ ، ل ۴۱ - ۴۳ .

(۲۳) کوردناسانی سوفیت ، به تاییه تی ، د. قه ناتی کوردو باسی شه م حاله ته ی کردوه و ناوی ناوه دارشتنی بی ئوبیکتی بزوانه : د. قه ناتی کوردو (کوردو بیف) ، ده ستوری زمانی کوردی (به که رهسه ی دیالیکتی کرمانجی ژوروو خواروو) ، موسکو ، ۱۹۷۳ ، ل ۱۷۸ - ۱۷۹ .

(۲۴) وهك :

عه لی مه مه د .. لی ماعری قه رقاش کرو نه کر

(کوردو ، ل ۳۵)

(۲۵) وهك :

پوژه کنی عه لی مه مه د ل چولی ناف میشه و نه والا ، دبه ر پالا به ر پوژه جیا نیچیر دکر .

(کوردو ، ل ۳۵)

(۲۶) وهك :

من قه رار کری په .

(کوردو ، ل ۴۱)

مه عری ره شوئی خوه کری په بن مه عره کی دنئی ..

(کوردو ل ۴۱)

(۲۷) وهك :

عه لی مه مه د .. خوه شاش کر بوو ..

(کوردو ، ل ۴۱)

(۲۸) د. قه ناتی کوردو د. چه رکه زی به کوو هه ندیکی دی شه مه یان زورباش باس کردهوه به حاله تی (ئوبیکتی) ناویان بردوه .

(۲۹) وهك :

باقی وی ...

(مه می ئالان ، ل ۶۳)

قیزا خوه شانندی په پیش ته

(۳۰) وهك :

جل و شورئی مه می شانده بوون ل ته رکیاته

(مه می ئالان ، ل ۱۵۹)

رازى «له» هرازووى بهراورددا

هه ورامانى ، كه له چوارچيوهه هه له يه كى باودا - (هه له ي باوي ناو زانستى ي زمان) - به (گوران) ناو ده برى ، تاوه كو له پال ، يا خود به هوى ، هينانه وهى ويته ي جوراو جوريان دا ، بتوانين بهراوردى نيوانيان له و رووانه وه ، كه ده ستنيشاني چونيته ي به كار هينانيان (له) و جورى نه ركه كاني ده كات ، بكه ين و نه جامى نه و بهراوده ش بخره ينه رووو له هه مان كاتيش دا سه رپاكي كرده وه و نه ركه كاني له رووى مورفولوژى و سينتاكسه وه روشن بكه ينه وه .

نه مه ، له لايه كه وه ، له لايه كى ديكه شه وه ، به هوى په نا بردنه بهر وشه و زاروى هه مه جورى ناو شيوه زاره كانه وه ، جورى به كار هيناننى هه ر نامرازى له نامرازه كاني نيو شيوه زاره كان - (ليره دا مه به ست ، له - يه) - و ديار يكر دنى

واتاي جوراو جوريان و ده ستنيشان كردنى هوى ناسينى نه و جياوازيانه و متور به كردنى شيوه زارى نه ده بيبى ، به و جوره شيوه و جوره به كار هينانه و جوره واتايانه ، بيگومان ده بى به هوى به دهسته وه داني به ره ميكي سوو ده خش و فراوان و به توانا ، كه به دوورى نازانم ، به لكو به لاي منه وه زور نزيكه ، كه روژى له روژانى زور نزيك ، بتوانى ، سه رپاكي كه نجينه و كه وه هه رى شيوه زاره كان ، له بوته يه كى نه ده بيبى دا كو بگاته وه .

نه م جوره فراوان و بان و پور كردنى سووم و زه مينه ي زماته ، به باوه رى خووم ، له لايه ن هه موانه وه ده ستى بو به سنگه وه ده گيرى ، چونكه خوينه رانى زور ده بن و به و جوره تينو وويه تى خه لكى خوينه دارى كورد ده شكينى :

جورى (له) ، له رووى روواله ته وه

به شيوه يه كى گشتيى ، «له» ، له رووى روواله ته وه - كه هه ندى قه واره ي بى ديژن - دوو جوره :

يه كه م ، (له) ي ساكار .

مه به ستمان ، له (له) ي (ساكار) نه وه يه ، كه خوى به ته نياو به بى ياريد ده داني (ليكه درى ، يه كگيرى) ، خوى به بزوي و ليها توويى خوى ، تواناي گرتنه نه ستوى هه ندى نه رك و كرده وه ي تايبه تى خوى له نا ورسته دا ، هه يه :
نه مانه ش هه ندى ويته ن ، كه كرده وه ي (له) ي ساكارمان بو دهرده خه ن .

سوارة ي ئيلخانى به ژى :

- «دنى پرپوو له په ژاره و له دلو»

ژينى خوى هاته وه بير بيره هه لو»

سواره ، له جیگایه کی دیکه شه وه ده ئی :

«هەر گه لایه له دار ئی ده وه ئی»

نووسراویکه به ناخوش خه وه ئی»

(کاروان ، ژماره - ۱۵)

هەر ، سه بارهت به (له) وه ، وه قایبی ده ئی :

- «ئهی ره فیقان وه رنه یاریم زور زه لیلیم دلشکاو
جان و دل مه حرووقی نارم ، ناخ له بو تیریک دراوه»

ئه مه ی پیره میرد وینه یه کی تره ، که ده ئی :

- «هەر له نه جده وه تا هه رده ی دوجه یل
بو له یلا نه گه رام ده روون له غه م که یل»

(دیوانی پیره میرد ، ل - ۱۱۵)

له جیگایه کی دیکه وه یه ئی :

- «زه ئم و تانچه رو ده ست له ملان بن

سه روپه ی گولان جینی بلبلان بن»

(هه مان سه رچاوه ، ل - ۱۲۸)

لای سه یدای هه ورامی - ش به م جو ره یه :

«ئانه کام دلن ویش به دل زانو»

جه سه ودای زولفت په شیوه مه مانو»

وینه یه کی دیکه ، له جیگایه کی تره وه ده ئی :

- «نه چه م - دا رهنگی تاریکی کووانه ن

نه سه ر - دا قه هقه هه ی دهنگی که وانه ن»

(دیوانی سه یدی هه ورامی ، ل - ۶۹)

به م بو نه یه وه ، وا هه ندی وینه ، له هونراوه کانی جزیری - دا ،
ده هینینه وه ، که تیایانا یه ئی :

- «علاو تایین قورمزین

ئه سلان دبه ر دابه رزین»

یان دیز ئی :

- «نیرگز دباغان ته وو زین

ئه یشه که ران نیشانه ره قص»

قیرا نه بی سه لوا ره وان

عارف ل فه رقی جانه ره قص»

(دیوانی جزیری ، ل - ۲۴۲)

ئه مه ، جو ریکی دیکه ی مه لای جزیری ه ، که ده ئی :

- «ئه جه مالا ته ته جلا بکرت

مه ژ خو و بان بجه مالی چه (غه ره ض)

نه ژ له علین ته مه لا به حتی بکت

مه ژهی به حت و سوئالی چه (غه ره ض)»

(دیوانی جزیری ، ل - ۲۴۷)

جو ره کانی (له) ی ساکار ، له رووی رو وئه ته وه

هەر له به رنه وه ی ، که زمانی کوردیی پتر له شیوه زاریکی

هه یه ، بو یه زور به ی زوری که ره سه ته کانی زمانی کوردیی

(به شیوه ی گشتیی) زیاتر له به رگه و رو وئه تیکی ره نگامه دا

خویان پیشان نه دهن .^(۳)

ئه وجا (له) ی ساکاریش ، یه کیکه له و که ره سانه ، که

به چه ند به رگیکی ئال و وئالوه له شیوه زاره کاندای خوی پیشان

ئه دا ووا به پینی توانا ده یان خه یه روو .

۱ - رو وئه تی (له) ی ساکار ، له شیوه زاری ته ده بیی دا :

روواله تی (له) ی ساکار ، له شیوه زاری نه ده بیی دا ،
یان ، بابلیین (سورانی) دا ، هر نه وهیه ، که له بهر
ده مماندایه و روزانه و ناسایی و به بی بیرکردنه وه و سه رنجدان
لئی ، له خویندنه وه و نووسین دا به کاری ده هینین ، واته : نه م
(له) یه ، که له م نمونه هونراوانه دا ده ست ده که ون ، بووینه :
قانع یه ژئی :-

«چوونی منی بیچاره له بو مه عبه دو مزگه وت
بو دیتنی میحرا به ، که ته شبیه به نه بروت
بو قیمه تی تو ، تاجی (که ی) و ته ختی سوله یمان
کیشانه بکه ن سووکه له ناو تابی ترازوت»

(دیوانی قانع ، ل - ۶۵)

یان گورانی مه زن ده ئی :

«خویشم له بفی بی نه رزم
بو تاریکی و ترس نه له رزم»

(دیوانی گوران ، ل - ۲۷۲)

ههروه ها ، له م رووه وه پیره میرد یه ژئی :-
«هه لسه وا گولان که وتنه پیکه نین
با ساتی له ناو گولانا بژین»
یه که م نه وروزه ده رچوو له خاک
له عه شقی یاران شیت و یه خه چاک»

۲ - روواله تی (له) ی ساکار ، له شیوه زاری کرمانجی ی
ژوو روودا ،

له م شیوه زاره دا ، (له) ی ساکار ، به چند به رگو
روواله تیکه وه خوئی ده رده خاو نه وانیش نه مانه ن :

(ئا) - (ژ)

مه لای جزیری ، نه م (ژ) ، یاخود ، (له) یه ی به م جوړه
به کارهیناوه و ده ئی :

«واحید ژنوورا وی دوری
په یمانه نه و جاما سوپی»

(دیوانی جزیری ، ل - ۵۳)

(ب) - (ل)

مه لای جزیری ، نه م (ل) یه ی به م جوړه به کارهیناوه و
دیژی :

«وان شهرمه ژدیمی زهری
عه قره بان دهر ب ل دل دان»

(دیوانی جزیری ، ل - ۵۸۱)

(ح) - (د)

مه لای جزیری نه م (د = ل) یه ی به م جوړه
خستویه تیه ناو هونراوه یه وه و ده ئی :

علاو تایین قورمزین
نه سلان دبه ردا به رزین»

(دیوانی جزیری ، ل - ۲۴۲)

۳ - روواله تی (له) ی ساکار ، له شیوه زاری
هه ورامانی دا ،

(ئا) - له م شیوه زاره دا ، (له) ی ساکار به رگیکی به خویدا
کردووه و روواله تی (جه) ی وهرگرتوه ، یاخود بابلیین ، (جه) ی
هه ورامانی و (ژ) ی بادینانی ، له کانگاو له سازکردن و گو
کردنه وه ، زور له یه که وه نزیکن و له یه کتری ده که ن .
بو نه م مه به سته ش ، وا نه م هونراوه یه ی (مه وله وی)
مان ، به وینه هینایه وه .

مه وله وی یه ژئی :

«جه من نمه ک دای ، جه قاسید کیشان
جه تو زامه ت دای ، جه زامه ت نیشان»

(دیوانی مه وله وی ، ل - ۸۲)

نه مه ش نمونه ی هونراوه ی سهیدای هه ورامی - یه ،
بو به کارهینانی (جه) :

«فه ردی بی شه ریک ، ته نیای تاکه نی
باک جه کئی داری ، تو بی باکه نی»

(بی) - (نه)

جگه له وهی باسماڼ کړد ، که (چه) بوو ، (له) روواله ټیځی دیکه ی هه یه ، نه ویش (نه) یه . بو وینه سه یدای هه ورامی په ژی :
 «خو چه سه دای عه شق هیچ نه بی وه شته ر سا با بدو عه شق نه چه رگم نه شته ر»

(دیوانی سه یدی ، ل - ۱۰۱ ، ۱۰۲)

دووم ، (له) ی ناساکار .

مه به ستمان ، له (له) ی (ناساکار) شه ویه ، که (له) له گهل هه ندی که ره سه (و شه) ی دیکه دا ، یا په کده گری ، یان لیکده درنی ، بویه به رگیکی نوی ی جیاواز ده پو شی و بیگومان ، نه مه ش ده بیته هو ی شه وه ی ، که بتوانی هه ندی نه رکی تاییه تی بهینیته دیی و چند ده ورکی دیاریش ببینی ، شه وانیش ، واته ، نه و وشانه ش ، که (له) یان تیادا به شداریی ده کات نه مانه ن :

- له شیوه زاری شه ده بیی - دا .

۱ - له گهل (له گهل = له ل = له ته ک)

بو وینه گوران به م جوړه (له گهل) ی خستووه ته ناوازیه وه و په ژی :
 «ناچار له گهل هاوریم هه لسانین
 خو شه م به هه شته ی له کیس داین»

(دیوانی گوران ، ل - ۵۶)

(۲) - (له و) .

بو وینه ، له ناوازو هونراوه ی گوران دا ، (له و) به م جوړه به کارهینراوه .
 «گا ، نه موشی شه ورومه ته نهرمه به به ری ده ست
 گا ، شان و گولباخم شه دا له و قژه زهرده ت»

(دیوانی گوران ، ل - ۴۱)

(۳) - (بی) .

له م وشه ی (بی) یه ، لیم ، لیمان ، لینی ، لییان ، لیت ، لیتان ... هتد ، پیک ده هینرین .

(نا) - (بی) :

بو چونیه تی به کارهینانی (بی) ، گوران ده تی :
 «که پرووی بی نیشته که ردی شیعرم
 هه ی جوانه مهرگ خو م ، هه ی بمرم»

(دیوانی گوران ، ل - ۳۹)

(بی) - لیم ، لیمان ، لییان ... هتد

بو وینه ، بو به کارهینانی (لیم) ، گوران ده تی :-
 «تویی هه موو جیلوه ی جوانیت
 لیم خوشبه دلم ره نجانیت»
 (بی) - (له م) .

گوران ، به م جوړه (له م) ی خستووه ته ناو رسته ی ناوازیه وه و ده تی :

«هه رین داره ، بن ده وه نه ، هه رسته خا که
 ناگاداری چه ن به ندیک بوو له م عه شقه پاکه»

(دیوانی گوران ، ل - ۵۸)

(تی) - (له وی) :

بو وینه ، (له وی) ، له ناو ناوازی پیره میردا
 «به تی حال م په شیواوه ، فرنده بالی سووتانووم
 نه ما غه بری که لاوه ، شه و بتالینه له وی وه ک بووم»

(دیوانی پیره میرد ، ل - ۷۱)

(جی) - (لیره) :

بو وینه پیره میرد په ژی :
 «من چوومه چه ج ، به لام شه وه چه جی ته او شه کا
 که لیره زیاره تی (کولبه) ی دلشکاو شه کا»

(دیوانی پیره میرد ، ل - ۲۲۶)

- له شیوه زاری کرمانجی ژوورودا ، شه مانه هه ندیکیانن :-

(۱) - (دگهل) .

بو وینه سه بری بوتانی په ژی .

«دگهل مه يه سالی جارەك
تو خودی دلۆنه قه حاله»

(شین و شادی ، ل - ۱۱)

(دیوانی مه ولهوی ، ل - ۲۱۴)

وینهش بو (جهو) ، كه له گهل (لهو) دا هه ریه کیکن ،
سه یدای هه ورامی ده ئی :

«جهو دما هه روخت قه یس بیس ئاره زو
تا دیدهن كه رۆ له یلی عه نیه ربو»

(دیوانی سه یدی ، ل - ۹۵)

بو وینه ی (چا) ، سه یدی هه ورامی یه ئی :

«نه ر من گنیم چه مله م چه میش
چی ئینده کپشینتی خه میش
شه ربه ت وه رینتی چا ده میش
ویم . خاس كه رینتی چاری خویم»

(دیوانی سه یدی ، ل - ۱۰۴)

(۳) - (چی) = (له م) .

بو وینه سه یدای هه ورامی یه ئی :

«چی کووره ی ئایر من نه جوشننان
جه سینهی سه یدی سیاو پو شننان»

(دیوانی سه یدی ، ل - ۱۲۵)

(۴) - (چی) = (جیگه) ، كه له بریی (لیره) و (چا) =

(چه وگه) له بریی (له وی) به کار ده هینرین .

بو وینه سه یدای هه ورامی وشه ی (چه وگه) ، كه له

جیگه داری (له وی) یه ، به م جوړه به کاری هیناوه .

«چه وگه نیمه و تو هه ردویما به هه م

بده میش وه باد ، به که م ، که رمیش که م»

(دیوانی سه یدی ، ل - ۱۹۱)

شایانی ناوهینانه ، كه ناویه ناو ، هه ندی وشه ی وهك :

(لیم) و (لیمه) وهی دیکه ش ، هه ر له م بابه ته دهرده که ون ،

دیاره ، كه ئه مانه و وینه ی دیکه شیان له ناو شیوه زاری

هه ورامانی دا ، له هه ندی جیگادا به کار هاتوون .

به هه رحال ، لیره دا ، سه یدای هه ورامی ، وشه ی

(۲) - (لهو) .

مه لای جزیری (له وی) به م جوړه به کار هیناوه و ده ئی :

«سه لوا سه هی (قد) خه مملی

(لهو) که مملی مه ستانه ره قص»

(دیوانی جزیری ، ل - ۲۴۰)

(۳) - (لمه) .

بو وینه سه بری بوتانی دی ئی :

«ئه قرو بوتنه سی هه قال

ویران کرن لمه مال»

(شین و شادی ، ل - ۱۰۸)

(۴) - (ئی) .

بو وینه ، سه بری بوتانی ، یه ئی :

«ئی چ بکم ئه ز دترسم

نه شیم پتر بپرسم»

(شین و شادی ، ل - ۱۰۸)

- له شیوه زاری هه ورامانی - شدا ، ئه مانه هه ن :

(۱) - (چه نی) = (له گهل) .

بو وینه مه ولهوی ده ئی :

«ئینشاللا چه نی خوشمانی شادی

نه شاخه ی شوخی ی گه ردوون ئازادی»

(مه ولهوی ، ل - ۱۸)

(۲) - (جهو = لهو) = (چا) .

وینه بو (لهو) ، مه ولهوی ده ئی :

«به ل لهو دیوان دا دیوانه ی سه رشیت

خه جاله تی به زم یاران نه یو پیت»

(لیم) ی به کار هیناوه ، نه گه رچی نه مه زور که م به کار هاتووه :
 «ساکه ئید ژنهفت سهنگی سیارهنگ
 به ئاهوناله لیم ئاما به دهنگ»

(دیوانی سهیدی ، ل - ۱۲۳)

«هانام به تویه خوای ژیان و ژین
 له م دهرقه ته دا شپرزه نه بین»

(دیوانی پیره میرد ، ل - ۱۰۹)

وه چه یه کی دیکه ی نه م گوشه یه ؛ گریدانی (له) یه ، به
 (ی) وه و هینانه دبی (لی) یه .

نه م (لی) یه ش ، بوی هیه ، که راناوی که سی لکاو وهک
 پاشبه ند وهر بگری واته :

(له) ، له گه ل (ی) دا گری دهرین و (لی) پیکده هیننو
 نه میش ، راناوی که سی لکاو به تاک و کویه وه ، وهک پاشبه ندی ،
 وهریان دهگری . به م جوړه :

- (لی + من) ده بی به (لیم) .

- (لی + نهو) ← (لینی) .

- (لی + تو) ← (لینت) .

- (لی + نیمه) ← (لیمان) .

- (لی + نهوان) ← (لینیان) .

- (لی + ئیوه) ← (لینتان) .

نه گه رچی ، بو ه موویان ، هونراوه ی کلاسیکمان
 دهست نه که وت ، به لام بو ه ندیکیان وینه مان دوزیوه ته وه ، بو
 وینه ، نمونه بو وشه ی (لیم) ، پیره میرد یه ژنی :

«نه وسا فریشته دینه سه رینم

تا لیم بپرسن ریگای ئاینم»

(دیوانی پیره میرد ، ل - ۱۶۷)

یان گوران ده لی :

«توبی هه موو جیلوه ی جوانیت

لیم خوش به دلم ره نجانیت»

(دیوانی گوران ، ل - ۴۰)

وینه ش بو (لینی) ، گوران ده لی :

«(جه وو) ، لینی نه تکی ، شادمانی

بوئخوشی ، موسیقا ، جوانیی»

(دیوانی گوران ، ل - ۵۳)

دهوری (له) ی ساکار له وشه زیی دا

له مه وپیش تر وتمان ، (له) ی ساکار له گه ل هه ندی
 که رهسته ی زمان دا ؛ یا په کده گری ، یاخود لیکده دری ، یاخود
 هاریکاری له گه لدا دهکات و به م هویه وه ، (له) ی (ناساکار)
 دروست دهکات و هه روه ها زار او ئیدیوم و فره یزیش دروست
 دهکات .

وا ، لیره دا ، به ته مای نه وهین ، به پیی توانا ، نه و
 دهورانه روشن بکه ینه وه .

(۱) - له شیوه زاری نه ده بی دا .

(نا) - له م شیوه زاره دا ، (له) ی ساکار ، له گه ل هه ندی
 ئامرازی (راناوی) ئاماژه = ئاماجه = ئیشاره ت دا
 په کده گری و (له) یه کی (ناساکار) دروست دهکات و وهک
 که ره سه یه کی بزنیو کاری دوولانه ده با به پیوه (کاری) (له) و
 کاری ئامرازی ئاماژه) .

بو وینه :

- له + نهو = لهو

پیره میرد ، به م جوړه (له و) ی له نا ورسته دا به کار هیناوه و
 ده لی :

«به نه شنه ی به هار لهو میرغوزاره

کوئ بوونه وه خه لکی نه و شاره»

یاخود یه ژنی :

«نه و ئاوه جوانه لهو ده شته وینه

چاوی قرزانگی له چاوا لینه»

(دیوانی پیره میرد ، ل - ۱۴۲)

- له + نه م = له م

به م جوړه ، پیره میرد ، (له م) ی خستووه ته ناو
 ئاوازیه وه و ده لی :

(بئى) - (له) ى ساكار تواناى ھەيە ، لەگەل ھەندى ئاۋەلكارى

ۋەك : (ئىرە) ، (ئەۋى) ... ھند يەكبگىرى ۋە لىكدرائى ۋەك (لىرە) ۋە (لەۋى) دروست بىكات ۋە ئەم بەرھەمە نوپىيە ئەم يەكگرتنەش بەشدارە لە تواناكان ۋە سىفەتەكانى ھەردوۋىكىاندا ، واتە ، بەم جۆرە :

- (لە + ئىرە) = (لىرە) .

- (لە + ئەۋى) = (لەۋى) .

بۇ ۋىنە ، گۆران ، بەم جۆرە (لەۋى) ى لەناۋ ئاۋازىدا بەكار ھېناۋەت تاپىدا يەئزى .

«لەۋى بە ۋەگەرماۋ قرچە ى نيوەرۋ»

دانىشە ھەلۋاۋ پىشى بۈۋك بخۇ»

(دىۋانى گۆران ، ل - ۱۵۲)

پىرەمىرد - ىش دەئى :

«ۋتى چايخانە لە مزگەۋتايە

ئەۋانە ى لەۋىن لە شىپىسيان تىايە»

(دىۋانى پىرەمىرد ، ل - ۲۷۰)

(بئى) - (له) ى ساكار لەگەل ھەندى ئاۋى ۋەك :

(گەل) ۋ

(گەل) ۋ پىرەمىردىنى (تەك) دا ، يەككەگىرى ، يا ،

لىككەدرى ۋە شەيەكى لىكدرائى ، ياخۇد (لە) ى (ناساكار)

دروست دەكات ، واتە ، بەم جۆرە :

- (لە + گەل) = لەگەل . ھەندى جارىش دەبى بە (لەل) .

- (لە + گەل) = لەگەل .

- (لە + تەك) = لەتەك .

شايبانى باسە ، ئەنجامى ئەم لىكدانە ، بە پىرەمىردىنى

دەبى ، واتە :

- (لە + ئاۋ) يان (پىرەمىردىنى) = پىرەمىردىنى .

چۈنكە ۋە شەكانى (لەگەل) ۋ (لەگەل) ۋ (لەتەك) ۋ (لەل) ،

ھەمويان ، ھەرىكە ۋ اتاۋ يەك جۆرە كىردە ۋە يان ھەيە ۋە ئوۋىش

كىردە ۋە پىرەمىردىنى .

ۋىنە ، بۇ (لەگەل) ، پىرەمىرد يەئزى :

«دارى ميوە ى بەرددارى ، داركەرەستە ى بەرزى

چەۋەندەرۋ گىزەرى لەگەل سىۋى بن ئەرزى»

(دىۋانى پىرەمىرد ، ل - ۹۰)

يان گۆران دەئى :

«يا پۇر لەگۈى رىگای دەشتا

لەگەل سايەقە ى پاش ۋەشتا»

(دىۋانى گۆران ، ل - ۱۱)

ۋىنەش بۇ لىكدرائى (پىرەمىردىنى) (لەتەك) ، كورد

ۋاتەنى دەئى :-

«لەتەك خىرسدا دەچىتە جەۋالەۋە»

(ئىدىيۇم ، لە زمانى كوردىدا ، ل - ۴۲۲)

يان ھەردى دەئى :

«لەتەك ھەموۋ عەزاب ۋ ئىانى بى ھىۋادا

ئەم رەنجى سالە ھايەم ، كە گشتى چوۋ بەبادا

لەتەك ئەمانەشا من ھەرچەندە تىگە يشتووم

كە دوۋى خەيالى دوۋرى پەرى نىكارى كە ۋتووم»

(كارۋانى شىعەر ، ل - ۱۵۸)

ئەۋە ى ، كە دەبى ، بەجى ئەھلىن ۋ بىلین ، ئەۋە ى ،

كە ئەم لىكدرائانە ، راناۋى لكاۋى كەسن ، ۋەك پاشبەند ۋەر

دەگىز . واتە :

- (لەتەك + م) = (لەتەكم)

- (لەتەك + ت) = (لەتەكت)

- (لەتەك + ى) = (لەتەكى)

- (لەتەك + مان) = (لەتەكمان)

- (لەتەك + تان) = (لەتەكتان)

- (لەتەك + يان) = (لەتەكيان)

ئەم لىكدانە ، لەگەل ، (لەگەل) ۋ (لەگەل) ۋ (لەل) دا

ھەمان پىرەۋ دەگىتە بەر .

(تی) - نامرزی (ل) ، یاخود ، بابلین ، (له) ی ساکار ، له گه له هندی ناره لکاری (به) ، یان ناوی (ناوه لکاری) (سه) و (ناوی) وهك (چاو) و ناوه لناوی وهك (پر) دا ، په كده گری و زارواوی دروست دهكات ، واته ، به م جوړه :
- (له + ناوه لكار) = (زاراو) .

(له + به) = (له بهر) .
دیاره ، (له بهر) ، به دوو جوړ به كار ده هیترى ، بیگومان جوړیکیان (زاراو) ده و نه وی دیکه یان (فره یزه) .

(له + به) = (له بهر) ، که واتای (به هوئی) دهدات .
بو وینه ، پیره میرد ده تی :
«نیمه له جیې ناو ناگری نه ده دین
نه ویش دوو که مان نه دا له بهر قین»

به لام ، نه م وینه به ، که له م هونراوه ی (گوران) دا ، به وینه ده بهینه وه ، زاراونیه ، به لکو فره یزیکى ناساییه .
گوران ده تی :

«لی راکشاپوین گشت له بهر سیه ر
چاو به ستر او یکی فره نجی له بهر»
(دیوانی گوران ، ل - ۱۴۳)

- (له) + (ناوه لكار (ناو) = زاراو .
(له) + (سه) = (له سه) ، که واتای (سه ره) ی ، یاخود واتای (زیده) ، یان (پتر) به دهسته وه دهدات . بو وینه پیره میرد په ژى :

«له ناوایه وه نه مه نده تینووه ناوچه رگی سووتاره
له سه ر نه و تینووه تیه شدا ناو که بیسته قورگی خنکاوه»
دیاره ، نه م (له بهر) ، که له م وینه به یی گوران دا ، نیسته به وینه ده بهینه وه ، (زاراو) نییه ، به لکو فره یزیکى ناساییه .

بو وینه گوران دیزى :
«پرو ، به م رهنگه ، پیچاوپیچ ، ده ی ده ی ،
نه مچا له سه ر شاخ تیر نه لئی نوخه ی»
(دیوانی گوران ، ل - ۱۴۱)

- (له) + (ناو) = (زاراو) .

(له) + (چاو) = (له چاو) ، که واتای ، (به نیه) ، (به نیه) ، (به نیه) دهدات .
وینه ، بو وینه ، کورد واتنه ده تی .
- له چاو نه ودا به جهوت ناو شور او ته وه .
- له چاو ی منه وه ته ماشای بکه .

یان ، پیره میرد ، ده تی :
«نه و ناوه جوانه له وده شته وینه
چاو ی قرزانگی له چاو ا لینه»

گومانی تیدا نییه ، که خوینه ر ، جیاوازی له نیوان نه وه ی سه ره وه ، که (زاراو) و نه وه ی ، که نیستا به وینه ده بهینه وه ، که (فره یزه) ، دهكات . بو وینه گوران ، ده تی :
«زور قزی زهر د ، سه رنجی راکیشاوم
زور چاو ی شین ، داویه پر شنگ له چاوم»

(دیوانی گوران ، ل - ۴۷)
(له) + (ناوه لناو) = (زاراو) .

- (له) + (پر) = (له پر) ، که به واتای (ناکاو) ، یان (دهسته جی) ، یان (به کسه) دى .
بو وینه ، گوران ده تی .
«له پر مات و له ناکاو چوو
په ك پر به دنیا ناره زوو»

(دیوانی گوران ، ل - ۲۱)

یان ، له جینگایه کی دیکه وه په ژى :
«له پر ، نازانم چون سه رم هه لیری
به رامبه ر به ژنیک ده رکه وت ، وهك په ری»

(دیوانی گوران ، ل - ۳۴)

(جی) - (له) ی ساکار ، توانای نه وه ی هه یه ، که له گه ل هندی که ره سته ی زمان دا ، په کبگری و ناویکی (فره یز - قه واره) دروست بکات ، واته ، به م جوړه :

- (ناو) + (له) + (ناو) = (مه تل) ، که توانای بردنه به ریوه ی نه رکه کانی ناوی له هه مووروییه که وه هه یه ، بو وینه ، وهك :

- (شهو) + (له) + (بان) = (شهوله بان) ، كه بو ناوی
(بانگردین) ، (لهمه ته لی کوردیی دا) ، دائراوه . یان :
- (گویی) + (له) + (مشت) = (گویی له مشت) .
بووینه ، قانیع یه ژئی !

بی به هاناموده خپله روژه که ی (هل من مزید)
چونکه سوختی دوزه خه سهرتا به دامانم مه دود
چون نه گریه م بو خه جاله تباری و شه رمه نده گیم
گویی له مشتیی نه فسی شووم مه کری شه تیانم سه دود»

(دیوانی قانیع ، ل - ۷۵)

شایانی باسه ، شه جوره (مه ته له) قه واره فره یزیانه دوو
شهرک ده بیین ! نه رکی ناوی و هی (ناوه لئاوی) بووینه ،
ده توانین بلیین :

- (ئهو ، گویی له مشت) .
یان بلیین

- (گویی له مشت ، هات)
ههروه ها ، ده توانین بلیین :

- (شهوله بان ، بانگردینه) .
یان بلیین :

- (شهوله بان ، نووستووه) .

(جی) - (له) ی ساکار ، بوی هه یه ، له گهل هه ندی
که رهسته ی زمان دا ، یه کگری و فره یزکی ناوه لئاوی دروست
بکات ، بو شه مهش ، ته ماشای شه کلپشه و هونراوانه بکه .
- (ناو) + (له) + (ناو) = (ناوه لئاو) .

- (دهست) + (له) + (ملان) = (دهست له ملان) .
بووینه پیره میرد یه ژئی :

- «زه لم و تانجه رو دهست له ملان بن
سه ریو په ی گولان جینی بلبلان بن»

(دیوانی پیره میرد ، ل - ۱۲۸)

یان ده لی :

«زاده ی جهرگی کیو ، مه وجودی عه دم
دیوانه ناسا شه یدای رووله چه م»

(دیوانی پیره میرد ، ل - ۱۳۱)

(خی) - جگه له م کرده وانه ی سهره وه ، (له) ی ساکار ،
توانای دروستکردنی ، یان به شداریکردن ، له دروستکردنی
ده یان فره یزی ناوه لکاری دا ، هه یه ، بووینه ، وهک :
(له سهر) ، (له بهر) ، (له ناو) ، (له ژیر) ، (له لا) ... هتد .
- (له) + (ناوه لکار) = (فره یزی ناوه لکاری) .

وینه ش بو شه کلپشه یه ، وهک شه وانه ی سهره وه ، به لام
وینه ی هونراوه ، بو به کاره یانیا ، وهک :

«هه تا روژی بوکلوی ناغای شکودار

له سه ریو ی راو ، کاسه یه ک دوی وهرگرت له تازدار»

(دیوانی گوران ، ل - ۵۸)

«حه لقه ی چوبی له سه ره رشی گیای قه راغی ناو
له بهر ده ماما هه لئه په ری گا گورج و گاخوا»

(دیوانی گوران ، ل - ۵۱)

«له ناو دینوه پؤل پؤل تازدار

شه شیلن سه وره گیای به هار»

(دیوانی گوران ، ل - ۴۵)

«گیانی من بو ته لی و نه وشه په رو شه
که له ژیر سینه ری تووترکا خاموشه»

(دیوانی گوران ، ل - ۴۵)

(۲) له شیوه زاری کرمانجی ی ژووروودا .

له شیوه زاری کرمانجی ی ژووروودا ، هه ره همان
دهستوور (له) ی ساکار له گهل هه ندی که رهسته ی زمان دا ،
یه کده گری و دهوری وشه سازی خوی ده بیینی ، شه وانیش ، به
پیتی دهستکه و تیان له ناو هونراوه دا ، شه مانه ن :

(نا) - (د) + (گهل) = (دگهل) ، که له هه موو روویه که وه
شهرک و کرده وه ی (له گهل) = له گهل = له تهک (ده بیینی و
هه مان واتاشی ده به خشی) .

وینه شمان ، بو شه مه ، سه بری بوتانی یه ژئی :

«کەن و گری نه هیلانه
شەف و روژو دەم و ساله
دگهل مه یه سالی جارەك
تو خودی دلۆ ئەفه حاله!»

«نوورن ژسەر (حتی قدم)
نه ققاشی سەر مه شقی (قدم)

(ج - ۲۶)

(شین و شادی ، ج - ۱۱)

یان یه ژئی :

«خه طی غوباری نوقطه پور
کاتب ژبالا نوسخه دا»

(ج - ۲۷)

(بی) - (ل) + ئەو = (لهو) .

وینهش بو ئەمه ، سه بری بو تانی یه ژئی :

«ژین و مرن تیدا یه که

هه ق په ریسه له و کوڤیا

وی ری فه کر بو زاکنی نوی

داخوش بکت چول و چیا»

یان ده ئی :

«ئەف شه کل و سوورەت سه وورین
ئەسلن ل بالا زه بینین»

(ج - ۲۷)

(شین و شادی ، ج - ۴۵)

له جیگایه کی دیکه وه ده ئی :

«مه وهووم وه لا شه یئد موئله قین
عه کسین دنیف ئایینه دا»

(ج - ۲۸)

(بی) - (ل) + (مه) = (لمه) ، که له بری (لیمه) به کار دئی . بو

وینه ، سه بری بو تانی دئی ژئی :

«ئە فرۆ بو نه سی هه قال

ویران کرن لمه مال»

(شین و شادی ، ج - ۱۰۸)

(۳) له شیوه زاری هه ورامانی دا .

(ئا) - له شیوه زاری هه ورامانی دا ، (جهن = چهن =

چه نی) ، له بری [له گه ل] = (له گه ل) = (له ته ك) =

(له ل) ه ، له شیوه کانی سوورانی دا .

له بنه رته دا ، (چه نی = چهن = جه نی) پیکهاتوو ه ،

له (جه) + (ن) و هه ره له بهر نه وه ی که سازگه ی دهنگی [ج]

له گه ل سازگه ی دهنگی [ن] دا ، له یه کتریه وه نزیکن و به هوی

به هیزی دهنگدانه وه ی دهنگی [ن] وه ، که یه کسه ره پاش

دهنگی [ج] وه دیت و زره ی دیت ، سازگه ی دهنگی [ج] ، له

جیگان خویدا ده ترازینی و دهیکات به دهنگی [چ] .

واته ، وهختی بیری ئی بکریته وه ، به م جوړه یه

(جه + ن) = (جهن) .

یان :

(جه + نی) = (جه نی) .

(تی) - (ل) + (بهر) = (لبهر) ، که زاراوی دروست کردوه .

بو وینه (سترانی سه بیدخان) یه ژئی :

«ئە زئی لبه ره چه عقی ته ده ره کئی ل قومانداری

پیشینی خنیم ، حه یفا هتیسیره فه قیری خوه هلینم»

(سترانی گوئنا کوردایه ، ج - ۷۲)

(جی) - به هوی هاریکاری کردنی (ژ) و (د) و (ل) ، له گه ل

ئاوه لکاردا ، به ده یان فره یزی ئاوه لکاری دروست ده بی .

واته ، به م جوړه ی خواره وه :

(ژ) + (ئاوه لکار) = (فره یزی ئاوه لکاری) .

(د) + (ئاوه لکار) = (فره یزی ئاوه لکاری) .

(ل) + (ئاوه لکار) = (فره یزی ئاوه لکاری) .

بو وینه ، مه لای جزیری یه ژئی

دیاره ، گوگردنی ئەم بۆسەر زار قورسە و ئەوجا ، لە بەر سووکی و ئاسانی گوگردن دەبی بە :

(چه) + (ن) = (چەن) .

(چه) + (نی) = (چەنی) .

(چ) + (ن) = (چن) .

(چ) + (نی) = (چنی) .

بۆ وینە ، سەیدای هەورامی یەژی :

«خۆجە هونەن دل چەنی تەبۆناو»

چەنی نەسوچۆ بۆبە کۆی زوخاو»

(دیوانی سەیدی ، ل - ۱۳۵)

(بی) - (جە) ، لە گەل راناوی ئاماژە (ئید) و (ئاد) دا

یە کەدە گرن و لیکدراوی : (جید = چید) ، (جاد = چاد) ،

دروست دەکەن .

واتە بەم جورە :

(جە) = (لە) .

(ئید) = (ئەم) .

(ئاد) = (ئەو) .

ئەوجا دەلێن :-

(جە) + (ئید) = (جید) = (چید) .

(جە) + (ئاد) = (جاد) = (چاد) .

(بی) - (جە) ، لە گەل ئاوە لکاری جیگادا یە کەدە گری و

ئاوە لکاری جیگای ئاماژە (ئیشارەت) کراو دروست دەکەن .

واتە ، بەم جورە :-

(جە) = (لە) .

(ئینگە) = (ئیرە) .

(ئاگە) = (ئەوی) .

ئەوجا بەم جورە پیکدە هینری و دەوتری :

(جە) + (ئینگە) = (جینگە) = (چینگە) .

(جە) + (ئاگە) = (جاگە) = (چاگە) .

(تی) - (جە) ، لە گەل (ئاوە لکار) ، یاخود هەندی جار (ناو) دا

یە کەدە گری و زاراو دروست دەکات ، واتە بەم جورە .

(جە) = (لە) .

(وەر) = (بەر) .

(چەم) = (چاو) .

(سەر) = (سەر) .

(جە) + (وەر) .

(جە) + (چەم) .

(جە) + (سەر) .

ئەوجا دەوتری :

(جە وەر) = (لە بەر) .

(جە چەم) = (لە چاو) .

(جە سەر) = (لە سەر) .

(جی) - جگە لە (جە) ، ناو بە ناو (لە) وەک خۆی بە کار

دە هینری وینە شمان بۆ ئەمە لە سەر تاوە ، هینایە وە ، جگە

لە وەش ، هەر (لە) لە هەندی ناوی (ئاوە لئاوی) قەوارە فرە یزدا

بە شداری دەکات ، واتە بەم جورە :

(ناو) + (لە) + (ناو) = (ناوی قەوارە فریز)

(شەو) + (لە) + (بان) = (شەو لە بان) .

(ئەلقە) + (لە) + (گۆی) = (ئەلقە لە گۆی) .

(جی) - (جە) لە گەل ئاوە لکاری وەک (سەر) ، (چیر = ژیر)

(ئی = ناو) ... هتد هاریکاری دەکات و فرە یزی ئاوە لکاری

دروست دەکات .

ئەرکی (لە) ، لە رستە سازی دا .

(ئا) - لە شیوە زاری ئە دەبی دا .

هەردوو جورە کانی (لە) ، بە ساکارو ناسا کار یە وە ،

توانای ئە وە یان هە یە ، کە چەند ئەرکی رستە سازیانە

(سینتاکسیانە) بە رێو بەرن .

ئەرکە کانی هەردوو جورە کە ی (لە) ، بە شیوە یە کە

گشتی ، لە چوار چێو ی ئەرکی ئاوە لکارو جورە کانی و ئەرکی

پریپوزیشن و ئەرکی یارتیکە ل و دروست کردنی هەندی مە تە لی

کوردی بە و لاوە ، ناچنە دەرە وە .

(۱) - ئەرکی پریپوزیشن و بەرکاری .

(لە) ی ساکار ، خۆی ، لە دۆخی ئاساییدا ، دە ورو

ئەرکی پریپوزیشن دە بینی و فرە یزیکی پریپوزیشن (سەرە)

لە رستە دا پیکدە هینیت و بە پاشبەندی (ه) وە کوتایی بە

فره یزه که ده هیئی . فره یزی ئەم پریپوزیشنە (بەرکار = مفعول بە) یە بو پریپوزیشنە (لە) .
بو وینە ، گۆران یە ژنی :
«تلا لە خوینە وە کە و تە سەرچاوم
ئیتز نە مبینی لە جەرگی باوکما سەر برابوم»

(دیوانی گۆران ، ل - ۲۱۱)

(۲) ئەرکی پریپوزیشنە ئاسایی .

(لە) ، لەم کردە وە یە دا ، پئویستی نە بە فره یزی سەرە
هە یە و نە بە و فره یزیشە هە یە ، کە دە بیته بەرکاریی و بە هویە وە
پاشبە ندی (- هە) ، یان (- وە) دیاریی یە .
بو وینە ، وە ک ئەم فره یزی (لە) یە ، کە و لەم
هونراو یە ی (گۆران) دا و تیا یا دە ئی :
«لە بە ختی تاری شە و ناکەم شیکا یە ت
شە بیهە چونکە بە و زولفی سیا یە ت»

(گۆران ، ل - ۶۸)

- ئە مەش وینە یە کە ، کە (لە و) ، وە ک پریپوزیشن بە کار
هینراوە .

«سەر تچیک من ئە یدەم لە و بە ژن و بالایە
لە سینە ی پاکە وە بو جوانی تە تیا یە»

(دیوانی گۆران ، ل - ۲۶)

- لێرەش دا ، (لە گە ل) ، وە ک پریپوزیشن بە کار هینراوە ، بو
وینە گۆران یە ژنی :

«تویش لە گە ل هەر جانیک ئە بینم تا ئە مرە
ئە بیته مرواریی بو ملوینکە ی شیعرەم»

(دیوانی گۆران ، ل - ۲۷)

شایانی باسە ، جگە لە و بە کار هینراوانە ی سەر وە ،
(لە گە ل) ، بو ئە م جوړە مە بە ستانە ش بە کار دە هیئرنی .

- وە ک نامرازی پە یو وە .

بو وینە پیرە میرد دە ئی :

«تویش وە فاداری لە گە ل جوانی
بو ت ئە بی بە ناو فە خری جیهانی»

(دیوانی پیرە میرد ، ل - ۲۰۰)

- هەر وە ها دە وری نامرازی (کە) ی دە بیئنی و

ئە رکە کە شی جی بە جی دە کات .

بو وینە پیرە میرد دە ئی :

«(لە و س) ی ناو وە ، لای تۆرک رە شە با

لە گە ل پە یدابوو نە شئە ی خە لک ئە با»

(دیوانی پیرە میرد ، ل - ۱۴۸)

یان دە ئی :

لە گە ل مامە وە ، کە و تە تە نهایی

زە بوونی کردم دە ردی ریسوویی»

(دیوانی پیرە میرد ، ل - ۲۲۲)

(۳) هە ندی جار (لە) ، لە چوار چیو ی هیئزی خوویی و

پاشبە ندی (- دا) دا ، فره یزینی ئاو و لکاریی (ئاو و لکاری کات .

ئاو و لکاری جیگا ، ئاو و لکاری رە و یە ، ئاو و لکاری چە ندیی)

پیکدە هیئنی .

(ئا) - وینە بو ئاو و لکاریی جیگا ، وە ک ئە وە ی ناو ئە م

هونراو یە ی گۆران ، کە تیا یا یە ژنی .

«لە ژیر ئاسمانی شینا

لە پال لووتکە ی بە فرینا»

(دیوانی گۆران ، ل - ۲۸)

(بی) - وینە بو ئاو و لکاری (کات) ، وە ک ئە وە ی ناو ئە م

هونراو یە ی گۆران ، کە دە ئی :

«ئاغای خاوەن هیژو شکۆ ، خاوەن سامداری

لە کاتیگا درێژ ئە کا دە سستی دل داری»

(دیوانی گۆران ، ل - ۵۷)

(بی) - وینە بو ئاو و لکاریی رە و یە ، وە ک ئە مە ی ، کە و لە م

هونراوه يه ي گوران داو تيايا ده ئى :
 «تازه شوخى هه لېزاردهم
 كه وتوتته سه رنجى ده مدهم
 به دووچاوى وهك ده رياى شين
 پر له زه رده خه نه ي شيرين»

(ديوانى گوران ، ل - ۵۶)

(بى) - هو . بو وينه ، گوران يه ئى :
 «نه وچاوه كالانه ت نيگاي ده ربه ست بوون
 له بهرچى نه گرنه گرفتارى من ؟
 سرنجت رووى ده مى پرسگردنى روون
 نه كاته كه له بچه ي ده ستى ديارى من»

(ديوانى گوران ، ل - ۲۰۶)

(تى) - وينه بو ناوه لكارى چه ندى ، وهك نه مه ي ، كه واله م
 هونراوه يه ي گوران داو تيايا ده ئى :
 «ته داته ده ست ئيمپريالست
 لى قول بدا نوزده له بيست»

(ديوانى گوران ، ل - ۲۲۷)

(پى) - بو ناسينى (زانينى) كه س (شه خس) .
 بو وينه ، گوران ، به م بو نه يه وه يه ئى :
 «له كى ؟ له نه ته وه ي گوريا
 بوچى ؟ چونكه مه رده ووريا»

(ديوانى گوران ، ل - ۲۴۰)

(۴) فره يزي به ركارى .

(له) ، هه ندى فره يزي دروست ده كات ، كه جيگاي
 (به ركار = مفعول به) ده گريته وه . بو وينه ، وهك نه مه ي كه
 له م ديژه هونراوه ي گوران - دا هه يه وتيايا يه ئى :
 «كه رووى ئى نيشت كه ردى شيعرم
 هه ي جوانه مه رگ خو م هه ي بمرم»

(ديوانى گوران ، ل - ۲۹)

(تى) - بو ناسينى (زانينى) شتى .
 بو وينه ، به : (له چى ... ؟) ده ست بى ده كات .

(جى) - بو ديارى كردن (ده ستنيشان كردنى) كه سى (شتى) .
 بو وينه ، به م جو ره ده ست بى ده كات :
 - (له كام ..... ؟) .

يان ، له م رووه وه ، گوران ده ئى :
 «چه قه ! چه قه ! چه قه لى پير
 به لووره لوور
 هاتووى له دوور
 له كام كه تنا كول نه كه ي پير»

(ديوانى گوران ، ل - ۳۹۰)

يان نه مه يان ، كه ده ئى :

«توبى هه موو جيلوه ي جوانيت
 ليم خوش به ، دلم ره نجائيت»

(ديوانى گوران ، ل - ۲۰۶)

(۶) (له) ، بو مه به ستى به راورد كردن ، (پله ي
 به راوردى) ، به شيوه يه كى تايبه تى به كار دى ، ته ويش
 به هوى به شدار بوونى كى بزىوانه ي له گه ل فره يزيكى
 ناوى - دا . به شيوه يه كى روونتر ، ده بى له سه ر زيره وى نه م
 كليشه يه بروت ، واته :

(ناو) + (له) + (ناو) + (پله ي به راوردى) .
 بو وينه :

(۵) له فره يزي پرس دا ، به شدارى يه كى بزىوانه ده كات ، به
 تايبه تى بو زانينى :-

(ئا) - جيگا . بو وينه ، وهك نه مه ي ناو نه م هونراوه يه ي
 پيره ميژد ، كه ده ئى :

«سه د سالى تر بېرسى جه ميل سيدقى واله كوئى ؟

دهنگى بلندي خوئى له هه موو شيعرى ديته كوئى .»

(ديوانى پيره ميژد ، ل - ۳۱۲)

- (ئازاد لەنەوزاد خویندەوارترە .)

یان :

(راناو + لە + راناو + پلەى بەراوردیی)

بووینە :

(ئەم لە ئەو خویندەوارترە .)

(تۆ لە من دەولەمەندترى .)

دەشتوانین ، (لەو دوو کڵیشەپەى) سەرەووە ئالوگۆر

بکەین و بەم بۆنەشەووە گۆران دەلی :

«لەمن باشتر سەما ئەکەن

ئیتەر کارمان نەما لاتان

ئەتانسپیرین بە خواتان»

(دیوانى گۆران ، ل - ۲۷۱)

(بى) لە شىوہ زارى کرمانجى ژوو روودا .

(لە)ى ساکارو (لە)ى ناساکاریش ، لە چوارچىوہى

رستە سازى دا ئەرکى بزىوانە دەگرنە ئەستوى خویان بە

شىوہپەکی گشتى ، ئەوانیش (ئەو ئەرکانە) ئەمانەن :

(۱) ئەرکى پریپوزیشن .

(۲) ئەرکى ئاوەلکاریى بە ھەموو جوړەکانیەوہ

(۳) ئەرکى ، یاخود دەورى پیکھینانى فرەبىزى پارتیکەلو

دروستکردنى ھەندى زاراوى تايپەتى .

وا ، لیرەش دا ، بە تەمای ئەوین ، کە وینە بو ھەریەکی

لەو دەورو ئەرکانە لە ناو ھونراوہکاندا دەربھینن .

(ئا) دەورى وەك پریپوزیشن . پش ئەوہى وینە کە بەھیننەوہ ،

خوینەر ئاگادار دەکەینەوہ ، کە (ژ) لە برى (لە)یەو بویە

لیرەش دا ، دەورو ئەرکى پریپوزیشن دەبینى .

بووینە سەبرى بوتانى دەبیژت :

«پیل و کاشە ئەقینا وى

بنەینوکا ئەز دلیم

ژمیزقە من قە کولایە

ھەتا دمرم وى نایلم

(شین و شادی ، ل - ۱۱)

(بى) بو پیکھینانىلا پریپوزیشنى بەرکاریى ، بووینە وەك ئەم

دبړه شیعره ی سەبرى بوتانى ، کە تیا یا یەژى :

«گەلو دل بەر ئەقەکی کر

ئاگر بەردا ھناقى من

تیزاب و خوی ل بزینى کر

بەرى دارا ئەقینا مە»

(شین و شادی ، ل - ۱۵)

بو پیکھینانى فرەبىزى ئاوەلکاریى و جوړەکانى :-

وینە بو فرەبىزى ئاوەلکاریى جیگاوکات ، سەبرى بوتانى

یەژىت :

«دیسا لئاف گوندو بازار

ل روژین جەژن و سەرسلان

بخەملن سوێك و بازار»

(شین و شادی ، ل - ۲۰)

- بو پیکھینانى فرەبىزى رەویە ، سەبرى بەژى :

«شین و شادی دکن جەنگى

پەریشانم دبەینى دا

دلو ژارو ئەقیندارو

گول میقانه دخەونى دا»

(شین و شادی ، ل - ۱۱)

- (دگەل) ، وەك پریپوزیشن دەور دەبینى ، بووینە سەبرى

یەژى :

«مزگینى سەد مزگینى

دیسا دى بیتن بەار

دگەل لاوی نە دیار»

(شین و شادی ، ل - ۲۰)

(تى) لە شىوہ زارى ھەورامانى - دا .

(لە) ، بە ھەردوو رووالە تەکە یەوہ ، لەرستە سازى دا ،

بزیوانە یە ، ئەگەر جیاوازی یەك لە نیوان کردەوہى ھى ئەم

شىوہو ئەو شىوہ بەدى بکرى ، ئەوہ نیبە کە شاہەنى باسکردن

بی ، جگه له جیاوازی نیوان بهرگی ی روواله تییان :
به هر حال ، والیره دا ، هه ولی نه وه ته دهن ، که هه ندی
له و کرده وه سینتاکسییانه ی (له) ی ساکاروناساکار ، له
شیوه زاری هه ورامانی دا ، دهستنیشان بکه یین .

(۱) (جه) ، که له بریی (له) یه ، دهوری پریپوزیشنی ناسایی
ده بیینی ، بووینه ، خانای قوبادی ده لی :
«کراسی بومیشک تافته ی ته مام نال
قه بابیی جه لال ، شه وخواوی جه لال»
- وینه ش بو (چه نی) ، که له بریی (له) گه (ل) هاتوو ، به م
بوته یه وه ، خانای قوبادی یه ژی :
«فراوان به ناز ره نچ چه نیش به ردن
به شیرو شه کر په روه رده ش که ردن»

(شیرین و خوسره و ، ل - ۲۳)

(۲) (جه) ، فرهیزیکی دروست کردوو ، که بووه به فرهیزی
به رکاریی . بووینه خانای قوبادی مواچی :
«جه سامش ، به فه زلی زاتی نیلاهی
مله رزا پای گاو جه پشتی ماهی»

(شیرین و خوسره و ، ل - ۲۴)

(۳) (جه) ، به شداره ، له پیکهینانی فرهیزی پله ی
به راوردیی دا ، به م بوته یه وه ، خانای ده لی :
«سه رلووله ش جه لال دانه ی به ده خشان
ره خشانته ره جه قورس ره خشنده ی ره خشان»

(شیرین و خوسره و ، ل - ۲۴)

(۴) (جه) ، به شداری ده کات له دروستکردنی فرهیزی
ناویی یا فرهیزی ناوه لئاویی ، بووینه خانای قوبادی ده لی :
«جه میرغوزاری ، پر جه لاله و گول
فه ماش شاهزاده ی به ورده ری دل»

(شیرین و خوسره و ، ل - ۲۸)

(۵) به شداریکردنی (جه) ، له دروستکردن و پیکهینانی

فرهیزی رهویه دا . بووینه خانای یه ژی :
«وات : خوسره و نیمشه و جه تو نه ته رسا
جه رای بی باکی خه به نه په رسا»

(شیرین و خوسره و ، ل - ۲۹)

(۶) (جه و) ، که له بریی (له و) ه ، لییره دا ، فرهیزی
ئاوه لکاریی کاتمان به دهسته وه ده دات . بووینه خانای
قوبادی یه ژی :

«جه و دما به زهر ب باله ی فه رهنکی
مه ریشان ناخون دست وه پای جه نگی»

(شیرین و خوسره و ، ل - ۳۱)

(۷) (نه) ، که له بریی (له) به کار دی ، توانای هه یه ،
هه روه ک (له) ، به واتاو به کرده وه ، بزبویی :

وا ، لییره ش دا ، (له م هونراوه یه دا) ، (نه) فرهیزی
ئاوه لکاریی جینگای دروست کردوو ، یاخود به شداریکی بزبوی
تیایدا .

بووینه خانای قوبادی یه ژی :

«نه غمه ی بولبولش نه پای چه تری گول
مه ویه رد نه که یوان چه رخی دوور مه نزل»

(شیرین و خوسره و ، ل - ۶۹)

(۸) (جه) ، که له بریی (له) به کار دی ، توانای هه یه ، که له
چوره کانی فرهیزی (پرس دا) ، به شداری بی ، بووینه مه وله وی
ده لی :

«نازیم گولاو خو بووی کولی تون

نه ربوی نه بو بووی گولاو جه کون ؟»

(دیوانی مه وله وی ، ل - ۱۱)

(۹) جگه له و به کارهینانه ی سه ره وه (له) ، خوی به ش
به حالی خوی له پیکهینانی هه ندی ئاوه لئاو (ناوی قه واره
فرهیزی دا ، به شداریی ده کات ، بووینه ، ده وتری :

(کلاش له پا) ، (هه وری له مل) ، (شه وله بان) ،

(دهست له ملان) ، (تفهنگ له شان) ... هتد .

جگه له مهش ، به کارهینانی (له) جگه له گفت و گوی
ناسایی دا له ناو هونراوه کان دا ده بینزین ، بو وینه ، مهولهوی
دهلی :

«بهل لهو دیوان دا ، دیوانه سه رشیت
خه جاله تی به زمی یاران نه یو پیت»

(دیوانی مهولهوی ، ل - ۲۱۴)

(له) و پاشبهندی (- دا) .

دیاریکردنی کات ودهم و جیگای پاشبهندی (- دا) ، زور
به پیویست دهزانری ، به تاییه تی نه گهر هاتو به چاویکی
وردبینیه وه به سه ر نه و نووسینانه دا ، که بلاو بوونه ته وه
بروینه وه ، نه و وهخته پله ی نه و پیوستیه مان ، به باشی ، لا
ناشکرا دهلی .

به هر حال ، نیمه ، لیره دا ، ههولی نه وه نه دهین ، که
نه و سنوره - واته ! نه و کات و ده مه ی ، که پیویست به
هاوبه شیکردنی پاشبهندی (- دا) ، له گهل (له) دا ، دهکات -
روشن بکه پنه وه ، به تاییه تی ، له شیوه زاری نه ده بی دا ، به لام
شیوه زاره کانی دیکه نه و جوړه کیشه یان نییه و له نه انجامیش دا
دهم بو نه م خاله ده که پنه وه .

پیش نه وه ی دهستنیشان ی نه و سنوره بکه یین ، که
پاشبهندی (- دا) ، له گهل (له) ی ساکار یا هی ناساکار دا کاری
تیدا دهکن ، وای به باش دهزانین ، ههندی وینه ی ناوازی
شاعیره کانمان ، که به و جوړه که ره ستانه هه لبه ستراین ،
بهینینه وه نه و جا بیرورامان له و رووه وه ، به هو ی بوونیا نه وه ،
ده ربخه یین .

وینه کان

بیکه س دهلی :

«میلله تی بی عیلم و سه نعت باوریت بی دائیما

وا له ژیر پینی نه جنه بی دا ناوی هر بی قیمة ته)

(دیوانی بیکه س ، ل - ۵۳)

دیاره ، لیره دا ، وشه ی (سره) ، وشه ی (میلله تی) به .
واته ، هه موو دیره شیعره که بو نه وه یه ، یاخود

تیمانده که یه نی ، که سه ره نجامی میلله تی وه ها ده بی چون بی و
له کوی بی ! به دیاریکردنی سه ره نجامه که ی ، که فره یزی
(له ژیرپی) یه و واتا که شیه تی ، پاشبهندی (- دا) ی پیوه به ند
کراوه ، بو نه وه ی به ته وای سنووری نه و سه ره نجامه دیاری
بکات و رهنگی بریژی تا نه توانری نه ملاو نه ولای بی بکری !

نیمه ، ته گهر په ییره وی نه وه ی سه ره وه مان کرد ،
بیگومان ، به ته وای ده توانین چون جیگای یاشبهندی (- دا)
له فره یزی (له) دا ، دیاری بکه یین .

به م پیوه و ریره وه ی سه ره وه ده بی نه م دیره شیعره :

«له روزنامه ی ژین له سی ی ره مه زان

هه شت شیعرم بینی زور شیرین و جوان»

به م جوړه بی :

(له روزنامه ی ژین ، له سی ی ره مه زان دا)

شایه نی باسه ، (له گهل) له شیوه زاری نه ده بی داو (نه) و
(جه) و (له) له شیوه زاری هه ورامانی داو (د) و (دگهل) و (ژ)
له شیوه زاری کرمانجی ژووروو دا هه مان ده ور ده بینین نه گهر
مه رجه که چی به چی بوو !
نه نجام :

پاش وردبوونه وه ، له و وینه جوړه جورانه ی هه ر سی
شیوه زاره که ی زمانی کوردی ، بو مان ده رکه وت که :-

(۱) (له) ، هه ر وه که له شیوه زاری نه ده بی دا ساکارو
ناساکاری هه یه ، هه روه ها له شیوه زاری کرمانجی ژووروو
شیوه زاری هه ورامانی - ش دا هه ن ، نه وانیش :-

له شیوه زاری نه ده بی دا ، نه مانه ن ! (له) ، (له گهل) ،
(له و) ، (له م) ، ... (لیره) ، (له وی) ..... هتد .

له شیوه زاری کرمانجی ژووروو دا ، نه مانه ن : (ل) ،
(دگهل) ، (ژ) ، (د) ، (له) ، (له و) ..... هتد .

له شیوه زاری هه ورامانی دا ، نه مانه ن : (له) ، (نه) ،
(جه) ، چه نی ..... هتد .

نه وه ی که پاشبهندی (- دا) ی ده وی ، له شیوه زاری
نه ده بی دا به پی دیاریکردنی سنووری فره یزی وشه
سه رکه یه ، له شیوه زاری کرمانجی ژووروو دا ، به شیوه یه کی
تاییه تی له گهل (د) یه هه روه هاش له گهل (دگهل) (ل) دا ، به لام

له شیوه‌زاری هه‌ورامانی پاشبه‌ندی (- دا) له‌گه‌ل (نه) و (جه) ، دایه زور که میش له‌گه‌ل به‌کاره‌ینانی (له) دا .
 (۲) به‌شیوه‌یه‌کی گشتیی ، ئه‌رک و ده‌وریان هه‌ر وه‌ک یه‌ک وان ، ئه‌وه‌ی ، که سه‌ر له‌خوینه‌ر ده‌شیوینی ته‌نیا جیاوازی به‌رگه‌روو‌اله‌تیانه .

په‌راویزه‌کان

(۱) (فره‌یز = Phrase)

به‌ناوونیشانی کلاسیکی ، (فره‌یز) بزیتییه له‌وشانه‌ی زمان ، که به‌پیی یاسای زمان ریز‌کراون و کاریان تیدا نییه و به‌که‌رسته‌یه‌کی بزوی رسته‌سازی له‌قه‌له‌م ده‌درین .
 یان ، بومان هه‌یه‌بلین ، که (گوته‌یه‌کی بی‌کاره) ، یاخود [واچه = واژه] یه‌کی بی‌فرمانه] .
 بو‌وینه ، ئه‌مانه‌فره‌یزن .

- (لیم)

- (خه‌ولی که‌وتن)

- (سه‌رلی شیوان و ده‌ر به‌ده‌ریی و هه‌ژاری)

- (براده‌ری من و ئه‌وه‌ی توش و یاروی ئه‌ویش)

(۲) زاراو (ئیدیوم = Idiom)

زاراو یاخود ئیدیوم ، ئه‌و (وشه‌دروستبوویه‌یه) ، که له‌زیاتر وشه‌یی بو‌مه‌به‌ستیکی تاییه‌تی و واتایه‌کی تاییه‌تی ، که له‌واتای پیشوویان (هه‌ردووکیان) نه‌کات ، پیکهاتوه . بو‌وینه وه‌ک :

(ده‌ست) ، (بله) ، (سه‌ر)

که یه‌کده‌گرن ، ده‌بنه‌یه‌ک وشه ، یا ئیدیومی و ئه‌ویش به‌م جو‌ره :

(ده‌ستبه‌سه‌ر) ، که واتایه‌کی تاییه‌تی هه‌یه ، دووره له‌واتاکه‌ی پیشوویانه‌وه .

سه‌رچاوه‌کان

- کاروان ، ژماره (۱۲) ، ژماره (۲۰) .

- روشنبیری نوی ، ژماره (۱۰۱) .

- شیرین و خوسره‌وی خانای قوبادی ، محهمه‌دی مه‌لاکه‌ریم .

چاپخانه‌ی کو‌ری زانیاری کورد ، ۱۹۷۵ .

- دیوانی قانع ، بورهان قانع ، چاپخانه‌ی زانکوی سلیمانی ، ۱۹۷۹ .

- میرزا ئولقادی پاده‌یی ، محهمه‌د ئه‌مین هه‌ورامانی ، چاپخانه‌ی کو‌ر ده‌سته‌ی کورد ، ۱۹۸۴ .

- میژووی ئه‌ده‌بی کوردیی علاء الدین سجادی ، چاپخانه‌ی (المعارف) ، به‌غدا ، ۱۹۷۱ .

- شین‌وشادی ، صبری بوتانی ، چاپخانه‌ی (الادیب البغدادیة) ، ۱۹۷۹ .

- زانکو ، ناو له‌رسته‌ی کوردی‌دا ، د. کوردستان موکریانی .

- پیره‌میردی نه‌مر ، محمد رسول (هاوار) چاپخانه‌ی (العانی) به‌غدا ، ۱۹۷۰ .

- دیوانی بیکه‌س ، محهمدی مه‌لا کریم ، چاپخانه‌ی (الادیب البغدادیة) ، ۱۹۸۰ .

- زارکوئنا کوردایه‌ی تاریقی . ئوردیخانن جلیل چاپخانه‌ی کو‌ر ، ۱۹۷۷ .

- دیوانی کو‌ران ، چاپخانه‌ی کو‌ر ، ۱۹۸۰ .

- دیوانی وه‌فایی ، چاپخانه‌ی کو‌ر ، ۱۹۷۸ .

- ریزمانی ئاخاوتنی کوردیی ، چاپخانه‌ی کو‌ر ، ۱۹۷۶ .

- ئیدیوم له‌زمانی کوردیدا ، جه‌لال مه‌حمود عه‌لی ، چاپخانه‌ی (حسام) ، ۱۹۸۲ .

- دیوانی مه‌وله‌وی ، (مه‌لا عبدالکریم مدرس) ، چاپخانه‌ی (النجاح) ، به‌غدا ، ۱۹۶۱ .

- دیوانی مه‌لای جزیری ، (صادق بهاء الدین) ، چاپخانه‌ی کو‌ر ، ۱۹۷۷ .

- دیوانی مه‌حوی ، چاپخانه‌ی کو‌ر ، ۱۹۷۷ .

- دیوانی سه‌یدی هه‌ورا ی ، کاردوخی ، چاپخانه‌ی (کامه‌ران) ، سلیمانی ، ۱۹۷۱ .

- زاری زمانی کوردیی له‌ترازووی به‌راورددا - محهمه‌د ئه‌مین هه‌ورامانی ، چاپخانه‌ی (المؤسسة العراقية للطباعة) ، ۱۹۸۱ .

— Kurdish Dialect Studies, by D.IV. Mackenzie London, Ox Ford Unvers'ity Press, 1961.

— Akurdish Grammar, by Ernest N. Mc Carus American Council of Learned Societes Nem York, 1958.

— A FFixes and INFlections, In Modren standard Suleymani kurdish dy.

K.R. Khankah. 1978.

نوسنی پیکو

ښه کولینه ک د هوزانفانیا ویدا

عبدالرحمن مزوری

نوسنی به کو خاندنا خو یا سه ره تایی و نافنجی د باژیری
یه ریقانی ته فاکری به .. دیفرا د دهزگه ها [میلیکیان] دا
لیه ریقانی کو دهزگه هه کا فیرکنا پالایه ، خاندی به .. پاشی
چویه لینینگرادی و د ناموزگه ها [مه عه دا] روه لاتیدا
خاندنا خو بدوماهی نیایه . ده می ناگری جهنگا جیهانیا دوی
هلدبیت ۱۹۳۹ - ۱۹۴۵ ز [به کو] نیک بو ژوان که سا
برازیونا خو چویه به روکا جهنگی و پشکداری تیدا کری ، و
بساخله می فه گه ریایه فه واری پستی شکه ستنا دوژمنی .

لیدیف زانینا مه [به کو] ی نه ف په رتوکید ژیری چاپکریه :
۱ - په رتوکا [سه عید] هوزانه کا دریزه ، (۶۷۷) مالکید
شعری به دبندا نقیسی به : بویما دهره قا عه مرئ گوندید
کرمانجان - بیرقان - ۱۹۵۴ ز^(۱) .
۲ - دیوانا [حه سره تا من] - بیرقان ۱۹۶۲ ز .

۳ - دیوانا [نه فراندنید ته زه] - بیرقان ۱۹۶۹ ز پیدفی به
لقیره بیژین نه ف [به کو] ی هوزانفان جودایه ژ [چه رکه زی
به کو] خودانی فه رهنگا [کرمانجی - روسی] کو ۱۴ / ۰۰۰
هزار په یفه و سالاً ۱۹۵۷ ز ل موسکوقا چاپکری به .

ده می نه م به ره پری هوزانا کوردی د نیکه تیا سوفیه تیدا
فه دکه یین نافنی گه له ک هوزانفانا دکه قیته به رچاف مینا نه مینی
عه فدال و کارلینی چاچان و جاسمی جه لیل و سه عیدی نیوو
عه تاری شه روو قه چاغی مرادو میکاییل ره شید و .. هوزانفانی
نه فرو نه م لسره هونه ری فه هاندنا وی دپه یقین کو [نوسنی
به کو] یه ژبل گه له کید دن .

نوسنی به کو د سالاً ۱۹۰۹ یدا لگوندی قوچی Qoc'e قه زه
نیگردی Egdire ویلایه تا قارسی Qaris'e ل وه لاتی رومی نانکو
ل تورکیا ژدی یا خوه بویه . دگه ل ناریشه و کاودانید جهنگا
جیهانیا په کی ۱۹۱۴ - ۱۹۱۸ ز [نوسنی] زاو دگه ل
ده بیاقیت خو ژواری مشه ختبون .. ته رش و مال و زه فی بد خو
هیلان .. پستی هه یامه کا کورت هوزانفانی مه سیوی بو ،
وهکی دهر به دهره که ته دنئ .. خویایه وی سه رده می نه وی
ژینه کا پر ته حلی و زیقاری بوراندی به ، نه ف راستی به د
هوزانید خودا دیارکری به .

برا بیژن نیتم بوم و پیخاس
ژ قه له م - ده فته را په کی نه ناس
ژ حالی دونیایی مه ریکی نه زان
جاهله کی بی خوهی ، دل ویران

پشتی فی کورتیا ژینی مه دفتت ناوړه کئی بدهینه هوزانقانيا
وی ، پړی یا هوزانید [به کو] ی لسه رغان بابه تانه ..
نه ښینی ، براینی ، په ندو دوربینی ، جوانیا وه لیت ، شرینیا
زمانی دی ، بدهوی یا قیزید کوردا ، زهنگینیا بهرمايید
باڅوپایرا .. مادهم مه ناڅی باڅوپایرا تانی ، نه م دی ژ
[نه حمه دی خانی] دهست پیکه یڼ .. [به کو] چاک دزانیث
[خانینی] مه زن ، دهنگیژی زه لالو ته پړی دی کوردانه ..
سهره کانیا که شکرنا جان و مه رگید خه مگینه .. د دنیدا تاڅا
وی یا [عه یانه !] ناهیته گرتن .. د شعریدا په له وان و
سهره وستیایه .. هه فتایی [نیزامی] و [فیردهوسی] یه ..
دهنگی وی دکه هیته تم گوندو بازارید روځه لاتی :

نه حمه دی خانی تو کانیا زه لال
دهنگیژی دی کوردا یی ده لال
بونا روځی مه ، عه یینی چه عفا کانی
دنیدا ناسی ، ته عفا عه یانی
تو هوستی مه زن تایی [فیردهوسی]
وه که [نیزامی] موقیم میرخاسی
ئاوا دهنگی هه واری یا ته تی
ژ گوندو بازارید روځه لاتی^(۱)

وه لات هه ردهم خه ملاندی و کوکه .. شرین ورنده ، تو دیژی
که وه هوسا جوان و سه ربلند .. نه ښینیا وه لاته کئی وه توف
نه سانامیه ، له وان هه رتم د دی هوزانقاندایه :

وه ته نی خوه پړ خردکم
نه ز هه روځا روح سفکم
وه ته نی من کاف په ی کافا
کاو و کوبار خه ملی خوه قا^(۲)

چه وا باران ژینی دبه خشیته ناخا مری .. روژ رهوشی دده ته
کولبه روژید شه یدا .. رویبار جانی دده ته شه نکه ماسیا .. نه ها
واسی [نه ښین] دلید چرمسی که شدکه ت .. گوومید نفستی

دشلقینیت .. ناڅی سه رنه فراز دهاژوت .. [به کو] ده ما
لبه ژن و بالا یانگا خو دنیریت یه کسه ر سه رمه ست و نه هش
دکه فیت .. روژا چاڅید خوبدیتنا وی رون نه که ت ، نه وروژ نه ژ
عه مری وی یه .. هه ر دنژنیت و ده رفیت ، دوماهیی کوور
دلورینیت :

چاوا باران عه مرده خوه لیا رهش
نه ژی به ژن - بالا ته قا دبم سه رخوهش
کافا روژ دهر باز دبه ، ته ناقینم
تو وی بیژی دی خوه دا دلورینم^(۳)

[سه‌عدیی شیریازی] یه ده‌ما فهرموی ، خه‌ک دبیزته من ،
 هه‌ره خیفه‌تا خو دناف گول و گولزارادا فده .. نه و نزانن نه‌ز
 نه‌فیندارو کوژتیی گوله‌کی مه دناف گولشه‌ن و گولزارادا نینه !!
 خلق میگویند [سعدی] خیمه در گلزار زن
 من گل‌را دوست دارم که در گلزار نیست^(۱)
 د‌قه‌کولینید مندا لسه‌ر هوزانقانی کوردید سوسقیه‌تی ،
 رویداته‌کی هزارا من راکیشایه .. نه‌وژی موکم خو‌گریدانا وایه
 بزمانی کوردی‌قه .. کیم جار هوزانقانه‌کی وان دبوریت بی‌ی
 قوتانا وی ده‌رگه‌هی .. نه‌وان هوزان بشرینیا وی ، بسفکی‌یا
 وی ، بکه‌قناریا وی .. و‌گه‌له‌ک په‌سنید دنید وی فه‌هاندینه .
 ناشکاره‌نه‌فی‌ژی‌نوشت و نه‌گه‌رید خواهه‌نه ، کوئه‌م نه‌وخشا
 خو‌تابینین رونکه‌ین . بی‌نه‌فیت بیژین ئوسقی به‌کوژی ، نه‌و
 ده‌رگه‌ه قوتایه و نه‌ورست هزانندی‌یه ، گوئی‌یه : زمانی
 کوردی زمانی دیا منه .. دیا مه‌زن .. هزار کول و کوفانا بکه‌نه
 دلی من .. جان و مهرگی من نه‌هیلن .. هه‌ردی بیژم شرین و
 ده‌لاله ..! په‌له‌وانید نولا عارق و چه‌کوی و تازدینی د
 مه‌م‌وزینیدا .. نولا خانی له‌ب‌زیرین دکه‌لا دمدمدا .. ناخو
 ناخینک بکوردی هلداینه :

تو زمانی دی‌یا من‌ه‌لال
 هزار خه‌ما دلی من‌خه‌ن
 وه‌کی روحی من‌ژی ده‌رخه‌ن
 نه‌زی بیژم تویی ده‌لال

* * *

عارف چه‌کان ، قه‌ره‌تازدین
 که‌رو گولک ، خان چه‌نگد زیرین
 عه‌گیتی دن ، که‌لا دمدم
 چه‌یف هلدانه ، بکوردی تم^(۲)

ده‌ما روه‌ه لاتقانی مه‌زن توما بووا Thomas Bois لسه‌ر
 هوزانقانی ئوسقی به‌کودپه‌یقیت دبیزیت : [به‌کو هوزانقانه‌کی
 مللی‌یه ، پتر کونقیسه‌رو توره‌قان بیت]^(۳)
 براستی هوزانقانی مه‌مشه سودو مفا ژستران و لاوکو

УСЪВЕ БѢКО
 ФРАНЦЕЗ
 Таза

Наширота „Г. айастан“
 196

دناف باخید گولادا ، لگوله‌کا دی دگه‌ریام ..! دناف هیلینید
 که‌وادا ، لمی‌که‌وه‌کا دی دگه‌ریام دناف خفشید ئاسیکادا ،
 ئاسیکه‌کا دی دگه‌ریام .. لدوی بیئا [یاری] چومه‌ناف
 لاله‌زارو کولیکا ، چکه‌م بیئا [وی] ناده‌ن :
 ناها کولیکید پر بین
 بیئا یانگا خواه دگه‌ریام
 من سه‌حنه‌دکر
 دکر باقه‌ک ، زو فه‌دگه‌ریام^(۴)
 نه‌ف وینی [به‌کو] ی‌گه‌له‌ک نولا وینی هوزانقانی سوسی‌ناقدیر

سهرهاتی ئید زارگوتنا کوردی دیتی به .. گه له ک جاران خودان
هوزانه کا وی بخوینیت ، ناخی وی لسه نه بیت ، په کسه ردی
بو وی هزری جیت کو نه فه پارچه کا سترانه کنی یان لاوکه کنی
مللی کوردی به .. کهرمکه نه م بهه فرا بغان ریزکید
[لاوکه کنی] ویدا بچین .

لولو .. لولو لاوکو

به ژنا ته ، تا روحانا

نافا رهزا

منی کولا ئاف

تی نهزا

ئیتیم مایی ..

بی ی وان پهزا

کانی لاوکو

هه سپی ته یه ، غارو

بهزا .. ۱۹

د قه لبی مندا

چما هه رتم تو بیدهنگی ۱۹

نی ته ژ من

تم فراندن خه وو رهنگی (۴)

لولو .. لولو .. لولو

لولو .. لاوکو

ناشکه رایه [لولو] ئید دوماهی من بی گونه هه هافیتینه سه
هوزانی ، بوکه سه کنی دهنگ ته پ ، دهنگی خو به ردهت ، تژی
گوهد گوهدارا ئاوازید خواهش کهت !

ئوسفی به کود که له ک جهاندا دو - سی ریزتنی قه هاندینه .. نه و
ریزک مینا په ندو گوتنید مه زنان لی هاتینه .. نیک - دوهکان ژ
وهرا دنقیسم ، هیقیدارم هون وهکی خوشیت له وشه کن :

ژ من پرسین :

چما [دهنگی] ته نایی ۱۹ ..

من گو باوهرم

[بهربانگا] کو تی ، وی بی !!

* * *

ته [سیرا] دلی خود یه کی را گوت
حسابکه وه کی ته ، دلی خود [فروت]

* * *

دهرمان تونه ، بو [خه ما] گر

[دل] من دشه وته ب ناگر

* * *

تهیری [سیمر] کرنه قه فه سی

[قه ل] لی را کرن هه تا نه فه سی (۱)

* * *

ژ نمونید هه تا نه و بوری ، بو مه خویادبیت [ئوسفی] که له ک
رهنگید [کیشا] یان [قافیا] بکارنینه .. نه وی هوزانید
کلاسیکی و سه به ست هه نه .. لسه کیشید بیانی و خومالی
ژی چویه .. لی [مخابن] جارنا کیش و قافی ئید وی [دله نکن !]
یان سست ببه رکفه دورینه .. من [نه قیت] نمونا بو وی چه ند
ریزکه م .. د دیوانید وی دا به لگه و گروڤ بو [ره خه فانا]
به رچاڤ دکه فن .

ژیده رو ده هه من :

(۱) ن . ۱ . نه لکسانیان / بیلوگرافیا کتیبید کوردیه سوفیه تینی /

یریفان ۱۹۶۲ ز / ب : ۵۵ .

(۲) ئوسفی به کو / دیوانا هه سرهتا من - یریفان ۱۹۶۳ ز - ب :

۴۹ .

(۳) ئوسفی به کو / نه فراندنید تهزه - یریفان ۱۹۶۹ ز - ب : ۵۵ .

(۴) (۵) نه فراندنید تهزه - ب : ۴۱ ، ۴۲ .

(۶) آقای محمد علی فروغی / کلیات / سعدی / تهران . چاپخانه

آرمان - ب : ۵۵۲ .

(۷) قه چاغی مراد / نه فراندنید نفیسکارید / کوردی سوفیه تینی

/ یریفان ۱۹۶۱ ز - ب : ۱۱۳ .

(۸) توما بووا Thomas Bois / لمحة عن الأکراد / ترجمه :

محمد شریف عثمان - النجف ۱۹۷۳ م - ب : ۱۱۰ .

(۹) دیوانا هه سرهتا من - ب : ۸۱ .

(۱۰) دیوانا نه فراندنید تهزه - ب : ۴۳ .

روژانه دا کتیبی

بۆ مێروو

نووسینی

هاشم کاکهیی و ههرده ویل کاکهیی

(دهفته ری رموزی یارستان) ی (سه یید قاسمی ئە فزه ئی شاه ئیبراهیمی) یه ، ئەوی تریان نامیلکه یه که به ناوی (سروده های دینی یارسان) ی (ماشه للاً سووری) . ئیمه .. نووسراوو که شکۆله کانی ئە ده بی و ئایینی ریازی سووفیتی کاکهیی سه رده می سولتان (ئیسحاق) ی شاره زوورمان بینیوه و لیشیان وانه مان وه رگرتوووه بی ی راهاتوین ، بۆیه ئە لێین ئە وه ی راست بی .. ئە و سه رچاوانه ی تاومان بردن که دانه ری کتیبی کاکهیی سوودی ئی وه رگرتوون ، زۆر به ی زۆری بابته کانیاں هه له یه و تیکه ل و پیکه ل کراون و وشه کانیاں به هه له قوستووته وه بۆ چاپکردن ، چونکه نووسه رانی ئە و دوو کتیبه چونیه تی گوکردنی رینووسه که و وشه کانیاں نه زانیوه .. بۆیه ئە بینین کتیبه کانیاں پهن له هه له ی زه ق . زۆر به ی بابته کانی

له م روژانه دا کتیبی (کاکهیی) که وته نامه خانه کانی کوردی یه وه ، له پشکنین و لیکۆلینه وه و توێژه هه لدانه وه ی نووسه ر کاک محمه د ئە مینی هه ورامانی یه . له پاش خویندنه وه ی کتیبه که به پنیوستان زانی هه ندی روژنایی بخه یه سه ر لایه نه تاریکه کانی کتیبه که به تایبه تی و بابته بلاو کراوه کانی ناو کتیب و روژنامه و گوفا ره عیراقی و بیگانه کان به گشتی .. که نووسه ر سوودی ئی بینیوون وه ک سه رچاوه یه ک بۆ باسه که ی وه که ده قی ئە و نووسراوانه ی گوژیوه ته کوردی و له کتیبه که یدا بلاوی کردونه ته وه ، چا ئە و نووسراوانه راست بووبی یان هه له .. بی ئە وه ی تاقه به لگه یه ک یا تیکستیکی نوی ی ده رباره ی کاکهیی به ده ست هینایی ، ئە وه نده نه بی دوو کتیبی چاپکراوی به ده ست هیناوه .. یه که میان به ناو نیشانی

ئەو دوو كۆتیبەيش رازاوان بە سروودو قسە و چىروكى سوڧىيانى ئاينى كاكەيى شارەزورى پاش سولتان ئىسحاق و چۆنەتى بىر كۆرگەنە وەيان لە گەردوون و مروڧ ، وە نادىنە پال رىبازى كاكەيى . نووسەر كاتى ھاتووە سوودى لە و سەرچاوە ناتەواوانە بىنپوھ . ئەيەوى ئەو سەرچاوانە و سروودو پەخشانە كانى بە سەر رىبازى كاكەيى دا بسە پىنى ، لەوانە :

تەلقىنى مردو ، دوغاي خو شوشتن ، قسە و چىروكە كانى (خان تەلماس خان - ۱۰۷۲ - ۱۱۲۸ك) ، (حاجى نىعمەت جەيھونى - ۱۲۸۸ - ۱۳۲۸ك) ئەم دوو زاتەيش دوينى و پىرى پەيدا بوون . ئەمانە كواو رىبازى ئىمەي كاكەيىيانى شارەزور كوا ؟! چارى ئەوان بە تەواوى شىوھى زمانەكەي خويان ون كۆرەووە ھەزارەھا وشەي فارسىيان تىكە لاو بە و سروودانە كۆرەوون ، بەلام نووسراو بەرھەمى سوڧو ناودارانى ئىمەي كاكەيى ئىرە ھەر چۆن بى شىوھى زارەكەيان پاراستووە و دوورە لە دەغل و دىركى بىگانە . وە نووسەرى (سروودەھاى يارسان) خوڧى ھاتووە بە شىوھى نووسىنى لاتىنى پەخشانە كانى نووسىوھتەو و ھەلەيەكى زۆرىشى كۆرەووە ،

وھەك نووسەر خوڧى وتەنى ئەم دوو كۆتیبەيش پىرن لە ھەلە و ناتەواوى . بە ھەر حال نووسەر تا رادەيەك خوڧى ماندوو كۆرەو بە كۆتیبى كاكەيى يەوھ لە رىبازى كاكەيش كۆلپوھتەو و ھەندى شتى نادىبارى بو خوينەر شى كۆرەوھتەو ئەويش بە سايەي ئەو دوو كۆتیبە چاىكراوھەيە كە ناومان بىردن لە پىشەوھ . بەلام

جىي سەر سوڧمانە ! بە شىوھەيەكى زانىارىيانە ئىي نەكۆلپوھتەو ، ھىچ نەبى ئەبوايە بە شىوھەيەكى گشتى ولە سەر بىنەرەتىكى زانستى لە مېژووى كاكەيى و ھەموو ئەو شوين و ناوچانەي ھۆزى ناوبراوى ئى نشتەجىن بگۆلايەوھ تا بزانرايە بە شىوھەيەكى روونتر كاكەيى چيە ولە كۆپوھ بو يەكەمجار سەرى بەرز كۆرەوھتەو و كام زاتىش سەر كۆرەو دانەرى رىبازەكەيان بووھ . بەشى يەكەمى كۆتیبەكەي تەرخان كراوھ بو ئەو بابەتانەي كە دەربارەي كاكەيى نووسراون لە

لايەن مېژوونووسان و نووسەرانى عىراقى و بىگانەكانەوھ لە كۆتیب و گۆڧارو روژنامەكاندا . بۆيە ناوى ناوھ (چى دەربارەي كاكەيى يەوھ نووسراوھ) ، دەقى ئەم بەشەيش بلاوكرايەوھ لە لايەن نووسەرەوھ لە روژنامەي (العراق) ژمارەكانى (۲۶۸۲ - ۲۶۸۹ - ۲۷۰۱ - ۲۶۹۵ - ۲۷۱۹) سالى ۹۸۴ و

۹۸۵ ي ز . نووسەر نەھاتووە ئەم بىرورايانە يەكە يەكە لە داوينى كۆتیبەكەيدا شى بكاتەوھ بەرھەنگارى ناراستىەكانى بىو . بىرو باوھەرى خوڧى روون و ئاشكرا دەربىرى ، راستى و دروستىەكەيشى بو خوينەرەن پىشان بىدا ، چۆنگە نەيزانىوھ چى راستى و چىش ھەلەيە . وە نەھاتووە لە پىش ئەوھى قەلەمەكەي ھەلگىرى و دەست بكاتە نووسىنى كۆتیبەكەي بە خوڧى ھەموو ئەو شوين و ناوچانە تاڧى بكاتەوھ كەوا ھۆزى ناوبراو بە سەدان سالە تىيدا نىشتەجىن و بە دەيان رابەرو زاناي ئاينى و مەلاو پىرومورشىدى تەرىقەت ومام = خەلىفە و باوھى تىدايە وھەك كاكەيى يەكانى شارى (كەركووك) و (داقووق) و دىھاتەكانى دەورويەرى و (طوز) و (موصلى) و دىھاتەكانى دەورويەرى (ھەولير) و دىھاتەكانى نىزىكى (كەلەك ياسىن ئاغا) و (مەخمور) و (رەمادى) و (خانەقىن) و (جەلەولا) و (جەبەل مەنسورىيە) و (مەندەلى) . تا

نووسەر ھىچ نەبى لە خوورەوشت و ھەستان و دانىشتنى كاكەيى شتى بزانى و ئىنجا ھەنگاوى بەھاويزى بەرەو رىبازى ھۆزى ناوبراو . نووسەر ئەوھەندەي ھەيە لە پىشەكى كۆتیبەكەيدا وا دەرنەكەوى كە لە خەلكى دىي ھاوار زانىبارى بە دەست ھىناوھ ئەويش ئەگەر ئىتەوھ بو سالانى

(۱۹۵۶ - ۱۹۵۹) واتە (۲۹) سالى پىش ئەمرو كە لە و سەردەمەدا ماموستاي سەرھتايى بووھ لە دىي ناوبراودا ، بەلام ناوى ھىچ كەسكى ئەو سەردەمەي نەھىناوھ كە ئەو شتىكى لىيان وەرگرتى ، ئەوھ نەبى لە كۆتايى كۆتیبەكەيدا سوڧاسى سى كەسى دانىشتوانى ئەمروى دىي ھاوارى كۆرەوھ ، لەوانە :

زانای به ناویانگی کاکه یی (سوق ره شید هاواری) له سالی ۱۹۴۸ ز تا نیستا دیی ناویراو رابه ریکی نایینی تیدا هه لئه که وتوووه که بتوانی جیگای سوق ناویراو بگریته وه ، هه موو سالی سه ییدو مامه کانی ناوچه ی گه رمیان شه چنه سهردانیان بو ناموژگاری و پیک هینانی گیروگرفتی نایینی یان جا سه بارهت به وسه رچاوانه ی که باسی کاکه بیان کردوووه ودانه ری کتیبی کاکه یش ناو باسه کاننیانی له پیشه کی کتیبه که ییدا چه سپاندوووه .. که لی جار رایانی به دل بووه وه هندی جار به دهگه ن وتوووه تی رهنگه نه مه درو بی و دوور بی له راستی ، یان هیچ شتیکی وه لام نه داوه ته وه که خوینه رانی نه م کتیبه بتوانن له راستی کاکه یی بگه ن هه رچه ند نووسه ره ییتوانی وه لامی یان به رپه رچی قسه ی روژه لات ناس و نووسه رانی کوردو ناکورد بداته وه به وه ی که خو ی وتوووه تی [شایانی باسه نه م جو ره شاره زا بوونه ی من له جو راو جو ری لاو گوشه ی ژیان و به شیوه یه کی ره نگنامه توانی نه و وینه لیل و ده ست هه لبه ستانه که ده رباره ی کاکه یی و هاواری به وه له سه ر پرده ی میشکم هه لکه ندر ابوون و سینه مای میشکمیان چه نجال کردبوو لایان به ری و شوینه وازیان به ته وای کویر بکاته وه و خو یان بچه جیگایان و بینه جیگه داری هه تا هه تایان و که ی هه لو یستی پیویستی وه که نه مه ی تیره پیویستی کرد ده ست به جی فیدیوتیبی میشک نه و فیلمه ره نگنامه ناوازداره بزویانه به زیندوویی بخاته وه جمو جو لی گفتوگو کردن] یا به راستی و به هه موو بیرو باوه ریکی مروفایه تی به وه نه م وته کورد واته نی به ی به جی بهینایه ، که هه میشه وا به زاریه وه یه که نه لی (قسه ده که ی بو خودا ، په کیکیش بکه بو خودا) . نیمه ی کاکه یی دیاره خاوه نی نه ده بیات و شیعر و نووسراو و کتیب و سروودی ناینین .. نووسراوه کانی باو باپیرانی شاره زوور ، هاوار ، هه له بجه ، هه وار ه کون ، ده ره تو ی ، شن دروی ، عه ربه ت ، سه ی سادق ، خو رمال ، پردیوه ر ، داودان ، شه رده لان ، که رکوک .. ده یه ها جیگا و مه لبه ندی تر له کوردستاندا . له به ر نه وه ی نه میژوومان پیشان دراوه تا خه لکی لیمان بگات وه نه شیعر و سروود و نووسراو ناودار و شاعیرانمان دیارن که خه لکی شتی له باره یانه وه بزانی ، وه وا دیاره تایفه که مان وه کوهر

(کاک فاتح همه سه عید ، کاک همه ره زای به رگ دروو ، شاعیری لاو کاک ره مه زان هاواری) . نه م سی به ریزه یش که سانی نایینی کاکه یی نین ، شتی نه وتویانیش پی نه داوه که جیگای به لگه بی وه که ده ست نووس و که شکول و تیکست ، با نووسه ره نه مه ش بزانی و لای خویشی تو ماری بگات که وا دیی ناویراو سه دان ساله بی به شن له م تیره سه ره کیانه ی کاکه یی (سه یید ، مام = خه لیفه ، باوه) ته نانه ت له پاش مه رگی

تایفه‌ی‌کی کورد خاوه‌نی سه‌ده‌ها شاعیرو پیشبین و قسه‌خوان و گورانی بیژو نووسراو بووه ، به‌لام به‌داخه‌وه له‌به‌ر نه‌وه‌ی ئیمه له‌سه‌ره‌تاکان و ناوه‌راسته‌کانی سه‌ده‌ی بیسته‌مدا هیچ نووسه‌ریکمان تیدا هه‌لنه‌که‌وتوووه که لیکۆلینه‌وه یه‌کی راست و پاک و دور له‌هه‌له‌وشتی پرو پوچ بکات و میژووی کاکه‌یی بزانی و به‌شیوه‌یه‌کی زانیاریانه دابستی ، یان له‌باره‌ی ریپازی (سولتان ئیسحاق) وه‌شتی بنووسی بویه‌یه‌که‌ر تیره‌یه‌کی که‌وره‌ی کوردی کاکه‌یی که‌خاوه‌ن نه‌م هه‌موو خه‌رماتانه‌بن و شه‌نکه‌ریکی چالاک نه‌بوو بی‌خه‌رمانیان شه‌ن بکات ، نه‌وه‌به‌مردوویی و به‌بی‌خاوینی ماوه‌ته‌وه .. خه‌لکی نامۆ نووسه‌ری غه‌یره‌کاکه‌یی به‌که‌یف و مایه‌شه‌ی خۆی باسی کاکه‌یی و ریپازی کاکه‌یی نه‌کات و جاریکیان به‌شه‌یتان په‌رست و بی‌نایین و بی‌باوه‌ریان نه‌خوینن جاریکیش تاوان و گوناھی زلزلیان به‌سه‌ردا نه‌دن ! باشه توخوا نه‌و خه‌لکه‌ناشاره‌زانه چون توانیویانه نه‌وه‌موو گوناو تاوانانه بسه‌پینن به‌سه‌ر هۆزیکێ پاکێ کوردستانا ؟ ناشکرایه کورد به‌ده‌م به‌ته‌قالید که‌نی به‌نایین و قایم دینه ، کاتی نه‌م جووره‌بات و بالۆرانه‌یان بیسته‌وووه ده‌رباره‌ی کاکه‌یی ده‌نه‌وه‌نده‌شیان بو‌خستووته‌سه‌ر به‌قسه‌ی شیخ ره‌زاو عه‌بدوللا حه‌سه‌ن . ئیمه به‌خاوه‌نی کتیبی (کاکه‌یی) بیروزی بایی و مانی نه‌وی نه‌لین بو‌نه‌و نه‌رکه‌ی کیشاویه‌تی وه‌تیبینی و سه‌رنجی خۆمان نه‌خه‌ینه‌روو به‌رامبه‌ر به‌و شتانه‌ی که‌پنویسته‌مروقی نی‌بی ده‌نگ نه‌بی . وه‌کو وتمان ئیمه‌ی کاکه‌یی نووسه‌رمان نه‌بووه‌نه‌که‌ر هه‌بوو بی‌تیش نه‌هاتووته‌وه‌لام به‌رامبه‌ر به‌قسه‌دور له‌راستیانه‌ی که‌به‌کاکه‌یی وتراون ، ته‌نها نه‌مه‌نه‌بی شاعیری چه‌وساوه‌کان خه‌لیل منه‌وه‌ر کاکه‌یی له‌کاتی خۆیدا وه‌لامی شیعه‌رکانه‌ی شیخ ره‌زای داوه‌ته‌وه ، هه‌روه‌ها مامۆستا عه‌دنان فه‌تاح ناغا نه‌نی :

له‌دوا ساله‌کانی ۱۹۵۴ ز له‌روژنامه‌ی (الحوادث) وه‌لامی ناته‌واوی پارێزه‌ر (عباس العزازی) م داوه‌ته‌وه‌ده‌رباره‌ی کتیبی (الکاکانیه فی التاریخ).

بویه‌یه‌ببینن هه‌ر جاری یه‌کێک له‌سه‌رمان هاتووته‌وه‌لام له‌وانه : مامۆستایه‌کی میژوو نووسی عه‌ره‌بی عیراکی به‌ناوی (عبدالرزاق الحسنی) وه‌ده‌مارو هه‌ستی مروفایه‌تی جولاهو

به‌رگری لیمان کردوووه‌چاره‌سه‌ری هه‌ندی بابه‌ته‌کانی کردوووه . به‌هه‌ر حال میژوو سامانی نه‌ده‌بی کاکه‌یی بووه‌به‌خه‌رمانیکی بی‌خاوه‌ن و هه‌ر که‌سه‌بو‌خۆی شه‌نی نه‌کات .. هه‌تا نه‌که‌ر هات و کاو کووته‌له‌که‌ی به‌سه‌روچاویدا بنشیته‌وه ، بلین فلانه‌که‌س له‌و خه‌رمانه‌شه‌نی کردوووه‌یه‌که‌مین که‌سیکه‌نه‌ینی و راستی کاکه‌یی و نووسراوه‌کانی درکانه‌دوووه‌و زانیارییه‌کی تازه‌بابه‌تی به‌کورد و ناگورد ناساندوووه . سه‌ده‌رحمه‌ته‌له‌باوکی نه‌وه‌ی فه‌رموویه : (کورد هه‌موو شاعیرن) ، به‌راستی قسه‌یه‌کی راست و پاک و بی‌گه‌رده .. له‌به‌ر نه‌وه‌ی باو باپیرانی کاکه‌یی به‌کان و نا کاکه‌یی یه‌کانه‌ی کوردی شاره‌زور پیش سه‌ده‌سال به‌ره‌و ژووژگر .. هه‌موو شاعیرو پیش بین بوونه‌هه‌ر وه‌کو عه‌ره‌به‌کانی پیش سه‌رده‌می پیغه‌مه‌ر (د.خ) که‌چون هه‌موو شاعیر بوون و شه‌ره‌شاعیرو ئال و گوپ کردنی شاعیران له‌مه‌یدانی بازاری (عکاز) دا بووه ، کورده‌که‌ی خۆیشمان هه‌ر به‌و جووره‌شاعیر بوون و نه‌توانین بلین له‌وانیش زیاتر کانی شاعیران هه‌لقولاهو و وشه‌ی ره‌نگاو ره‌نگیان نه‌خشاندوووه ، وه‌بازاریان وه‌کو عه‌کاز بچوک نه‌بووه .. به‌لکو (شاره‌زور) بووه‌به‌هه‌موو مانا فراوانه‌که‌یه‌وه ، وه‌هه‌ر له‌و ناوچه‌که‌وره‌یه‌شدا ئال و گوپیان کردوووه‌و شاعیران وتوووه .. بویه‌یه‌بینن هه‌زاره‌ها بیایوی ناودار له‌شاره‌زوردا .. شاعیرو پیش‌بین و خواناس و سوفیگه‌رو نه‌ستیره‌ناس و بزیشک و شاعیری دل‌داری و ته‌سه‌وف بوون و هه‌موو کون و قوژبانه‌کانی ژیان و نه‌ده‌بیان زانیوه‌و ناسیوه ، که‌هه‌زاره‌ها پارچه‌چامه‌مان هه‌یه‌له‌شاره‌زوردا وتراون و به‌شیکیان خاوه‌نیان دیاره‌و به‌شیکیانیش بی‌خاوه‌نن که‌دانشتویی ناوچه‌کانی سه‌ر به‌شاره‌زور بوونه‌که‌دیسان له‌شاعیری دل‌داری و سوفیگه‌ری و پیش‌بینی و بیرکردنه‌وه‌له‌ناسمان و زه‌وی و نه‌ستیره‌و نه‌ستیره‌ناسی و بزیشکی و خواو که‌ردوون نه‌دوین ، که‌زۆترینی نه‌و چامانه‌به‌زاری (ماچو) ، هه‌ورامی ره‌سه‌ن = گوران و تراون ، وه‌به‌شیکیان به‌کرمانجی و جافی و بادینن .. وه‌که‌هه‌ر چه‌نده‌له‌سه‌رچاوه‌کاندا هاتوووه‌که ، یه‌که‌مین که‌سیکه‌به‌شیوه‌زاری گوران شاعیری وتوویی مه‌لا په‌ریشان ناویک له‌نیوه‌ی دووه‌می سه‌ده‌ی

چواردهو نیوهی یه که می سه دهی پازدهدا بووه . بویه ئه م
 هه مو لیدوانه مانه کرد .. بوئه وهی بزاندن که شاره زووره هه موو
 جوړه پیاویکی بی گه یانندووه له ئاینی ، فهلسه فی ،
 ته ستیره ناسی ، بیرکردنه وه له چوئیه تی دروست بوونی زهوی و
 ئاسمان ، شاخ ، ده ریا ، مروّف ، گیانه وهر ، رووه و
 دارستان ، مردن و زیندوو بوونه وه ، په رستن .. هه ر یه ک به
 جوړی و ئاوازی بیری له و شتانه کردووه ته وه که جاری وا بووه
 نه و که سه له هه ر تیره یه ک بووه ، ناوه که یان به و تیره یه وه
 نووساندووه ، بو نمونه (عیل به گی جاف ۸۹۸ - ۹۶۱ ک)
 شاعیرو خواناسیکی پیش بینی کوردی جاقه و - کاکه یی به ،
 نه بینین هه رچی وتوو که زور به یان راسته و نیشانه ی پیکاره ..
 ته نها میشکی ته رخان کردووه بو عماله می خارجی و نه و
 گوربانکاریانه ی که به سه ر مروّفدا دین ، بی گومان نه مه
 نیشانه ی نه وه یه زانا بووه .. واته زانیاریکی کورد بووه که
 هه سته کانی میشکی توانیویه تی فیلمی ئه م چه رچه بینیه وه
 پیش جاوانی و بتوانی به و جوړه بلن که چون مروّف له دوا ی
 ماوه یه ک گوربانکاری به سه ردا دی و پیداویسته کانی خو ی له
 شتی نویدا نه دوزینه وه . نمونه یه کی تر دینینه وه که (خان
 ئه لاس) ه ، نه م خوا ناسه ییش به گویره ی بیرو باوه ری خو ی و
 ده ورو پشتی بیری له مروّف کردووه ته وه .. که چون دروست
 بووه و هاتوو ته مه دیدانی زهوی به وه ، نه و جا ئیمه وتمان هه ر
 مروّفیکی زانای شاره زوور به جوړیک بیری بو هاتوو له په پیدا
 بوونی ده ریا و مروّف و گیانه و هرو فریشته و خوا .. نه بینین خان
 ئه لاس هاتوو و تسوویه تی خوا به م جوړه مروّفی دروست
 کردووه ، وه کاتیکیش سوچده بو په زدان نه به ی به م ده ستوورو
 بیرو باوه ره وه بیبه که (خان) خو ی خولقاندویه تی نه ک خوا .
 کاتیکیش نه م قسانه ی خان ئه لاس ، که روژ هه لات ناسه کان
 هاتنه شاره زوور لییان وهرگرت ، که نه مه له کوردستاندا نه بی
 کاتی روژ هه لات ناسی دی بو ناوچه یه ک به هه ر جوړیک بی به پاره
 یا به ماندوو بوون بو وهرگرتتی و به ده ست هینانی قسه ی
 نووسراوی به و جوړه ی (خان ئه لاس) نه کرن که جاریکیان روژ
 هه لات ناس مینورسکی به (۱۰) ده قران کتیبیکی شاعیری کمانی
 کپروه ، که ئیستا له کتیبخانه ی ماربورگ له به رلین دایه .. وه

نه و قسه و سرودانه ی خان ئه لاس له لایه ن
 روژ هه لات ناسانه وه درانه پال کاکه یی .. به وه ی کاکه یی به م
 جوړه بیری له دروست بوونی دنیا و مروّف کردووه ته وه ، خو
 نه گه ر هاتوو چوئیه تی بیر کردنه وه ی بیرو که ی نه وانه ی و هکو
 (خان) هه له بوو ! نه وه بوختان و گونا هیکی گه و ره له لایه ن
 خه لکه وه بو کاکه یی هه لده به ستیری و کاکه یی بی تاوانبار
 ده کریت .. بو نمونه : ته لقینی مردوو ، که یه کیکی وه کو
 حاجی نیعمه ت جه یحونی (۱۲۸۸ - ۱۳۲۸ ک) دایریشتوووه و
 ریکی خستوووه و توویه تی ، نه بی مردووتان به م جوړه کفن و
 دفن بکری ! .. ئیمه ییش که (کاکه یی) یی ، نه مان بینیوه و نه مان
 بیستوووه له کاتی شوشتن و ناشتنی مروّفیکی مردووی کاکه یی
 نه م جوړه قسانه ی نه و کابرایه بو تریت ، جگه له و ته لقینه ی
 به سه ر هه ر موسلمانیک دا نه خوینزی و نه و تریت ، هه روه ها نه م
 کابرایه نه م قسانه ی دوینی وتوووه و ماوه یه کی دوور نی به ، خو
 کاکه ییش دوینی په پیدا نه بووه له سه ر زهوی !؟ ..

نایا نه و کاکه بیانه ی سه رده می شاره زوور نه م ته لقینه یان
 بیستوو ؟ یا ته لقینیکی تریان هه بوو ..! نه ی نه گه ر هه بوو
 کوانی !؟ که س بینی و بیستی !؟ و بزاندن قسه کانمان روونه ..
 و هکو وتمان هه ر یه کی که له و شاعیرو زانایانه ی کاکه یی ، به
 جوړیک بیریان کردووه ته وه و نه گه ر هاتوو بیسه که یان راست
 بوو ، هه موو که سیک بی ی رازی یه و نه گه ر هاتوو پیچه وانه ییش
 بوو .. نه و تاوانی کاکه یی به و کاکه یی بی ی تاوانبار نه کری و
 قسه ی پرو پوچیان بو هه لده به ستیریت .

له بهر نه وه ی میژووی کاکه یی نه نووسراوه ته وه ، هه ر
 نووسه ریک جوړه ناویکیان به سه ر کاکه یی چه سپاندووه .. وه کو
 (علی ئیلامی ، یارستان ، کاکه یی ، نه هلی هق ، تایفه
 ستان ، صاری) و هه ر یه کی که به جوړیکی لیکداوه ته وه به
 گویره ی تیگه یشتتی خو ی ، یه کی له وانه نه یی : له ریبازی
 (الفتوه) وه هاتوو ، یه کی تر نه یی : له چه رخی هه و ته می
 کوچی له زه مانی مه غول نه م کومه له به کومه یی (الآخیه)
 ناسرابوون وه له تیگستی میژووی نه و سه رده مه دا ناوی وه ک
 (مبارز الدین کک) و (حیسام الدین کک) به رچاوه که ون ، یه کی
 نه یی : له حیازه وه هاتوون ، یه کی نه یی : له یه مه نه وه

هاتوون ، یه کئی نه ئی : کاکه یی له ناوچه ی (داقوو ق ، مه نده لی ، خانه قین ، کرنه ، هه مه دان ، نازربایجان ، قه زوین ، ده ماوه ند) یان هه ر جینگه یه کی تر سه ر به دینکی کوردی کونن [دیو په رستی = Diva Parasti] یان (سولتان ئیسحاق = سه هاك) نه به نه وه سه ر (ئیسٹیگ) دوا ئیمپراتوری ماده كان ، وه یان کاکه یی نه به نه وه سه ر (کاهکاهی) که هوزه کورده کانی شاخه كان به و ناوه وه ناویان هاتوو له کتییی (مروج الذهب) ی مه سهوودی . له م جوړه بابه تانه زورن بو ته فسیری کاکه یی وله چیه وه هاتوون و بو وتوو یانه کاکه یی . دانهری کتییی (کاکه یی) هه ورامانی له ل ۸۴ ی کتییی که یدا به م جوړه نه دوی [هه ندی پشکینه ران لایان وایه ، که کاکه ییه كان .. یاخود نه وانه ی سه ر به دینی (نه هلی هه قق) ن ، به (سه یید) و (ناسه یید) هوه ، دوو چینن ، وانا چیننی نه وانه ن که له نه وه ی کورده کانی سولتانن و وه چه به وه چه بو کوراو کورپان تا خواری خوارین رابه ری و فه رمان ره وایی دینی و سه ییدی یان بو دیته خواره وه ، نه وانی تریش نه وانه ن که سه یید نین و له و وه چه زایه نین بو یه له چیننی دووه من ، به چیننی یه که م دهوتری (گوران) و به هی دووه میش دهوتری (شمشیر ناوه رده)] . بی گومان نه مه میش قسه ی س . جی . نه دموندزه .. هه روه ها نه ئی : [چیننی دووه م به (داودی) یان ناو ده به ن و به لاشمه وه وایه ، دی ی (داوده) له ناوچه ی گه رمیاند ، هه ر به و ناوه وه ناو نراوه] . له به رامبه ر نه م قسانه دا نه لین : کاکه یی له دوو چین پیک نه هاتوو به لکوله چوار چین پیک دیت .. که چیننی (سه یید) و (مام = خه لیفه) و (باوه) و (نومی = عام) یه ، چیننی یه که م که نه ولادی سولتان ئیسحاقی کوری شیخ عیسی ی به رزنجه ن پنیان نه وتری (سه ییده كان به رزنجه ی کاکه یی) ، وه پنیان ناوتری (گوران) .. به لکو (گوران) چیننی دووه میانه که (مام = خه لیفه ن) ، وه نه م چیننه ش شمشیر ناورده نین .. شمشیر ناورده بریتی یه له به شیک له و که سانه ی که بوونه ته کاکه یی و هاتوونه ته سه ر ریبازه که ، وه مانای شمشیر ناوه رده نه وه نی یه به زوری شمشیر هاتبنه سه ر ریبازه که ، به لکو مه به ست نه وه یه به موعجیزه ی سولتان ئیسحاق و یارانی بوونه به کاکه یی . وه دی ی ناوبراو (داوده) ی گه رمیان هیچ په یوه ندیه کی به و جوړه

چینه وه نی یه . پاشان نووسه ری هه ورامانی له ل (۷۲) دا نه ئی : [بوئی هه یه که واتای (کاکه یی) له وه وه هاتی بی که هه ر که سی بجیته ژیر نالای (دینی نه هلی هه قق) هوه بی بی به (یار) به دوست به (برا) ی سان - سولتان) پی ی بوتری کاکه] نیمه نه لین : نه و کومه له خه لکه شمشیر ناوردانه وه هه ر که سیک له سه ر ریبازی سولتان ئیسحاق بی پی ی نه وتریت (کاکه یی) . جا وشه ی (سان) هه ر چه نده له زمانی عه چه می کوندا به واتای (شاه) دیت .. مانای (سولتان) ئیسحاقه که ی نیمه ناگریته وه ، نه گه ر قسه ی نه و بی و (سان = سولتان ئیسحاق) .. نه ی باشه (کوردسان ، عه ربسان ، دارسان ، گولسان) یانی چی ؟! (پارسان) که کورت کراوه ی (پارستان) ه .. به و جیگا و مه لبه ندو شوینه جوگرافی یه نه وتریت که (یار = برا) کاکه یی تیدا نیشته چی و گیرساوه ته وه .

نه وه ی نه مانه وئی لای هه موو نووسه ریکی کوردو کومه لی کورده واری و کومه لانی ناگورد ناشکراو جیگای بر وای بی له باره ی (کاکه یی) یه وه .. نه لین : کاکه یی - ناوه بو عه شیره تیکی کوردی کوردستان ، کاتی سه ره لدان و هاتنه کاپه وه ی نه م ناوه .. نه گه ریته وه بو تازه کردنه وه ی (ته کیه) ی به رزنجه ی ناوچه ی شارباژیر که ناوچه یه کی شاخاوی و سه خته ، کونترین نووسراویکمان هه بی ده رباره ی دروست کردن و نوی کردنه وه ی (ته کیه / مزگه وت) ی به رزنجه ی ناوبراو ، نووسراوی ناواریکمانه به ناوی سوئی (ته قی) یه وه که نه فه رمی :

« رویه په ی ته قدیر (مزگی) مه که ردن

شین په ری (مزگی) داری ناوردن

چونکه مه یلش بی بوشان داو داوا

دارشان نیا پیدا نه یاوا »

یان نه ئی :

« شیخ (عیسی) واتش وه یاران یار

کیتان ئی داره نیان نه دیوار

(شاه) چه نی (باوه) ش تاما وه ناواز

وات (دار) کوتات نه ز که ردم دراز » .

دروست که رانی نه م مزگه وته دوو برا بوون .. ناویان

شیخ عیسیٰ و شیخ موسیٰ بووه ، که له ناوچهی گهرمیاندا
 چوئیه تی گوگردنی ناوه کانیان به شیخ عیساو موسا دهرین
 به لام نه مان بیستووہ بیان بوتری شیخ عیسیٰ و موسیٰ ! وه
 ناوی به رزنجہ له دی و مالہ کانی به ری زنجیک که له ویدا بووه ،
 هاتووہ بووه به (به رزنجہ) ، له پاش سازاندنی مزگه وتی
 به رزنجہ به ماوه یهک .. کار دیتہ سهر نوئی کردنه وهی
 مزگه وته که ، له کاتی نوئی کردنه وه دایه کی له رایه له کانی کورت
 بووه نه که پشتو ته سهر نه م سهر و نه و سهری دیواره که ، له و
 روژه دا سولتان ئیسحاق کوری شیخ عیسیٰ له ته مه ندا گهنج
 نه بی .. که باوکی نه بیننی به په ژاری و خه مباری هه لده ستی به
 برایه کی نه فهرمی با نه و رایه له کورته بخه یه سهر دیواره کانی
 مزگه وته که ، هه ردوو به جووته رایه له سهر نه خه ن و ئیسحاق
 نه فهرمی (کاکه بکیش) .. کاکه یشی و اتا براکه ی رایکیشاووه
 رایه له دریز بووه ته وه و بستنی له م سهر و له و سهری له
 دیواره کانه وه دهر جووته دهر وه ، شیخ عیسیٰ کاتی هاتوووه
 نه مه ی بینووہ .. له ئیسحاقی کوری نه پرسنی کی نه م
 موعجیزه یه ی نواندووہ ؟ نه ویش له وه لامدا نه فهرمی :
 (کاکه ت) و اتا له خوت گه وره تر له موعجیزات و که رامات
 نواندانا ، ئیستاش بو نیشانه و یادگار له ناو کاکه بیاندا وشه ی
 (کاکه) بو (باوک) به کار دینن . ئیتر له مه وه به (ئیسحاق) یان
 وت (کاکه) و خاوه نی موعجیزه ی گه وره تر له باوک . له پاش
 مهرگی شیخ عیسیٰ ، ئیسحاق له گه ل براکانیدا تیگ نه چی ..
 له بهر شه وهی نه بینن نه م زاته له هه موویان زیاتر خاوه ن
 موعجیزات و که رامات و ناوی به گه وره یی و (سولتان) و (کاکه)
 نه پوات ، بویه له پاش مردنی باوکیان دین مال بهش نه که ن وه
 له کاتی دابهش کردنی مال دا ، ته نها بهرماله که ی شیخ عیسیٰ و
 مه سینه و مه نجه لی مالی باوکی بی نه دری و هیچ پاره و زیریکی وه
 بهر ناکه وئی و سهری خوی هه لده گری و نه چیته ناوچه ی
 هه ورامان .. له وئی له سهر ناوی سیروان دی ی (پردیوه)
 دروست نه کاو ریباری کاکه یی برپار نه دا . جا نه و خه لکه ی
 په یوه ندیان پیوه به ستبوو له خه لکی کورد له کاتی بیستن و
 بینینی موعجیزه ی رایه له که و (کاکه) دا ، به شوینیدا
 که وتن و .. به و خه لکه شوین که وتوانه ی ئیسحاقیشیان وت

(کاکه یی) و اتا کومه لی سولتان ئیسحاق : ئیتر له وه وه بوون به
 (کاکه) و (کاکه یی) وه پاشان سولتان موعجیزاتی دیکه ی
 پیشاند او خه لکیش دوا ی که وتن و هوزیکی گه وره ی کاکه بیان
 سازاند و پرش و بلا بوونه وه به هه موو لایه کدا . زمانه که شیان
 (ماچو) بووه زمانی نه و روژگار یه که تا ئیستاش کاکه یی بی ی
 نه دوی . نه وه ی شایانی وتن بی .. کاتی خه لکی (کورد)
 موعجیزاتی ئیسحاق نه بینن و نه بیسن ، دین بو لایی و شاد
 نه بن به خوی و ریباره که ی له وانه (جاف ، زهنگه ، باجه لان ،
 لهک ، شوان ، چولهک ، لور ، جهباری ، ئومه رمل ،
 قهرسه نی ، گلی ، وهرمزباری ، هه فته غاری ، گوران ،
 تفته نگچی ، هه مه وه ند ، نه رده لانی ، روژبه یانی ..) هه روه ها
 به شی له (عهره ب) و (تورکمان پیش هاتووونه ته ریزی کاکه یی به وه
 و بوونه به کاکه یی . نه مه ی وتمان دروو ده له سه نی یه و
 هه لبه ستر اویش نی یه ، به لکو واقعیکه هه تا هه تایه نه بی
 بوتری و ئینکار ناکری و به هیچ جووری نه فسانه و پروپاگه ند هس
 نی یه . ئیستا با بزاین دایکه پیروژه که ی ئیسحاق کی یه و چون
 بووه هاوسهری شیخ عیسیٰ . یه که م خیزانی شیخ عیسیٰ ناوی
 خاتوون (فاتیمه) یه و له هوزی کازاوه .. له م خیزانه ی سی
 کوری بووه به گویره ی دهست نووسه کانی باو باپیرانی
 کاکه یی . (شیخ عبدالقادر ، شیخ عبدالستار ، شیخ
 عبدالکریم) . له کتییی (بحر الانساب) دا هاتووہ ، شیخ عیسیٰ
 (۱۲) سیانزه کوری هه بووه ، زانایانی شه مرو نه لین شیخ عیسیٰ
 (۱۲) دوانزه کوری هه بووه . به ریز مه لا (عبدالکریم مدرس)
 نه فهرمی ناوی دوو کوری شیخ عیسیٰ دیار نین ! ئیمه ییش نه لین
 رهنگه نه و دوو کوربه ی شیخ عیسیٰ (شیخ عبدالستار) و (شیخ
 عبدالقادر) بن . خیزانی دووه می شیخ عیسیٰ ، خاتوون
 (دایه راک) ه کچی سهرهک هوزی جاف (میر حوسه یین
 به گ) ه ، که به ناوبانگه به حوسه یین به گ (جه لند) یان حوسه یین
 به گ (جه رد) وه سه ییدی پایه به رزمان سولتان ئیسحاق له دایه
 (دایه راک) خاتم له دی ی به رزنجه ی پیروژ له سالی ۱۲۱۴ ی ز
 له دایک بووه . له کوتاییدا نه لین = هیوادارین
 نووسینه که مان روشنایی یهک بی و په رده ی تاریکی له سهر
 کاکه یی دامالی بی .

سى گول له

» پاڅى لوان « ه وه

ديوانى چاپ نه كراوى شاعيرى گه و ره :
ماموستا موخليس : حاجى مه لا خليلى سنجاوى

== علي فتاح دزه بى ==

مامى (مه لا ابو بكر) سه ربه رشتى كرده . ره ننگبى له ده ورو به رى سالى (۱۹۲۰) دا ، مامى بووبيت به مه لاي گوندى (دووسه ره) ي نزيكى (هه ولير) و نه ميش له گه ليا له هه مان گوند نيشته جى بووه . كه مامى به ره حمهت چووه هيشتا نه و له قوناغه كانى ناوه راستى خويندند ابووه ، به لام مه لايه تى دى په كه ي بو هيلراوه ته وه ، تاوه كو خويندنى ته واو كرده و له ساله كانى سه ره تايى چله كاندا ، له لاي خوالبخوشبوو (حاجى مه لا صالح ي كوزه پانكه بى) . له شارى (هه ولير) نيجازه ي عيلمى ي وه رگرتووه و بووه به مه لاي موده ريس .

له شينسته كاندا ، دى ي (دووسه ره) ي به جى هيشتووه و بو ماوه بيك ، له يه كيك له مزگه و ته كانى (هه ولير) دا پيشه وايى كرده وه . له پاشاندا گيانى په روشى ته سه ووفى ، بو كوئجى گوشه گيرى رايكيشاوه و بووه به (خانه قانشين) . نيسا ژيانى خوى به نوره له هه ردو و خانه قبايه كانى (شيخ مصطفى ي نه قشبه ندى) له (هه ولير) و له (شه قلاوه) به سه رده بات . (موخليس) له زويكه وه خه ريكي شيعر نووسين بسوه : زور هه ليه ستى ناسك و خوشى سه رده مى (موسسه عيدا يه تى) ي ، له ده فته ره كونه كانى ديوانه كه يدا هه بوو كه چى به داخه وه له دستنووسى نيستا كه ي ديوانه كه يدا نه ماون . له و سه رده مه يشدا نازناوى شيعرى ي (واقي) بووه .

وانه بى (موخليس) شاعيريكى نه ناسراو بيت ، ياخود تاوه كو نه مبرو هيج به ره ميكي بلاو نه كرايسته وه . به لكو زور له ميژه نه م شاعيره مان ناسراوه . كاتى خوى دوو جاران هه نديك له شيعره كانى له گوڤارى (كه لاويژ) دا بلاو كراوه ته وه . هه روه ها (مه ولوود نامه بيك) ي .. مه سنه وى ي ريخستوه له سالى (۱۹۶۸) دا . له چاپخانه ي (هه ولير) له چاپ دراوه . له سالى (۱۹۷۲) شدا ، هه ليه ستيكى به پيشه كيكي زور كورتى (دكتور عبدالله نه قشبه ندى) وه . له به رگى بيكه مى (گوڤارى كورپى زانبارى كورد) دا ، بلاو كراوه ته وه .

به باوه رى من ، هيشتا نه م شاعيره مان مافى ره واى خوى نه دراوه تى و ده بى پتر به هه وادازانى شيعرى عه رووزى بناسريت . ماموستا مان ناوى (حاجى مه لا خليل) كورپى (رسول) كورپى (مصطفى) يه له نه سلدا له تيره بيكي خيلى گه و ره ي (سنجاوى) يه و نازاندرين له چ سه رده ميكد ا له ده ستنى (هه ولير) نيشته جى بسور و تيكه لاوى قيده راسيونى خيلى (دزه بى) بوون . شاعيرمان ، ساليك له ساله كانى (۱۹۰۵ - ۱۹۱۰) دا ، له گوندى (شوره زه رده كه) ي ناوچه ي (كه نديناوه) هاتوته جهان . له ته مه نى مند اليبدا باوكى مردووه و

وهكو (ماموستا) خوئی باسی بو کردووم سه رهتای
ناشنایی له گه ل جهانی شیعرى كوردی دا ، له ریگای شاعیریکی
خرمی خویه وهی بووه كه تاوی (مه لآخدر) و نازناوی شیعرى
(دهشتی) بووه .

ببگومان ، وهكو دهستووری نه وساش ، كه م و زور
ناشنای زمانی فارسی بووه و (گولستان) ی (سعدی) ی
خویندووه . هه روه ها له سه روو چاوه ی شیعرى شاعیره كانی
پیشینه مان ، تاوازه و موزیقای شیعرى كوردی ی تام کردووه و
گیروده ی خوئی و شیرینی ی زمانی نه ته وهی بووه .

گه رچی له سه رده میکی وهادا ژیاوه كه (ببخود) و
(صافی) به جووت به ئوستادی غه زهل ده ناسران و ناشنایی
له گه لیاندا هه بووه . به لام نه نه مان و نه هیچ په كێك له شاعیرانی
پیشتر ، كاریکی تاییه تیان له ته بعی شیعرى ی نه ودا نه کرده .

هه لبه ت ئه م شاعیره مان شاعیریکی عه رووزی یه ،
بوینیكه له م باره وه پیره وى فورمه كانی شیعرى كلاسیکی
کردووه و زور به ی هه لبه سته كانی هاوقافیه ن ، به تاییه ت
غه زه لبات و قه سیده كانی كه به بوئه بیكه وه دایناون . كه چی
شیعره كانی وه سفی له قالبی پینچ خسته كیدا هونراونه ته وه .
جگه له مانه ش شیعرى قافیه مه سته وى و چوارینیشی هه یه .

به شی هه ره زوری شیعره كانی ویزدانین ، واتا پر له
جوش و خروشانى دهروونی ی شاعیر ده كهن . راستی په كه ی
له سه رتاسه رى شیعره كانییدا سوژی عاتیفه گلپه ده كات و
هه ربوینیكه ش نه وه نده ته پو پاراون .

ئه م شاعیره شمان په كێكه له و شاعیرانه ی كه گیروده ی
(جوانی) ن . به لام نه ك جوانی ی موشه خه س . به لكو نه و
جوانی یه موته قه ی كه له هه موو نموودینی (هه بوون) دا خوئی
دهنوینی وه مووخواه ن دلنکی عه ودا ل بووه . نه و پرشنگی ی كه
له (سه ر روومه تی) وهك (دنكى هه نار) دا دهیبینی هه مان
پرشنگی جوانی یه كه له دیمه نی به هاری (دهشتی قه راج) دا و
له (ته باره ی گه نم و جو) ی وهكو (زولفی شانسه كراو) دا و له
(ئه تله سی شینی) ناسمانی نیوه روئی به هاریندا دیتوویه تی و

مهستی بووه . له نه نجامدا ، ئه م لافاوه ی نه قینه به ره وریازی
ته سه ووف رایكیشاوه و گوشه گیری کرده .

(موخلیس) له سه ر گه لیک کیشی عه رووزی شیعرى
داناوه . له هه موو شیعره كانییدا ، هه ست به ئاهه تگه و به
نه غمه ی شیرینی موزیقی ده كرنیت و ده لاله ت له ته بعی ره وان و
ناسکی شاعیرانه ی ده كهن ، نه مه ش به هه ریه یكه و به هه موو
شاعیریک نه دراوه . سه ررای ئه مه ش شیوازیکی شیعرى ی
تاییه تی خوئی هه یه . وهك له هه لبه سته كانییدا دياره ، بایه خیکی
ئه وتوئی به وورده كاری ی ووشان (الصناعات اللفظية) نه داوه و
خوئی بو ئه م مه به سته مانندوو نه کردووه . كه چی ،
سه رتاسه رى شیعره كانی به هونه ره كانی به یانی ، وهكو
(وینچوون - ته شبیه) و (مه جاز) و (ئیهستاره) رازاوه ته وه .
ئه مانه پیشی نه وه نده به ناسانی و به ناسکی هیناوه ته وه . مه گه ر
هه رشاعیریکی به هه ره ره واتى وهك خوئی بتوانی بیانیه پینیه وه .
هه لبه ت راستترین ریگا بو ناساندنی شاعیر به خوینه ران
ئه وه یه نمونه ی شیعره كانی بخریه ته به رچاویان . دياره ده بی
منیش هه مان ریگا بگرم وه ندیک له شیعره كانی ئه م شاعیره
ده سته بیزیر بگه م و پیشكش به خوینه رى بگه م . به لام زور
ئه رکیکی گرانه په كێك له ولاره بیت و به ناره زووی دلی
خوئی - نهك دلی شاعیر - گولچنی له باخه كه یدا بکات و بلی :
ئه مانه هه ندیک نمونه ی شیعره كانی ئه ون .

جگه له مه ش ، له ناوبه ره ی ووتاریکدا ، جیگای هینانه وه ی
نمونه ی هه مه جوژه ناییه ته وه ، خویمیش له م باوه ره دانیم له
هه ره لبه سته ی شاعیر په ك دوو به بیت هه لبه بیزیرم و بیكه م به
وینه ی شیعره كانی . به رای من . هونه رى شیعرى له هه موو
هه لبه سته كه دا خوئی ده نوینیت نهك له چه ند به یتیکیدا .

ئه مجا ، به م رامانه وه ، سى هه لبه ست ، یاخود سى گولم
له (باخی لاوان) ی (موخلیس) دا ، رنى و ده یكه م به وینه ی
شیعرى غه زه لی و وه سفی ی شاعیره كه مان . غه زه لی بیكه م ، له
شیعره كانی سه رده می كوئی شاعیره وه هی دووهم ، تارمایی
گیانی ته سه ووف تیدا به دی ده كرنیت و هه لبه سته سى په میش ،

وهسقیکی به هاری (دهشتی قهراج) ه .

۱ - ههلبهستی (گه رگولی من بلبلم) .

نهم غهزه له ، یه کیک له شیعره ؛ ره کونه کانی شاعیره و له سه رکیشی (ره مه لی مه حزووف - الرمل المحذوف) هونراوه ته وه که نهم ته فعیله کانی هه رمیسرا عیکه تی (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن) بیگومان ، له لایه تی شیوازو زمانی شیعره یه وه ، پییره وی شاعیرانی پیشووی کردوته وه . هینانه وه ی وچوونی (گول و بلبلم) و (ناته شو و پروانه) . شتیکی تازه نیه و له شیعره هه موو شاعیره کانی عه رووزیماندا به رچاو ده که وی . له گه ل نهمه شدا ، نه وه نده ره وان و نه وه نده پر له سوزو عاتیغه یه که له نیو غه زه لیا ته کانی هاو بایه تی دا هه میشه به رچاو ده بی . نهمه ش دهقی هه لبه سته که :

- گه رگولی من بلبلم -

گه ر گولی من بلبلم وهر ئاته شی په روانه مه خو ئه گه ر له یلای منیش مه جنوونی نه و چاوانه مه لیم گه ری بابیم ته ماشای باخه که ت که م سینه باخ چهند ده مه موشتاقی سیوو خوخی نهم بوستانه مه روژی نیحسان و خه لات به خشینه نیمرو جه ئه یه بیکه سندووقی سه ری خو ت چاوه ری ی جه ئانه مه

* *

شاربه شارو دی به دی کووچه به کووچه ده به ده ر روژو شه و دیم و ده چم وه ک مورغی بی هیلانه مه موخلیسی بی که س شه هیدی عیشقه دهستی لی مه دن خوینی گه ش بو روژی ده عوا شاهیدو نیشانه مه

* *

۲ - غه زه لی (کوردستانی خوم) .

نهم پارچه غه زه له ، له وی پیشوو گه لیک تازه تره و ، تارمایی گیانی ته سه ووفی شاعیر ، زور به ئاشکرا تیدا خو ی دهنوینی . شاعیر ، له م هه لبه سته دا ، به ره و بیرری نه فینی موته ق به رزبوته وه و ئامیزی خوشه ویستی ی بو (په ره دگار) و بو (کوردستان) ی خو ی کردوته وه . هه رچه نده برکردن و ته عبیراتی کونی تیدا هه یه به لام زور

به ئاشکرای لایه نی تاییه تی ی که سایه تی شاعیر ده خاته به رچاو . دیاره که نهم غه زه له ، له سه رکیشی (هه زه جی موسه ددهس و مه حذوف = الهزج المسدس المحذوف) هونراوه ته وه که نهم ته فعیله کانیه تی : مفاعیلن مفاعیلن فعولن) نهمه ش دهقی هه لبه سته که یه :

کوردستانی خوم

که ماچی لیوه که ت ده رمانی خوم بی *
به های نه و ماچه باهر جانی خوم بی
که توله و دووره هاتی بو عیبادت
نگارا هه رده بی میوانی خوم بی

*

ده بی جاریک به خوم هه لکه م چرای رووت
نه که رچی هه ر له بو سووتانی خوم بی

*

که زولفت سایه بی یو بی نه وایان
هه تا ده رم ده بی سه یوانی خوم بی

*

له نه زعا موخلیسا ئاوی بخوازه
سه رو چاوه ی له کوردستانی خوم بی

*

* (بی) به شیوه ی سورانی هه ولیر ده خویندریته وه نه ک به (بی) .

۳ - پینج خشته کی ی (به هاری دهشتی قهراج) .

زه مینه ی هه لبه سته که :

زه مینه ی نهم هه لبه سته ، دهشتی ، (قهراج) ه ، له وه رزی به هاردا ، نهمه ش پیناساندنیکی پیویسته .

تا په نجا سالیک له مه و به ر ، بناغه ی ژبانی ئابووری و کومه لایه تی خیلی (دزه بی) و هه موو خیله کانیتر ، له سه ر دوو بنجینان هه لده ستا ، یه کیک کشت و کال و نه ویتتر مه ردار ی بووه . له سه ره تای مانگی (ئادار) دا ، دهشتی (قهراج) ی نه وسا که هیشتا پر کیل نه بوو ، ده بوو به پارچه بهه شتیکی رهنگاو رهنگو چاکترین له وه رگای له مشه ی بو مه پرو مالاتی نهم خیله ده دایه ده ست . بوینیکه هه موو خاوه ن مه ره کان ، له

کوئابی مانگی (شوبات) دا بارو بارگه یان ده پینچاپه وهو بو
 دهشتی قه راج ده چوون . له دوو شویناندا له چپای
 (قه ره چووخ) ناودیو ده بوون ، به پئی نزیکیان له هر
 په کیکیانه وه . هه ندیک ریگای که رکی (حوسینی غازی) یان
 ده گرن و به رهو (مه خمور) شور ده بوونه وه ، هه ندیکیشیان
 ریگای (داره بزماران) یان ده گرت که که وتوته کلکه ی خور
 هه لاتی چپاپه که . هه ردوو شوینیش جیگای مراژ خواستن
 بوون .

که کوچ و کوچبار چین به چین به (قه راج) ده گه یشتن و
 به م به شته پان و به رینه دا بلاوده بوونه وه ، هه ر چه ند مالیک له
 ته نیشته بینکتر ره شمالیان هه لده داو (هوبه) بینکیان پیکده هینا ،
 خویان و مه رو مالاته کانیان له گوماوه کانی باران ناویان
 ده خوارده وهو ریژه و پیژه یان پی ده کرد .

بو ماوه ی هه ردوو مانگی (نادارو نیسان) له وی
 ده مانه وه . له و ماوه یه شدا به شی زوریان سه ردانیکی مه زارگای
 سولتان عه ولا (سولتان عبدالله) یان ده کردو چه ند روژیکیان
 به شایی و گووه ند راده بوارد . نه مجا کاتی جوژه ردان چین به
 چین و هوبه به هوبه ، به رهو گونده کانیان ده گه رانه وه تاکشت و
 کاله کانیان وه ناو بهینن .

فولکلوری خیلی (دزهیی) له به نده کانی (چه یران و مه قام) یدا
 هم بیره وه ری ی نه م سه رده مانه و هم بیره وه ری ی کوستانه
 هه واره کانی چه ند سه د سال له پیشتریان زیندوو
 هینشوتوته وه . نه م هه لبه سته ی (دهشتی قه راج) یش ، له م
 باره وه هه مان مه به سته ی به چی هیناوه .

بینگومان هه لبه سته که زاده ی بیره وه ری ی تاقه گه شتیکی
 شاعیرنیه ، چونکه شاعیره که مان له سه رده می فه قی یاتی و
 موسته عیدیدا ، له گه ل هاوری و براده ره کانیا ، زور جارن
 گه شتی به هاری یان بو دهشتی قه راج کردو وه به گه رم و گوری
 له هوبه ره شماله کاندای پیشوازی کراون و به سه دان
 (شه نکه بیری) ی روومه ت هک (دنکی هه نار) ی ، له به ربیری
 هوبه کاندای دیتووه . دیمه نی کومه لی کچان و رهوی مامزان و
 میگه لی مه رو به رخان ، له و دهشتی سه وزو سوورو ره نگاو
 ره نگدا ، گیانی شاعیریان مه ست و شاد کردوه . هه روه ها

له مه زارگای (سولتان عه ولا) دا ، چاویینی نه لقه ی شایی ی
 کیژو کورانی شوخ و لاوچاک بووه و ، ولاته که ی وه کو
 (بهه شت) و نه وانیشی وه کو (غیلمان و حوری) هاتوونه ته
 به رچاو . نه مجا وه کوره نگرپیژیکی ئینتباعی (Impressionist) رهنگی
 نه و دیمه نه پان و پوره ی - وه کو خوی به چاوی دلی خوی
 دیویه تی - نه وه ای رشتوه و نه م هه لبه سته به رزو ناسکه ی له م
 فورمه جوانه داو له سه ر نه م کیشی ی پر له ناوازو له ره ی ثیقا عدا
 هوناندووته وه .

کیشی هه لبه سته که :

شاعیر بو هوناندنه وه ی نه م دیاری به ی کیشیکی
 عه رووزی ی نه وتوی هه لیزاردوه که ده لی ی به تابه ت بو نه م
 یابه ته ی شیعری کوردی داهینراوه ، نه میش کیشی هه زه جی
 نه خره ب و مه حزوفه (الهزج الاخر ب المحذوف) ، که نه م
 نه فعیله کانیه تی (مفعول مفاعیلن مفاعیلن فعولن) .

راستی به که ی ، نه م هه لبه سته له باره ی فورم و
 کیشی به وه هه میشه سی هه لبه سته دیکه ی سی شاعیری گه وره م
 وه بیر ده هینته وه که نه مانه ن : پینچ خشته کی ی (نه م دل به ره
 و اباده به چاوان ده فروشی - ی وه فایی) و پینچ خشته کی ی
 (دوی شه و شهوی شه نیه که له شه مع و مه هه و نه خته ر - ی -
 نه ده ب) و چوارخشته کی ی (له و روژه وه رویشته تو راوه دلی
 من - ی - بیخود) .

هه رچوار شاعیر وه کو بیکنتر نه وه نده هونه رمه ندانه نه م
 کیشه یان به کارهیناوه ، که ووشه کانی دیره شیعره کانیان
 له گه ل شنه و له ره ی کیشه که دا که رویشکه ده که ن و
 هه لده قوزنه وه و تیکرا سه داییکی پر له غرمژنی مؤزیقی
 ده دهنه وه . به ش به حالی خوم له م باره وه له خویندنه وه ی نه م
 هه لبه ستانه تیرنا م .

باری ناوه روکی :

یه کیک له نمووده جسنه کانی زور به ی نه م فورمه ی
 هه لبه سته کوردی و اتا - پینچ خشته کی و - چوارخشته کی ،
 یه کیه تی ناوه روکی تی . وه کو ئاشکرایه ناوه روکی نه م
 هه لبه سته ش ، (دهشتی قه راج) ه له هه موو رووبیکی به وه ،
 وه کو دیمه نی ره نگاو رهنگی به هارانی ، کومه لی کچان و رهوی

مامزان و میگی له مه رانی له بهر بیزیدا ، پیت و بهر که تی ، داب و نه ریتی خه لکه که ی ، بوئیکه له م باره وه تاوینه بییکه و باری کومه لایه تی سه رده میکی هه ریمه که ده نوینی .

راستی یه که ی لایه نی هه ره گرنگی نه م هه لبه سته له وه دایه ، که شاعیر هه نگاو به هه نگاو له زه مینه ی ته نگه بهری (تایبته = خاص) هوه بو مه ی دانی فراوانی (گشیت = عام) هه لده کشیت . سه رنجی له گونای وهک (دنکی هه ناز) ی نازداره کانه وه ، بو ئاسوی به رینی نه م پارچه بهه شته ده گوازیته وه و مه سستی جوانی ی سه روشتی نیشتمان هه که ی ده بیته و له وه دلنیا ده بی که نه ته وه که ی ده سته برداری نابیت تا وه کو (نه درین له قناره) ئایا هونه ری شیعر ی و عاتیفه ی رومانسی له مه ناسکتر ده بی ؟

شینوازی شیعر ی

له خویندنه وه ی نه م شیعره نایابه دا نه وه ئاشکرایه که شاعیر بایه خیکی نه وتوی به وورده کاری یه کانی درکاندن (المحسنات اللفظیة) نه داوه . که چی سه رتا پایانی هه لبه سته که ی به هونه ره کانی (به یانی) وه کو (ته شبیه) و (مه جاز) رازاندوته وه .

که چی له هه ردوو غه زه له کاندنا ، له ریزه وه ی شاعیرانی پیشووی لانه داوه و وچوونه کانی وه کو (گول و بلبل) و (په روانه و شه مع) و (مه جنوون و له یلا) ی دووباره کردوته وه ؛ لیزه دا ، له جغزی نه م بایه ته ته شبیهانه چوه ته ده ره وه و گه لیک و وچوونی شیرین و ناسک و تازه ی خستوته سه ر کاغه ز . وه کو :

هه لده سستی هه ناسه م وه کو دووکه ل له جقاره

خالی له غه مه هه ره وه کو نه تله س له ستاره

وهک ناره قه سه رتا به قه ده م ناز ده رژی نی

کامه ی که مه سه ر روومه تی وهک ده نکی هه ناره

وهک زولفه کی شان ه بکری وایه ته یاره

دلیان له سه خا سافه به بی تو زو غوباره

..... نیتیش .

بیگومان خوینته ره له هه لبه سته که دا گه لیک وینه ی برکردن و خه یالاتی شیعر ی ی له م بایه تانه ی بهر چاو ده که ویت : نه مه ش ده قی هه لبه سته که یه :

- به هاری ده سستی قه راج -

(۱)

کاتی گول و مول هاته وه به عنی که به هاره بلبل ده چریکینی برینداری نیگاره سه حرا وه کو تاووس وه یه خه ملیوه دیاره چون پرپوه نه مرو له کچی گوی به گوواره کی که رده نی که رده نلغی تیدا نه وه یاره

(۲)

په ر بوومه که چی ده م ده مه دل دیته خه یالان سه رکیشی ده کا مه یی له بو لای کچ و کالان مه ست بووم له قه راجی به هه وای دیده غه زالان وهک جه ننه ته نه مرو که له بهر حوری میسلان هه لده سستی هه ناسه م وه کو دووکه ل له جقاره * وهیه : وایه ، وهه یه

(۳)

چین چین که ده چن وهک رهوی مامز له بو سه رتاو به و په رچه م نه گریجه و زولفی وه کو خاوخاو به و قامه تی وا به رزو شلک هه ره وه کو لاو لاو هیچ حه ق نیه لومه ی بکری گه ربپسی لاو بو راوی نه وانه دله که م چه نده سواره

(۴)

وهختی که له سه ر گومه وه گرد ده بته وه نه مجا رهنگ رهنگ له هه موو رهنگه وه وهک حاجی له حه جدا نه و کیژو کورانه ده گه رین عاشق و شه ییدا هه رپارچه به هه شتیکه له وینده ره بوه په ییدا خالی له غه مه هه ره وه کو نه تله س له ستاره

(۵)

وورد وورد که ده رپون به م سه ری په نجان ه چ شه ننگن چاوبازن و پر نازن و غه ممامز و چه له ننگن لیبویان له ته به سوم به مه سه ل خونچه یی ته ننگن دائم به بژانگ و به برو مائل جه ننگن اسپنه م له برین پرپوه ده رچوو له ژماره

(۶)

بیری که له بو بیر ده چی خوی واده شلینی
وهك ناره قه سه ر تابه قه دم ناز ده ر ژینی
عه بیاره هومای پیرو چه وانان ده رفینی
چون دهمری شوان بیری له به ر بیر ده دوینی !!
جی ی نیمه یه سه ربیر له شوان زیده خه ساره

(۷)

چوت چوت له به رامبه ر یه که وه مه شکه ده ژینن
هر حه فت ته به قه ی ته رزو سه ما راده هه ژینن
قاقا به قسه ی خوشه وه بیگ بی ده که نینن
سونعی نه زه لینه نه وه کو سووره تی چینن
بنواره نه وه ی که مبه ر ه دار چه ند شه ده لاره

(۸)

نه و تا قمه مومتازه که وادینه زیاره ت
زور دوور نیه بین جومله مه لایک به نه زاره ت
هه لده سنه وه مردوو ده ده نه یه کدی به شاره ت
وهك دوژمنی دین وانه ده بن دین به قه تاره ت
بیگیان له که له وای له که لم چه ند به یلاره

(۹)

نه م مه رقه ده نه مروه که وه کو به یتی خودایه
عالم ده جمی هه رکه سه مه شغوولی دو عایه
یاری به وه قام له و ده مه نه منی له دلایه
یاره ب دلی مه شکینه دلی قه ت نه شکایه
مه خسووس له هه موو جه وری زه مان بیده چه پاره

(۱۰)

رازایته وه هه رکه سه به هه موو چه شنی به زینه ت
وهك روز ده تریسکین هه موو لاوچاک و به شه وکته
کی بی که به تاس تاسی نه که ن نه یخه نه حیره ت
هه رکه سه هه بی زه وقی ده بی مه جبوور به موحیبه ت
جه رگی منی برژاندوه نه و لاسه ره داره

(۱۱)

وهك یووسفی ساحیب حه شه م و جا هو جه لالن
تاقن له مه لاحت هه موو سولتانی جه مالن

لیو نالی عه قیقیر به برو عه ینی هیلان

وهك نه هلی بهه شتن قسه خوش و به که مالن
کامه ی که مه سه ر روومه تی وهك دنکی هه ناره

(۱۲)

ده یکه م به قیدای ده شتی قه راج پاریس و لو بنان
پیشکیشی ده کا نه هلی ته بیعت هه موو نیران
سه ر ده فته ره له م قه سله له که رمین و له کوستان
جی ی فه خره له رووی دوژمنه وه یو که لی کوردان
نایدن به چ که س تاوه کو نه درین له قناره

(۱۳)

جیگایه که وهك شامه له خیر و به ره که تدا
برپاری له بیگ تاوه کو سه د واده بی ده روا
که نم ی چ که نم ! وهك که نم ی ناده م و حه ووا
جوی بو ره شی وهك خاله له سه ر روومه تی له یلا
وهك زولفه کی شان به بگری وایه ته پاره

(۱۴)

نانیکی هه یه لایقه بدری به سه لاتین
ته تک و سپی یه و لووسه وه کو کاغه زی نووسین
ناوی هه موو ده رمانه چ تال بیت و چ شیرین
هیند خوشه هه وای قه ت به چ که س نایه ته ته خمین
نه مروه که له بو خوشی هه موو دی ی وه کوشاره

(۱۵)

نه و نه هلی له وینده ر هه نه وهك حاته می ته ی وان
دایم ده که رین خه لکی بیه ن بیکه نه میوان
شوراوه بیاله هه موو ده م حازره فنجان
خویان بکوژن هه روه ده زانن که مه هینستان
دلیان له سه خا سافه به بی توژو غوباره

(۱۶)

(موخلیس) که وه ها خوی ده نوینی که جه وانه
هه رچه نده که شه وقی هه یه نه ماما به زمانه
جار جاره که مه شغوول ده بی به م ته رزه قسانه
بو که یفی دلی مه جلیس و ناساری زه مانه
چاوی له دو عای چاکه یه له م دارو دیاره

کوتایی :

لام وایه له هه موو باریکه وه ئەم هه لیه ست، یه کیکه له هه لیه ست هه ره به رزو ناسکه کانی شیعرێ وه سفی ی عه روو زیمان . هه لیه ت ئەم چه ند پارچه شیعرانه ش هه موو لایه نیکێ شاعیرایه تی ئەم شاعیره گه وه یه مان ناخه نه به رچاو . بۆیکه هیواداری نه وه یین که دیوانی (باخی لاوان) ی چاپ بکریت و بۆ نه وه ی شیعر دۆستان له به رگه وباری رهنگاو رهنگی ئەم (باخی لاوان) هه بی به ش نه بن .

بێگومان ماموستا (موخلیس) سه رده ستی شاعیرانی عه روو زێ ی نیستا که مانه و ، ده شینی دووا نوینه ری ئەم قوتابخانه ی شیعرێ یه ش بیت .
 ئیتر رهنگه بی له مه به ست لانه ده م که کوتایی ئەم نووسینه به م نامه و وه لامه ی نیوانی ماموستا و خۆمدا ده هینه وه .
 له موخلیس - هوه .

ئه هلی دینم بت په رستی کارمه
 با خه لیل بم نازه ری رهفتارمه
 چیم له ناحه ز لوتفی یارم گه ره هبی
 ناگری نه مروود وه کو گولزارمه

وه لام بو موخلیس :

ئه هلی دنایم خۆشه ویستیم رابه ره
 ناگری من عیشقی چاوی دلبه ره
 وه ک ده فه رمووی « لوتفی یارم گه ره هبی »
 گولشه نیکه بو منیش ئەم ناگره
 ئافه رین بو شیعرێ به رزو ناسکت
 موخلیسا ته به ی ره وانته که وه سه ره
 شیعرێ من چاکی ئە گه ر مروارییه
 شیعرێ تو هه ر کووی بنووسی گه ره ره

- واتای هه ندی ووشان -

که ره ده نلغ = ملوانکه : «پاشکوی - لغ - تورکی یه ، خشلێکی زیه له ملوانکه گه وه ره ترو پانو پورته .

ببسی = بمری (به تایبته بو مروف به کاردیت) .

کیز = کچ

عه بیار = ده ست سووک = ته په ده ست

بیری = مه ر دوش

سه ربیز = جوړه کورسینکه له دوو پارچه داری دوولک له شینوه ی پیتی وای (۷) دروست ده کری بو نه وه ی (شوان) له کاتی مه ر له بیره داند له سه ری دابنیشیت و سه ری مه ر بو بیری بگری .

هوما = مه لی به ختیا ری . لیره دا به واتای (هیمنی و نارام) یش دیت .

فه تاره ت = هیلاکی = موسیبه ت

چه پاره = پاراستن . بیدا چه پاره = بیپاریزی

ده جمی = نیک ده نالی . بو چه شاماتی خه لک ده گو تری

لاسه ره = جوړه خشلێکه ئافه رته له لاینکی ده سه روکی سه ری ده دا .

تاس = جوړه خشلێکه ئافه رته له سه ر کلاوی ده دروی ته باره = گه نم و جو ی به پیوه وه ستاو که کاتی دروینه ی هاتیت

که رک = گه لی = ده ره به ند

(خلیل) : هه م ناوی (موخلیس) هو هه م نازناوی چه زه تی (ئیبیراهیم) ه که (خلیل الله) یه .

آزه ر : واتای : ناگره . هه ره وه ها باوکی چه زه تی (ئیبیراهیم) یش ناوی (نازه ر) بووه .

● تیبینی : زور ئاواته خوازی نه وه بووم که ماموستای گه وه ره مان ئەم نووسینه بخوینیته وه ، که چی به داخه وه پیش نه وه ی نوره ی بلاوکردنه وه ی بیت ، له نیوه ی شه وی چوارشه مه واتا شه وی ۱۶ ی مانگی ره مه زانی پیروز : به رامبه ر به شه وی ۱۹۸۵/۶/۵ به ده ردیکی گران سه ری یه کجاری نایه وه و ، بلبلی گیانی به ره و نه یستانی لاهووتی که وته په رواز .

له سه ر داخوازی خوی له گورستانی (گرگی پیرداوود) له نزیک گوری براده ریکی دلسوزی . که باوکی نووسه ری ئەم ووتاره یه - به خاکی پیروزی کوردستانی خوی سپیردا .

هه زار سلوا له گیانی پاکی بی و یادیشی هه میشه له ئاسمانی شیعرێ کوریدا پرشنگذار ده بی .
 نووسه ری ووتار

بوکه ااک

که تو رویت گومان به ران .
 لایان و ابو نیتر دلم ویرانه یه
 شهن و که وی له شیان کردم
 وتیان ته و او .
 هرچیش بکات : به له کوتی ی کویرانه یه
 نه و که وجانه ته بیان زانی ا
 به های خمی کوچی سوورت
 که وره ترین شیهرانه یه

۱۹۸۴/۴/۸

باراض

باران . باران ..
 به و پاکسی به و به و جوانی یه
 خوربی و ننه .
 له کیلنگه دا دانه ویتله و : له تاو ناخدا
 گول نه رویتنی .
 له ره قه ندا نه شکلی و نه رژی
 له سرکه وانی بوگه ندا *
 چی به سهردی و چی دهر دیننی ؟

۱۹۸۴/۵/۱۰

* سرکه وان : سهران کویک

ساجه

یارپناه شیری

● چه سبب قهره داخی ●

یاری .. له بی نه چوو

شاعیریکی دی بوو ووتی :
 نه و که سانه ی عاشقو که ن
 ناوی هه موو یاره کاننیا ن له بیر نه کن
 بو دوا بین یار !
 کوایا چه نابی که وره یه و .
 نیتر هیجیان له بیر ناکات ..
 هه تا ببنه خرمه ت گوزار
 بو یاری تو یی نیجگار له بار
 منیش نه لیم :
 نه وه تایی هه م هه رتوی یارم
 جگه له تو هه تا نه مرم
 بو که سی که سی ناکه مه وه دهرگای شارم .
 به ناوی که س ناکریته وه خونچه ی زارم .
 له سینه ری تو دا ته بی :
 نای گرمه وه کول و بارم .

۱۹۸۴/۳/۲۰

دوو پاچه شيعي

ملا مسعود « بي بهش »

له دوو وړيت

له دوو وړيت تابه که ی قوربان بنالم
 وهره جاري بېرسه چونه حالم
 به سه بابو س بي تير دهردي دووړي
 به بهردي فيرقه ت ت مه شکينه بالم
 به بي مه ی مه ست و بي هوشم هه موو دهم
 له لای تويه هه موو هه ست و خه يالم
 ده ترسيم بتگري ناهم به قوربان
 هه تاسه ر نه بووه نابي زولي زالم
 هه تا ماوم نه مردوومه ده جاري
 به روژي پروت وهره ناواکه مالم
 نه گه ر بيتو که ره که ی بي به لمان
 به سه ردیم و به سه ر بي ی بيت ده مالم
 نه ما مه جنون منم مه جنوني « بي بهش »
 به روژو شه و له بو وه سلنت ده نالم

ته و

له دونيادا که مه نينسانس بي غه م
 ده بي هه ر هه يبي غه م ، گه ر زور و گه ر که م
 غه م ی وه ک يه ک نيه داناوو دووني
 قياسي ناكري وه ک يه ک نه وو نه م
 ژيانم تاله بي ی غه م بويته قووتم
 ره فيقي روژو شه و مه غه م هه موو دهم
 ره فيقي کي وه فداره به راستي

په کيوون

● عثمان عه وني ●

نيسته من پير بووم و شوين دلداري لايي ناکه وم
 ري سه ره و هه ورازه بوخوم تیده گه م سه ر ناکه وم
 دواي هه موو زانست و تا قيرکړنه و هم ماوه ی ژيان
 من به هانداني نه م و نه و تازه هيچ تينا که وم
 من به لېنم داوه تاماوم به سه ر به رزي بي بژيم
 گه ر سه رم بېروا له ريڼدا قه ت له ژير بي ناکه وم
 ته ندروستيم هه رنييه نيمرو مه ترسي مه رگمه
 تا کو دوژمن شادنه بي بويه له سه رجني ناکه وم
 نوشداروي دهردي گشت په کيوونه ده يزاني هه موو
 گه ر هيوادريم به په کيوون شوين نه م و نه و ناکه وم
 ناشنا گه ر نه مکوژي ترسم نييه نا ناشنا
 باهه ميشه گولله يارانم بکا بي ی ناکه وم
 خوشه ته مرم تا کو روژي خوم به سه ر به ستيني نه دي
 بشمرم باکم نييه نه وسا که شوين سوي ناکه وم
 ۱۹۸۵/۶/۴

مه گه ر په روانه هه روايي له گه ل شه م
 شوگر بوخوا هه تا ده ستم که وي غه م
 ده خوم نانیکه بي ميننه ت هه تا هه م
 غه م ی قه وم و وولات و نيشت تيمانم
 وه ها چه سپاوه دهرناچني له که لاه م
 بلني « بي بهش » به وانه ی غه م نه خورن
 له دونياوو قيامه ت دا « که من که م »

(چاقید ته)

سه لمان کوفلی

ل دوی دافیت روناہینی نه چم
 دی به رزہیم ل تارستانا
 قتی هریمی !!
 مینا چرای ل تارستانا
 بیڈ چرسکن ..
 نه زی مریدی روناہینی
 نابیڑیہ من ..
 چه را نه ہم په لاتینکه ک ..
 خوب ناقیمی !!

* *
 چاقید ته ..
 ماکا پیلانہ و ..
 نه مه له فان ..
 زقروکه ک ..
 دی نقوکه تن
 فسر ٹیخت و ..

مینا په رداغه کا پر مہی
 نه فی دلی ماکا خہ ما
 دی بسہ رداکہ م ..
 ہندی ہشیار نہ نہ شیمی !!
 مینا ستیرا کہ لاقیڑی
 نه زی سہرکیٹی کاروانس
 نہ فینیی ..

چاقید ته ..
 مینا مزگہ قتی
 ہندی نقیڑا لی بکہ م
 نه زی سوتی ہر دی ٹیمی !!
 مینا سویلاق و جوجہ لا
 نه فی نہ حری ..
 نه زی تینی ہر دی ٹیمی !!

تخہ ٹہ مانہ بو منہ مایہ !

● محسن قوجان ●

ٹایا ... ؟
 ژ ناف پهریت دہفتہ را من ؟
 ژ ناف کیلہ شوکا ہزرا من ؟
 نہ ز نزانم
 لی پا ہر شہف ل من میہفانہ و
 چاک دزانیت
 ل پرچا میہفانی عاشقم
 کہ سکا تی یا چاقیت دہلال
 پتر شعرا خوم دقیتن

* *

ہر شہف تیت
 روی وہ کو سیفا
 ژ شیانا دژوار گریا ل لیفا
 مینا گوریا
 رویی ہہ لاش دہہ لمیسیت

نتیکہ پہ
 ہر شہف .. ہر شہف
 وہ کو پیریا
 ژ پیلیت نہ بونی دزیتن
 دہریا چاقا بوہارہ کہ
 سترانا رویاری دبیتن
 ژ کویرفہ تیتن ؟
 ژ کویرفہ دزیتن ؟

« ژبه رته »

عدنان مزيري

۸۳/۱۱/۸

ژبه ر ته ناگرهك به ربوو دلو هنافا
ژبه ر ته روڼدك يښت زهلال بارين ژ چافا
جاننې وهكي روژنې تول من چوپيه نانا
دونيا ل من تاري بوو لهوا كهتمه دانا

نهو بوچي جانا من شهو روژا دنالي؟
ماهه تا كهنگي دني ميني لسه رقي حالي؟
بوهاره كا خوشه دني وهره شي نالي
هيفي يا من تويي بو من خوش ههفالي

بهختي تهمه جاننې روڼدكا نه بارينه
دهلالا من رابه زويكا خو بخه مLINE
توبخودني كه ي بهسه ب شي حالي نه مينه
نه فروكه له زيكه دلي نه هه لینه

بوچي دگري و روڼدكا دني نيه خاري
دهلالا دني رابه بهسكه شي نيهاري
دهستي خو بينه دا بچين نه زو تو ياري
بنيرينه باغا يي دخه ملين ل بوهاري

دلي نه هه لینه بغان كولو كوفا نا
گوهي خو بده من نه مينه وهك نه زانا
نهغه ژ كهنگي وهره مه ريكهك نه دانا
چونكي توبجه نائيني سوژو په يمانا

ب بنقه كه تن

تاكو شيكچار به رزه دكه تن

ب شوكا ژي نائينه دهری

دبي مه ياقن

خودي وو

ما نهغه چافن ؟!

تيرا نافيټ ..

ميلاكا د جهدا كون دكه تن

جوياريت خويني ژبه ر دبه تن

چهند باشتره ..

كلچيقي پتر تن د ده تن

دا نيچيرا باشتر بكه تن

چيني كه ته خه فك و دانا

ژ قور تاليني ..

بي بار بكه تن

بي بار بكه تن

خو تافيټ سه رو ستويټ من

دكه نيت .. دگريت .. ماچي دكه ت من

كه زي كوري نزانينتن

ژ باري خه ميټ فيانهك دي

ژيانا من كه نگر په رل به ري بای

نزانينتن

كو دلي من

ته فن پيركي ته فن د ابو

نازداره كني ل به ري وي دهست هه د ابو

ژ هنگي وهره

نه ز بي دلم

دلي مني ب دهستافه ماي

نزانينتن

هه مي نه گريت بونا من بشخانه نه

تنني نه زمانه بو من ماي

شكوفەى شەختە

شىخ بانگى كىرد ، ووتى : خالىد !
 لە لىزمەى فرمىسكى ئە مروت نەگە يىشتم ،
 ووتى قوربان ! ئە و ئافرەتەى ، كە بە تە نىشتماتى بە رېوو ،
 پوخسارى ھەر لە پوخسارى دايكم ئە چوو ،
 ھەر كە بىنىم ، سلىمانىم كووجە كووجە ھاتە پىش چاو ،
 يەكسەر ئاگرم تى بە رېوو ، دلم پېرېوو ..
 ببورە لىم ! خوت ئە زانى قوربان سوزو
 قوربان ! كە لكە لەى نىشتمان ...

كانوونى يەكەمى ۱۹۸۲

* مەولانا مەبەست لە مەولانا خالىدى نەقشەندى يە
 * دەھلەوى : شىخ عوبەيدوللاى دەھلەوى يە كە مەولانا لە سەر
 دەستى ئەودا تەرىقەتى نەقشەندى وەرگرتووە .

ئەو شەوانەى ..

دلى (نالى) كە ئەنىسى (قەرەداغ) ە ئىستەش
 داغى « سەرچاوە » و « دىوانە » ى دارو دەوھنە
 (نالى)

- ۱ -

نەوھك پوژگار ،
 دەستى مردن بە مردنى خوى ناتوانى ،
 لە مېشكما بسپىتەوہ :
 ئەو شەوانەى لە بەر تىشكى قوتىلەكەى نىشتمانانا*
 بە چووار دەورى ئاگردانا ..
 كچولانى وەكو گولوك ،
 توقە كورى كە پەتەك پوئش ، زىت ، ئىسك سووك ،

- شەستە -

ھەرەك باران ،
 لە پشتى شاخەكانەوہ دىت و بەسەر
 سلىمانىدا دائەكا ..
 ئاوەھاش سوزى غەربىيى ، ھەمووساتى
 لە ناودلى ماتى منا ، شەستە ئەكا ..

ئوكتوبەرى ۱۹۸۱

- غەربىيى -

مەولانا* بەوگەرەبىيى يە ،
 پوژى دوودوو ،
 تەنەكە ئاوى بە سەرشان ،
 بو تەكەكەى شىخى (دەھلەوى)** ئەھىنا ،
 لەرى لايدا ، توژى دانىشت ، نەختى راما ،
 ھون .. ھون فرمىسك بەسەر پوويدا قەتارەى بەست ،
 لە پەنجەرەى تەكەوہ (شىخ) چارى لىبوو ،

chalakmuhammad@gmail.com

« گولان » * ی نه کرد به سهرین ، به سهر باخه که ی به رده میبا ،
 بووزی سپی تاناو « سیروان » دریز نه کرد ..
 نه وشه وانه ی توزی سهرت هه لبرپایه ،
 « به مو » ت نه دی ده می نابووه ،
 ده می شه نگو شینی ئاسمان ..
 پۆل .. پۆل نه ستیرهت نه بینی ،
 نزم .. نزم ،
 نه یانویست خوبهاویژنه باوه شی چه م ،
 نه وشه وانه ی له کالانه ی هه یوانه وه ،
 شه وقی لوکس درنی نه دا به تریفه و
 په لی نه کووتا پروا بو دور ..
 نه وشه وانه ی رادیو سووره ی ،
 تا قانه که ی مالی ئاوا ی « بابه گه وره » و گشت ئاوا یی ،
 هه زار بزه ی گهرم و گوپی نه خسته سه ر لیوی ووشکی
 فه لاهه کان ،
 هه زار هیواو خورپه ی تازه ی له دلپانا دانه گیرسان ،
 نه وشه وانه ی دلم ئاشنای عه شقی خاک و
 زاریشم هی « ئازادی خوا ی کوردین ئیمه »* و گویشم
 نه بیست :
 - دایه گه وره ! خه مت نه بی کوپی دوورت له نه سارهت هه ر
 دپته وه ،
 نه ویش نه یووت :
 کوپم کوپی نیشتمانه . کوپم هاوپی ی داماوانه ..

نه وروژاینه (دایه گولچین) ،
 کوژی گهرمی ئاسمانی بوو ،
 نه ستیره ی سهری کاممان بوو ،
 ئاواتی نه بی تیا هه لپی ،
 رازی گهرمی بوپاری بوو ..
 نه مامی چه زی کاممان بوو ،
 تاسوق نه بی بوگو ی گرتن ،
 له که ناری شینیا پروی ..
 نه ورازانه ی هانده ری بوون ،
 بو جوامیری و له خوبووردن ،
 نه ورازانه ی سه رمه شقی بوون ،
 بو شه ی دایی و عه شق فیربوون ..
 نه ورازانه ی که تیکه لی شه وی سه ختی گه زه به فری
 نه و دیوی ده لاقه نه بوون ..
 که تیکه لی چه چ و لووری سه گی به وه فای دی نه بوون ،
 نه ورازانه ی له گه ل حالی ، تاونا تاوی به هارانی ،
 کوکو ی چه می « دیوانه » دا تیکه ل نه بوون ..
 نه ورازانه ی که تیکه لی ،
 ئاوازه ی اگهرمی شمشالی شوانه وینه ی ،
 له ده ردی عه شقا تلاوه ی زنجه شپه ی
 که وانه ی ئاوا یی نه بوون ..
 نه ورازانه ی قهت کراسی سپی مردن له بهر ناکه ن ..

- ۲ -

کانوونی یه که می ۱۹۸۰

* گولان : شاخیکه له پشتی دی ی بانخیلان وه ، له ناوچه ی
 ده ربه ندیخان .
 * مه به ست له شیعره که ی شاعیری ناسراومان هه ردی یه .

نه وه ک پوژگار ،
 دهستی مردن به مردنی خوی ناتوانی ،
 له مینشکما بسریته وه :
 نه وشه وانه ی « بانخیلان » له بهر تیشکی مانگه شه وا ،

له يادی سالانه ی هه لوه رینی گولیک دا

فاضل محمد توفیق

یه که یه که نه یان روینم
نه وسا نه گەر
گولن دهرکا وه کوو شیلان
وهک قردیله
من له ته و قه ی ره شی ته دهم
بو ته سهریحه ی
قزنی خاوی دانه هاتوو
بشنیته وه به شه مالی
به یانی روژی داهاتوو !!

* *

دوازده مانگه
هه والیکت نه هاتوو ه
نامه یه کت نه ناروووه !
بوسته به ریش نهک هه ره له تو

* *

سالی جاری
نارامی دلم بشیوی
به فرمیسکی گهرمی دایکی
یا به قرچه ی جه رگی باوکی
مومی ووشنه م بو نه و ساله
ده که م به چرای نه و ماله

* *

وا سالی که ووشنه ی جوان جوان
بو روومه تی رهنگ سروشتیی
وهک نه رخه وان
له ناخی دلم دهر دینم
له سه رینی خیر نه دیویکا

من شاعیر نیم

به لام نه گەر روود اوینکی
وا جه رگدیر
به هیز هه روو کو ره شه با
که رم وه کوو زیله ی ناگر
چری دهر وونی سووتانم
کانیی هونراوهم نه ته قی
نه بینه ووزه بو گیانم !

* *

من شاعیر نیم

به لام نه گەر هاتو کوستی
دایکی یا باوکی له ناکاو
بکه وی به مهرگی روله ی
شیعری بو ده که م به هه وین
بو سه ندنه وه ی هه ق و توله ی

له نيمه ش خوځی وون كړې وه
 ووتم : نه گەر
 نامه يه كی تو م بې بگا
 جوان و شيرين وه كوو نيگا
 نيگای په ريبی په هه شتی خوا
 كه نچ ده بيمه وه
 ده بيمه كولی سه رتوبی شار
 هه زده زستان نه نيزم و
 نه بيم به سالی دوو به هار !!

* *

زور ده ميگه چاوه روانم ،
 مژده ی دهرچوونم بو بينی
 توش وهك هه موو هاورپكانت
 له تاومانا خوت بنويستی
 كه چي له پر
 له جياتی نامه نگی دهرچوون
 كوچی ناوه خت په خه ی گرتی
 په رهو ريگه ی دنيا ی نه بوون
 شيلانه كه م هو شيلانی
 بروا بکه
 تاكوو نه م چيشت
 نازاری چه رگی سووتوم
 تا تيغی چه سره ت نه كه ييه
 سه ره ناوم

تاكو نه سرين وه كوو ناوونگ
 نه نيشته سه ره ردوو چاوم
 هه ستم نه كره
 به دوو زولفی رهنگ نالتوونيت
 په تندكروم
 وهك تاوانباريكي كه وره
 له زيندانی ته نيایی دا
 بو سیداره يان دانوم !!

* *

وا چوار وه رزه
 به رگی دايكت هه ر په ك ته رزه
 گريان گلي چاوانمه
 چي وهك گريان
 نهينی وراز نه دركيني ؟
 چي وهك دووربي و مال ناوايي
 كيانی دايك نه تاسيني ؟
 خه م ده كاته شه سته باران
 شيلانی باخي هيوامان
 نه وه ريني ؟

* *

كچی شيلان
 داده ی كارزان
 خوشكي سازان

خوپه ی دل و ووزه و تيينی
 هه ناسه كه م
 كلپه ی گری خوشه ويستی
 چاوگه ی ناره زوو و تاسه كه م
 تاكو مابووی
 هه ر تومان ناواتی خوشی
 سه ر دنيا بووی
 له ناسوی ناسمانی ژیندا
 نه سستيزه كه شه ی هيوأ بووی
 به لام نه فسوس
 كه كوچت كره
 دلان تاسا هيوامان مرد
 خيرو خوشی ژيني نيمه ت
 به جاري بزد !
 توماری شايی و شيلانمان
 پيچرايه وه
 بليسه ی گری شاديومان
 كوزايه وه !
 نيمه ی كلول
 له دنيا ی پر خه قه تی ژين
 هه تا نه مرين
 نه سووتين به م دهر دو غه مه
 به كلپه ی ناگری دووری
 نه تويننه وه له ناو بوته ی
 نه م كه رمه شين و ماته مه !!

ته نيم ، له كاتی ته واو بوونی ، نه زمونی کوتایي سال ، دنی
 ناسکی له ليدان كهوت و له جياتی بروانامه ی دهرچوونی
 تهرمه كه ی بو دايكو باوكی براهه وه بو شاری سلیمانی

(*) نه م هونراويه به بوته ی يادی تيبه ربوونی ساليك به سه ره
 هه لوهريني كولی كيانی ، شيلان ، ی ته من هه زده سالانی كچی
 ماموستا كه مال ساديق دانراوه كه به كاره ساتی جگه ربزی
 نو توموبيل له بهر دهرگای ناموزگاکه ی ، ناموزگای ته كنولوزی

کربوونه ، مالکیت دامانی ، ئوداکه فنه بهر ئیک و دوو ، تاکو
داقیت روژی خودادهیلانا خواری و خاترا خو ژناقاری
وگوندی وان دخواست .

رهسپی بیت گوندی ژی ته هند دیت فدویف ئیک و دوو که فتن ،
وبوونه ریزهک لناف وان کولانیت گوندی نه ویت ته نگ ، قهستا
سه روان فشرشا دکر .

دهما دحوو هه قالیت وی دیتبان لسه روان فشرشا ، ههما
دشیان . هه می یا پیگه بگرن ، ودهستیت خو دستوهو
ملیت وان وهرکه ن و ژووردا پافینه درووباریدا .

- نه فنه هزار جارا . مه گومه هه وه نه فنه نه جهی دامانی یه ،
ماهوین ژ خودی ناترسن .. نا رهسپی یه کی ژوان بدهنگه کی
بلند ، وب توره بی فنه ، بی دپیژته وان بچویکا . دحوی ژی ،
دهفی خولی فنه کرو گوتی ..

- ماهوین ژی ژ خودی ناترسن ، هه مادی دهنه دویف ئیک ،
وخو بسه رقان فشرشا دهنه و قه لوینیت خو داگرن و دی دهست
هافینی ، به حسی فی بخرابی که ن و فی یا هوکری یه هه ،
ووی هه نی فلان شولاکری .

یان ژی دی بیته گینگه شاهه وه ، نه و گینگه شیت پویچ و بی مفا .
ته هنده پارچه ژ فلان زه قیامن یا بسه زه قیاخو شه بری
وتان کری ، یان ژی تویی چوبه ناف هه قشی منی لفلان
چیای ، ته چند باریت داراییت بخوژی کرین و ئیناین .

یان ، ته هنده تاکیت داروباریت من ، نه ویت بسه زه قیاته
که فین ، ته بی دبرین چه یه ؟ ولا ، سیبه ری لزه قیامن و که ن
وناھیلن چتشت لناف زه قیامن شین ببن و چی ببن ..

هوین نه فنه شول و که سپیت هه وه نه فتنشته نه تاکو ئیفاره کا
درهنگ دی که فنه ناف قان سوحبه تیت بی مفاو هه ردی گونھیت
خو زیده که ن و باری خوینی گونها بسه ننگ تر لی که ن .

دحوی بوئی پینا هه لمای فنه ، وپشتی نه و گوتنن هه نی گوتی
نه وان پیره میرو ره - سپی پیت گوندی ، گوته هه قالیت خو .

- هلون ، داژفیره بچین داچهی وان خوش تر لی بهیت ،
وبشین بخو تیر به حسی فی ووی هه نی بکه ن ، هه ما خودی
ژهر پژی بی زیده تر ، بوتشته کی دی نه داینه .

سه رکیشی ره - سپیا پوان ناخفتنیت دحوی هه رش ، ل دحوی

- زیاد نقیب برواری -

۲۰ - ۸ - ۱۹۸۴

لسه ره رشیت نفیژا لهنداف رووباری گوندی ، دحو ، وسی
هه قالیت خو دروینشتیبون . دمژویل بوون بیاری یا
دامانی فنه ، کاروباری وان نه و بوو ، هه رو داهینه سه روان
حه لانا ، نه ویت زه لامیت گوندی ژ نزاری شه چه ماندین ،
وئیناینه هندافی رووباری گوندی بخو کرینه ره رشیت نفیژا .
دهمی گوندی ژ قوناغه کا دویر هاتبان یان ژ کاروانه کی زفری
بانه فنه ، داده واریت خول بن وان هه رسی داربیت ، تاکیت خو
ژووردا داهیلاین وشوورکرین ، بسه وی میرکا ، که سک
ویخه مل ، ل سه روکانی یا گوندی ، وچووا ئافی دنافرا
دیوری ، ژووردا بوناف گوندی گری دهنه و قهست که نه سه
وان فشرشا داخو شه لینن و دهست نفیژا خوگرن و نفیژیت
خوکه ن . دحوی و هه قالیت خو ژی ، نه و فشرش کربوونه جهی
یاری یا دامانی وچه نه گزی یا وترانا سه نه و فشرش هه می

خودی و گوتی ..

- دی بلا ، دحوی کوری (حەلوکا مازی یا) وی بشلواته ناخفم ، ئە ز ئان قەسا هەر بوته ناهیلیم دی وی بابی تهیی که چەل ژێ بینم ، و دی بیژمی وی ئە زمانێ تهیی دریز کورت که تن و بپریت .

دحو ژینه ماله کا هە ژار بوو ، لی یی ئاقل مە ندبوو ، ئە گەر وی ل قوتابخانه کی خواندبا دا ئاڤ و دەنگ ژێ چن ، لی چ بکەت ، دە یکاوی ، دە می ل گوندی دبوو هە وارو گازی ف ئاڤ گوندی وکە تن .

- هۆ هە یهۆ گە لی گوندینۆ ، سوپاهی دە می مازی چینی یه ، دی چنه فلان چپای هە وه گولی بوو ، سوپاهی ، هە رنه مازی چینی ، و دادو سی جارە کائە و هە وار ل ئاڤ گوندی هیته دوباره کرن .

پوژا ددویڤرا ، تە گوندی دی بیان ، دابنه ریز ف دویڤ ئیک که فن . و دابنه جین ، جین هەر ئیکی ژوان چانتکه ک ، و چه لاکه کی داری یی دسەر ملی وا ، هەر هنده ک داف پە خه کی فه چن و ف ئاڤ چپای که فن ، دە ست هافینه مازی چینی ، نه دزڤینه فه تا کو چانتکیت خودە مشت کرن ژ مازی یا .

گوندی یا ژ که فن و هره دزانی ل کیش چپای مازی هە نه ، چنکو هە که « لەرگ » ل چپایه کی هاتبا وازانن وی سالی مازی دمشه بن لی .

دە یکا دحوی ژێ داپارزینکا داگریت ژ مازی یا و ئودا فروشیت ، کاری وی هەر مازی چن بوو . له و ما گوندی یا ئافی وی کر بوو « حە لوکا مازی یا » چ بکەت ؟.. تقیا بیژن ئە وژی وه کی خە لکی .. دقیت نانه کی ب خوون ، لی چ خول به رده فی گوندی یا ناگریت وکە س پرسیارا حالی که سی ناکەت .. « زکی تیرهای ژزک برسی نینه » راست گوتی یه مه زنا ..

وئو بابی دحوی ، کاری وی مرئیایی بوو ، روژه کی بوو فی ، و ئیکی بووی دی ، تا کو تشته ک ، ب دە ست وی فه دهات و ببه ر مال و بچویکیت خودا دان . لی هە ژاری خودی یی که چه ل بوو هندی ته دیتبا مه رکاوی یادسەر ملی دابوو ، قە ستا ئاڤدانی دکر ل ئاڤ ئاڤاری ، وشلخه کا میشا ب دویڤ فه بوو ، ژ به ر هندی که سی ل ئاڤ گوندی پویته بی نه دکر ، وچ بهانه دوائی ئە وژی

چنکو یی هە ژار بوو . ئە ز باوه ردکه م گەر مروڤه کی ده وله مە ندباو دە ستی وی یی فره هبا ، دیوانا مالوی چ جارا ژ سە د زه لاما کیم تر نه دبوو . وئودا ریزگرتنا وی گە له ک بیت ل ئاڤ گوندی ، لی مروڤی هە ژار هە ری گرانه ، و ته په سه ره و هە می نه فره تیت خوژی دکن .

ئە فجا ، دحوی خو لی سەر چاوا ب خوینیت ، وئو چافیت خو بزانیی ، و ئو ب په یقیت شرین کل ده تن ؟.. گەر هوسایی به له نگازو ژار بیت ، لی دسەر هندی راپایوی دزانی که سی زاناو تیر ئە قل ژێ نه دزانی . ئە وژی ئە گەر ژاری و ژویری یایوی یه ، چنکو مروڤی ژارو به له نگاز ، ژره نگیت ژیا نا زه حمه تکیش و ته حل فییری هە می تشتا دبیت و میشکی وی دبیته کارکا هزر مه ندی یی و تیکه هشتنی .

دە مه ک بی فه چو ، دحو بو زه لام زه لامه کی ببه رکه فتی ، و ئودناڤ هە فال و هوگریت خودا ریزگرتنه کا مه زن هە بوو ، چ کار بی یی دحوی نه دکرن ، داهین شیره تا ژێ وه رکرن و پاشی دا بوی کاری رابن .

روژه کی سە ری بوهارێ یه ، دحوی ل سە روان فه رشنا روینشتی یه یی چوو یه ، ده زره کا کویردا ، وئو کیسکی وی یی بره خ وی فه ویکافی جگارا خوتی کر بوو ، و دە ست هافیت بوو چه قماقاخو جگاراخو بی به ردابووی ، وه ره سه حدکره دوکیلا جگاری و ئودناڤ وی دوکیلا دا به رزه دبوو .. ل ده نگی سلاڤه کی ژ ئاڤ وان هزر و بیرادا رزگار بوو ..

- ئە فه تول فییری چ دکە ی دحو .. تو هوسایی پتنی وه ره وه کو تویی پ تشته کی فه مژویل و بارگران . ئیکی ژوان په سه یی یا گوته دحوی .

- هە یهۆ .. که لی ره سه یی بیت مه .. مانه ز چ بیژم وه ؟ .. ئە زی هزریت خو ، ده وه دا دکە م .. هوین ئە فه چه ند ساله هە رو ، دی هینه سەر فان فه رشنا ملیت خو پیکه نن به حسی ئیک و دوو که ن دی ب مه شکا فی داده ن و تودوو هولای وی هە قوتن . وی هە فلان روژی یا هوکری ، و بیبه قانی هوسایه ، مری ژێ نه مان ببه ر ده فی هە وه نه که قتین و کور لی نه فه کولاین .. مانه به سه ر نی نه و گوتن هە وه ژێ پیربوون ، ژ هە وه بی زار بوون .. یی ژ هە وه دپه فن ، وئو ب خو سه حا هنده کی ددی دکن ، هوین

دزائن مخابنه ، وسه مخابن ، په يږ ژدهځي رهسپي يا دهركه ځن ، وهوسا دلاوار ، وبي ښا ، مروفيت رهسپي هروهكو مهزاني و گولي بووي ، دتزي بېرن ، دتزي هزرن ، همي گاښا كانبيت زه لالن ژتيگه هه شتنې ، بېر مه نديني ، مروفيت نه زان ، وتينه گه هه شتي بيروباوهره باخو ژي دكرن ، ونوژكانيكيت وان تيگه هه شتنې څه دخوون ، وبخودكه نه فنه ريكاخو يا تاري پي رووهن دكهن .

- مانه به سه ، لڅو بزځرن ، شه څه چنه د ساله هه وه ، سوحبه تا وي تولازي ژي هاتي بسهر گوھيت خو څه هافيتي و نوژبيركري ، ما نه گه ر هوين بزاخ بانا ، تا نكه دا هه رځان گوځه نديت خو لسهر ځان فهرشا گري دهن و سه ري خو شووركهن ، ده مي حسوكي زردا بيژ دبه هه وهره دبووريت ، ونو تيق ، تيق حيلحيلو اي ، باخو به وه دكه ته كه ني ، هوين بووي نه پيترانكيت وي ، وبوي نه فاجكي ناف دهځي وي . چنكو هه وه دنيا سبت ، و هوين بي دكيشاين و سه نگاندين ، دزانيت بهايي هه وه چنده ، كاري هه وه ، هه رهوين با تم تمكا نيك و دوو دادهن .

مانه و لاو و جځيلي ، هندي ژي هاتي ، سپه مي و سه ره هل ، بي هندي به هوين ژبيركهن ، وبهيلن حسوكي چه پهل چه تانكه دبه ره هه وهره دبووريت و نو بڅيت .

نه ولاوي ، دجو ، وهسا ژبه ر باخه م كه تي ، ونودالو وي بو دكوزري زه لامه كني گه له كني ژي هاتي بوو ، شه څه ده پي سينگي وي بوو ، سه ري وي همي ده ماني بلندبوو ، ميناوي چيائي بلند ، ل هندافي گوندي وان ، ده ما شه ورني شيلي دسه پرا دبورين ، ونو دبوو گرگراوان چيائي نه نياخو لي دكره گري ، نو دگوتې .. نه ز چيامه .. نه ز ره وشا ځي سر و شتي مه ، چاره كادي ، هوسا دسه ر من رانه بوورن ، گه ردي خو بلندكه مه هه وه ، ودي وه ژووردا ل لهردي ده مو هه وه كه مه پارچه .. پارچه !!

نه فجا ژبه ر وي سه ر بلند ياوي و زه لاميني ياوي و ميترخاسي ياوي خه لكني گوندي ، نافي وي كړبوو چيا .. چيائي ياده ك هه بوو ، جانپشتي وي لناف گوندي هه مانه بوون .. هه ردووكا ، نيك و دوو گه له ك دځي يا ، ناف و ده نكيت

نه فيناوان ، گه هه شتيو هه مي درا .

هه روو ، ده مي بيري ، بوونه ريز ، زرزرا مه نجه ، يكيت وان لناف گوندي به لاف دبوو ، و ته شيك ددهستي خو دسالاتدن و ده ست دهافيتي ته شي رستني دبه ر ريكا بيژدا . چيا داجيته به راهي يا به ردلكي خو ، دهسته كني شهل و شه پكيت مه رزي كه ته به رخو ، كولاډ و ده رسوكيت خود سه ري خودا شووركه ت و خوارهركه ت ، مروفې گوننه دكر ميژكه تي ، هند زه لامه كني ماقويل و ژبهاتي بوو . چيائي نه و شهل و شه پكيت نوي پتني هه بوون ، چمكو نه وزي مروفه كني هه ژارو به له نگاه بوو .. نه و دهستي به رگيزا دكره به رخو چنه د خه ربيبي يا خودناف سينگي ويدا لفلقاندباو چيا به راهي يا هه فگيا ناخو .. نه و دهستي به رگيزا ژي باخو بقهر [دهين] كري بوو ، چمكو شهرم دكر به ردلكاوي پچلكيت وي بيت درهاي و پاته كريفه بينيت ده مي يا راوي دري يا بيژدا چاويت وي ف چيائي دكه فتن ته شيكاخو دزه نكي خودا داهيلا ، وهه هه يام هه يام ته شيكاخو وه رباددا ، وي گافي ژي دلي چيائي دهاته وه ربادان دكوزري و دشه وتاند ، دبوو توته قوتكا دلي وي ژسه خمه راتي يا بيناهي يا وي زه ريا جوان وشرين ، خوداناوي به ژنا زرافو ليگداي .

- دي به سه چيا ، سوباهي وه ره من باخازه ژ بابي من نه ز نه شيم بي ته بڅيم ، وهه من زويكا باخازه به ري چه تولازيت گوندي نه هاتين من ژبابي من باخوازن .

- هه يهو .. يارامنې ، روناھي يا في ژيانما ته حل ، مادي چاوا ته ژبابي ته خوازم .. ماتو نزاني نه ز مروفه كني ژارم ، من كه سي خونينه لسهر داري في دونيايي ، نه دايه نه بابيه نه خويشك و يرانه .. مادي چه بيژمه بابي ته ..؟ دي بيژمي نه ز خوداني هنده زه في و ميژگا مه .. هنده قه سيلامه ، خوداني دووسي كه ريت په زي مه .. ني تو دزاني نه زي بي زه في و وارم ، بي كه س و كارم ، دي چاوا شيم ته ژبابي ته خوازم ، نه ز شه ف دويتي به له نگاه

- دي باشه چيا ، پامن پره څپنه ، تو كيفه باجي وي و من ببه ي ، دهستي لمنې سه ر دهستي ته دلي مني لگه ل دلي ته ، نه ز هه ربووته مه ، هلو چيا من پره څپنه .. هلو .

لی چپای به رسفا یار احو ب دله کی هه رشی و تژی برین دا ..
 - نه .. نه .. نه ز نه شیم ته بره قینم .. هه سی سینه یا
 ریکامنا تژی ده حل ودر ، نه ز رینگم ، رینگنی ری کیت دریم ،
 کاروانی مه ، کاروانی بی قوناغیت دویرم . دیاره خودی هوسا
 حه سگری به .. نه م ژی دی وه کی مه م و زینا ژیک بدویر که قین ،
 چ جارا ، ناگه هینه نیک - دی چیروکا نه قینامه ل هه می درا هینه
 فه گیران ، ل شه قیت زستانا دریزدی لناف جقاتا نافنی مه هینه
 به لاف کرن ، زاروو بچویک ب خو دبه ر جیروکامه رادخه وچن و
 نفن .. حسوکی زرنابینژ گولوی په بیفتنا لنافه را هه ردوو
 نه قیندارابیوو .. بی ل پشتا تراشه کی بوو ، خو شه شاربوو
 وه کی دزیت داقدوز گو هیت خو ره پ کربوون ، گو هی خو ددا
 هه ردوو دلیت ب کری نه قینی هاتینه شه وتاندن و کوزرین ..
 - نه ز حسو نه بم ، که ر من هیلا هوین بگه هه نیک ، هویقی و
 داخازیت خو بجه بینن ، ژیا نه کا خروشو درینژ پیگفه
 رابیرن .

حسو نه یاره کی مه زن بوو ، بوچپای ، نه ژبه ر هندی کو چپای
 روژه کی ژروژیت خودی دی وی هیلا به ، یان ژی قه سه کا چفیل
 گووتی بی ، چمکو چپای هه ر دبی را مایی خو تی نه دکر و خو
 نیزیکی دووروره خیت وی نه دکر ، لی نه گه را وی کینا مه زن نه وا
 ژ چپای هه لگرتی به ردلکاوی بوو ، حسوی ژی دی وی که تبوو یا
 راجپای ، دفیا ژبابی وی بخوازین ، لی دزانی کو و چپا گه له ک
 دقیت ، وگه ر بخوازیت ژی ، دزانی وی سه ر شوور زقریته فه
 ودی هیته فهیت کرن .

حسو دوه له مه نده کی مه زن بوو .. که سی نه دزانی نه و سامان
 هه می جاوا لیگدایه وکوم کری به : وهولی زوی دوه له مه ندبوویه
 نزا ؟ ژبه ر هندی بوو ، چ داوه تا چپا نافی و زرنای گووتبا
 داوه تی یا پاره دبه ر سینگ وی رادکرن ، یان ژی پپویسی و
 چه په لی یا خو نه و هه می پاره لیگدایه وکوم کری نه ..

حسوی زانی چپای ، جل و پشتیت که ری خو حازر کری نه ،
 ئودی رابیت چیته کاروانی خو ف قولا کاروانی یار اگه هینیت ..
 - نیته .. نه ف ده لیفه چ جارا بده ست من نا که قیت ، دی رابیت
 چیت کاروانی نه ژی دی چمه به راهی یا وی ، ده می ژگوندی
 پدویر دکه قیت ، دی گولله کی تی وهر که م ، دی وه لی که م کو

ل نافی خویناخو ب که قزیت ، پشتی هینگی پشتی گوند
 ته نادبیت ، چپای ژبیر دکن نه ری نی مروقه کی بی سه میان بوو
 که سی خول سه ر داری قی دونیایی نه بوو .. گوندی ژی نه فه نه
 بیت هه بین و نه ز باش لی شه هره زاو پشت راستم .. دی چمه مالا
 بابی وی ، ژبابی وی دی خوازم و ب خو نینم ..

حسویی چه په ل و دارگران و داقدوز ، چ یا ددی خو بی ره شو
 پیس دا ، نژنی و دهینای پجه ئینا ژهینگی وه ره ، که س
 نه دویری یا ژگوندی یا خونیزیکی وی بکن ، تولا چپای
 ژی فه که ن هه می یا دزانی نه وه خودانی وی کریاری نه وه که سی
 ددی نینه ، لی جارا ، دحوی گو تی به ره سی بیته گوندی ،
 حسوی دزانی نه و چ مالت له ومانه و قجه تاخو یابیس و
 چفیل کر ..

لی کی دی ته نه فرو ژده ستیت من قورتال که ت حسوکی زرنابینژ ..
 چاقیت دحوی مینا په لا ده می دناف کوچکی دا سوورو
 که شوین ، سوور بیوون و گه شوون .

- بنفه چپا ، نه فرو .. بی پشت راست به ، لین کوری خو ، نه ز
 نه فرو بوته بابم ، بوته ده یکم خویشک و برامه ، نه ز نه فرو
 چپادی تولا ته فه که م ب فان ده ستا نه ز ناهیلیم حسوکی چه په ل
 ژنه فرو پیغه دبه ر کولکی ته بی که فن راب هیت و ب چیت ،
 وی که له خنی خو بی هه ستی گران دکولانکیت گوندی مه
 راب هه ژینیت ..

نه فرو چپا په یمانه کا دلسوز ژبرایی ته نه و نافی وی بی پویس
 ژناف قی گوندی بره نم و نه هیلیم هه می بیژن ، ده ستیت ته
 دخوش بن لسه ر قی میرخاسی یاته ته تولاوی لاوی ژی هاتی
 ژفی چه په لی دارگران فه کری . نه زنه هیلیم نه و ئیدی خول پشت
 تراشا ، لبه ر بانکا ، فه نویسیت وه کی دزا ، گو هیت خو فه ،
 گو هبده ت ، نه قیندارا ، ده می دلیدخو بوئیک و دوو فه دکن ،
 و به حسی نه قینا خوب هه فرا بوئیک و دوو دکن مرنا وی
 لجهه کی پیس بیت نه ز وی لجهه کی وه سا بکوژم ، داببیت
 نمونه که سی ددی ب کریاریت وی نه رابن ، ب خو پیغه بچن
 مرناوی دی لسه ر گیفانکه کی پیس بیت دی وه لی که م خویناوی ،
 لناف گیفانکه کی تیکه ل ببیت ، خول نافی وی گیفانکی
 دخویناخو یا پیس دا ب که قزینیت ..

بویک مار

Chameleon

وہرگیرانا

نزار محمد سعید

نہ فسہری بولیسہ نہ چومیلونی ساکوی خوه بی نوی بی لہر
خوه کری . ہندہ تشتین لین کہ فشی ، دنیف بازاری دا
دہریا دبیت . بولیسہ کی سہ رسور لگہ لہ ، ہندہ ک فیقی ژئی
ہہ لگریہ . متی و تہ نایی یا لوان دورا ہہ میا بہ لافہ . خوه بی
گیانہ ک ل ناف بازاری نینہ . دہرگہ ہو پہنچہ رین دوکانا نین
فہ کری وی بدل تہنگی دنیرنہ جیہانا خودی ، مینا دہ فین فرہہ
فہ کری . چومیلونی نشکیفہ گوہ ل ہندہ کا بوی دکنہ قیزی
« ما دی ہر لہ قا ہافیژی درندی نازار دراو » ملعون .

دہستوریہا سا نیدی نہ دہن لہ قا پافین ، بگرن .. راوستینن !
عویز عویزا سہ ی یا تیتہ گوہا ، چومیلونی میزہ کرہ سہ متا دہنگ
ژئی تیت ، سہ دیت ، بی ل سہ رسی پیا ژ خانہ کی دہر دکنہ فیت .
زہ لامہ کی گوملہ ک سہ ی بی دراہیلیتی ، چاوا نیزی ک بوی ل
قادی دہف دریژ بو . ہہ ردوو پین سہ ی قایم کرتن . جارہ کا دن
دہنگی گری و عویز عویزا سہ ی بسہ رکہ تن .

رویچکین نفستی د پہنچہ رادا دیار بون ، خہ ک دگافی دال
نیسکہ لی ل ہہ ف چقین ، دی ہزر کہ ی ژین قادی شین بین .
« تو بیژی نہ فہ مان کرتن » اضراب « بیت ؟ » بولیسہ
پسیار کر . نہ چومیلوف ل سہ رملی راستی زفری ، بہ رف
قہرہ بالغی لقی . زہ لامی گوملہ ک سہ ی دیت دہستی خوه بی
راستی بی بلند کری ، تلین خوه نین بخوین نیشا قہرہ بالغی
دہت .

دچاقین وی نین نیف نفستی را ، دیارہ ہہر وہ کی دبیزیت : « تو
راوستہ کی بہ ، نہ زنی ولتہ بکہ م ، سہ را فان تلا تشتہ کی ژتہ
چینکہ م ، ہہ ی شہ ی تان !

نہ چومیلونی نہ ف زہ لامہ ناس کر ، « کورکنی » زپرنگرہ ، ل نیفا
قہرہ بالغی لنگین خوه ژبہر نیک برینہ ، ژسہری و تا بنی پیا بی
دلہ رزیت . کومکی فان ناریشا ہہ میا بی روینشتیہ - سہ یہ کی
خورتی سہ یہ ، پنین زہرل پشتی نہ . ترسا ژ چاقین وی نین
مینا نافی دباریت . چ قہومی یہ ؟ نہ چومیلونی پسیار کر و ریکا

کیمیون جانہ و ہرہ کی بچویکہ ، ل دوی رہنگی دہ ورو بہ رین
خوه و ژینگہ ہا خوه ، رہنگی خوه دگوہریت . بقی ریکی خوه ژ
دژمنی و نہ خوشین د ریکی دا دہاریزیت . د فٹی چیروکی دا
کیمیونی (چیکوفی) بولیسہ .

نہ نتون چیکوف [۱۸۶۰ - ۱۹۰۴] ل سہر قوناغین لہرو
لاوزیا نورساتینی نفیسہ . بیستہ کی « لحظہ » ژ ژیانہ
مروفہ کی و ہر دگریت ، بچہ ند لاپہرہ کین کیم ، کہ سوکاتیا
« شخصیتہ » وی خویا دکہ ت .

ژبہر کو چیکوفی بی ہیزی و کیم و کاسین نورساتینی ہویرک و
نیزی ک دزائین ، خوه ژ دوزو ناریشین وی نہ ددا پاش . نہ ف
چیروکا بنافی کیمیون ، نمونہ کہ ژ کورتہ چیرو کین چیکوفی ،
نین دہرونی کہ سا دہنہ کفشی .

و . نزار محمد سعید

خودناف قهره بالغی را کر . تول هیره چ دکه ی ؟ چ ل تلین ته هاتینه ؟ نه و قیزیین کی بون ؟

« نه ز ب ریکا خوه دجوم گهره م ، م دهستی خوه نه کریه کسه ی - کورکنی گوت - هه که ته ل دارستانا دیمتری دیمتروفچی دیتبا چاوا فی شهیتانی ساتلین م دانه بهر له قا ، ته ل من نه دگرت . نه ز مروفه کی رینجبهرم ، کاری نه ز دکه م کاره کی تاییه تی به . له وما گهره که هنده ک هاریکاریا م بکن ، تشته کی بدهنه من تا کو دوو حه قتیین دن بکارم تلین خوه بکار بینم . چ د ناسونی دا « قانون » نینه گهره م ، جانه وهری گونهبه بار بکه ت و نوبالا تشته کی بیخیته ستوی ! خوزیکا هه میا له ق هافیتبان ، جیتربو داکو نه م لفی جیهانی نه ژیا باین .

نهو - نه چومیلوف دل ره ق گوت وی بروین خوه بلندکته و دثینیه خار - نهو بیژنه من نه فه سه یی کی به ؟ نه ز ناهیلیم نه ف دوزه بهینه گرتن ، دی نیشا وه دم خه لکنو دی نیشا وه دم ئیدی هوین چ جار دن سه یین خوه نازا و سه ره ردای نه که ن . چاخنی هندی هات هه ر که سی ژ ناسونی دهرکه قیت ، نه م ب هنده ک تشتا دهره قا وی رابین . نه ز دی خوه یی سه یی نیشینم ، دی نیشا وی دم کیمه نه ز ! « یه لدیرن » ل پولیسی زفری - لی بگهره کا نه فه سه یی کی به ؟ راپورته کی بی چیکه ، گهره که نه ف سه یه بیته کوشتن ، له زی بکه چیکه . نه دویره ژی سه یه کی هار بیت ، لی چاوا بیت مه دقیت بزانیین سه یی کی به ؟ [نولا سه یی جه نه رال « یاکولوفی » یه] هنده ک ل ناف قهره بالغی گوت .

« بی جه نه رال یاکولوفی ؟ هم ! یال دیرن ساکوی م ژ بهرم بکه ، گهره کا نه خوه شه ، هه بیت نه بیت دی باران باریت » نه ز هندی دهیمی ل فیرنی تشته کی تی ناگه هم ! چاوا وی سه یی هه له ق دانا ته ؟ نه چومیلوفی گوت ل کورکنی زفری ، نه ف سه یی بچویک ثوتو نه ف زه لامی هند قه دهر . ته تلا خوه ب بزماره کی یا بریندار کری ، پشتی هینگی هزرا سه ی هاته بیرا ته ، به لکی هنده درافی بی وه رگری ، نه ز ته دنیاسم چ شهیتانی تو ! « چگاره ب سه رو چاقین سه ی فه دنان ، سه نه یی دینه له ق

دانایی ، گهره م « تودره واکه ی ! وی نه دیتی گهره م ، بلا داپرس بریاری بدهت . ل بال ناسونی نه م ته ف یی ل ریزه کی ، م برایه کی هه ی پولیسه هه که ته ،

« فه بره » !

« نه خنی نه سه یی جه نه رالی به - پولیسی گوت - بی ی کو هزرا خوه بکه ت ، جه نه رالی سه یین نولانی فی نینن ، سه یین وی دباشقه نه »

« تو یی دلنیایی ژوی چه ندی ؟ »

« به لی گهره م نه زیی دلنیامه »

« نه ز ژی دزائم سه یین جه نه رالی دبا گرانن ، لی نه فه ! بی بی سه رو سیمو بی بویرته . چما خه ک سه یین هو لی ل بال خوه دهیلن ؟ چ سه یی ل پترسبورکی یا موسکوی دیت ، تودزانی دی چ نیننه سه ری ؟ خوه ل هیفیا ناسونی ناگرن کا چ دبیژیت ، لی تنی دی ، نه وه دویمهیا وی ! کورکن برینا ته یا دثار هیت ، نه ز وه ناگه م نه ف دوزه بهینه گرتن ، گهره که نه ز وانه کی « دهرسه کی » نیشا وا بدهم ! « هه رچه نده یا دویر نینه پشتی فی هه میی دهرکه قیت سه یی جه نه رالی - پولیسی ب دهنگه کی بلند گوت - « وی روژا دی م سه یه کی وه کوفی ل حه وشا جه نه رالی دیت ، هه لبه تی جه نه رالی به » دهنگه کی ژناف قهره بالغی گوت .

« یه لدیرن هاری م بکه ساکوی م بکه بهر من ساربو سه ی بو جه نه رالی ببه و سه حکه ویری ، بیژی شکر م دیت و ژیرا شانند . بیژی نه هیلیت چاره کا دی سه یی وی دهرکه قیت سه ر چاهدا سه یه کی ببهایه .

وه چ کسه جگاره بدفنی فه نا نه و نیکسه ر هار بو ، هندی سه یه ناهه رییده کی « مخلوق » لاوازه . توهه قاله کی دینی ، دهستی خوه دانه وا تلین دارگران نه بینم ، شه رمه بو ته . نه فه لیانا « چیکرنا » جه نه رالی به . دی پسپار ژی کسه « هه لو « پروکور » خوله کی کا جا وه ره فیری ! سه حکی کا وی هه سه یی ته یه ؟

پستار سهه زان

چيروكى :

سو ميريست موم

نارام قهره داغى

له نينكليزى يه وه وه ريكيپراوه

ماكس كيلادا زه لاميك بسو ته نانه ت پيش شه وهى
بيشيناسم له خومه وه رقم لى بوو . شه تازه ته واو بوو بوو ،
ته و ريگايانه ي به ثوقيانووس دا دهكشان به رده وام جمه يان
دههات ، بويه پياو نه يده توانى شوينى باش هه ليزيرى ، به لكوو
ناچار بوو هه ر جى يه كيان بو دا بنايه مه منوون بى . كه س به
ته ماي شه وه نه بوو ژووريكى سه ربه خوئى دهست بكه وئى ، بويه
من خه يلى مه منوونيش بووم كاتى ژووريكى دوو كه سيم
به ركه وت . به لام كه ناوى هاوړى كه يان بى وتم پشتم شكا . به و
بى يه ده بوو په نجه ره كان دا بخري و له هه واى شه و بى به ش يم .
كالته نيه بتوانى چوارده روژ له گه ل زه لاميكدا ، هه ركه سى بى .

« سه يى هه ؟ مه عه سه » مطلقا « سه يين هوئى د ژيانا خودا
خودان نه كرينه ! نه مال و سامانه پسيار لى بكه ين - نه چوميلوفى
گوت - سه يه كنى ويله ده ربه دهره م چ دى نينه نه ز بيژم . هه كه
بيژم سه يه كنى ده ربه دهره .. چاره كا دى سه يه كنى ده ربه دهره !
نه شه هاته كوشتن .

« شه و نه يى مه يه . پروكورى گوت - شه و سه يى براينى
جه نه رالى يه شه قئى كوپه رى هه يامه كى ژفيرى چوى . براينى وى
سه يين هوئى دفين ، لى جه نه رالى نه .

« براينى وى نيفان نيفانوفچ نه ل ماله - نه چوميلوفى گوت - و
گرنژينهك ل سه ر روچكى برسكى و به لاقبو .. باشه .. باشه م
شه و نه دزاني .. ده ركه ت يى ب ميهفاننى ل فيرى نه وه ؟ » به لى
كه ورم ب ميهفاننى »

« باشه .. باشه ده ركه ت سه يى وى ته گوت ؟ بيه تو دزاني شه ز
چه ندئى بى شادم ، سه يه كنى بچويكه يى جان ، سه يه كنى
بچويكه يى بغار »

تئين هه قالى خوه نشكيغه بلندكرن « ها - ها - ها - قه ي تو
دله رزى تشتى بچويكى جان ؟ بزائن شه ف زه لامى هه بيژى يه
« پروكور » گازى سه ي بكه و ل گه ل هه ره . خه لكى قهره بالغى
هه ميان ب كوركنى كونه كه نى .

« دى ته هنده روژا كه مه ژور !

نه چوميلوفى كه ف لى كرن ، پاشى ساكو دخوه پيچاو خوه بناف
بازارى دا به ردا .

ژيدهر

Stories From Many Lands

G. C. Thornley

Longmans Green C. 1964

P. 83

له هه مان ژووردا به سهر بهری (من له سان فرانسيسكووه ده چووم بو يو كو هاما) . به لام نه گه رهاوړی كه م ناوی سمیت یا براون بوايه قهت نه وهندهی ئیستا ترسم ئی نه ده نیشته .

كه سهر كه وتمه سهر پشتهی كه شتی په كه شتومه كه كه ی میسته ر کیلادام به دی كرد ، به دلم نه بوو ، ناوی خوئی زور ئی نووسرابوو ، جانتای جل و بهرگه كه شی زور ناوسابوو ، شتومه کی توالتی نه پنچا بووه و دیار بوو مه عمیلیکی هه میشه یی موسیو كوئی په ، چونكه له سهر میزی توالتی كه ی بوون و شامپوو چه وری قژی نه وی ئی بوو . فلچه كانی كه تابه نووس بوون و به زیر ناوی خوئی ئی نووسی بوون هه ر له هی زه لامیکی بی زهوق ده چوون . به ئی ، به هیچ جوړی چه زم له چاره ی میسته ر کیلادا نه ده كرد . خوم كرد به ژووری جگه ده كیشاند او داوای دهسته یك و هره قم كردو دهستم كرد به یاری كردن له گه ل خومدا . هه ر دهستم پی كردو دهستم بی نه كرد كابرایه ك هات و ئی ی پرسیم ناخو به هه له دا نه چووه لای وایه من ناوم قلان و فیساره .

«من میسته ر کیلادام» . كابرا به زه رده خه نه په كه وه كه ریزیک دانی سپی پیشان دا ، له سهری رویشته و دانیشته . «نا ، به راست ، و ایزانم هه ردوو كمان له هه مان ژووردا یی»

«به لای منه وه ، خوشبه ختی په . ئای نه گه ر ده تزانی له گه ل كیدا دایان ناوی . من به راستی كه بیستم تو به ریتانیاییت زور دلخوش بووم . من له گه ل نه وه دام نیمه ی به ریتانیایی نه گه ر له دهره وهی ولات بووین پیکه وه بین . تی ده گه ی نه لیم چی ؟»

«توش به ریتانیاییت ؟» . بی ئوسوولانه پرسیم . «نه ی چوون .. ناشی و ایزانی نه مه ریکاییم ؟ ، به ئی من گوشت و خوینم به ریتانیایی په .»

میسته ر کیلادا بو نه وهی قسه كه ی بسه لمینی په ساپورتیکی له گیرفانی دهره یناو به كه شخه په كه وه له بهر چاومدا گیرای .

دنیا نمونه ی سهری زور تیدایه . میسته ر کیلادا كورته بنه په کی پته وی تاس و لووس دراوی نه سمه ری لووت زلی كه وانه یی و چاو قهوی و گه ش بوو قژی دریزو ره شو چه ورو لوول بوو . له قسه كردندا به ده موپل بوو ، به لام فربی به ئینگلیزی په وه نه بوو . له مه وه هاتمه سهر ته و باوه په ی نه گه ر له نزیكتره وه له په ساپورته كه ی ورد بوو مایه ته وه بوم دهره كه وت نه م كابرایه له ژیر ناسمانیکی له ناسمانی ئینگلته ره شینتردا له دایك بووه .

«چه زده كه ی چی بخوئته وه ؟» میسته ر کیلادا ئی ی پرسیم .

به گومانه وه سه یریکم كرد ، خوار دنه وه له كه شتی په كه دا قه دهغه بووو په ك دلوپه شهرباب چی په تئیدا نه بوو . من كه تینوو نه بیم نازانم چه ز له چی ده كه م ، بیرهی جینچه ر یا ناوی لیمو . به لام كابرا بزه په کی پوژه لات یانه ی گرتمی .

«ویسکی و سوډه یا مارتینی پروت ، به س بلئ كامیان !»

له هه ر په كه له گیرفانه كانی لارانی شووشه په کی دهره یناو له سهر میزه كه له به رده ممدا داینا . من مارتینی په كه م به لاره باش بوو ، ئینجا كابرا دهرگا وانه كه ی بانگ كردو پی ی وت پارچه په ك سه هول و دوو په رداخ بیئی . «كوكتیلیکی نایابه !» من وتم .

«زوری ترمان هه په . نه گه ر هاوړی و براده رت هه په له كه شتی په كه دا پی یان بلئ براده ریکم هه په چی شهربابی دنیا هه په لای دهست ده كه وی ...»

میسته ر کیلادا چه نه باز بوو ، باسی نیویورك و سان فرانسيسكو و شانوگه ری و وینه و سیاسه تی ده كرد . من چه ز له كه شخه یی ناكه م به لام له و باوه په دام كه كابرایه کی ته و او بیگانه قسه م له گه ل ده كا باشتر وایه میسته ریک بخاته به رده م ناوه كه مه وه . به لام میسته ر کیلادا ، بیگومان بو نه وهی هه ست به په سمیات نه كه م له گه لیدا ، میسته ری پی نه ده وتم . به ئی به راستی چه زم له چاره ی نه بوو . كه كابرا په كه مجار دانیشته

وهره‌قه کانم خسته لاوه به لام نیستا که تاقه تم له گفتوگوکه چوو دیسان دهستم کرده‌وه به یاری .

«ئه و سئیه بخه ره سه‌ر چواره‌که .» میسته ر کیلادا وتی .

له‌وه ناخوشت‌ترینیه تو یاری‌یه‌کی کاغه‌ز له‌گه‌ل خوئندا بکه‌ی و هه‌ر که وهره‌قه‌یه‌کت هه‌لگیرایه‌وه پیش نه‌وه‌ی خوئ فریا بکه‌وی سه‌یرینکی بکه‌ی یه‌کیک له‌ولاوه پیت بلی وابکه .

«خویه‌تی ، خویه‌تی» کابرا هاواری کرد ، «ئه و ده‌یه بخه‌ره سه‌ر وه‌له‌ده‌که .»

به‌تووریه‌یی و رقیکه‌وه یاری‌یه‌که‌م ته‌واوکرد . ئینجا نه‌وه دهسته وهره‌قه‌که‌ی ئی وهرگرتم .

«حه‌ز له‌ فروفیلی کاغه‌ز ده‌که‌ی ؟»

«نه‌خیر ، رقم له‌و فروفیلانه‌یه .» وه‌لامم دایه‌وه .

«قه‌یناکا ، هه‌ر یه‌ک دانه‌ت بو‌ده‌که‌م .»

له‌ راستیدا سئ دانه‌ی بو‌کردم . ئینجا وتم ده‌چمه خواره‌وه بو‌ژووری نان خواردن و میزیک ده‌گرم .

«ئئ ، زور چاکه» کابرا وتی ، «میزیکم بو‌گرتووی . وتم مادام له‌ هه‌مان ژوورداین باشتر وایه یه‌ک میزیش بگرین بو‌هه‌ردوو کمان .»

حه‌زم له‌ چاره‌ی میسته ر کیلادا نه‌بوو .

قیروسیا له‌وه‌ی له‌ گه‌لیدا له‌ هه‌مان ژووردا بووم و سئ ژمه له‌ سه‌ر هه‌مان میز نانمان ده‌خوارد ، به‌هه‌ر لایه‌کی که‌شتی‌یه‌که‌دا ده‌پویشتم وه‌کوسیه‌ره‌به‌دوامه‌وه‌بوو . له‌کۆلم نه‌ده‌بووه . وه‌خت و ناوه‌ختی نه‌ده‌زانی ، دلنیا‌بوو له‌وه‌ی نه‌وه‌چند حه‌ز ده‌کا تو‌بیبینی ، توش ناوا حه‌ز ده‌که‌ی هه‌میشه له‌به‌ر لووتندا بئ . خو نه‌گه‌ر له‌ ماله‌که‌شت به‌شه‌ق ده‌رت بکریه‌وه ته‌قه‌ت له‌ ده‌رگا هه‌ستاندایه‌به‌دایدا ، هینستا خو‌ی به‌میوانی نه‌ویستراوه‌نه‌ده‌زانی . زور سه‌ره‌پو‌بوو ، به‌سئ پوژ هه‌موو خه‌لکی ناو که‌شتی‌یه‌که‌ی ناسی . سه‌روکاری هه‌موو شتیکی ده‌کرد ، پاکو خاوینی کیرین و فروشتن ، پاره

کۆکردنه‌وه ، بو‌خه‌لاتی وهرزش ، ریک‌خستنی یاری گۆلف و کوات ، ناماده‌کردنی ناهه‌نگو به‌جئ هینانی «هه‌یرانی جل و به‌رگ جوانی . به‌راستی نه‌م کابرایه‌هه‌میشه له‌هه‌موو شوینی بوو ، که‌س نه‌بوو نه‌وه‌په‌ری رقی ئی نه‌بی . ناومان نابوو میسته‌ر هه‌مه‌زان ، جاری وابوو روو به‌پرووش پیمان ده‌وت ، به‌لام گوی ئی نه‌ده‌دایه . له‌کاتی نان خواردندا ئیجگار بیزاری ده‌کردین و بو‌ماوه‌ی سووکه‌سه‌عاتیک ده‌ی خستینه‌ژیر ره‌حمه‌تی خو‌یه‌وه . هه‌میشه دل‌گه‌رم و به‌که‌یف و چه‌نه‌بازو تال دریزبوو . کابرا هه‌موو شتیکی له‌هه‌موو که‌س باشتر ده‌زانی به‌لام پیاو هه‌ر حه‌زی ده‌کرد له‌داخی خو‌په‌رستی‌یه‌له‌را ده‌ده‌ره‌که‌ی ، ره‌تی قسه‌کانی بداته‌وه ، نه‌گه‌ر قسه‌به‌هاتایه‌ته‌سه‌ر بی‌بایه‌خترین مه‌سه‌له‌ش ، هه‌تا نه‌ی هینایتایه‌ته‌سه‌ر رای خو‌ی وازی ئی نه‌ده‌هینای . کفر بوو خو‌ی به‌هه‌له‌بزانی ، نه‌قلاتونه‌!

له‌به‌ر میزی دوکتوره‌که‌دا دانیش‌تیبوین ، میسته‌ر کیلادا ئیسراحه‌تی خو‌ی وهرگرتبوو چونکه‌دوکتوره‌که‌ته‌مه‌ل‌بوو ، منیش تاقه‌تی قسه‌م نه‌بوو ، ته‌نیا رامسی ناویکی ئی‌بوو که‌هه‌ر وه‌ک میسته‌ر کیلادا که‌لله‌ره‌ق‌بوو ، گالته‌ی به‌دلنیا‌یی کیلادا ده‌کرد . به‌جووته له‌ده‌مه‌قاله‌یه‌کی بی سه‌روین و گه‌رم‌دا‌بوون .

رامسی له‌قونسولی‌یه‌تی نه‌مه‌ریکا کاری ده‌کردو له‌کۆب دامه‌زرا‌بوو . کابرایه‌کی که‌ته‌ی قه‌له‌و بوو ورگی له‌به‌رگه‌ ناماده‌کپراوه‌که‌یه‌وه‌ده‌ره‌په‌ریبوو . کابرا خه‌لکی پوژا‌وای ناوه‌راست بوو . له‌نیویورکه‌وه‌هاتبوو ده‌چوو بو‌شوینی وه‌زیفه‌که‌ی ، دوا‌ی نه‌وه‌ی چوو‌بوو ژنه‌که‌ی هینا‌بوو که‌سالتیک بوو بیه‌جئ‌ی هینشتبوو . رامسی خانم شتیکی نایابی بچکوله‌ی هه‌لسوکه‌وت شیرین بوو ، که‌مینک که‌یفی به‌سوعبه‌تیش ده‌هات . ده‌بی موجه‌ی قونسولی‌یه‌ت نه‌وه‌نده‌نه‌بی چونکه‌خانم

هه‌میشه‌به‌رگی ساده‌ی له‌به‌ر ده‌کرد به‌لام ده‌یزانی چو‌نی له‌به‌ر بکاو خو‌یی پیوه‌ده‌ریخت . له‌به‌ر نه‌وه‌سیفه‌ته‌ی نه‌بوایه

که له زور نافرمدتا هه په و ئیستا له هه لسوکه وتیاندا ئاشکرا نیه . بایه خیکی وام به م خانمه نه ددها که هه ر سه یرت بگردا په یه کسه ر ساده بی یه که ی دیدا له دلت ، نه م ساده بی یه ی وهک گول به چاکه که په وه دیار بوو .

وتی :

«نه وانه هه رگیز ناتوانن مرواری په کی وا دروست بکن پسیور یکی وهک من به لاچاویک نه یناسیته وه .» په نجه ی بو ملوانکه که ی ملی رامسی خانم راکیشاو له سه ری رویش ، «نه وهت پی بلیم ، رامسی خانم ، نه و ملوانکه یه ی توله ملتدایه هه رگیز یه ک فلس ترخی دانا به زئی .»

رامسی خانم به ساده بی خو به وه سوور بو وه و ملوانکه که ی خسته ژیر کراسه که په وه .. رامسی سنگی هینایه پیشه وه ، چاویکی به هه مووماندا گیراو زه رده خه نه یه ک له چاویدا دیاری دا .

«ملوانکه یه کی جوانه نه وه ی رامسی خانم ، ها ؟»
«من یه کسه ر ناسیمه وه . و له دلی خو مدا وتم نه وانه مرواری راستین .» میسته ر کیلادا وتی .

«نه وی راستی بی من خو م بوم نه کپیوه ، چه زیش ده که م بزائم به رای تو بایی چه ند ده بن ؟»

«نه گه ر دستاو دست کرابی پازده هه زار دولاریک ده کا به لام نه گه ر له ئاقینووی پینجه م کرابی له و باوه رده دام سبی هه زار که متری پی نه دراوه .»
رامسی بزیه کی شیتانه کرتی .

«نه ی چونه پیت بلیم رامسی خانم روژیک پیش نه وه ی نیویورک به جی بیلین نه و ملوانکه یه ی له کوکایه ک کپیوه به هه ژده دولار !»

میسته ر کیلادا سوور بو وه .

«قسه ی بی مانا ! نه وانه نه ک هه ر مرواری راسته قینه ن به لکوو شیوه ی ملوانکه که ش پر به پژی مرواری یه کانه . من شتی وا نازدارم نه دیوه .»

«گره و ده که ی ؟ .. گره و ده که بن له سه ر سه د دولار ، من ده لیم راسته قینه نیه .»

«رازیم .»

«نا ، ئیلمه ر ، چون گره و له سه ر شتیک ده که ی لی دلتیابیت !» رامسی خانم وتی و بزیه کی خنجیله پووی لیوی گرت و دهنگی که میک نزم کرده وه .

«بو نا ؟ .. نه گه ر هه لیکی وام دست بکه وی بو

نیواره یه کیان له کاتی نان خواردندا گفتوگو به ریکه وت هاته سه ر یاسی مرواری . له روژنامه کاندای زور له باره ی نه و مرواری یه ده ستردانه وه نووسرا بوو که ژاپونی یه ساخته چی یه کان دروستیان ده کردو به رای دوکتور نه مانه سه ره نجام ترخی مرواری راسته قینه داده به زینن ، چونکه ئیستا زور نایابن و ماوه یه کی تر وهک هی راستی یان لی دی . میسته ر کیلادا وهک عاده تی یه کسه ر خو ی له ده مه ته قیکه هه لقورتاندو چی پنیویست بوو له باره ی مرواری یه وه پی ی وتین . له و باوه رده دام رامسی فری به سه ر مرواری یه وه نه بوو به لام نه م مه سه له یه ی به هه ل زانی بو نه وه ی توژیک ده ماری میسته ر کیلادا کرژیکات ، نه وه بوو پینچ ده قه ی نه برده ده مه قالیکه گه رم بوو . گه رچی له وه و پیش تال دریزری و چه ماسه تی میسته ر کیلادام دیبوو به لام هه رگیز به و جوړه نه م دیبوو . سه ره نجام رامسی شتیکی وت دای له دلی له تاوا کیشای به میزه که داو هاواری کرد :

«قابیله نه زانم باسی چی ده که م ! . من خو م ده چم بو ژاپون هه ر بو نه وه ی سه یریکی نه م مه سه له یه بکه م . من خو م خه ریکی نه م کاره م و که س نیه له دنیا دا قسه له ئاستی قسه مدا بکات له باره ی مرواری یه وه . من هه رچی جوړه مرواری یه کی باشی جیهان هه یه ده یناسم و نه وه ی من نایزانم شایه نی نه وه نیه پیاو بیزانی .»

نه مه هه والیکی چاک بوو بو ئیمه چونکه میسته ر کیلادا به و هه موو چه نه بازی یه په وه هه رگیز لای که س وشه یه کی له باره ی ئیشه که په وه نه درکاند بوو . هه ر نه وه نده مان ده زانی بو به جی هینانی کاریکی بارزگانی ده چوو بو ژاپون . کابرا به فشه یه که وه چاویکی به ناو خه لکه که دا گیراو

په یداکردنی ئاسانی پاره یه کی باش مه گه ر که ریم له دهستی بدهم .»

«باشه به لگه تان چی به ؟ مه گه ره ر قسه که ی من دژی نه وه ی میسته ر کیلادا بی .»

«بینه با سه بیرکی ملوانکه که ت بکه م ، نه گه ر راسته قینه نه بی یه کسه ر پیت ده لیم . گوئی ناده می با نه وه سه د دۆلاره بدوړینم . میسته ر کیلادا وتی .»

«گیانه دای بکه نه با جه نابی کیلادا تیر لی ورد بینه وه .»

رامسی خانم توزیک وه ستا ، ئینجا دهستی برد بو ملوانکه که .

«ناتوانم بیکه مه وه . نابی میسته ر کیلادا باوه ر به قسه که ی من بکا .»

له خومه وه واهات به خه یالدا شتیکی ناخوش پروو ده دا به لام کاتی نه وه م نه بوو هیچ بلیم .

رامسی بازی دایه سه ر بی و وتی :

«من بو ت ده که مه وه .»

رامسی ملوانکه که ی دایه ده ست میسته ر کیلادا ، نه میش زه ر به بینکی له باخه لی دهرهیناو جوان لی ورد بووه . زه ر ده خه نه یه کی سه ر که وتن به ده موچاوی سافو ره شباویدا بلاو بووه . ملوانکه که ی دایه وه به خاوه نی و ویستی قسه بکا ، له پر نیگای له سه ر ده موچاوی رامسی خانم گیرسایه وه که وها سپی هه لگه رابوو ده توت ها ئیستا نا ها ساتیکی تر ده بوورپته وه به دوو چاوی ترساوی زهق کراوه وه سه ییری مسته ر کیلادای ده کرد . له چاویدا پیاو تکایه کی بی ئومیدی ده خوینده وه که نه وه نده ئاشکرا دیار بوو سه یرم لی ده هات چون میرده که ی هه سستی بی ناکا .

میسته ر کیلادا به ده می داپچراوه وه وه ستاو سوور سوور بووه ، دیار بوو چه ند زوری له خوی کردوو تا دان به خویندا بگری .

«من به هه له دا چوو بووم .» وتی ، «وینه یه کی ناراسته قینه ی جوانه وه هر که به زه ر به بینه که سه یرم کرد ناسیمه وه . وایزانم نه و شته نه عله تی یه هه ژده دۆلار زیاتر

ناهینی .»

جوزدانه که ی له گیرفانی دهرهیناو کاغه زیکی سه د دۆلاری به بی ورته دابه رامسی . . .

«خوا بکا له مه وه ته می بیی ئیتر نه وه نده به زور سواری ملی شت نه بی ، هاوړی ی لاوم» رامسی له گه ل وه رگرتنی پاره که دا وتی .

چاوم لی بوو دهستی میسته ر کیلادا ده له رزین .

به سه رهاته که وه هه موو به سه رهاتیکی تر خیرا به که شتی یه که دا بلاو بووه و کابرا ده بوو نه و شه وه خوی به لاقرتی رابینی . مه سه له ی نه وه ی میسته ر له قافاگیراوه نوکته یه کی خوش بوو ، به لام رامسی خانم به سه رنیشه یه که وه کشایه وه بو ژوو ره که ی .

به یانی دواپی من هه ستا بووم خه ریکی ریش تاشین بووم میسته ر کیلاداش له ناو جیگه که یدا راکشابوو جگه ره ی ده کیشا ، له پرینکا گویم له خشه یه ک بوو ، دیم نامه یه ک له ژیر دهرگا که وه خرایه نه م دیو . دهرگام کرده وه که سم نه م دی ، نامه که م هه لگرت دیم به پیتی گه وره لی نووسراوه بو ماکس کیلادا . منیش دامه دهستی .

«له کیوه یه ؟» ئینجا نامه که ی کرده وه . «ئوو !»

نامه نا ، به لکوو کاغه زیکی سه د دۆلاری له زه رفه که دهرهینا . سه یریکی منی کردو دیسان سوور بووه . زه رفه که ی پارچه پارچه کردو دای به من .

«نه گه ر زه حمه ت نیه له و په نجه ره په وه فری ی ناده ی !» کاغه زه کانم فری داو به زه ر ده خه نه یه که وه سه یریکم کرد .

«که س حه ز ناکا وه ک که ریکی بی نه قل خوی بنوینی . . .» نه و وتی .

«مرواری یه کان راسته قینه بوون ؟»

«نه گه ر من ژنیکی جوانی خنجیله م هه بی چون دینم یه ک سالی ره به ق له نیویورک بمینیته وه له کاتیکیدا خوم له کوپ بم !» . نه و وتی .

نا له و ساته دا ته واو رقم له میسته ر کیلادا نه بوو .

دواچار جزدانه که ی دهرهیناو له سه رخو سه د دۆلاره که ی خسته ناوی .

نەخۆشە تەلیکراو

- چەند سەرنجیک -

١ - کورته‌ی ئەم چیرۆکه فولکلۆری یە‌ی که ب‌ووه هه‌وینی شانوگه‌ری یه‌که .

دیوانه‌یه‌ک و دارتاشیک و به‌رگدروویه‌ک ، له‌ سه‌فه‌ردا شه‌ویان به‌سه‌ردادی .. ده‌چن له‌ نه‌شکه‌وتیکدا ئوقره‌ ده‌گرن . جابو ئه‌وه‌ی خویان له‌ ورچ و درنده‌ی تر بپاریزن ب‌ریار ده‌ده‌ن هه‌رچه‌ند سعاتی یه‌کیک شه‌ونخونی بگری .. به‌ریکه‌وت ، دارتاش نۆره‌ی یه‌که‌می به‌رده‌که‌وی و دووه‌که‌ی تر ده‌خه‌ون . کاکه‌ی دارتاش بو ئه‌وه‌ی خوی خه‌ریک کات ، داریکی گه‌وره‌ ده‌دوژینه‌وه‌و هیندی هیندی په‌یکه‌ری ئافره‌تیکي شوخی ئی‌دروست ده‌کا .. نۆره‌ی ته‌واو ده‌بی و به‌رگدروو به‌ناگادینی .. نه‌مه‌ش که چاوی به‌په‌یکه‌ره‌که ده‌که‌وی زوری لاجوان ده‌بی ، بویه‌ ب‌ریارده‌دا ، ده‌سته‌ به‌رگیکی ئافره‌تانه‌ی ریک و پیکي بو ده‌دوری .. نۆره‌ی دارتاش ته‌واو ده‌بی و دیوانه‌ به‌ناگادینی .. مام دیوانه‌ش که چاوی به‌په‌یکه‌ر ده‌که‌وی ده‌حه‌په‌سی و له‌ دلی خویدا ده‌لی « ئای که جوانه ، ته‌نیا گیانی گه‌ره‌که » .. ئینجا سەر به‌رز ده‌کاته‌وه‌و له‌خوا ده‌پاریته‌وه ، به‌لکو خ‌وای به‌خشنده‌و میه‌ره‌بان گیان ده‌به‌خشی به‌په‌یکه‌ره‌که . له‌ نه‌جامدا مرازی دیوانه‌ حاصل ده‌بی و په‌یکه‌ر ده‌ج‌وولینه‌وه .. به‌یانی که دارتاش و به‌رگدروو له‌ خه‌وه‌له‌ده‌ستن و چاویان به‌په‌یکه‌ر ده‌که‌وی گیانی هات‌ووه‌ته‌به‌ر .. ته‌ماح ده‌یان گری و هه‌رکه‌سه‌و خوی به‌خاوه‌ن په‌یکه‌ره‌که داده‌نی .. تالییان ده‌بیته‌ ده‌مه‌قالی و شه‌ر .. له‌کوئایی ، به‌چه‌کوش و مقه‌ست و سوژن ده‌که‌ونه‌ ناویه‌ک تا هه‌م خ‌ویان و هه‌م په‌یکه‌ره‌که‌ش ده‌کوژن .

٢ - ئەم شانوگه‌ری یه‌ بویه‌که‌م جار به‌زمانی عه‌ره‌بی له‌ روژی

٢٢/١٢/١٩٦٩ دا له‌سه‌ر شانوی ئەکادیمیای هونەرە جوانه‌کانی به‌غدا پیشکه‌ش کراوه‌ بو وهرگرتنی بروانامه‌ی ئەکادیمیاکه .

٣ - له‌ شه‌وی ٢١/٣/١٩٧٠ دا بو دووه‌م جار - به‌زمانی کوردی - له‌سه‌ر شانوی سینهمای سه‌میرامیس پیشکه‌ش کرایه‌وه ..

٤ - له‌ ١/٤/١٩٧٠ دا بو جاری سینیهم له‌سه‌ر شانوی - ساطع الحصری - کوليجی په‌روه‌رده‌ی به‌غدا پیشکه‌ش کرایه‌وه ..

٥ - له‌ ١٧/٥/١٩٧٠ دا ته‌لیفزیونی به‌غدا تۆماری کرد . لام وایه‌ نه‌فره‌تلیکراو ئونترین نومار کراوی شانوگه‌ری کوردی یه‌

٦ - له‌ ده‌ره‌ینانه‌ کوردی یه‌که‌دا ئەم ئەکته‌رانه‌ ده‌وریان تید بینی .. بدیعه‌ دارتاش ، احمد سالار ، فه‌هاد شریف ، زه‌هر عبدالمسیح ، حکمه‌ت هیندی ، سعدون یونس ، په‌روین بابان و چەند ئەکته‌ریکی تر .

ده‌قی شانوگه‌ری یه‌که .

- دیمه‌نی یه‌که‌م -

« شوین گۆرستانیکه‌ و کات په‌ره‌به‌یانه .. نه‌فره‌تلیکراو به‌شیه‌یه‌کی نامویی له‌ نیو گۆره‌کاندا به‌ دیار ده‌که‌وی . نه‌ته‌مه‌نی ، نه‌ده‌ستوری به‌رگی ناناسرین . چەند که‌سانیکي لات و شه‌رزه « کۆرس » ده‌وری ده‌ده‌ن .. »

کۆرس : « به‌ئاواریکی ناموونائومیدی »

له‌ کۆسکه‌وتی ده‌گه‌رین مردنی تام کردبی له‌ شادمانی ده‌گه‌رین ژبانی تام کردبی .. ئیمه‌ دابه‌سته‌ی میژووین یاری یه‌که‌ی هه‌میشه‌یی هه‌مووشتیکیان زانی ، ته‌نانه‌ت خوشی

ناژەلی وەك دیناسور كوژانەوہ .. چەند ..
 چەند؟! كەچی من .. تەنانتە من نامرم ..
 یاریدەر : بېرزیننەوہ .. وەك هەویر بېشیلن ..

تەفرەتلیكراو : كیلترین گیل لەسەر زەوی دا توی هەتا مروفتی
 وەك تۆلە ژیاندا بن ، من دەژیم .. ژیانم
 بە دەست گیلانەوہیە مردنیشم بە دەست
 خۆم .

یاریدەر : تەفرەتلیكراو .. درۆدەكە ی .. هەردەمەری ..
 تەفرەتلیكراو : مردن؟! بە ئی .. جاكەس هەیە نەمەری ؟ بە لام

من ، تەنیا من .. وەك خۆتان چاك دەبزانن ،
 دیمەوہ ژیان .. لەبە هاردا ، لەگەل ژیانەوہی
 گولزارو مەل و سروه .. لەتەك گەرانەوہی
 پەرەسێلكەو پەپوولەدا .. بە ئومیدی
 بە هاریکی هەمیشەیی .. بە لام كە زانیم جیهان
 نەگۆراوہ ، لە هەر سالیكدا سی كۆ بە فیرو
 دەچن .. دەگەریمەوہ گۆرەكەم ، بە دلیکی
 گەش ، بە تەمای سالیکی تر .. وای ! دەبینم
 وەستاون .. ؟ دەی كورینە لیم دەن ..
 مەوەستن . « كورس پەلاماری دەداتەوہ »
 ئەم لیدانە گیانم بە هیزتر دەكا ..

یاریدەر : « بەسەر كەوتن » واتە ، بوەستە ، بوەستە . وای ئی
 دەكەین ..

تەفرەتلیكراو : بە كری گێراوہ نەزانەكان ، بووەستاون ؟!
 « هیمتی » سوپاس .. واتە .. با بروم ..

یاریدەر : بو كوی ؟
 تەفرەتلیكراو : ئەگەر نە توانم هۆش و سۆزتان بچولینم
 دەروم .. بو دروست كردنی بە هار .. بەوماوہ
 كەمە ی لەبەر دەستمدایە بە هار دروست
 دەكەم .

یاریدەر : لە كی ؟
 تەفرەتلیكراو : لە ئیوہ . ئە ی خۆلە ناژەلێش نا ..

یاریدەر : واتە بوەستە . با ئاگاداری خواوہندەكانم
 بكەمەوہ ..

نەبی .. هیزی لە ناخماندا شورش هەلدە گیرسینی لە
 هەنگاوی یەكەمدا هیوامان ئی دەسینی .. دەگەرین لە
 راستی یەك لای زوران ئەندیشە یە لامان بەرزو پیرۆزە ، لایان
 یاری وگەمە یە ..

یاریدەر : « لە پەپیدا دەبی » ئی دەن .
 تەفرەتلیكراو : « پاش ئەوہی كورس پەلاماری دەدەن » بە
 هەموو هیزمانەوہ لیم دەن . بە لام دلتیان
 نابەزم ، ناگەریمەوہ گۆرەكەم .. هۆ .. ئە ی
 میشوولە كانی جیهان .. كارم تیناكەن ..
 من .. رەقترم لە شاخی حەسارۆست ..
 هەرچەند ئازارم دەن ئەوہندە بە هیزتر
 دەبم .

یاریدەر : مەودای نەدەن ..

تەفرەتلیكراو : مەودای من ! من تەفرەتلیكراو ..
 تەفرەتلیكراو .. زوران رویشتە گیانم
 هەر ژیاو . تا لە سالیكدا بە هاریك كۆبی
 روژی لە هەرسال دیمەوہ ژیان ..
 تەفرەتلیكراو .. تەفرەتلیكراو ..

یاریدەر : « كورس هان دەدا » ئی دەن .. بیزاری كەن ..
 تەفرەتلیكراو : « بە قاقایەکی ترسینەر » بیزار !.. هە ی
 كەلحوی هیچ نەزان .. هەرچەند پتر ئازارم
 دەن .. پتر ژیانم خۆش دەوی .. ئەوہی بە
 ئازار هاتبیتە ژیان ، بە ئاسانی بەری نادات .
 یاریدەر : هەنجن هەنجنی كەن .. لەت لەتی كەن .

تەفرەتلیكراو : بە ئی .. هەنجنم كەن . لەتم كەن .. بە لام
 ناتوانن بكموژن .. چەند بوركان كوژانەوہ ..
 چەند دەریا ووشك بیون .. چەند نەتەوہ
 سێرانەوہ ، چەند ئاین گەرانەوہ ، چەند

نه فره تليکراو : خواوهنده کانت ! کين ؟

ياريدەر : چون ، گوايه نازاني من ياريدهرى خواوهندى هوش و خواوهندى سوزم ؟

نه فره تليکراو : به راست ، دهنه منيش کارم لاي نه وانه : -
ياريدەر : « به شادمانى » نه فره تليکراوى به ريز .. تو ، تو

سه به رزم ده که ي .. بلى فرمانت چيه ؟

نه فره تليکراو : داخوازي به که م هه يه .

ياريدەر : هه رئيستا ده روم ، بييان راده که يه نم .. که ، که ،
جه نابى نه فره تليکراو داخوازي هه يه ..

نه فره تليکراو : که واته .. برو .. ليره دا جاوه پروانتم ..
« ياريدەر ده پروات »

- ديمه نى دووم -

« شوين ، باره گاي خواوهندانه »

ياريدەر : « به په له ديت ، به ترس و ريزه وه ده چه ميته وه »

خواوهنده کانت نه ي خواوهندى هوش .. نه ي

خواوهندى سوز .. هوش و سوزى به نده يه کى

بى نرخ ناراسته ي ديارى پيرورتانه .. « خ ، ه .

کورته ي خواوهندى هوش و خ - س . « کورته ي

خواوهندى سوز وه هه ريه که و به لايه کدا ،

به شيوه يه کى فانتازيانه دينه باره گا .

خ . س : چيه ديسان : بو هاتوى ؟

خ . ه : نايان توانيتان له برياره که ي به شيمانى که نه وه ؟

خ . س : تو هه ربه ناو ياريدهرى نه گينا کوا ، چه نده ها ساله

به ره ميکت نه بووه ؟!

خ . ه : خواوهندى سوز .. ده بورى .. و اچاکه به کسه رله

مه به ست بدوين .

خ . س : نه .. به داخه وه .. تکايه بمبوره .. چه ند تاوى له

بیرم کردى - نه ي خواوهندى هوش من چه ز

به دوباره کردنه وه ي شتى پرو بووچ ناکه م .

خ . ه : منيش هه روا .. به لام پيوسته بزاني نه م مروفانه

ته واوئين و اچاکه له هه ندى چه وتى به کانياندا چاو

بپوشين ..

خ . س : هه رچه نده من و تو هاو گيانين به لام هيزه کانتان له

ناخياندا دوژمنن .

خ . ه : بى گومان ، گه روا نه بوايه ، نيمه نرخمان نه ده ما ..

به لکو نه وان لاي يه زداني خواوهندان له نيمه پيرورت

ده بوون .

خ . س : هه ربويه نه فره تليکراو ده يه وي چوار کزى سال بکاته

به هار ..

خ . ه : نه و کاته ي هوش و سوز له قولايى مروفدا ده بنه وه

يه ک هيز ..

خ . س : نه م کاره گرنگه گرنگ .. کوتايى هاتنى نيمه ي

تيدايه .. پيوسته له خواوهندى مردن بخوازين

به زووترين کات بيکوژى .

خ . ه : هه موو سال نه وه ده که ين . که چى نه فره تليکراو

له ته ک زيندوو بوونه وه ي به هاردا زيندوو ده بيته وه .

خ . س : سه يره ! چون مروفيکى مروک ده توانى بزيته وه .

خ . ه : له يه زداني خواوهندان بيرسه . فرمانى نه وه ..

خ . س : ده شى گومان بکه ين .. که له گه ل نه فره تليکراو دا

نه ينى هه بى ؟

خ . ه : کى ده زانى ! پيم گوتى نه فره تليکراو ده يه وي هوش و

سوزى مروف بکاته وه يه ک هيز .

خ . س : به راست ! نه رى خواوهندى هوش .. بو نه م به نده يه

به نه فره تليکراو ناسراوه ؟

خ . ه : گيانه که م .. مروف وه ک نيمه نين . نيمه به هه موو نه و

هيزانه ده نيين دوژمن کاتى دژ به قازانجمان

ده وه ستن . به لام مروف ، نه وه ش جى ي

لاوازي يانه ، به هه ندى دوژمن ده لين تاوانبار

گونا هبار ، شيت ، گيل .. يانه فره تليکراو ..

خ . س : هه سامه وه .. واي ، نه م مروفانه چه ند سه يرن ..

خ . ه : جا با له ياريدەر بيرسين .

خ . س : ده برياره ي نه فره تليکراو ؟

خ . ه : به لى . « به ياريدەر » هه سته چيتان له نه فره تليکراو

کرد ؟

یاریدەر : « به ترس و له زهوه « خواوه تده کانم ..

نه فره تلیکراو : « گورج به ژوور ده که وی « ده تانه وی قیلیم لی
بکه نه وه وانیه ؟ باشه . نه گه ر کارم
نه ره خستین ، ده روم .. سه ره خو روم ..
خ . س : خواوه ندی هوش .. بو ، مروف ده یه وی له نیمه
پیروزی بی ؟ ..

نه فره تلیکراو : « به نازایی « من به په له م . ریگا هه یه یان ..
یاریدەر : گویت که ر کردم . لال به .. نازانی به هوی من نه بی
ناتوانی بیان دویی ؟

نه فره تلیکراو : نا ، مام جامباز ، نه مه م له بیر چووبوو ..
ده فرموو نیشه که م بو را په رینه .
یاریدەر : نه گه ری شیوه ی دواندنت پاک نه که یته وه هیجت بو
ناکه م . من یاریده ری دوو خواوه ندانم .
نه فره تلیکراو : بیسوره یاریده ری دوو خواوه ندان
هه سایته وه ..

یاریدەر : « به شادمانی « سوپاس گه وره م ، نه فره تلیکراوی
به ریز . نیستا به ته وای چیت ده وی ؟
نه فره تلیکراو : به دیاری پیروزیان بلی .. دوو مروقم پیشکه ش
بکه ن .. یه کیکیان په یکه رتاشیکی
هه ستیاری بی و نه ویتتر به رگدروویه کی
هوشمه ند ..

یاریدەر : هه ر نه وه ندی ! ناسانه .. به لام ، به لام نه مانه ت
بوچیته ؟

نه فره تلیکراو : ده ته وی توور به م ؟

یاریدەر : نه خیر ، نا .. نه که ی .. نه فره تلیکراوی دیرینم ..
هه موو ئومیدم شادیته .. گوئی بگره . هانیستا ..
باشه ، چییان لی داواکه م ؟

نه فره تلیکراو : « به بیزاری « دوو مروقم بده نی یه کیان
په یکه رتاشیکی هه ستیاری بی و .

یاریدەر : نه ویتترش به رگدروویه کی هوشمه ند .. وانیه ؟ زور
چاکه .. به لام .. نه وانه ت بوچیته ؟

نه فره تلیکراو : « به تووره بوونیکی گه رم « نه گه ر مروف
نه بوایت ، نیستا ده مکوشتی .. ده لی زی

تووتی و غیره قسه بوویت .

یاریدەر : راست ده که ی .. هیمن به .. گوناھی خو مه . من
ده ردی له بیر چوونه وه هه یه .. هه ر نه م هویه شه
منی کرده وه گیروده ی نه مانه .. دیرینه که م
بمبوره .. ده لیم .. به شه رمه وه ده لیم .. ووته ووته
خواسته که ی خو ت بلی .. منیش ووته ووته پینیانی
را ده که یه نم ..

نه فره تلیکراو : باشه . ته نیا نیشه که م بو بکه .. نیستا گوئی
بگره .. نه وه دهستم بی کرد .. دوو مروقم ..

یاریدەر : دوو مروقی ..

نه فره تلیکراو : ده وی ..

یاریدەر : دوو مروقی ده وی ..

نه فره تلیکراو : یه کیان ..

یاریدەر : یه کیان ..

نه فره تلیکراو : په یکه رتاشیکی ..

یاریدەر : په یکه رتاشیکی ..

نه فره تلیکراو : هه ستیاری بی ..

یاریدەر : په یکه رتاشیکی هه ستیاری بی ..

نه فره تلیکراو : دوووم ..

یاریدەر : دوووم ..

نه فره تلیکراو : به رگدروویه کی ..

یاریدەر : به رگدروویه کی ..

نه فره تلیکراو : هوشمه ند بی ..

یاریدەر : به رگدروویه کی هوشمه ند بی ..

خ . س : « به توور به یی یه وه « نه مه پیلانه ..

خ . هه : بوچیته ؟

یاریدەر : نه فره تلیکراو داوا ده کا ..

خ . س : نه فره تلیکراو ! « به ترسیکه وه « نه مگوت نه مه
پیلانه ..

خ . هه : بی ی بلی بو چیته تی ؟

یاریدەر : گه وره م نه فره تلیکراوی دیرین .. له سه ره تادا پینم

گوئی ده فرموو .. نه وه ده لین بوچیته ؟

نه فره تلیکراو : پینیان را بکه یه نه .. ده مه وی له ناخی نه م دوو

مروڤه ناته واوو جياوازه ، گيانځي ته واو
 بهينمه دي ..
 ياريدەر : خواوهنده كانم .. شه ده لي .. له ناخي شه دوو
 مروڤه ناته واوو جياوازه گيانځي ته واو دروست
 ده كا ..
 خ . س : شه مه درووده له سه يه .. خواوهندي خوش ، سه يري
 شه پيلانه مروڤانه يه ..
 خ . ه : به و ناته واوه بلي .. چون ده تواني كاري واكات ..
 ياريدەر : شه ده لين .. چون ده تواني كاري واك هيت ؟
 نه فره تليڪراو : فره مانم له يه زداني خواوهندان وهرگرتوه ..
 ياريدەر : ده لي .. فره مانم له يه زداني خواوهندان وهرگرتوه ..
 خ . س : « به هه ناسه پرځيوه » درو .. درو ..
 خ . ه : ناگيانه كه م .. نه فره تليڪراو دروناكا .. كار له كار
 ترازوه ..
 خ . س : من ناهيلم هونه ري په يكه رتاشيكي لايه نگریم دژ
 به ناره زووم به كاربيت ..
 خ . ه : شه وه ده لي ي چي ! ده ته وي تووشي قيني يه زدان
 بيت ؟!
 خ . س : نا ، نا .. ده هيلم . هه ركاميانى ده وي ، خو ي
 سه رپشك بي ..
 خ . ه : « هيمنى » شه كار هى نه فره تليڪراو ، بي گومان ،
 له هه موو كاره كاني پيشووي ترسيته رتره .. نرخی
 شه مه و مروڤ له ته رازووده دات ..
 خ . س : شيواوم .. شيواو .. چار چيه ؟ تو بلي من نامادهم ..
 خ . ه : نيسنا هيچمان بو ناكري ..
 خ . س : شه كه ي شتيكمان بو ده كرى ، كه ي ؟
 خ . ه : مه ترسه ، به يه كيه تي هوش و سوز هه ر حوت
 ناسمان ده له رينه وه ..
 خ . س : واته نوميد هه يه ..
 خ . ه : شه كه ر يه زداني خواوهندان تيكل نه بي ..
 خ . س : ناسانه .. به ياريدەر « به نه فره تليڪراو بلي ،
 بريازمان له سه ر خواسته كه ي دا ..
 ياريدەر : مزگيني .. نامانجت هاته دي ..

نه فره تليڪراو : سوپاس .. « ده روا »
 خ . ه : ياريدەر ، مه وهسته .. برو چاوديري بکه ..
 ياريدەر : فره مانم خواوهندي هوش .. فره مانم خواوهندي
 سوز .. « ده روا »
 خ . س : « هيمنى » شه ري .. يه زداني خواوهندانيش
 ياريدهرى هه يه ؟
 خ . ه : شه ي شه چين !
 خ . س : له شه نا ، نا .. له مروڤ ..
 خ . ه : نه خير ..
 خ . س : شه ي چون ده تواني مروڤ بدويني ؟
 خ . ه : شه مه نهيني تايبه تي خويه تي ..
 خ . س : شه ي بو نايداته شه مه ؟
 خ . ه : شه ي بو شه نهيني خومان نادهين به مروڤ ؟
 خ . س : « به قينه وه » ناوا ..
 خ . ه : به لي .. جا بابروين ، بزائين نه فره تليڪراو
 چي ده كا ..
 خ . س : به راست .. خو شه مه له بير چوو بووه وه ..
 خ . ه : تو برو ، به لكو يه زداني خواوهندان خهريك
 ده كه يت ..
 خ . س : به راست .. شه مه شم له بير نه بوو ..
- ديمه نى سيبه م -
 « شوين : - نيو شه شكه وتيکه .. ده رگاكه ي كه وتووه ته
 سه روى شانو » كات : - هيشتا خور هه لنه هاتووه ،
 په يكه رتاش و به رگدروو به په يكه ريکه وه خه ريكن «
 نه فره تليڪراو : خير اكن .. براينه په له بكن .. خور
 واهه لدي ..
 په يكه رتاش : له سه رخويه .. له جياتي هانم ده ي .
 ده مشيوني ..
 نه فره تليڪراو : خور هه لدي خور ..
 به رگدروو : من ته واو ..
 نه فره تليڪراو : كراسه كه ي كورت نيه ؟
 به رگدروو : ده ستوري شه مرو ناوايه .

نه فره تليکراو : باوکم په که م که س بوو جل و بهرگی داهینا ..
له ته پیستیک و برایه وه .. پاشان . به ره و
ریک و پیکي رویشت .. تا ته م چه رخه .. به لام
وادیاره ، مروف ، دووباره ده په وی له
جل و بهرگ رزگاری بیت .. وه ک رابوردوو .

بهرگدروو : که واته نانی نیمه مانان ده بری ..

په یکه رتاش : نه ری .. هیچ که م و کورتی په کی لی ده بینن ؟ ..
نه فره تليکراو : نه گه رچی نه ختی سه بیریشه .. به لام ،
هرچونی بی ..

په یکه رتاش : قوربان موديله که ی هاوچه رخه .

نه فرتليکراو : قوربه سه رته م چه رخه .

بهرگدروو : یونالی ی هایدروچین ، توتوم ..

نه فره تليکراو : « به شپوه په کی نه زانانه » های .. درو ..
چین .. تو .. تو .. تو .. م نه مانه کین ؟ !

بهرگدروو چون ، نازانی ؟!

نه فره تليکراو : « له پریکه وه » نیشی نیوه ته و او .. بامنیش

دهست به نیشی خوم بکه م . « په یکه رتاش و

بهرگدروو به چه په ساوی ده روانه په کتری »

ته ی هه تاو .. ته ی هیزه کانی ژیر دهستی

په زدانی خواوه ندان .. وهرنه له شی ته م

په یکه ره .. ته ی چوله که ی ژیان وهره ته م

قه فزه ، به فرماني پیروزی په زدانی

خواوه ندان ... « بروسکه په ک » ته ی

هوش ، ته ی گیان جووله بکه .. ته ی

په زدان .. په زدانی خواوه ندان ، ته نیا

فرمانت ماوه .. « تریشقه و بروسکه » ته ی

په زدان بگه ره فریام .. فریا ..

« بروسکه په کی گه وره و شانو تاریک ده بی .

هیمنی تریشقه په کی په گجار گه وره

. هیمنی .. سی تیشکی سه وزو سوورو و سپی

به نوره له په یکه ره که دهرین شانو روونک

ده بیته وه و په یکه ره که جووله ده کات »

هردوو خوره که پیکرا هه لاتن .

په یکه رتاش : په یکه ره ناسکوله که م . ته ماشام ده کا .!

بهرگدروو : بهرگه که م ده جوولیته وه .!

نه فره تليکراو : ماشدوو بیونی هه زاره ها ساله م به فیرو

نه چوو .. مروقه که م .. مروقه

دیرینه که م .. نوخه ی .. خوگیانت به به ردا

هات .. برایان .. ناگاداری بن .. ها نیستا

ده گه ریمه وه .. بابچم ، مزگینی به جیهان

رایگه په نم .. « به په له ده پروات »

یاریده ر : « دیته ژورو په یکه ره که ده بینی » نه وه چی

ده کن ؟!

په یکه رتاش : به توچی !

یاریده ر : چون به من چی ؟! نازانن من ..

بهرگدروو : به لی .. ده یزانی .. ها نه ها .. وا ده روین .

یاریده ر : نه ی ته م نافرته چه ؟

په یکه رتاش : په یکه ری خومه .. « ده په وی په یکه ره کا

له گه ل خویدا به ری »

بهرگدروو : راوهسته .. ته م کیانه هی

هرسیکمانه ..

په یکه رتاش : چون چون :

یاریده ر : نافرته تیک و سی پیاو ؟! به زمه که په ..

بهرگدروو : ناگادری زمانت به ..

په یکه رتاش : « به په یکه ره که » بابروین .

توانای ته م چه نه لی دانه مان نیه ..

بهرگدروو : راوهسته .. ته م گیانه ته نیا بو

توتیه .. من و نه فره تليکراویش

به شمان تیدایه ..

یاریده ر : ناوا ناگه یه نامانچ .. کی هیناویه تی ؟

په یکه رتاش : من دروستم کردوه ..

یاریده ر : دروستت کردوه ؟! واته ، هی تویه ..

بهرگدروو : نه ی من ! نه ی نه فره تليکراو !؟

یاریده ر : به دادگه ریم قایلنن ، نایا من یاریده ری دوو

خواوه ندان نیم ؟

بهرگدروو : به لی .

ياريدەر : واتە باۋەر بەدادم بگەن .
 بەرگدروو : بە لَام ئەي ياريدەرى بەريز .
 پەيكەرتاش : لال بە .. چۆن لە ئاست ياريدەر دريژە بە قسان دەدەي ؟
 بەرگدروو : ئەو ياريدەر لەكە يەكەو ئەمەندە خوشەويست بوو ؟
 پەيكەرتاش : ئيستا دريژەي ئاوي .. پەيكەرى خۆمە و مافي كەسي بەسەرەو ئەي .
 بەرگدروو : ئيمەش مافمان بەسەرەو ئەي .. وانەي خوشە ..
 پەيكەر : بە ئي .. بە تايبەتي نەفرەتليکراو ..
 پەيكەرتاش : ئافرەتەو دەمي كرايەو .. « بە پەيكەرەكە » توش لال بە ..
 بەرگدروو : چۆن دلت هات ؟
 پەيكەرتاش : پيت دەليم دريژەي مەدەري .. با .. نەتكۆزم .
 بەرگدروو : باشە برام باشە .. پەلە مەكە و كەسيش مەكوژە .. بوەستين تا نەفرەتليکراو دەگەرپتەو ..
 پەيكەرتاش : نەفرەت لەتو نەفرەتليکراويش .. پەيكەرمي خۆمە و تەواو ..
 بەرگدروو : ئەمە خۆپەرستى يە .. ناپاكي يە ..
 پەيكەرتاش : « بە چەكوشەكەي هەرەشە لە بەرگدروو دەكا » پيم گوتي لال بە ..
 بەرگدروو مافي خۆمە و بي دەنگ نابم ..
 پەيكەرتاش : ديارە لال نابيت . خۆبگرە . « پەلاماري بەرگدروو دەداو » پەيكەرەكە ناوېزي يان دەكا .. بە لَام چەكوشيني بەهيزي پي دەكەوي ، گلور دەبیتە خوارەو .. « پەيكەرى خۆم كوشت ..
 بەرگدروو : بەلكو نەفرەتليکراوت كوشت هەي تاوانبار راستيت كوشت ..
 پەيكەر : « بە دەم ئاوزينگ دانەو » بە ئي ، راستيت كوشت .

بە لَام ئەو يەي لە دووي عەودالە نەمرە .. « لە جوولە دەكەوي »
 بەرگدروو : داخم بو نەفرەتليکراو .. « پەيكەرتاش دەپەوي رابكا ، بەرگدروو دەيگري و دەبیتە شەريان .. بە چەكوش و مقەست يەكتر دەكوژن »
 ياريدەر : « بەشادي » ئەي خواوەندەكانم لەكوين ؟! دووبارە بە هاري نەفرەتليکراوم كوشتەو ..
 دەنگ : دەست خوش ياريدەر .. دەست خوش ..
 نەفرەتليکراو : « لەتەك كۆرسدا ديتە ئەشكەوتەكە » ئەو چيە ؟! كارەسات بي ئوميدى .. بە هارەكەم .. هاوريكانم .. هيوام ..
 ياريدەر : دەي .. لەم درۆزە فيلبازە دەن .
 نەفرەتليکراو بە لَام چۆن ؟ كەي ، لە بەرچي ؟!
 ياريدەر : « بە فرمان » خيرا .. دەي ، رەوانى كۆرستانى كەنەو .. تىي هەلدەن . « كۆرس بە نادى بەرەو نەفرەتليکراو دەچي »
 نەفرەتليکراو : مروفى تەواومتان كوشت . ديسان .. قەيدى ناكا .. بە لَام بو يەكترتان كوشت ؟ لە كۆنەو ، كۆرى چەنگى هوش و سۆز لە ناخى مروفدا بوو .. بە لَام ئەمجارە ، كۆرەكە كەوتە سەر زەوي .. بروانن .. سەيرى پەيكەرتاشى هەستيارو بەرگدرووي هوشمەند بگەن .. خەريكە بروام دەروخي .. ئەو بوووە ستاون ؟ ليم دەن . « ئي دەدەن » ئاھە .. بە لَام .. من .. نەفرەتليکراو نەفرەتليکراو .. زوران رويشتن گيانم هەر ژياو .
 تا لە ساليكدا بە هاريەك كژبي .. روژي لە هەر سال ديمەو ژيان ..
 نەفرەتليکراو .. نەفرەتليکراو ..
 « پاش وونبوونيان تاريكى شانۆ دادەگري .. تەنيا رووناكى » لە دەرگاي ئەشكەوتەكەو دەميني ..

هەولير
 ۱۹۶۹/۶/۱۰

لانک .. یا .. بیشک

دایوشراوو ، لی ئی دوور که وتوتە وەو نە چوتە ژیری یەو ، ئەمە جگە لەو هی که بە چاروگە یەکی تەنک دەم و چاوی دایوشراوو بو ئەو هی میش و مەگەزی لی دووربکە ویتە وە ..

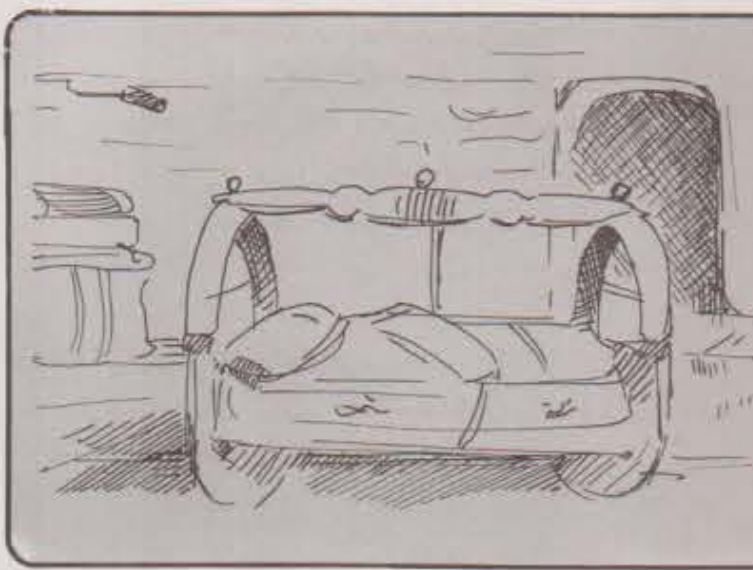
چارەهای جاریش دایک « لانکە » ی بە کۆلی خۆی دا داو و مندالەکی تی خستوو و لە گەل خۆیدا بەرەو پەریزی بردوو و بە و پەری هیمنی و دلنایایی یەو لانکەکی لە ژیر سینیە ریکدا داناو و مندالەکی تیدا خە واندوو ، تاو و کۆ ئە وکاتە ی مندالەکی برسیە تی کاری تی کردوو و گریاو ، ئە و سا دایک بەرەو پرووی لانکە و مندالەکی چوو و شیر ی داو و تی تا تیربوو و دووبارە خە و توتو وە ..

بەم جوړە و تانیستاش زور بە ی خیزانە کور دە واری یە کان لە سەر ئەم ری و شوینە دە رۆن و پەیرەوی دە کەن ، ئە گەر چی لە وانە ی شە لە زور پروو وە کە م و کورتی تیدا هە بیت ..

دە بی ئە وە شمان لە بیر نە چی که دایکە کریکارو جووتیارە کان چاریان ناچار بوو ئەم ریگە یە بگرن ، چونکە ئە و سا کە سی نە بوو ئە و مندالە ساوایانە یان بو پەروە دە بکەن ، بە پیچە وانە ی سەردەمی نیمرومان که جوړە ها تا قم و تە دارەکی جوړا و جوړ هاتو تە کایە وە ، وە کۆ « قەرە ویتە » و تەخت و جولانە وە وەرە بانە تی تایبە تی مندالان و دایەنگای مندالان ، لە تە ک ئە مانە شدا هیشتا بە شیکی زور لە دایکان بو پەروە دە کردنی مندالە کانیا ن هەر « لانک » بە کار دە هینن ، نیمە وە نە بی مە بە ستمان ئە وە بیت که ئیتر هیچ خیزانی ک « بیشکە » بە کار نە هینیت ، بە لکو دە لێن چە ند رەفتاریکی هە لە

بیشینان گوتوو یانە « لانک » تەختی مندالە ، واتە شوینی بشوودان و نووستنی مندالە ، لە روالە تدا ئە م ووتە یە بو کاتی خۆی زور لە جی ی خۆیدا بوو ، چونکە لە سالانی زوو وە ، بگرە بەر لە « ۳۰ » سی سالیش پیش ئیستا لە وولاتی نیمە دا « لانک » زور شتیکی چاک بوو و مندالی ساوای تیدا خە وینراو و ، بە باشی و توندوتولی لە سەر پشتی ئە م دارە قایم کراو و بە ستراو تە وە ، تە نانەت هۆیەکی چاکیش بوو بو ئە وە ی مندال لە چرو جانە وەر دووربکە ویتە وە چونکە لە زەوی دوورکە و تۆ وە شوینە کە ی بە رزبوو .

هەر وە ها لە سەر ماو سۆلە ی زستانیش دوور کە و توتە وە و لە ش سووتانە وە شی که م تر بوو ، چونکە ئە و میزە ی کردوویە تی بە هۆی « لوولە ی قامیش » که سەرە کە ی بە « شە می »

هەن که لە گەل « بێشکە » دا دینە پێشەوه و حەز بەوه دەکەین
 لێرەدا چەند ئاموژگاری یەک بەخەینە بەردەم دایکان بۆئەوهی
 لەم ڕۆوهوه سوودی ئێوەریگرن .

● ئاموژگاری یەکان ●

١ - ئەئەبەتە هەموومان ئەوه دەزانین که مندال ڕۆژ لەدوای ڕۆژ
 نەش و نوما دەکاو گەوره دەبن ، جا بۆ ئەوهی هەموو
 ئەندامەکانی لەشی بەچاکی و ڕێک و پێکی کار بکەن ، دەبن
 جل و بەرگی فراوانی لەبەر بکری و شوینی نووستنەکهی
 کراوەبێت و بواری جولانەوهی هەبێت ، لەکاتیگدا ئەم مەرجانە
 هەمووی لە بەکارهێنانی بێشکەدا نایەنە دی ، چونکه ئەو
 مندالەیی بخڕیتە ئێو بێشکە بەتوندی دەبەستریتهوه و بۆ
 ماوهیەکی دوورو درێژ لەسەر پشت دەخەوینری و ناتوانی بۆ
 هیچ لایەک بسوڕیتەوه و جووله بکات .

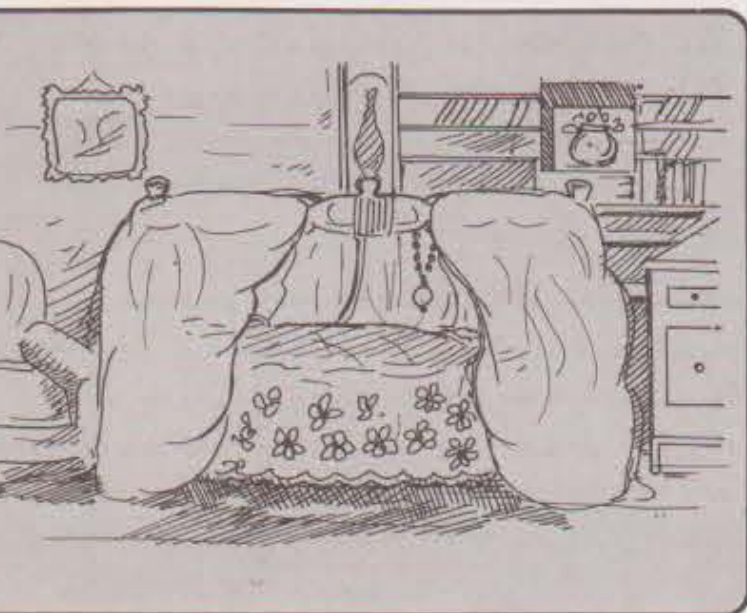
٢ - ئەو مندالەیی لەئێو بێشکەدا بیت لەبەر بەستنهوهی بۆئەو
 ماوه دوورو درێژه ، گەلێ جار میز دەبەزینی و پێسایێ دەکات و
 زۆر جاریش بەبێ دەنگی دەمینیتەوه و بۆماوهیەکی زۆر درێژ
 مندالەکه هەروا بە پێسی دەمینیتەوه ، که ئەمەیشیان دەبیتە
 هوی سووتاندنەوهی ئێو لەشو و هەردوو رانی و جگە لەوهی که
 جل و بەرگی بۆنەکه هەلدەگری و لەوانەیشە لەئەنجامدا تووشی
 جوړهها نەخووشی بیت .. هەروها وا لە مندالەکه دەکات رابیت
 دوای ئەوهی تەمەنی دەگاتە دوو سالانە و بەره و سهرووتر میزو
 پێسایێ لەژێر خویدا بکات ..

٣ - بەستنهوهی مندال بەتوندی ڕێگی نەش و نوما کردنی
 ئێسقانەکانی دەگریت و نایەئیت زوو رەق ببین ، هەروها
 ڕووبەرووی جوړهها نەخووشی دەبیت چونکه لە وەرزی هاویندا
 وهیا لە وەرزی پایزو زستاندا مندالەکه بە پێخەفی گەرم
 دادهپوشریت و عارەقه دەکات ، دوای هینانە دەرەوهی هەوای

ساردی بێ دەکەوی و یەکسەر کاری تی دەکاو نەخووش
 دەکەوی ..

٤ - گەر بە ووردی سەرنجی ئەو مندالانە بدەین که کچن ،
 تووشی هەوکردنی کۆئەندامی میزکردن دەبن ، ئەویش
 لەئەنجامی تیکەل بوونی میزو پێسایێ مندالەکه ،
 چارهسەرکردنی ئەم جوړه هەوکردنەیش ماوهیەکی زۆر
 دەخایەنی و کار دەکاتە سەر نەش و نوما کردنی و درەنگ
 گەوره بوونی .

قەلەوی

Obesity

● د. برهان حسن ●

قەلەوی لە ھەموو ئەو نەخۆشیانە زیاتر بلاوێوەیە کە بە ھۆی (خواردن) ھوێ تووشی مەرفۆف دێت . قەلەوی پێویستی بە ھەبە کە زۆر بە گەرمی بزانرێت ، لە بەرئەوێ دەبێت ھۆی زۆر لە نەخۆشیانە کە بە توانایی و بەختە وەری و خوش گوزەرانێ مەرفۆف کە مەدە کاتەو .

قەلەوی پێناس دەکەیت بە : (خەبۆنەوێ چەوری لە لەشی مەرفۆفدا زیاتر لە رادە پێویست) نەوێش بە ئاسانی دەزانرێت بە کێشانی مەرفۆف و بە راوردکردنی لە گەل پێوانی بالای مەرفۆف .

● ھۆیەکانی پەیدا بوونی قەلەوی :

زیاتر خەبۆنەوێ چە وراپەتیی لە لەشی مەرفۆفدا بە ھۆی نایە کسانێ یە لە نێوان ئەو ووزەیی کە وەر دەگیرێت لە رێگای (خواردن) ھوێ ئەو ووزەیی کە بە کار دێت لە ژێانی پوژانەیی مەرفۆفدا .

ھۆیەکی زانراو و تاییەت بە قەلەوی پێویست دەزانم ئەو نەزانراو . بە لام زۆر کاریگەر ھەم لە سەر پەیدا بوونی قەلەوی لە مانەش : -

١ - ئەمەن : قەلەوی بە زۆری بە دیار دەکەوێت لە ناو پراستی

٥ - ئاشکرایە کە بە شیکێ ھەر زۆری ئەو مندالانەیی لە نێو « لانکا » دەخەوینرێن ، کاتی دایکیان شیریان دەدەن ، ھەر بە سەر پشتی بێشکەوێ و بە تاییەتی شیریی قوتو - « دەستکرد » گەلێ جاری وادەبێ شیرە کە دەپێژێت نێو قورگی مندالە کە ، ئەویش لە بەرئەوێ بە ستر او تەو ناتوانی بوھیچ لایە ک وەر بگەری و باری خۆی بگۆری ، ئیتر جاری وادەبێ ھندی لە شیرە کە دەچێت نێو کۆ ئەندامی ھەناسە و دەبێت ھۆی ھەوکردنی لۆ و پو پەکانی سی بەکان کە نەخۆشی یەکی تر سناکە بە نێسبەت مندالەو ، جاری واش دەبێ شیرە کە دەچێت نێو « قەناتی ئوستاکی » « Osticain Canal » کە بریتی یە لە لۆولە یە ک و کەوتۆتە نێوان قورگ و گونجکەیی ناو ھوێ - ئەم لۆولە یە دەگیرێت و ، ئیتر میکرو بۆبە کە لە و شۆینە دا زاووزی دەکات و ھوێ « جەراحت » دروست دەبێت و پالە پەستۆش لە سەر گونجکە زیاد دەکات و پەردە کە دەتەقینی ، جا ئەگەر ھات و بە چاکی چارەسەری گونجکەیی مندالە کە نەکری ، ئەو کەردەبێ ..

٦ - لە بەر نزمی لانک گەلێ جار ئەو مندالە ساوا یە بە سەر پشتی لانکەوێ دەکەوێت بەر دەستی ئەو مندالە نەختی بە تەمەن گەورانەیی کە تازە بە سەر پێ کەوتوون و بێر لە زۆر شت ناکە نەو ، ئیتر بە ئارەزووی خویان یاری لە گەلدا دەکەن و زۆر جاری وادەبێ پووبەرووی مەترسی خنکان و شت لە زار ناخنین دەبێت کە ئەمەیش ھەردیسان یە کێکە لە و مەترسیانەیی لە ئەنجامی بە کار ھێنایی بێشکەوێ تووشی مندالی ساوا دەبێت ..

ئەمانەیی لە سەر ھوێ یاسم کردن دەربارەیی بێشکە ، ھەموویان ئەو دەگە یە نە کە بێشکە ئەگەر چێ لە زۆر کۆنەوێ تاوێ کۆ ئیمروێ ھەر بە کار دەھینری ، بە لام لە زۆر پووبەوێ مەترسی زیاتر لە سوود و قازانج ، پووبە پێویستی دەزانم ئەو دایکانەیی مندالە کانیان لە نێو بێشکە دا بە خێو دەکەن ئاگاداری ئەم لایە نانە بن و مندالە کانیان لە و مەترسی یانە بپاریزن و بزگاریان بکەن .

تهمه نی مروفتدا (۴۰ - ۶۰) سال ، ههروهه ها له هه موو ته مه نیکیشدا ده بینریت . نه وهی که له منالیه وه قه له وه له وانیه هه ر به قه له وی بمینیه وه که ته مه نی که وره بوو .

۲ - باری کومه لایه تی و نابووری : له وولاته پیشکه وتوووه کاندای قه له وی له چینی هه ژاراندای زوره ، هه ندی نیش وکاری مروفت په یوه ندیان هه یه له سه ر قه له وی بوون وه کو نیش کردن له چیشته خانه کان و له باره کان به تاییه تی له و که سانه ی که خوارین ناماده ده که ن .

له هه ندی کومه لگادا ژنی قه له وه به (جوان) داده نریت که له هه ندی له کومه لگای تردا به ناشیرین و ناریکی له شی مروفت داده نریت .

۳ - کاری بو ساوه (Hereditary) له هه ندی له بنه ماله کاندای قه له وی له گهل نه وه کانیا ن دا ده مینیه وه ، ههروهه ها باری کومه لایه تی و نابووری و روشنبیری مروفت کاریان هه یه له سه ر قه له وی بوون ، خویندن و دراسه ت له سه ر (جمک) وای دیاری کردوو که (جینه کان) گرنگیه کی تاییه تی هه یه له سه ر هه بوون و دابه ش بوونی چه وریه تی له له شی مروفتدا .

۴ - کاری گلانده کویره کان (الغد الصماء) : کاری نه و هورمونه ی که له م گلانداته دا درده چیت بینراوه له باری ناسایی و له باری نه خوشی دا ، له ژنان دا ریژه ی چه وری دوونه وه نده ی پیاوانه ، سک پر بوون (Pregnancy) له ژیان دا کاریکی ته وای هه یه له سه ر زیاتر خربوونه وه ی چه وری له

مروغ دا ، قه له وی له ژنان دا زیاتر به دیارده که ویت له کاتی (بالغ بوون و له کاتی سک پر بوون و له کاتی بی نویژی دا) (العادة الشهرية) .

۵ - ووزه وهرگرتن : په یوه نندی به کی

راسته و خو هیه به قه له بوون له وانسه ی که زور ده خون ، هه نندی که س زور ده خون له بهرته وهی که به خته وهر نین له ژنیان دا ، هه نندی که سی تر برسیه تی زیاتر کاریان تی ده کات له شیوه و جوړو چونیسه تی پیش که ش کردنی خوارده که بوته وهی زور بخون .

۶ - ووزه سهرف کردن : نه جوولانه وه و ناچالاکی مروغ به هویه کی گرنگ داده نریت له په پیدابوونی قه له وی تاوه کو نیستا به باشی نه زانراوه له چونیسه تی زال بوون به سهر دابه ش بوونی ووزه به یه کسان له له شی مروغ دا .

۷ - داوو دهرمان : به کارهینانی هه نندی دهرمان بو ماوه یه کی زور ده بیته هوی قه له وی وهک (ستیرویدو ، حه بی منال نه بوون له ریگای دمه وه وه هورمونی نینسولین) . وهک لایه نه کی خرابی نه و دهرمانانه .

قه له وی ده بیته هوی نه م ناخوشی و ناله باریانه بو مروغ :
۱ - فسیولوجی یه تی مروغ کاری لئ ده کزیت به تاییه تی له ژنایی قه له ودا شهرم ده یان گزیت له بهرته وهی له لایه ن کومه له وه په سند نا کرین .

۲ - ناله باری میکانیکی : نه خوشی و نازاری جومگه کانی له شو بربره ی پشت زیاتره له مروغی قه له و ، هه روه ها هه ویچک (فتق) ی دیواری سک و ناو پنچک زیاتره به هوی که م توانایی گرژبوونه وهی ماسولکه کاتی سک له بهرته وهی چه وریه تی تیایدا خرده بیته وه . هه روه ها زوو ماندوو بوون و ته نگه نه فسه ی و زووتر تووش بوون به نه خوشیه کانی سینگ زیاتره له مروغی قه له و .

۳ - ناله باری له میتابولیزم : ریژه ی کولیسترول و ترای گلسترایدو یوریا زیاتره له خوینی مروغی قه له و ، هه روه ها ریژه ی په پیدابوونی به ردی زراوو و نه خوشی شه کره و نه خوشی به گزاده کان (داء الملوك) زیاتره له و که سانه ی که قه له ون .

۴ - کاری له سهر کوئه ندامی سوپانو خوین : قه له وی نیش و ماندوو بوون زیاتر ده کات بو دل هه روه ها قه وارهی دل زیاتر گوره ده بیته . پاله په ستوی خوین زیاد ده بیته ، به لام کاری قه له وی له سهر نه خوشی راسته و خوئی دل وهک (سکته قلبیه - دل راوهستان) تاوه کو نیستا به ته وای نه زانراوه .

۵ - کاری قه له وی له سهر دریزی ته من : ریژه ی مردن زیاد ده بیته به هوی قه له وی به وه له هه موو ته مه نیکدا .

● چاره سهرکردنی قه له وی :

هوی قه له وی هه رچی بیت ده که ریته وه بو نایه کسان له دابه ش کردنی ووزه ، که م کردنه وهی چه وری له شی مروغ چاره سهره بو قه له وی جا یان به که م تر ووزه وهرگرتن وه بیان به زیاتر ووزه سهرف کردن وه یا خود هه ردو وکیان به یه که وه ههفتانه پیویسته (۵۰ - ۱) کغم له کیشتی مروغ که م بکریته وه .

له هه نندی له شوینی جیهاندا نه خوش له نه خوشخانه کاند ته نها ئوایان بی ده نریت بو ماوه ی چه ند ههفته یه که وهک چاره سهرکردنیک . وهرزیش وهک رویشتن به بی و مه له کردن سوودی زوری لئ ده بیتریت ، به لام نه و دهرمانانه ی که به کاردیت بو که م کردنه وهی قه له وی (نه مفیتمین) که پیشان زور به کارده هینرا ، به لام نیستا به کارنا هینریت له بهرته وهی مروغ خوی پیوه ده گزیت و بی نه و دهرمانه ناتوانیت بزیت ، هه روه ها نیستا حه بی (Ponedrax) به کارده هینریت بو که م کردنه وهی دل چوونه خواردن و ده بیته هوی که م کردنه وهی قه له وی . وه هه روه ها نه و خواردانه ی که فاییه ریان تیا زوره وهک سلیلوز سوودی لئ وهرده گزیت له بهرته وهی به خواردنیکی که م هه موو که ده پرده کاته وه و به سهر برسیه تی مروغ زال ده بیته .

روئی جهراحه ش (نه شته رگه ری) له م بواره دا به هوی کردنی چه ند عه مه لیا تیک وهک لئ کردنه وهی ریخوله باریکه له هه نندی وولاته پیش که و توه کان ده کزیت ، هه روه ها دوورینه وهی دم بو ساره یه که که و له مروغ ده کات هیچ خواردنیک نه خوات له هه نندی له شوینی جیهاندا به کاردیت وهک چاره سهرکردنیک بو نه خوشی قه له وی .

نه خوشی اس

دهروونی له نافرته تا دا

توشی په سستی دایکان ده بی سهر به خوده گری و دوو دل و شیرزه و بی نارام ده بی . زور شتی له بیر ده چیته وه . له بهر نه م نیشانانه نه و دایکه رقی له خوی هل ده سستی چونکه خوی به دایکیکی باش دانانی وه ههروه ها ههست دهکات که خه ریکه میشکی تیک بچیت . به لام نه وه ی چاکه که نه م کاره ساته ته نها ماوه ی چند روژیک یان چند ههفته بک به رده وام ده بیته وه له پاشان نافرته ته که له خویه وه چاک ده بیته وه . له بهر نه وه چاره سهرکردنی نه م کاره ساته ته نها بریتی به له وه ی که پزیشک دلخوشی نه خوشه که بداته وه و تی ی بگه یه نی که نه مه وه هه وریکی ره شه و بارانی خوی نه بارینی و له پاشان نامینیت .

ب - خه موکی زه یستانی (Post natal Depression)

لیزه دا ۱۰٪ ژنان که مندالیان ده بی توشی ده بن . نافرته له ههفته ی سی یه می دوا ی مندالیان توشی ده بی . نه و دایکه ی که توشی نه م دهرده ده بیته بی نارام ده بیته وه دلی زور ناسک ده بیته و زور زوو توره ده بیته به و شتانه ی که چاران گوئی نه نه دایه . ههروه ها دوو دل ده بیته وه زور شیرزه ده بیته تا کو سهری لی تیک ده چیت ، خه وی تیک ده چیت و خواردنی بی ناخوریته . نه م دایکه زور چار ماته مینی ده ی گری وه نه رکی به خوی کردنی کو رپه که ی بی جی به جی ناگری . نه مهش دلی

به شیوه یه کی گشتی نافرته توشی هه مان نه خوشی به دهروونی به کان ده بی که بیاو توشی ده بی . به لام هه ندیک نه خوشی دهروونی هه به که نافرته له بیاو زورتر توشیان ده بی وه هه ندیکی تر ته نها نافرته توشی ده بیته .

هو ی نه م کاره ساته نه وه به که نافرته هه ندیک نه رکی له سهر شاننه که بیاو نه و نه رکه ی له سهر شان نی به وه ک عوزر شتن زک پریون ، زه یستانی ، شیردان به کو رپه و خزمهت کردنی ساواکه ی . له کو مه لگا کانی وه ک خو مان دا هو یه کی تر هه به نه ویش نه وه به که هه ندیک نافرته مافی نه وه یان نی به که بیرو باوه ری خو یان دهر برن به رامه ر زور کاروبار وه ک شوو کردن وه به تایبه تی مه سه له ی ژن به ژن ، یان دهر باره ی ره وشتی ناشیرینی هاو سه ره که یان .

چند نمونه یه کم هه لیزاردوه که ههست نه که م زور بی ویسته باسیان بکه م وه ک :

۱ - نه خوشی دهروونی زه یستان .

نه مانیش دابهش ده کرین بو .

آ . په سستی دایکان (Maternity Blues) : -

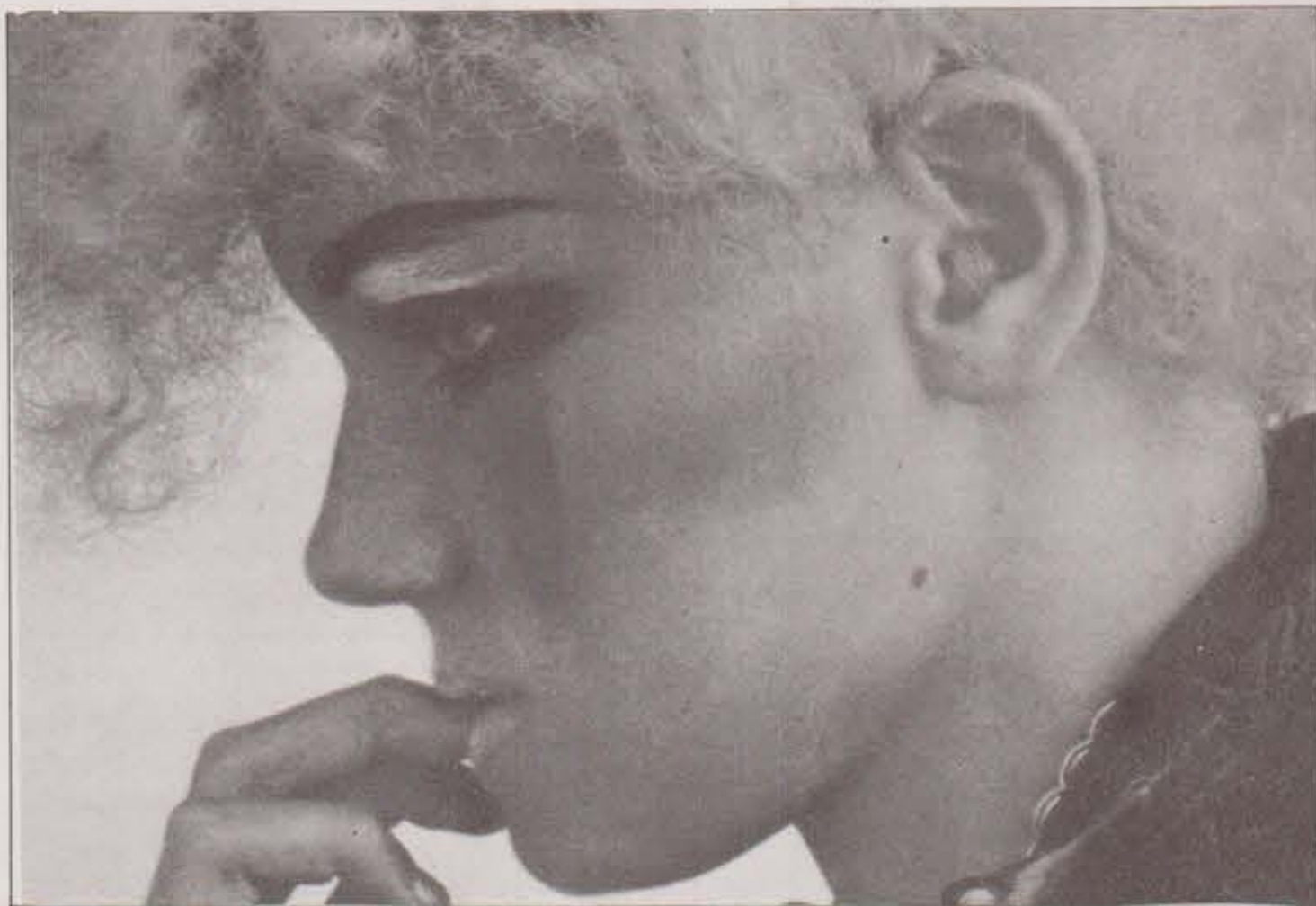
نه میش له روژی سی یه م دا پاش مندالیان بوون دهست بی دهکات وه زورتر له نیوه ی دایکان توش ده بن . نه و نافرته ی

دریژتر به تاییه تی نه گەر له و جوړه ژنانه بوون که زانیمان و نه گەر روویان نه کرده لای پزشکی د پرونی بو چاره سه رکردن . چاره سه رکردنی نه م نه خوشی به بریتی به له دلخوشی دانه وهی نه و نافرته له گهل یارمه تی دانی له لایه ن مرؤقیکی تره وه وهک دایک خوشک یان خه سوی . لیره دا پیویسته که هه ندیک نیش به نه خوشه که بکریت بو نه وهی هه ست نه کات که نافرته تیکی بی که لک و بی ده سه لاته . هه ر وه ها دهرمانی تاییه تی خه موکی به کار ده هینریت له م جوړه نه خوشی به دا نه ویش بو ماوه یه کی کورت به گویره ی باری نه خوشه که .

ج - تیکچونی زه یستانی (Puer Peral Psychosis)

ناخوش تر ده کات چونکه هه ست ده کات که دایکیکی بی که لکه . نیشانه یه کی تری نه م نه خوشی به نه وه یه که نافرته که ناره زوی ناو جیکانی نامینی نه وه نیش شه بیته هو ی ناکوکی له گهل میرده که ی دا به تاییه تی نه گەر نه و میرده که لکه ره ق و تی نه که یشتوو بی هه روه ها زور له پیاوان ژن یان ته لاق نه دهن یان دهریان نه که ن یان هه وی یان به سه ردا نه هینن . وه له نه نجامدا ده بیته هو ی نه وه ی نه خوشی به که چاک نه بیته وه یان دریژه بکیشی به تاییه تی نه گەر نافرته که که سی نه بی که سکالای خوی بو بکات . نه وه ی شایانی باسه ٦٠٪ ی نه و نافرته تانه ی توشی خه موکی زه یستانی دهن چاک ده بته وه له ماوه ی سالیک دا وه ٤٠٪ ی نه خوشانه نه مینیته وه بو ماوه یه کی

لیږده دا له ناو (۵۰۰) نافرته دا که مندالیان دهبیت په کیکیان توش دهبیت . نه میش نه خوشی په کی گرنکه وه نیشانه کانی زوره به لام نه توانین دابه شیان بکه ین بو .

په که م : جوړی خه موکی (Depression) (الكآبة)

لیږده دا نه خوش زور دلی توند دهبیت وه دنیای له بهر چاو ده که ویت . خه و و خواردن و هیزو توانای نامینی . ته او لاواز دهبیت وه دورنی په خوی یان کورپه که ی یان خوی و کورپه که ی بکوژی .

دووم : جوړی سکیزوفرینیا (Schizophrenia) (الشیزوفرینیا)

وه که نه خوشی سکیزوفرینیا تیز نافرته ته که توشی واهیمه دهبی و میشکی به جاری تیک ده چیت ده ست ده کات به قسه ی هه له قو به له قو کرده وه ی ناشیرین نه کات . خزمه تی کورپه که ی ناکات و زور جار نه سوریته وه له ناو کولان و شه قامه کان نه که ریگی بدیرتی .

سئیم : جوړی مانیا (داء المرح) (Mania) واته زور دلشاد بوون . نافرته که زور دلخوش دهبیت ده ست بلاو و زور بلی دهبیت هر له خوی وه گورانی ده لی و سه ما ده کات وه شه رمی نامینی . که وره و بچوکی و ژن میردایه تی له بیرده چیته وه . نه م ره و و شته دهبیته هوی خه جالته بوونی که س و کاری نه خوشه که به رامپه ر به کومه لگا . هه روه ها دانیشستوانی ماله که ی هه راسان ده کات .

چوارهم : تیکچونی عوزوی (Oganic Psychosis)

نافرته لیږده دا سه ری لی ده شیوی ، ریگای خوی ناناسی وه شه و روژ له یه ک جیا ناکاته وه . خزم و برادر و که س و کاری خوی ناناسی وه له نه جامدا وه ک پیره ژنیکی خه له فاوی لی دی . تیکچونی زه یستانی به هه ر چوار جوړه که یه وه پی ویسته به زوترین کات چاره سه ر بکویت . هه ر کاتیک پزیشک بریار بدات که نافرته ته که توشی نه م نه خوشی په بوه پی ویسته له نه خوشخانه ی تایبه تی دهر وونی بکه ویت و نه که ر جیگا هه بی نه توانین کورپه که ش بنوینین له هه مان نه خوشخانه یان له به شی مندالانی نه خوشخانه یه کی نزیک له بهر نه وه ی بتوانین هه مو روژیک دایک و کورپه به یه ک بکه یه نین له ژیر چاودیری سسته ره کان . چاره سه رکردنی نه م جوړه تیکچونه بریتی په له

دهرمان خواردن و چاره سه رکردنی دهر وونی و له گه ل چاره سه رکردن به کاره با بو نه وانه ی نه خوشی په که یان زور قورسه و به دهرمان چاک نه بیت .

پی ویسته هه ر له یه که م روژه وه نه خوشه که هان بده یین که خزمه تی کورپه که ی بکات وه ک بو نمونه مه مه ی بو دروست بکات و قوماتی بکات نه میش هه موی له ژیر چاودیری سسته ره کان . به م شیوه یه هه سستی دایکایه تی له نافرته ته که دا نامریت و نه بیت هوی پاشه روژیک خوش تر و باشتر بو مناله که . نه که ر توانای نوستنی کورپه که له گه ل بپایک دا نه بو پی ویسته که س و کاری نه خوشه که هه مو روژیک کورپه که ی بو بینن تاکو چاوی پی بکه وی و خه ریکی پی . هه روه ها پی ویسته به زوترین کات نه خوشه که بروات له نه خوشخانه پاش چاک بونه وه ی چونکه نه که ر دایک و کورپه له یه ک دوور بیت له

سه‌ره‌تای ژيانی ساوايه‌تی‌دا نه‌وا نه‌و کورپه‌یه کاتی که‌گه‌وره
بوو ره‌فتارو کرداری به‌رامبه‌ر به‌دایکی ناشیرین ده‌بیت وه
به‌ره‌و نه‌نجامیکی ناخوشیان نه‌بات .

نه‌وه‌ی شایانی باسه‌ نه‌گه‌ر نافرته‌تیک بو‌یه‌که‌م جار توشی
تیکچوون زه‌یستانی بووه‌ نه‌گه‌ر نه‌و نافرته‌ه پینج منالی‌ی تری
بیت له‌وانه‌یه له‌یه‌کیک له‌و پینج مندال‌بوونه‌دا توشی هه‌مان
نه‌خوشی ببیته‌وه . به‌لام به‌داخه‌وه هه‌ندیک جار وا روو‌نه‌دا که
له‌گه‌ل هه‌مو مندال بوونیک نافرته‌ه که‌تیک ده‌چیت . له‌به‌ر نه‌وه
نیمه‌ به‌چاکی نه‌زانین که‌ نه‌گه‌ر سی‌جار له‌سه‌ر یه‌ک هه‌مان
نافرته‌ توشی تیک چوونی زه‌یستانی بو‌یه‌ویسته‌خوی
ومیرده‌ک‌ه‌ی وک‌ه‌س و کاریان تی‌یگه‌یه‌نین که‌ نه‌م نافرته‌ه نابیت
مندالی‌ک‌ه‌ی ببیت . لیره‌دا بی‌ویسته‌ بزانی که‌ زوربه‌ی نه‌و
ده‌رمانانه‌ی که‌ نافرته‌ له‌کاتی زه‌یستانی‌دا ده‌ی‌خوا ده‌رواته
ناو شیری مه‌مکی دایکه‌که‌وه وه‌ کورپه‌ی بی‌تاوانیش له‌و
ده‌رمانه‌ نه‌خوات که‌ نه‌چیته‌ ناو شیری دایکه‌وه . له‌به‌ر نه‌وه
بی‌ویسته‌ نه‌و دایکه‌ نه‌گه‌ر توانای هه‌بی شیری خوی به
کورپه‌که‌ نه‌دات تاکو‌ده‌رمانی نامینی به‌لام نه‌میش هه‌موکاتیک
ناسان‌نی‌یه .

نه‌وه‌ی شایانی باسه‌ نه‌و نافرته‌ه‌ی یه‌کیک له‌م خالانه‌ی
خواره‌وه‌ی تیدا بیت له‌وانه‌یه توش بوونی تیکچوونی زه‌یستانی
زورتری :

- ۱ - نه‌گه‌ر خوی یان خزمیکی له‌رابووردودا توشی
خه‌موکی بووبیت .
- ۲ - نه‌گه‌ر خوشه‌ویستیکی نزدیکی مردبیت له‌کاتیک که
خوی (واته نافرته‌ه‌که) ساوا بووبیت .
- ۳ - نه‌گه‌ر دایکیکی دل‌سوزی نه‌بووبیت له‌کاتی مندالی .
- ۴ - له‌یه‌که‌م زک [نوبه‌به‌ره] بووبیت .
- ۵ - نافرته‌تی بی‌که‌س و کار بیت .
- ۶ - مندال‌بوون به‌نه‌شته‌رگه‌ری [عملیه]
- ۷ - نه‌گه‌ر نافرته‌ه‌که‌چه‌ند رودای ناخوشی توش بووبی
له‌کاتی زک پر بوون .
- ۸ - نه‌گه‌ر نه‌و نافرته‌ه توشی دوو دلی و شیرزه‌ی
بووبی له‌چه‌ند هه‌فته‌ی دوا‌ی زک پر بوون‌دا .

۲ - نه‌خوشی ده‌روونی وپه‌یوه‌ندی له‌گه‌ل عوزر شتن‌دا
نه‌وه‌ی ناشکرایه که‌ عوزر شتن له‌نافرته‌دا شتیکی ناسای‌یه .
به‌لام زور جار واروونه‌دات که‌ کچ بو‌یه‌که‌م جار خوینه‌که
ده‌بینی‌و نه‌بله‌ق ده‌بیت وه‌نه‌گه‌ر دایکی یان خوشکی له‌لانه‌بیت
ره‌نگه‌ بترسی و توشی بی‌نارامی بی . به‌لام نه‌گه‌ر که‌س و کاری
کچه‌که‌ له‌گه‌لی دوابن ده‌رباره‌ی نه‌م مه‌سه‌له‌یه ره‌نگه‌هاتنی نه‌و
خوینه‌ به‌شتیکی ناسای‌ی بزانی .

وادیاره‌ که‌ به‌شیک له‌نافرته‌تان توشی دل‌توندی و بی‌نارامی و
په‌ستی ده‌بن وه‌ره‌نگه‌ زووشه‌ریان بیت له‌گه‌ل هاوسه‌ره‌کانیان
وه‌دل‌یان زور ناسک ده‌بیت . نه‌م نیشانانه‌ له‌سی روژه‌وه‌ له
پیش عوزر شتن ده‌ست بی‌ده‌کن وه‌ بو‌ماوه‌ی هه‌فته‌یه‌ک
به‌رده‌وام ده‌بن . نه‌م نه‌خوشی‌یه ره‌نگه‌ ژيانی نه‌و نافرته‌ه تیک
بدات به‌تایبه‌تی نه‌گه‌ر که‌س و کاری لی‌تی نه‌گه‌ن .

له‌مانگی‌ک‌دا سی‌هه‌فته‌ نافرته‌ه‌که‌ دلی خوشه‌وه‌ه‌فته‌یه‌ک په‌ست و
غه‌مگینه ، وه‌نه‌گه‌ر زور له‌خوی نه‌کات نیشی مالی بو‌ناکریت .
نه‌گه‌ر له‌م نه‌خوشی‌یه ورد ببینه‌وه‌ دهر ده‌که‌وی که‌ زوربه‌ی
ناخوشی و ناکوکی و کاره‌ساتی خراب که‌ توشی نه‌و نافرته‌ه بو‌بی
له‌کاتی عوزر شتن‌دابه‌وه . چاره‌سه‌رکردنی نه‌م نه‌خوشی‌یه
بریتی‌یه له‌ناردنی نه‌خوش بو‌لای پزیشکی تایبه‌تی ده‌روونی بو
چه‌ند جاریک له‌گه‌ل دلخوشی‌دانه‌وه‌ی نه‌خوشه‌که‌وه‌لی‌دوان
له‌گه‌ل که‌س و کاری وه‌ روون‌کردنه‌وه‌ی نه‌خوشی‌یه‌که‌ بو
هه‌مویان تاکو‌بتوانن هاوکاری له‌گه‌ل یه‌ک‌دا بکن بو
یارمه‌تی‌دانی نه‌خوشه‌که‌ . هه‌روه‌ها هه‌ندیک ده‌رمان به‌کار
ده‌هینریت بو‌چاره‌سه‌رکردنی . لیره‌دا به‌جوانی ده‌زانم که
روونی بکه‌مه‌وه‌ که‌ نه‌م نه‌خوشی‌یه زور زوره‌ له‌نیوان
نافرته‌تان‌دا به‌ژن‌وبه‌ کچیان‌دا به‌لام له‌به‌ر شه‌رم و شووره‌ی
نه‌خوشه‌کان باسی‌ناکه‌ن وه‌ نارونه‌ لای پزیشک .

له‌کوتایی‌دا نه‌بی بزانی که‌ هه‌ندیک نه‌خوشی ده‌روونی هه‌یه‌که
له‌ژن و پیاودا روو‌نه‌دات به‌لام نافرته‌ له‌پیاو زورتر توشی
ده‌بیت وه‌ک خه‌موکی (الکابه) وه‌هه‌ول‌دانی خو‌له‌ناو بردن
(محاولة الانتحار) وه‌ هستیریا (Hysteria) .
هیوادارم کوم‌هل به‌نافرته‌ت و پیاوی‌یه‌وه سوود له‌م باسه
وه‌ربرگرت له‌ژيانی روژانه‌یان‌دا .

قراڻي مانگا

● محمد قادر به رزنجي ●

به رزبونه وهی پلهی گه رمی نازله که بو (۴۱) م° که نه وهش وای لی دهکات ههست به دل تهنگی بکات ، ههروه هادلی خواردن نابات و کرداری کاویزکردن راده وهستیت . پاش نه وهی له پلهی گه رمی به که ی دیته خواره وه بو پلهی سروشتی یان ژیر سروشتی نه وکاته ریخه که ی شل ده بیت واته (اسهال) ده بیت و په ردهی لینجی لووت و ده می سوور هه لده گه ری له گه ل ده رچوونی ناوی لینج له چاوو لووتدا ئینجا ده می نازله تووش بووه که گه رم دادیت نه گه رها ت و دهست له ناو ده می دا ههست به ووشکیه که ده که ی ، له سه ره تایی ده رکه وتنی . نیشانه کانی نه م نه خوشی به له سه ر نازله تووش بووه که به تاییه تی نه و نیشانانه ی که له نه خوشی به کانی تری جیاده کاته وه ، وه که ریخاندنیکی بون ناخوش و تووکه کانی سه ر پیستی گرژو ناریک ده وهستن و درده بن پاشان پنتکی دروت به له سه ر پیسته که ی ده بیبری له گه ل روودانی له رزین له ماسولکه کانی ده ره وهی له گه ل نیش و نازاریکی به تین له به شی خواره وهی بوشایی سک پاشان پستی نازله تووش بووه که کوم ده بیت وه به کاتی وهستانی و دهنگی ته قه ته قی دانه کانی ده بیستری .

پاشان په ردهی لینجی ناو ده می ده ناوسیت و نه ستور ده بی ئینجا پنتکیکی سووری ناریکی لاتیژی له لای ژوره وهی لیوه کانی و پدوه کانی و چوارده وری زمان و کاریژی نازله که درده که ویت .

پاش نه وهی که نه خوشی به که په ره دهستینی که نه و پنتکه سوورانه ی باسما ن کردن ده بیت به برینیکی قول و خوینیان

تاعونی مانگا نه خوشیه کی ترسناکه توشی مانگا و کاو وگول و گامیش ده بیت ، نه م نه خوشی به له رابووردوودا زه ره رو زیانیکی به کجار زوری به ره شه و ولاخ ده گه یاند به تاییه تی له کیشوه ری نه وریا . نه م نه خوشی به به شیوه یه کی تاییه تی تووشی مانگا و گویره که و کاو گامیش ده بیت ..

نه م نه خوشی به به زوری تووشی کوته ندای هه رس و هه ناسه دان و ده م و لووت ده بیت ، واته نیشانه کانی نه م نه خوشی به له و جیگایه نه دا دیارده دا ، ئینجا له به ره وهی وولاتی عیراقمان هاوسی ی چه ند ده وله تیکه که نه م نه خوشی به یان تیادا سه ره هل ده دا بویه پیویسته چاوه دیری نه وه بکریت که نه هیلن مانگا و کاو گامیش له ده ره وهی سنوور بیته ناوه وهی وولات هه تاکو باش نه پشکینرین و نه زانریت هه لگری نه م نه خوشیه یه یان نه . دیسان هه مان نه خوشی له و وولاتانه ی که ناو هه وایان نیستیوانی و نیمچه نیستیوانیه بلاوه . واته له ناسیا و نه فریقیا .

جا نه گه ر بمانه وی ئابووری وولاتمان به هیز بکه ین ده بیت سامانی نازله لی مان بیاریزین و نه هیلین نه خوشی وه کولافاو نازله کانمان له ناو بیات ، بویه پیویسته هه موو لایه که یارمه تی نه و تیه به یتالی یانه بده ین که بو به رژه وهندی گشتی ی پیک هاتوون و ده یانه وی نازله که کان بوکتن له دژی نه م نه خوشی به ..

● نیشانه کانی نه م نه خوشی به

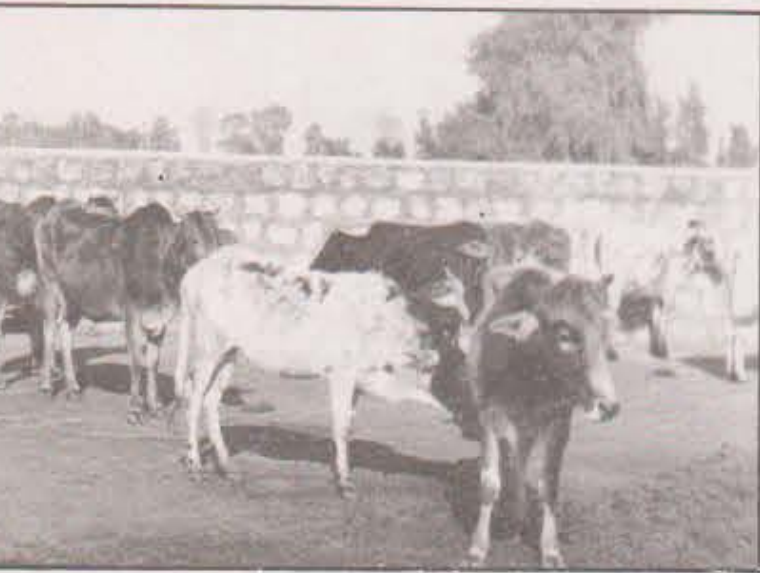
به شنیوهیه کی گشتی بیستی نازه له که سوور هه لده که ریت نه مهش له گوان و دیوی ناوه وهی رانه کانی و سه رملی له گهل په یادابوونی چند به رزای به که بلق ده کات و بیسته که به موهه گرژو لوچاوی ده بیت پاشان تفری داوی نه که رهات و نازه له توش بووه که به ره و باشی چوو .. نه و نیشانانه ی که باسما ن کردن به زوری له مانگادا دیارده دا ، به لام له گامیش دا نیشانه کانی توره بوئیکی زور سهخت و سه ریادان و لیدانی نه و شتانه ی که به پیش جاوی دادین واته دل ته نگ ده بی و خوی به زهوی داده داو (خوی له خول وه رده دا) پیش نه وهی که نیشانه کانی نه خوشیه که له سه ری دیاریدا به پیچه وانسه ی مانگا .

● هویه کانی تووش بوونی نه م نه خوشیه :

نه خوشی قرانی ی مانگا به هوی جوره قایروسیک بلا ده بیته وه ، نه م قایروسه له خوین و شله کانی له شی و په رده ی ناوه وهی ریخوله و سه پل و گلانده له مقاویه کان و دهر دراوه کانی نازه له نه خوشه کان ده بیترین ، نه م قایروسه به تیشکی روژو که زمایی و خاوین که ره کیمیایه کان په کی ده که ویت . نه که رهات و نه م قایروسه له له شی نازه له دابیت بو ماوه ی چند کاتزمیزیک له ناو ده چیت ، ههروه ها قایروسه به زوری له له شی مانگا تووش بووه کان دا ده زی ، به لام نه که رهات و

لی دیت ، به واتایه کی تر ده توانین بلین که نه وهی به سه رده می نازه له که دادیت رزی بوون و نه مانی په رده ی لینجی ناو ده م که ده کاته ژیر شانه ی ( ) ی په رده ی لینج به شنیوهیه ک که وا له نازه له که ده کات که هه ندی جم و جوول په یادا بکات له نه نجاسی جوولانه وهی ده می و نه مانی پنتکه کانی وای لی ده کات که بله وه ری ، به لام سوودی نابیت چونکه کار له کاری ترازوه و نالیکه که هه موو ده کاته لیک و ریخیکی بو ن ناخوش و خویناوی و رهش هه لگه راو . نینجا نازه له تووش بووه که باری ناله بار ده بیت و به خیرایی نه مهش له به ریوونی نه و برینانه ی که له ناو ده می دا په یادا بووه ههروه ها تیک چوونی کوته نداسی هه رس و تووش بوونی به جوره ریخاندنیک که هه رگیز چاره ی نه کری له نه نجاسی نه و هه موو ناته و او یانه ی که به سه ر نازه له تووش بووه که دا دیت وای لی دتی که په کی بکه وی و بکه ویته سه ر زهوی واته راده کشیت به سه ر لایه کی دا له گهل سووران وهی سه ری بو دواوه ی . پاشان چاوه کانی ده سو تیته وه ده بیته هوی رژاندنی فرمیسیکی زورو نینجا فرمیسه که کان لینج ده بیت و کیمای ده بیت پاشان چاوه کانی قه پات نه بن و هه ناسه که ی بوئیکی ناخوشی لی دیت له گهل کوکه په کی زور به هیزو به نازار هه تاسه ی ته نگ ده بیت ، نه وهی شایانی باسه که هه ندی جار ده ورو پشستی (زی ی) نازه له که بریناوی ده بیت نه مهش نه وکا دهر ده که وی که نه که ر بزیشکی نازه لی ی به ووردی بکه ویته پشکینی شوینه که

- ۱ - ساگادارکردنی دهزگا به یتالی په کان ههرکاتیک نیم نیشانانهای که باسماں کردن له سهر نازه له کان دهرده که وتن .
- ۲ - جیاکردنه وهی نازه له تووش بووه کان به خیرایی .
- ۳ - سهردانی نه خوشخانهی نازه له بو کوتانی نازه له کان دژ به م نه خوشی به .
- ۴ - سووتاندنی لاشه ی نیم نازه لانه ی به کارتی کردنی نیم نه خوشی به مردوون پاشان ده بیت چالیک هل بکه نری بو نه وهی پاشماوه ی سووتاندنی نازه له مردوه کان ی تیدا بشارد ریته وه .

● چاره سهرکردنی نیم نه خوشی به :

هه تاکو نیستا زانایان نه گه یشتونه ته دوزینه وهی ته نیا نه وه نه بیت که نه ویش تاقه ریگایه بو به ره له است کردنی نیم نه خوشی به نه ویش کوتانی مانگا و گویره که و گاوو گامیشه به کوتانی تاییه تی دژ به م نه خوشی به که به رگری له م نه خوشی به دهکات و نایه لیت توشیان ببیت .

سهرچاوه کان :

- ۱ - الطاعون البقری نشرة رقم ۲۴۵ / مديرية البيطرة العامة .
- ۲ - مجلة شرق الاوسط الزراعية .

کرداری په قبونی سروشتی له نه نجامی گوړینی شه کره کانی گوشت بو ترشه لوکی به وه ناوه نده که ده بیته ناوه ندیک ترشی که ده بیته هوی له ناوچوونی فایروسه که بو ماوه ی ۵ - ۶ روژ ، به لام نه گه ر هات و گوشته که به کرداری بستن (تجمید) بوو نه و فایروسه ده توانیت بو ماوه ی چند مانگیک تیایادا بژی .

نینجا بویه پیوسته که نه و گوشته ی له دهره وهی وولاتا دیت زور باش بپشکنریت له لایه ن پسیوران وه بو نه وهی له مه ترسی فایروسی نیم نه خوشی به ترسناکه دلنیابین چونکه زانیمان که نیم فایروسه توانای ژیانی هه یه له گوشته به ستووه کاندای .

● ریگای گواستنه وهی :

- ۱ - نیم نه خوشی به له مانگایه کی نه خوش بیان هه لگری فایروسی نه خوشی تعاون بو مانگایه کی ساغ ده گویرریته وه به ریگای خولیک خشانندی راسته وخو .
- ۲ - به ریگای هه ناسه وه رگرتن .
- ۳ - به هوی ناوو نالیک پیسو و به فایروسی نیم نه خوشی به و ته وپله ی پیسو .
- ۴ - هه ندیک له نازه له کاویژکه ره کانی کیوی که چاووگه کن بو گواستنه وهی فایروسی نیم نه خوشی به .
- ۵ - گوتمان که گامیش تووشی نیم نه خوشی به بوو له سهره تای تووش بوونی دهست به پمبازی دهکات له نیو گارانداو خوی به ولا به م لادا ده دات و شه ره قوچ له گه ل گامیشه کانی تردا دهکات پیش نه وهی که نیشانه ی هیلاکی به سهردا دیت ، به پیچه وانه ی مانگا نه مه ش هویه که بو گواستنه وهی نیم نه خوشی به بو ناو گاران .

● ریگای دهست به سهراکرتنی :

پیوسته که ههرکاتی ههست به وه کرا که نیم نه خوشی به بلاوبویته وه دهست به جی به کوتانی مانگا و گویره که و گامیش بکریت ، پاشان ده بی نه و گوشته ی له دهره وهی وولات دی به شیوه ی ریک و بیک بپشکنریت له لایه ن نه و لایه نانه ی که پسیورن له م بابه ته وه بو دلنیاکردن له ولایه نه . هه روه ها دانانی چه ند مالیه ندیک بو به ره له است کردنی نیم نازه لانه ی که له و دیو سنووور دیته ناو وولات نینجا نه هیشتنی گواستنه وهی نازه له له شاریک بو شاریکی ترو چاودیژی نه وخالانه بکه ن :

غەلبە

غەلبە

● شیزکو فتح الله ●

چرکە یەك دا ، واتە ئەگەر لەرینەوێکە ژمارە ی لە (۲۰) بیست لەرە لە چرکە یەك کە مەتر بوو وە یان لە (۲۰ ر ۰۰۰) بیست هەزار لەرە لە چرکە یەك زۆرتر بوو دەنگ هە یە بە لام نایببسترت وە ئە و جۆرە دەنگانە پێ ی یان دە ووترت . « دەنگە نە بیستراوە کان » .

واتە هەموو دەنگیک لە ئەنجامی لەرینەوێکە بە لام هەموو لەرینەوێکە بیستراونی یە وە کە دەلین بیستراونی یە تەنھا بیستراونی یە بە گوێزە ی مروف و بەس بە لام زۆر ناژەل هە یە هەستیار ی گوێ لە هەستیار ی گوێ ی مروف جیا یە وە دەتوانن هەند ی دەنگ بیستن کە مروف نایببسترت وە لە و ناژەلانە وەکو (سەگ) و (وولاغ) و (شەمشەمە کوێرە) و . . .

وە ئەم خستەش هەند ی لە و دەنگانە کە چەند ناژەلێک دەبیستن روون دەکاتە وە .

جۆری ناژەل	کە وەرەترین لەرە لەرە کە گوێ یان لی دەبی
۱ - شەمشەمە کوێرە	۱۱۵۰۰۰
۲ - دۆلفین	۸۵۰۰۰
۳ - مەشک	۷۲۰۰۰
۴ - سەگ	۴۴۰۰۰
۵ - فیل	۱۰۵۰۰

شریخە ی لیدانی هەورە تریشقە ئەگەر لە گوێچکە وە نزیک بێت توند دەبێت ، وە دەنگی چرپەش نەرمو ، زیکە ی سیسەک تیزە و باق بووی کۆتر بە سۆزە و چرپە ی بۆلبولیش خوش و دلگیر دەبێت ، وە گیزە ی گوللە و زەرە ی شمشیر ترسناکە ، وە زەرە ی کەر بیزار کەرە و حە یە ی سەگ و وریا کەرە وە یە ، لیدانی دەف خەلک دینیتە سە ماو دەنگە دەنگیش سەر دینیتە ژان و گورانی دل دەکاتە وە و غەلبە غەلبیش ناژاردەر و چە پلەش هاندەرە ، وە کپروزانە وە و نالە نال بە سوێ یە و گریانیش خەفەت دەرە .

تا بزانی غەلبە غەلب وە جۆرەکانی دەنگ چە و چۆن لیک جیا دەکرینە وە پێویستە بزانی دەنگ چە ؟

دەنگ ئە و رووداوە یە کە بە گوێ دەبیستن . وە دەنگ لە ئەنجامی (لەرینە وە) پەیدا دەبێت ، وە هەموو دەنگیک سەرچاوە کە ی تەنیک لەراوە یە ، دەنگمان لە ئەنجامی لەرینە وە ی (ژی) کانی قورگە وە دەنگی دەف لە ئەنجامی لەرینە وە ی پێستە کە یە و دەنگی عود لە ئەنجامی لەرینە وە ی ژ ی یە کانی تی و دەنگی نای لە ئەنجامی لەرینە وە ی هەوای ناوە وە ی تی . . . هەر تەنیک کە دەلەریتە وە (لەرە لەر) ی دەبێت گوێ مروف هەستیارە بۆ هەندیک دەنگ و تەنھا ئەویش کە لەرە لەریان دەکە ویتە نیوان (۲۰ - ۲۰ ر ۰۰۰) لەرە لە

به لام مروف ۲۰۰۰۰۰ له ره / چرکه

نئستاكه دهنگه نه بیستراوهكان زور سوودیان ئی وهرگرتووه بو نمونه :

(۱) نهگه ره له ره له ره (۲۰) له ره له چرکه یه كه كه متر بیت واته راده ی (ژیر بیستن) نه وسا ته نه له راوه كه توانای به رزی سمینی هه به بویه سوودی ئی وهرگیراوه بو هه لکه ندنی بیره نه وته قووله كان چونكه له کاتی هه لکه ندنا توانای شکانی به رده کانی زورتره .

(۲) نهگه ره له ره له ره (۲۰,۰۰۰) له ره له چرکه یه كه زورتر بیت (سه رو بیستن) به کاردیت بو دست به سه راگرتنی ده رگی گه راجه کانی ئوتوماتیک و که شف کردنی شه ق بردن یا درز له کانسازکان له کاتی دارشتنیاندا وه دارشتنی لاستیک و دروست کردنی به ره می هه مه جوړی وهك تایه .

دهنگ له بوشایی دا ناروات ؟

له سالی (۱۸۲۰ ز) پاشا (دیمتری دونسکوی) بو (دهرچوونیک) ده رباره ی شه رده رچوو کاتیک گوی نایه سه ر زهوی به ئاسانی ههستی به دهنگی لاقی وولاغه کانی دوزمن کرد که به ره به ره نزیك ده بوونه وه ، وه له م باره دا دهنگ به ناو (خاک) ی زهوی که ته نیکی ره قه بلاو ده بیته وه .

دهنگ تا بلاو بیته وه پیوستی به ناوه ندی ماددی هه به جا رهق ، شله یان گاز بیت چه نده چری ناوه نده که زور بیت خیراتر دهنگه که ده گواستریته وه ، خیرایی دهنگ له هه وا له پله ی گرمی ئاسایی دا ۳۴۰ م / چرکه و خیرایی دهنگ له ناو چوار نه وه نده ی خیرایی دهنگ له هه وادا ۱۴۶۱ م / چرکه خیرایی دهنگ له پولا یانزده جار نه وه نده ی خیرایی دهنگ له هه وادا (۵۰۰۰ م / چرکه)

به لام دهنگ له بوشایی دا ناگواستریته وه ، له ناو مانگ هه وا نیه (دواندن) له گه ل یه كه به هوی به کارهینانی (بی ته ل) ده بیت .

راده ی (ئاستی) دهنگ

نه وه ی له دهنگ کارده کاته سه ر گوی وه به سیفه تی

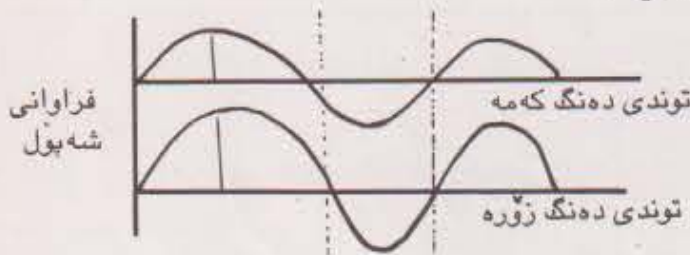
گرنگی فیزیایی داده نریت .

توندی دهنگ :

نه و ووزه دهنگه یه که به یه که ی پروبه ردا تیپه ر ده بیت له چرکه یه كا دا .

توندی دهنگ = توانا / پروبه ر

فراوانی شه بولیکی دهنگ که له ره له ریک و دریزی که شه بولی دیاری کراوی هه بیت پیوه ریکه بو نه و ووزه ی که له شه بوله دا هه یه .

به رزی دهنگ :

به رزی دهنگ به نده له سه ر کاری توندی شه بوله که ی دهنگ له سه ر گوی ، له به رنه وه ی به رزی دهنگ به زیاد بوونی توندی یه که ی زیاد دهکات که چی له گه ل نه وه گوی ههستی به دهنگه له ره له رداره جیاوازه کان به هه مان شینوه ناکات ، وه نه جامی نه وه ش گوی ناتوانیت دهنگیکی له راوه ی گه وره به هه مان نه و به رزی یه بیستیت که دهنگیکی پی ی ده بیستیت له ره له ره که ی که متر بیت به لام توندی یه که ی وهك توندی دهنگی یه که م جار بیت .

نه وه ش راسته که زیاد بوونی توندی دهنگ کاتی له ره له ره که ی نه گور بیت وا له وه که سه دهکات که له دووری یه کی دیاری کراوه وه گوی بگریته وه ههستی به وه بکات که دهنگه که به رزتریوته وه به لام پیوه ندی ماتماتیکانه ی نیوان توندی و به رزی نه پیوه ندی یه کی هیل یه وه نه پیوه ندی که راسته وانه وه راسته و خوویه به لکو پیوه ندی که « لوگاریتمانه یه »

نه وه ش مانای وایه :

نه گه ر توندی دهنگیک (۱۰) جازه بگریته .

گوی وای ده بیستیت که دوو جازه به رزی که ی زیاد بووه نه گه ر توندی دهنگیک (۱۰۰) جار زیاد بگریته دهنگه که وا دیارده دات

که (۳) جار زیادبووه واته به رزی دهنگ دهکه ویته سه بریاری
گوی کریک نهک بیوانی قیزیایی .

وه نیستاکه که به رزی دهنگ ده پیوریت به هوی ده زگای تاییه تی
نهک به بریاری گوی گر .

نزمترین دهنگ که ده بیستریت و دوزرایته وه (پله ی
بیستن) ۱۰ - ۱۶ وات / سم .

وه نه و توندی به بویته بنچینه یهک یان ناستی هه مو توندی

یه کانی دهنگو له سه ر شه راستیه به راوردک دینی دهنگ
رووده دات .

یه که ی (دییسی بیل) هه لیژیراوه بو بیوانی راده ی (ناستی)
توندی دهنگ .

نهمه ش خشته یه که بو راده ی توندی هه ندی دهنگ .

دهنگ **دییسی بیل**

پله ی بیستن (نزمترین دهنگ) سفر

چرپه (۱۰ - ۲۰)

موسیقیای هیواش ۳۰

بانگ کردن (۶۰ - ۷۰)

شه قامیکی پر هاتوچوو (۷۰ - ۸۰)

شه مهنده قه ر له سه ر پردیک (۹۰ - ۱۰۰)

هه وره تریشقه (بروسکه) ۱۱۰

پله ی سه ر ئیشینه ر ۱۲۰

گوی !

چون دهنگ به هوی گوی ده بیستین ؟

گوی ی دهر وه شه پوله کانی دهنگ کو ده کاته وه ده یگه یه نیت
بو گوی ناوه راست نه ویش سی نیسکی پیووه نوساوه (مه تره قه و
سندابی و رکابی) ، شه پوله کانی دهنگ ئیشیک به ری ده که ن
له سه ر (بیسته ی ته بله) و ده له ریته وه شه وسا نیسکه کانی
گوی ی ناوه راست ده له ریته وه وه نه و نیسکانه وه ک کومه له
نویلیکن نه و له ریته وانیه ی رووده دات له (بیسته ی ته بله)
ده گواستنه وه بو کونیک هیلکه یی که نه ویش بیسته یه کی ته نکه
ده که ویته نیوان گوی ی ناوه راست و گوی ی ناوه وه وه له کاتیکدا
نه که ر نه و پیسته له ریته وه گوران له په ستان روو ده دات له سه ر
گوی ی ناوه وه .

وه له به رته وه ی که بیسته ی ته بله رووبه ری له کونه
هیلکه یه ک که وره تره نیسکی گوی ی ناوه وه هیزه که چه ند جاره
ده کات و که وره تر ده بیته وه نه و گوران له په ستان که ده کاته
گوی ی ناوه وه که وره تر ده بیته به (۲۰ تا ۶۰) جار

له وهی که پرودهدات له بیستی ته بله که .

به لام له گوی ناوه وه بوریه کی . یوه حه له زونی پر له شله یه که پی ی دهووتریت (قهو قه عه ی گوی) وه له ناو نه و شله یه دا ده ماری بیستن بلاو بویته وه که ژماره یان ده گاته (۳۰۰۰۰۰ ده مار) وه نه و ده مارانه زور هه ستیارن بو گورانی په ستان له شله ی قه و قه عه که . وه نه و ده مارانه زور جوریان هه یه . هه ندیکیان هه ستیارن بو له رینه وهی له ره له ره نزمه کان وه هه ندیکی تریان بو له رینه وهی له ره له ره به رزه کان وه هه ته هه ستیار بو له ره له ری ناوه ند . وه هه ر کاتیک نه و ده مارانه هه ستیان به گورانی په ستان کرد به هوی ده ماره کانی بیستن نه گاته میشک به شیوهی پرته و میشک به شیوهی دهنگ لیکی ده داته وه .

وه نابی نه وه شمان له بیر چیت که جیاوازی هه یه له نیوان که سیک بو که سیک تر ده رباره ی بیستنی له ره له ری به رزو نزم .

غله ب غه لب

دیتر او ه غه لبه غه لب کاری زور هه یه نه که ته نها له سه ر مروف به لکوله سه ر رووه ک و ناژه لیش وه به جوریک ده بیته هوی پرودانی زور گوران .
رووه ک و ناژه ل :

تاقی کردنه وه یه که ده رباره ی کاری غه لبه غه لب له سه ر رووه ک .

سی رووه کی هه مه جور (جوره گولیک) چون یه که ، یه که میان دانرا له ناوه ندیک که موسیقای به هیزی دیسکوی لی بو ، دووه میان له ناوه ندیک موسیقای ناسایی لی بو ، سینه میان له ناوه ندیک بی موسیقه دوی ماوه یه که دیترا که نه وهی له ناوه ندی یه که مه زیتر روواوه له وانی تر واته رووه ک حه ز له غه لبه غه لب ده کات . که چی ناژه ل هه رووه ک مروف به غه لبه غه لب حه زناکات وه زور جار ناژه ل باری ژیانی ده گوریت له نه نجامی غه لبه غه لبیک وه کو مریشک له هیله که کردن ده وه ستیت .

غله ب عه لب و مروف :

کاری غه لبه غه لب له سه ر مروف زوره وه به ریژه یه کی وا

باری ته ندروستی تیک ده چیت وه له ئیش و کاری روزانه دوی ده خات .

زور جار ده بینین باوکیک زور به هیز له مناله که ی ده دات که نه و په ری خوشی ده ویت له کاتیک دا مناله که ده نگیک ده رده چوینی وه که غه لبه غه لبیک کار ده کاته سه ر باوکه که .

هه ندی جار که ئوتومبیلیکی گه وره (شاحینه یه که) له لات تیپه ر ده بیت و هورنیک لی ده دات که ده نگیکی گه وره ی هه یه له ناکاوه ده بینیت زوو تیک ده چیت وه هه ندی جار غه لبه که وا کارت لی ده کات که قسه یان جوین ده دیت که نه مه له باری ناسایی دا روونادات .

زور شه و که ده ته وی بنویت ده نگی پیشکه (میشوله) کاریکی وا ده کات وه که غه لبه غه لبیک که نایه لیت بخوی وه به یانی هه ر کاری ماوه له سه رت .

به کورتی غه لبه غه لب وا له مروف ده کات که له باری ناسایی ده رچیت چونکه نه م جوره ده نگانه کار ده که نه سه ر ده ماره کانی بیستن وه نه گه ر زور دووباره ببیته وه ده ماره کان سرده کات یان نه و که سه راده ی بیستنی ده گوریت واته که متر ده بیت .

هه رچه نده ته کنه لوجیا به ره و پیشه وه ده پروات و غه لبه غه لبیش زور تر ده بیت وه باری مروف ناوه موارت تر ده بیت . پیویسته له و کارگانه که ده نکه ده نگی به رده وام وه غه لبه غه لبی هه یه نامیری تاییه تی (توندی ده نگ که م ده که نه وه) له گوی بکریت تا گوی بهاریزیت له م جوره له ره له رانه .

سه رچاوه کان

- ۱ - مجلة العلوم والتكنولوجيا - ندوة تلفزيونية - ۲۶ / ۶ / ۱۹۸۴ .
- ۲ - مجلة العربي العدد - ۲۶۵ -
- ۳ - اصوات لاتسمع - قدريا فستق -
- ۴ - الفيزياء العصرية - لجنة في وزارة التربية - ۱۹۶۸ الطبعة الاولى
- ۵ - الصوت : برتا موريس پارکر
- ۶ - physics for the space age Richard w. schuiz

RoBerT T. LaGEMANN

ڦاير ۋايرۋس

رووه ګى

جلال حمه صالح اسماعيل

پيشه ګى :

(۵۰۰) ڦايرۋسيان دهبنه هوى چهندهها نهخوشى جوراوجور بو رووهك . ڦايرۋس توشى گه ليك كومه لى شانشنى رووه ګى سه ره تايى (النباتات الدنيئة) و رووهكه بالاك ان (النباتات الراقية) دهبيت وهكو بهكترياو كهرو (الفطريات) و قهوزهو سه رخنه سيات .. و هتد .

نيمه ليره دا ديينه سه رباسى نه و ڦايرۋسيان نه ګى كه نهخوشى توشى رووهك دهكهن و دهبنه هوى زيانيكى زور بو بهروبو سى كشت وكالى و دارو درهخت .

نه و زانسته ګى كه له ڦايرۋس دهكولننه وه و ديراسه ګى سيفه ته فيزياوى و كيمياوى و بايولوژيه كاني دهكات پنى دهوتريت ڦايرۋ لوجى (پاليو - زانى) هه رووهها دهكولننه وه له و نه خوشيانه ګى كه مروڦو ګىانه وهرو رووهك و زنده وهره كاني تر توشيان دهبن . له راستيدا وشه ګى ڦايرۋلوجى له وشه ګى (Virus) ګى لاتينى به وه هاتووه كه به واتاى (ژههر) ديت . كوئنترين نه خوشى ڦايرۋس ګى به كه م جار تومار كرابيت موزاييكي گولى تيوليبه كه بيان دهوت

ڦايرۋس له سرروشتدا زور بلاوه و توشى هه موو جوره زينده وهريك دهبيت ، توشى مروڦ دهبيت و چهندهها نهخوشى ترسناك و سامناكي توش دهكات وهكو هه وكردنى ميشك (التهاب المخ) و نينفلونزا و نه خوشيه كاني سه رماو ناوله و سوريزه و زهرده تا (Yellow fever) و تيفلجى مندال و نه خوشى هارى .. هتد . هه رووهها ڦايرۋس دهبيت هوى گه ليك نه خوشى بو ګىانه له بهرو نازه ل و مهرو مالات وهكو نه خوشى دانكه له مريشكدا (False-pox) و ناوله ګى ره شه ولاخ (Vaccinia) و شوقاقى (Apthae) و تاغونى ره شه ولاخ و تاغونى سه ګى .. هتد وه له و نه خوشيانه ګى كه زور باوه له ميروودا نه خوشى زهر دوى به (مرض الصفراء) له كرمى ناوريشمدا ، كه نه خوشى به كى بلاوه له و لاتانه ګى كه ناوريشم به ره م دينن . نه وهى زانرابيت تا نيسنا هه زار (۱۰۰۰) ڦايرۋسه ، له مانه

شکافنده وهی په رنگ له گولی تیولیددا (breaking Tulip color) (بروانه شیوهی ۱) .

کارلوس کلوسسیاس (Carlous Clusius) سالی ۱۵۷۶ وهسقی نه وگوله تیولیه تووشبوانه ی کرد به شیوهی سوریکي خه تدار به خه تی زرد یا به پیچه وانه وه .

یه که م کهس که وشه ی فایروس ی به کار هیئا بایرینک بوو (Beijerinck, M.V) له سالی ۱۸۹۸ ، نه م ناوه ی ناله و بوونه وهره ی که بوو به هوی نه خوشی مؤزاییکی تووتن . ههر له وکاته وه نه م ناوه (فایروس) دابرا به سر نه و بوونه وهره دا .

پیناسه ی فایروس :

پسپوره کان زور پی ناسه یان بو فایروس داناه . له سالی ۱۹۵۳ لوریا (Luria) ده لیت فایروس نه و بوونه وهره ژیرمیکروسکوپیه ی که توانای نه وهی هه یه زور ببیت کاتیک که له ناو خانه یه کی زیندودا بوو . به لام Lwoff (سالی ۱۹۵۷) پی ناسه یه کی تری کرد که فایروس نه و بوونه وهره مشه خوره یه که له ناو خانه دا توانای زور بوونی هه یه و زینده وهر تووشی گه لیک نه خوشی ده کات و له یه ک جور له ناوکه ترش (الحامض النووی) پیک هاتوره زور بوونیش به هوی بوماوه ماده وه یه ، توانای نه ش ونما کردن و دابه ش بوونی نی یه و کو نه ندامی لیپمان (Lipman system) ی نیه هه روه ها Luria و Damell (۱۹۶۸) پیناسه یه کی تریان کرد که فایروس بوونه وهریکه بو ماوه ماده که ی (genome) بریتی یه له یه ک جور له ناوکه ترش (RNA) یان (DNA) توانای زور بوونی هه یه له ناو خانه یه کی زیندودا به به کار هیئانی کو نه ندامی میتابولیزمی نه و خانه یه و دروست کردن فیرون (Virion) که بوماوه ماده ی تیایه و ده یگوزیته وه بو خانه یه کی تر . نه وه ی شایانی باسه له و پیناسه یه سهره وه که باسما ن کرد ده توانین فایروس به م چهنه خالانه ی خواره وه وه سف بکه یین و تاییه تی کانی بخه یه پروو جیایان بکه یه وه له بوونه وهریکه دی :

۱ - پی گه یشتوه گه رده فایروسه کان (Virions) ته نها بریتی یه له یه ک جور له ناوکه ترش (RNA) یا (DNA) ، به لام زینده وهره کانی تر هه ردو و جوره ناوکه ترشه که ی تیدایه .

شیوه ی (۱) نشانه کاف فایروس شکافنده وهی په رنگ له تیولیددا Tulipe - color breaking virus
۲ - گولیکای تووشبو
۳ - گولیکای تووشنه بوو

۲ - له فایروس دا ته نها ناوکه ترش به رپرسه له دروست کردن و زور بوونی گه رده فایروس له ناو خانه دا به لام نه ش ونما کردنی زینده وهره کانی تر هه موو پیکهاتسووه کانی خانه هه لده سینت پی ی

۳ - گه رده فایروس نه شنوما ناکا و زور نابیت به ریگای دابه شیوون .

۴ - فایروس بو ماوه ماده ی ته وا و پیوستی نی یه بو پیک هیئانی رژیمی خانه (النظام الخلوی) وه ک نه و رژیمه ی که به رپرسه له به ره م هیئانی وزه (کو نه ندامی لیپمان)

۵ - فایروس رایبوسومی خانه به کار ده هیئت له کاتی زور بوونید او هه ر چهنه نه ختیک پیناسه که دریزه ی کیشا به لام

وا پیوسته کرا چونکه وهکو پسپوره کان دهلین بوونه وهریکی نالوزهو پیوستی به لیکولینه وهکی زور ههیه ، له و پیناسه قوشمانه که و تراوه (Weidell) سالی ۱۹۶۰ له کتیه که یدا که به ناوی (Virus) ه دهلینت فایروس نه و شته به که نا له م کتیه دا باسی ده که م .

فایروس له چی و چون پیک هاتوو ؟

سه بارهت به پیکهاتنی فایروس به که م ههنگاو که تراوه بوزانی پیکهاتوو که ی ، نه و دوزینه وهی ستانلی به (Stanly) سالی (۱۹۳۵) که توانی فایروس به شیوهی کریستالی پروتینی

دایپریت (عزل) ، به لام له دوای ستانلی باودن و پیری (Bawden & Pirie) سالی ۱۹۳۶ توانیان که بیسه لینن که وا فایروس ته نها بریتی نیه له پروتین به لکو له ناوکه ترشیش . ههروهها زانرا که ناوکه ترشی فایروس بریتی به له رایبوزی ناوکه ترش (RNA) یاخود (DNA) به واتای دی نوکی رایبوزی ناوکه ترش ، که نه مانهش دهوره دراون به پرده به کی پروتینی ته نها هه ندیک فایروس نه بن که بیان دهوتریت پروته فایروس (Viroids) به واتای پردهی پروتینی نی به .

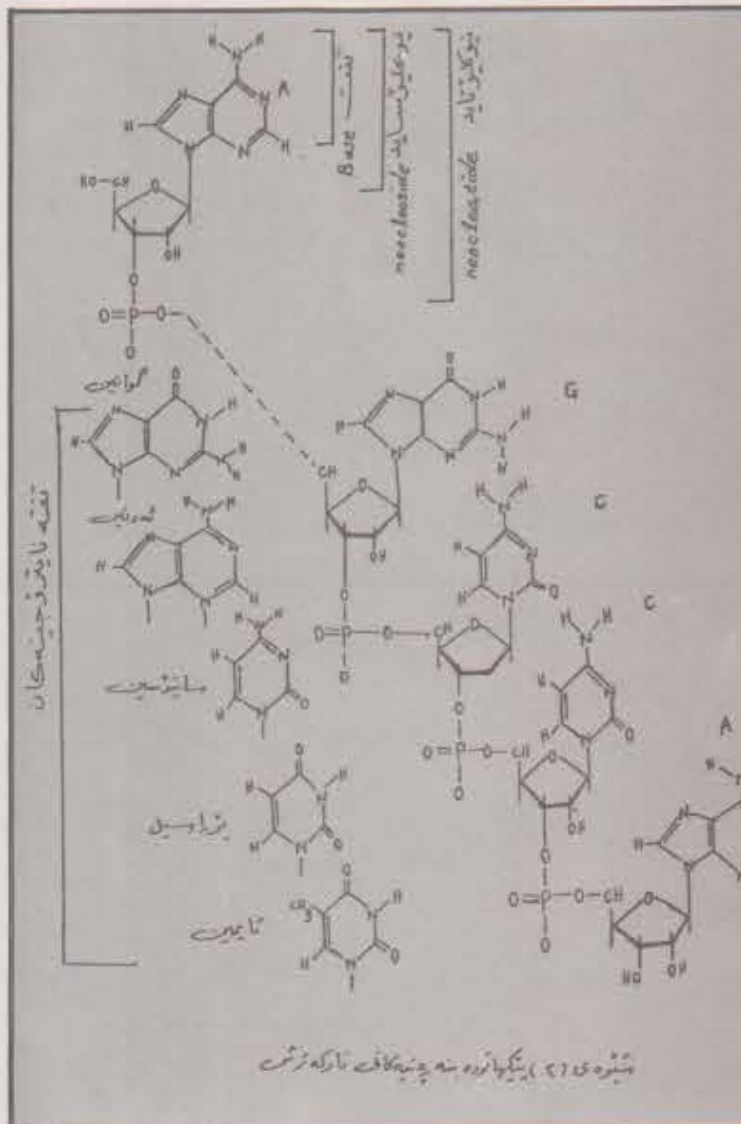
هه ندی فایروسی تر هه ن که بیجگه له ناوکه ترش و پردهی پروتینی چه ند پیکهاتوو به کی تریشی هه به به تاییه تی له و فایروسانه ی که تووشی گیانه وهرو به کتیا ده بن . وهکو چه وری (Lipids) (به تاییه تی Phospholipids) و کاربوهدرات و چه ندهها توخی کیمیاوی تر .

نم مادانهش شیوهی پرده به ک دروست ده که ن به دهوری پرده پروتیندا که بیی دهوتریت (Envelop) . فایروسی کورته بنه یی و زهردویی په تاته Potato yellow dwarf virus نمونه به که له و فایروسانه ی که به راده ی ۲۰٪ ی پیکهاتوو که ی مادهی لپیده و ههروهها فایروسی سیس بووی په له داری ته ماته wth virus Tomato spotted که ۱۹٪ ی لپیده .

لیره دا نه ختیک به دریزی دینه سه ر باسی ناوکه ترش و پردهی پروتینی فایروسی بووه کی .

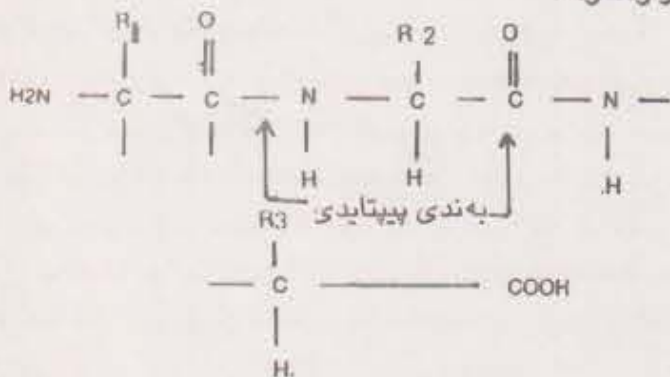
ناوکه پروتین له فایروسدا ههروه که له زینده وه ره کانی ترا بریتی به له چه ند زنجیره به کی راست و بی په ل له چه ندهها نیوکلئوتاید (nucleotides) وه هه ر نیوکلئوتیدیکیش بریتی به له که ردیک له شه کرو به ک نایترو جینه تفت و که ردیک فوسفات وه کو له شیوهی (۲) پرون کراوه ته وه وه کو له مه و پیش پرون کرایه وه زور به ی فایروسی بووه کی بریتی به له (RNA) به لام هه ندیک فایروس هه ن که ناوکه ترشه کانیان بریتین له (DNA) وه جیاوازی نم دوو ناوکه ترشانهش به م چه ند خانه ی خواره وه پرون ده کریته وه :

۱ - جیاوازی له که رده شه کرا که له (RNA) رایبوزوه له (DNA) دا دی نوکی رایبوزه .

شبهه ی ۲۶) پیکهاتوو به چه نده لایحه ناوکه ترش

کاربوکسیلی (COOH) ترشی به که میان له گه ل گروپی نه مینی
 (-NH₂) ترشه که ی دی وهك به م شیوه یی خواره وه پروون
 کراوته وه :

شیوه وه قه باره ی فایروسی پرووه کی -

به پای ماتیوس (Matthews) نه وزانیاریانه ی که چنگمان که وتوون
 دهر باره ی شیوه وه قه باره ی فایروسی پرووه کی سه ره نجامی سی
 بوچوونی سه ره کین له توژینه وه و دیراسه کردن دهر باره ی :

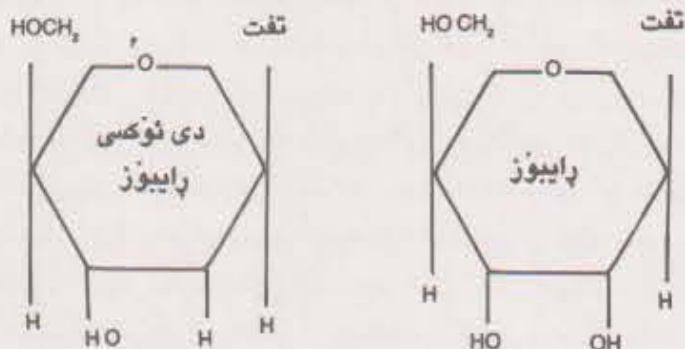
۱ - نه و لیکولینه وه و دیراسانه ی که کراون سه باره ته به
 سیفاتی کیمیای و فیزیای پیکهاتوه کانی فایروس .

۲ - نه لکترونه وردبین (میکروسکوپي نه لکترونی) که زور
 زانیاری راسته و خوی بی به خشین سه باره ت به شیوه ی
 دهر وه و پیکهاتووی ناوه وه ی .

۳ - تیشکی (X-ray crystallography) و ریگای به کارهینانی بو
 دراسه کردن کریستالی فایروسه کان هه روه ها نه وزانیاریانه ی
 که دهستان که وتووه دهر باره ی هه ر سی پرووه کانی که ردی
 فایروس (به واتای شیوه به رجه سته یه که ی فایروس) .

له سه ره نجامی نه و لیکولینه وانه دا پروون ده بیته وه بومان که وا
 فایروسی پرووه کی که زور شیوه وه قه باره ی جو دای هه یه .

هه ندیکان هه یه که پرووه کانیان چوون یه کن (شیوه ی خریان
 هه یه) که تیره کانیان له ۱۷ - ۸۰ نانومیتره هه ندیکی تریان
 دریزکوله ی جیرن (Flexible-rod) یا خود ده زووله یین که
 دریزی یه که یان له (۴۸۰ - ۲۰۰۰) نانومیتره هه یشیانه شیوه ی
 دریزکوله ی پته وه (rigid-rod) که دریزی یه که یان ده گاته
 (۱۰۰ - ۲۵۰) نانومیتره ، هه ندیکی تریان له شیوه ی گولله دان

۲ - هه ردوو (RNA) و (DNA) چوار تفته نایتروجینی تیدایه که له
 سیانیاندا هاوبه ش که شه ویش نه دینن (Adenine) و گوانین
 (Guamne) - که له کومه تی پیورنیاتن - وه سائیتوسین (cytosine) -
 که له کومه تی پایرمیدینه - به لام جیاوازن له تفتی چواره مدا که
 له (RNA) یوراسیله (Uracil) له (DNA) سائیمینه (Thymine) .

نه و فایروسانه ی که ناوکه ترشه کانیان (RNA) ن به شیوه کی
 گشتی زنجیره کی تاکن (Single-Stranded) وه کو له فایروسی
 موزاییکی تووتندا هه یه (بروانه شیوه ی ۳) به لام هه ندی جار
 زنجیره کی جووتین (Double-Stranded) وه کو له فایروسی کورته
 بنه یی له چه لتوکدا (Rice dwarf virus) و فایروسی برینه گری (Wound
 Tumour Virus) هه ندی جاری تره ن که ناوکه ترشه کانیان (DNA) ه
 وه نه م ناوکه ترشانه به شیوه ی لوول پیچی هاوچوتن (Double
 Helix) وه کو له فایروسی موزاییکی قه رنابیت (Virus Cauliflower
 mosaic) .

په رده ی پروتینیش بریتی یه له چه نده ها زنجیره دریز له چه ند
 جاره پیپتید (Polypeptides) پیکهاتوون . وه نه م پولی پیپتیدانه ش
 بریتین له چه نده ها ترشی نه مینی (Amino acids) که ژماره یان
 بیستنو پیکهاتووی گشتی نه م ترشه نه مینا نه ش نه م
 فورمیوله ی خواره وه یه .

نه وه ی ناشکرایه نه م ترشه نه مینانه به یه که وه په یوه سته به
 به ندیکی (آصرة پیپتایدی (Peptide bond) له نیوان گروپی

(shaped Viruses) ئەمانەش بىرىتىن لەو ڧايرۇسانەى كە درىژى يەكە يان چەند جارىك تاوہ كو پترلە (۱۰۰) جارگە ورە ترە لە تىرەكانيان و يەكە پروتېنەكانيانى پەردە پروتېن بە شىوہ يەكى وا رىزىبون كە شىوہ يەكى لوول پىچى وەرگرتوۋە و ناوہ وەيشى ناوكە ترشى تىدايە (سروانە شىوہى ۲) . جگە لەمانەش ئەم ڧايرۇسانە كە تووشى روورك دەبن لە نىشانەكانيان ئەو يەكە پوخسارى موزايىكى پىشان دەدەن لەسەرگە لاولق و بۆپەكانى . ئەمانەش دابەش دەكرىن بە دوو بەشى جياوازەوہ :-

۱ - ڧايرۇسە درىژكۆلە پتەوہكان Rigid Rod Viruses ئەم ڧايرۇسانە شىوہ يەكى راستى پتەويان ھەيە بە واتاى چەماوہ نىن . نمونە لەسەر ئەم ڧايرۇسانە :

۱ - كۆمەلە ڧايرۇسى موزايىكى تووتن Tobamovirus group وەكو :

ڧايرۇسى موزايىكى تووتن Tobacco mosaic Virus

ڧايرۇسى سەوزە موزايىكى خەيار Cucumber green mosaic V.

ب - كۆمەلە پاوانە ڧايرۇسى تووتن Tobra virus group وەكو :

پاوانە ڧايرۇسى تووتن Tobacco rattle virus

ھەر ھە بە شىكى تريان شىوہ يەكى نەگورۇ ديارى كراويان نى يە ياخود نە زانراوہ . شىوہ ۴ (۴) ھەندىك شوہ و قەبارەى ئەو ڧايرۇسانە پىشان دەدات . لىرەدا ھەندىك بە درىژى باسى ئەو كروپو كۆمەلە ڧايرۇسانە دەكەين و نمونە يان بۇ دىننەوہ .

يەكەم : ڧايرۇسە لايەكسانەكان Isometric viruses ئەم كروپە ڧايرۇسانە پىشان دەوترىت خرە ڧايرۇس ياخود چەند جارە رووہ ڧايرۇس spherical or polyhedral Viruses يەكەم جار كە ئەم ڧايرۇسانە بىنران بەئەلكترۆنە ووردىن وازانرا كە شىوہ يان خرن بە لام لە دويدا زانران كە چەند رووہ كيان ھەيە ھەندىك لەوانە (۲۰) روويان ھەيە (Icosahedral) نمونەش لەم ڧايرۇسانە :

۱ - كۆمەلە ڧايرۇسى موزايىكى خەيار Cucumovirus group

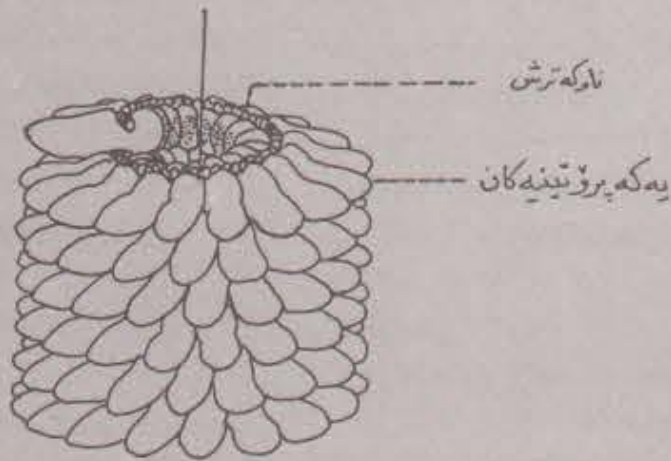
۲ - كۆمەلە ڧايرۇسى زەردە موزايىكى شىلمە Tymovirus group

۳ - كۆمەلە ڧايرۇسى موزايىكى لوبيا Comovirus group

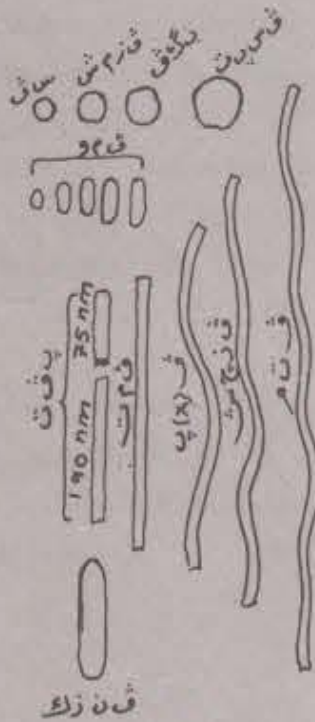
۴ - كۆمەلە ڧايرۇسى موزايىكى قەرنابىت Caulimovirus group

دووم : ڧايرۇسە جىلالاكان Arisometric viruses ئەم ڧايرۇسانە پىشان دەوترىت كۆچانە ڧايرۇس يان درىژكۆلە ڧايرۇس (Rod-

شبیوه ی (۳) پیگنرمانتی گه ردی کایرتسی مزایکی تودونه

- ساق = پی په نه کایرتس (Satellite) (17 nm)
- فازم ش = کایرتسی زره مزایکی پیگنم (28)
- ب گتق = برینه گرتی کایرتس (60)
- فاس پت = کایرتسی میس دردی په له داری ته ماته (70)
- ف م و = کایرتسی مزایکی پیگنم (18 x 30 x 48 nm)
- چفت = یادانه کایرتسی تودونه (Tobacco rattle virus) (58 x 18 nm)
- ف م و = کایرتسی مزایکی تودونه (300 x 18)
- ف (x) = کایرتسی (x) په ماته (515 x 12)
- ف پوج ش = کایرتسی زره دردی چودونه نه ری پیگنم (1250 x 18)
- ف ق م = کایرتسی ترسیفزیای زره نه ری (2000 x 12)
- ف ن زک = کایرتسی نیکر تودونه زره دردی
- کاسه 380-180 x 180-60

شبیوه ی (۴) پیگنرمانتی گه ردی کایرتسی مزایکی تودونه

فایروسانهی که پرده پروتینیان نی به واتای تنها نار که ترشیان هه یه وهکو :

فایرویدی ته شیلهیی سه لکه په تاته *Potato spindle tuber viroid*
فایرویدی نیکسوکورتیسی مزره مه نی فایرویدی کورته بنهیی
داودی *Chrysanthemum stunt virus* سه مه باسیکی کورت بوو
دهر باره ی فایروسی (شیهه و قه باره و پیکهاتوی کیمیاوی) ، به
هیوای نه وهی که له مه قالیکی تردا هه ندی لایه نی تری فایروسی
بوون بکهینه وه .

په راویزه کان
ناولهی ره شه و لاخ = کلاوسین (جدري البقر) نه خوشی به که بلوق له
دهم گوان و پیستدا په پیدا دهکات .

دانکه = خوریکه ی مریشک (جدري الدجاج) نه خو شیهه کی
درمه تووشی بالنده ده بیت وهک مریشک .

مشه خور = طفیلی
شوماق = (الحمى القلاعية) . نه خوشی به که تووشی نازه ل

ده بیت و پله ی که رمی به رز ده بیت ه وه نه که له
دهما په یاد بوو پیی دهوتریت ، ته به ق ، نه که له
سمدا پی پیی دهوتریت شه لکه له هه ر دوو
جوره که دا بلق په پیدا ده بیت و ده ته قیت و ده بیت
به برین .

نانومیتر = ۱ / میلیون ملیمه تر
سه رچاوه کان

- ۱ - د. مصطفى حلمي الحمادي وآخرون
الفیروس وامراض النبات الفایروسیه . ۱۹۷۶ دار المطبوعات
الجديدة - اسکندرية - مصر
- ۲ - د. عبداللطيف بهجت شوکت
فایروسات النبات - خصائصها ، الامراض التي تسببها ، مقاومتها
۱۹۸۲ - كلية الزراعة والغابات/جامعة الموصل .

3 — Boa, L (1978)

Symptoms of virus diseases in plants.

Centre for Agricultural publishing and

Documentation, Wageningen-The Netherlands.

4 — Corbett, M. K. & H. D. Sisler (1964) Plant Virology

University of Florida Press, Gainesville

۲ - فایروسه دریزکوله جیره کان Flexible rod-shaped viruses

نم فایروسانه جودا ده کرینه وه له وهکانی تر به وهی که دریز
ترن له فایروسه دریزکوله پته وه کان هه روه ها که رده کانیشی
جیرن (به واتای مرونه یان تیاپه) وه له ژیر نه لکترونه وردییدا
شیهه کی دریزکوله وه له چند شوینکدا به چه ماوهیی
ده بییزیت ، نمونه له مانه ش :

۱ - کومه لی پوتیکسه فایروس *Potexvirus group* وهکو

فایروسی (X) ی په تاته *Potato Virus (x)*

فایروسی موزاییکی سینه په ی سپی *white clover mosaic virus*

ب - کومه لی پوتی فایروس *Potyvirus group*

نم کومه له فایروسه که وره ترین کومه له فایروسه و زیانکی
که وره یان هه یه بو پوهک وهکو :

فایروسی وای (Y) په تاته *Potato (y) virus*

فایروسی موزاییکی کاهو *Lettuce mosaic virus*

فایروسی زهرده موزاییکی فاسولیا *Bean yellow mosaic virus*

ح - فایروسی زهردویی چه وه نه ری شه کر *Beet yellow virus* وه

فایروسی ترستیازی مزره مه نی *Citrus tristeza virus*

سیه هم : فایروسه شیهه گولله کان *Bullet-shaped viruses* نم
کومه له فایروسانه تا راده یه ک نالوزن ، زیاتر له فایروسی
گیانه وه ر ده چن ، دریزی که رده کانیاں دوو شه ونده یاسی
شه ونده ی تیره کانیاں ، شیهه یان له گولله ی تفه نگ ده چیت
نمونه له م فایروسانه .

۱ - فایروسی موزاییکی وینجه *Alfalfa mosaic virus* جیاوازی به کی
ناشکرا و بوون هه یه له دریزی که رده کان نی نم فایروسه
(۵۸ ، ۴۸ ، ۳۶ ، ۱۸) نانومیتر وه تیره که ی (۱۸) نانومیتره .

۲ - فایروسی هه وگردنی قه دی کاکاو

Cacco swollen shoot virus

۳ - فایروسی نیکروسس و زهردویی کاهو

Lettuce yellow necrosis virus

۴ - فایروسی زهردویی و کورته بنهیی په تاته

Potato yellow dwarf virus

چوارهم . پروته فایروس (Viroid)

به که م که س ووشه ی (Viroid) ی بریادا *Diener* بوو بو شه و

دوو گورانسی فولکلورسی

● عبد الله حسين رسول ●

خه لیل به گ

گورانی دروینه (خه لیل به گ) ئەم گورانیه باسی په لاماری له شکری عروس (روس) دهکا ، که له پیش شورشى ئوکتوبەر به شیکى کوردستانی گرت و شالاووه که تاشاری رواندز هات و بووه هوی کوله واری و مال ویرانی یه کی زور ، که تانیستاش شوین پی ی کاریگه ری یه که ی هه رماوه .

عەمرو چاوم خەلیل بەگ
پیاڤه بەرینز دەرویین
دوژمنی کافر واهات
عورووسی رواندز سوتاند

هاته دەر له سته مپوړی
سواریش ده که ن پی کوری
ساواو پیر که تنه گوری
خوش نابم له وی توری

***

عەمرو چاوم خەلیل بەگ
شەپوور ژەن بوړی ئادا
هەرچی عەسکەری چابوو
بن بەگری چه کی باشه

هات گه یشته به غدایی
عەسکەر دهکا سه مایی
یه کو بن بەگری ی دایی
عەسکەر پی کا ده عوایی

***

عەمرو چاوم خەلیل بەگ
سی روژی ئیسراحه تدا
ئیسلامی دل فەراح بوو
خوایه هەرچی کافره

هات گه یشته موسری
عەسکەری وهکی گوری
خوایه نه سهرت بدری
به کافری چی و بمری

***

عەمرو چاوم خەلیل بەگ
عالمی دل فەراح بوو
سوارچاکا خو حازر کرد
پشت و قهوه تن لو هات

هات گه یشته هه ولیری
عەسکەر هاتوو به خیری
هاتنه دەر وهکی شیري
خودا هیممهت بنیری

***

عەمرو چاوم خەلیل بەگ
قومانداریکی چاک بوو
هاواره هه تا گهنگی
روژی چواری ی هجووم کرد

هات گه ییه غه لیفانی
بنکه ی عەسکەری دانئ
کهس نه ما له مهیدانی
گرتی گه روی بیجانی

***

هەر له و شه ری عروسی
شاریان هه موو کاول کرد
هەرچی ئاگری تی به ردا
خوای کرد دوژمن زوو شکا

کوژرا دوستی چل که زی
هه موو کوژران رواندزی
هەرچی بردی به دزی
گه راوه به سه رکزی

***

له ۱۹۸۴/۲/۲ ، به مه به سستی کو کردنه وهی فولکلوری
نه ته وه که مان ، به سه ردانیکی بو گوندی بیخال که (۲)
کیلومه تریک له په واندزی سه ره په پاریزگای هه ولیر دووره ، روم
کرده مالی (حسن برایم عبدالله) که خویندکاریکی بولی پینجه می
زانستی یه . (برایم عبدالله) ی باوکی که به (سید دینو)

به ناوبانگه ، هه مانه ی فولکلورو که شکۆلی گۆرانی و چیرۆکی فولکلۆری بو هه لپشتین . منیش به هاوکاری (حسن) ی کۆری توانیمان بڕیکی باشی لی تۆمار بکه یین .

سه یید دینۆ له سالی ۱۹۴۱ له گۆندی (کانی قۆر) ی سه ر به ناحیه ی ره واندز له دایک بووه ، ئیستاش جوتیاریکی قسه خوشی به توانایه ، له گۆندی بیخال ده ژینت جار به جار یک گۆرانی به فولکلۆری به کان له دروونه و له سه ر ئاوه ته زیوه که ی بیخال تیکه ل به هاژه ی تافگه که ی ده کات .

به راوینز ...

شه وه ی شایانی باسه : هه روه کو له گۆرانی به که دیاره له وکاته ی سه ره تای شالاوی سوپای روسیا ده گاته ناوچه ی رواندز . ده وله تی عوسمانی سوپایه کی فریاگه ری به سه رکردایه تی قومانداریکی سه ربازی (خه لیل به گ ناویک له شه سه ته مبوله وه ده نیرینه به غداو له وه ی بارو دوخ شاره زا ده بیتو به ڕیکای موسل) که له ویش درینگی ده کاو سی رۆژ پشوو ده دات) ئنجا به ڕیکای هه ولیر دینه ناوچه ی خه لیفان به مه به سستی شه وه له گه روی بیجان له چپای کۆره ک هیرش بیاته سه ر رواندز ، وه له م سه ینو به یینه له شکر ی رووس شه وه ناوچه ی به جاری تووشی مال ویرانی و قاتو قری کردبوو .

وه له هه مان کاتدا شورش ی ئوکتۆبه ر روسیای قه یسه ری سه ره وه ژیرکردو فرمانی دا سوپاکه ی بکه رینه وه ، بویه هاتنی خه لیل به گ هه یج سوودیکی نه بوو ، به لام خه لکه ساویله که ساکاره که وایان زانی له شکر ی رووس له ترسی خه لیل به گ هه لات بویه گۆرانییان بو هه لدا .

دینه که م دینی

له خه رهندی خاریی مه زن دینه که م دینی
 ده سستی شووشتن ته ر بوون بازن =
 کیژ ده گریین کور ناخوازن =

له خه رهندی خاریی ژوری دینه که م دینی
 ده سستی شووشتن ته ر بوون مۆری =
 کیژ ده گریین نابنه حۆری =

خاره ره شم لی فینکه دینه که م دینی
 =
 = لیم چاندیه شه مامکه
 =
 = چومه ناویان چه ند کارکه

ئه روا ده روا چاوم لیت بی
 =
 = بروی چاوم گیسکی بیت بی
 =
 = نه وه ک به ردی له سه ر بیت بی

ئه روا ده روا له نجه ی ده کا دینه که م دینی
 =
 = سه ری مه مکی گه مه ی ده کا
 =
 = گه نجی دوونیم پیرم ده کا

ئه روا ده روا لو سه ر چاکی دینه که م دینی
 =
 = کچه نه سحابه ی جه مال پاکی
 =
 = ماچه کیم دی که سی کاکی

ئه روا ده روا له بو باغی دینه که م دینی
 =
 = که زی له ملان بوینه ئاغی
 =
 = ماچه کیم دی به قاچاغی

زولفی سه ری داو به داوه دینه که م دینی
 =
 = نیوه ی کشته و نیوه ی خاوه
 =
 = له به ر مه کران بای نه داوه

* * *

تییینی :-

ئه م گۆرانی به له لایه ن دوو گۆرانی بیژی فولکلۆری « به دوو قۆلی » ووتراوه که (نه سه ره ددین عه بدوللا) و (سه تار که ریم) ن خه لکی گۆندی (که ره وان) ی سه ر به قه زای رواندز ، که ته مه نیان له ده وری (۳۰) ساله وه له رۆژی دوو شه ممه ی ۱۹/۳/۱۹۸۴ له هه مان گووند به هاوکاری خوینکار (یوسف خضر صوفی عولا) که خه لکی هه مان گۆنده و پۆلی شه شه می ویزه یی به تۆمارمان کرد . وا بی ده سکاری بو تانم نارد .

زازایی زاریکه له زاره کوردی به کانی کوردستانی
 تورکیا . ئەم زاره له ده پارێزگای کوردستانی تورکیا ، له
 ئەرزەرۆم ، ئەرزنجان ، تونجلی ، له زۆر شارۆکه و هەریم و
 ناوچهی دیکه دا نزیکه ی میلیۆنی کورد بێی داخوین .
 تا ئیستا به م زاره مه ولوودنامه ی ئەحمده یی خاسینی
 خه زانی ، (لیجه یی) و مه ولوودنامه ییکی دیکه ، که
 خودالیکۆشبوو چه لاده ت به درخان ، به پیشه کی و
 که می لیکۆلینه وه وه له شام بلاوی کردۆته وه و دیراسه ییکی
 زانستانه ی کارل هه دانک به ئەلمانی له چاپ دراون . ناوبه ناویش
 هیندی کۆوارو روژنامه ی سه روبه ندی بۆره دیموکراسی یه تی
 چه فتاکانی تورکیا ، که به کوردی ده رده چوون بێی گۆرانی و
 چیرۆکیان به زاره بلاو کردۆته وه . به هه لم زانی ئەوی دهستم
 که وتوو ، کوردی عیراقیشی لی ناگادارکه م . هه ر هینده م بێی
 کرا به سۆرانی یه که یشی دووباره که مه وه . هیوادارم جینی
 په سندی خوینده ر بێی .

ش. ٢٠

نامیینی ما مه رجانۆ ،
 دوومیینی ما ته رجانۆ ،
 ئەز که یاره داوه تکه ری
 کام مرا سه قانو !
 گۆزاگوونی شینه ی راکه .
 خه تو زو میژدانۆ ،
 چه تو زو چی ره گانو !

ئه ری جانی جانی !
 مه لاما م جانی
 فه کی تو قوتی یه .
 ددانۆ تو مه رجانۆ ..

گۆرانی کوردی زازایی

شو کور مسته فا

چمى شىيائى گلورى
بورى سە را قەيتانى .
سوورەتا تۇ قىسەنا
سۇوا گومىسخانى .
پرنىكا تۇ پۇنا .
قونداخى يونانى ..
بۇرى تۇكە نەرمۇ
ئىپەكى سووكا قانى ..

ئولە گۈنى يا خۇچىنى يا ..
شىيو لەيى كە شىشى م قا ، ت ھەرمەنى يا ،
گۈنى يا ردانى م ، م قا ئولە ت يا !
كتافۇ قز ئارد نارو ،
پەلگا فەرىنە دىمدى ئولە ھويى يا !
فاكە گۈنى يا ددانى تۇ
زوويا بسكە زەردو ميانە بارى يا ..
خۇزى بەيى ھاردى دەوريشى بۇكە
ت سە را فە تە لى يا ،
ئانقارا سما جىنيو گرانا ،
ت تە دە ھەرى يا قەدى يا !
زەرى يا منا بەلە
تۇرى ھەنجىرى يا ،
لاوۇ خۇرى زىدە ئەفكار مەكە ،
ئەمسۇ سە وا يىنى يا ،
ئاخرەتا تۇودايە زوويا ..
دەستى خۇرا م دە ،
جايلام شەمە كۇرا ؟

سەرى تۇسەرو وانىنو
ياتمخانى ئەلەمانى ..
نامى تۇگرانو

نیشكىن بوانى ..
شىنى تۇ شىسيكە نو
قۇيا كويى مەرجانى ..
تام دانۇ فەكى ئىسانى
زى دەندكى گۇزا ھندستانى .

دەستى خۇدەستى م دە .
ما شەمە زەرى بانى !
خەتى م سە ر قندە
ئەزلەوى پىرانى !
واكە لاوۇ لەوما را مەنە .
بە نو قىر - قوتك كونۇدەرو جىرانى ..
خەق ئادىرى دەرو جىرانى ھە دارو !
چا من و تۇرى ھۇندە بىيى بى دەرمانى ..

سەرفا جانى تۇم قەتا
دېچىم تەزكە را ھاملكانى ،
سانى چىوهرى دەولەتە
نامى نا نىسانى ..

فرەكە زۇنى يا
ئاگلە تارى يا ..
ھەرتى ھىرى سە و شەصت سەس جىنى يە دە
بە لى يا !

برى ئەزۇ نامو ،
رندە چىدەنى يا
لاوۇدەرو جىران ،
پندا م كاتا شىيا ؟
فاكە جىنى شىيى ژيارە .
رۇندا تۇتەى شى يا .
شىيو زەرى مىراتى بانى ،

م سه رو چه رهخی یا .
په رو گنو کوچکا په یی نادری رو ،
ددانی من و زوشکی یا ، زوله وی یا .

ئه زو شیو له یی قویومجی ،
م قا . گونی یا ددانی م ت یا !
فاکه ، لو زویو که جینیو دما فه ته لی یا

نیسه مه رو قاپورا تره بزانی ..
د گوئیلوکه که نی خرابه
د دهوی ئه رزنگانی !

حەق که هاوری من و تو ئه ستو
ما که نوراستی زوویی پامانی .
مورده می فزلی

که نو ته سلیمی نیازو قربانی .
تهره س ، دهست من و تو را نیکه نو
لنگه سانا سه ری بانی .

کان که زوویه پانی !
ناله تی کان رو سه بیتانی !
دهست بان دا دیاری جزدانی

جوړ قورشی فه زان کان به خه نیمی جانی !
بکو ، تو را وه لا نیقان
کان ناخویی پیری ئولو دیوانی !

ئه ری ت یا ، ت یا ،
جایلام ، ت یا !

شیوو وه لاتی خه رییبیه ،
ت خه ونی خوده دیا .

هه ره ری دان ئارده نه ،

گونی فه ردان را بیچکا خو را ،
ئه ری جین کان پندی نییا جانی تو را .
تفه نگی نون خو را .

زوکی نان تو را !
دهستی ما و وراستو ،
سونو مابینی جزو را ..
چور مه تره ی کوراسی و و برنه نی
کلمو یینو پاینی زونیو را ..
دهویزو ماره پای ما سه رو توپ به نی ،
وله که نی ما سه رچه نگوون و مردوسو را ..
لاوسو ها قی یا خه بقینه ،
نافه قیر مه ردوسه وه تا جانی تو را ..

سورانیه که ی

ناومان مه رجانه ،

ولاتمان ته رجان ،

گازکه مه یارم

کی شتیکم پی ده لی !

دوگمه ی سینت بکه وه ،

خه تیکی لیره ی مه جیدی ،

خه تیکی چاره که لیره .

هه ی جانی جانی !

مه لحه می برینم جانی ،

زارت ده لئی قوتی به

ددانه کانت مه رجان ..

چاوی ره شی خرو گه ش

بروی سه ریان قه پتانه

دهم و چاوت سوروتال ،

هه روه ک سنوی گویمویشخانه !

که پووت پانه ،

ده لئی قونداخه تفه نگی یونانی به ،

قژت نه رم و نیان

هه رده لئی ئارمووشی بازاری وانی به .

به سه ر سه رته وه سنوی خانه ی ئه لمانان ده خویندریته وه ،

نیوت زور قورس و به گری و گول ،
چه ندی ده که م بوم ناخویندریته وه
سینه و مه مکت هیند سپی به
هر ده لئی به فری چپای مه رجانہ ..
هیند به تامہ ،

ده لئی گویزی هیندستانہ ..
دهستت بده دهستم ،

با وه ژور که وین

به رانبه رم راوه ستا ،

با ماچیکت بکه م ،

گوتی ، لاوو ، ماچم مه که ،

دهرو جیران لیمان دهیکه ن به دمگوو قسه لوک ،

هه ی دهرو جیران بهر غه زه بی خودا که ون ،

نازانم چپیان لیمان دهوی ، بی ده رمان خو مان ،

له بهر خاتری تو ،

دوو ته سکه ره ی نه مریکاییم وه رگرت ،

هه لم واسین به ده رگای ده وله تدا ،

ناوی نه م دوو نیشانہ ..

هه ردوو کمان ده بین به غه ریپی شاری نه سته مبول

سواری که شتی ته رایزوون ده بین ،

دوو گوندی نه رزنجان هه ن ،

نه وانن دوو دلان لیک ده که ن !

خودا بمانپاریزی ،

له که ل یه کیکی چاکماندا به ره وروو دینتی ،

تووشی یه کیکی چاکمان ده کا ..

مروقی خراپ

به قوربانی و گوری ده به خشی

تاره سه دهستی من و تو ناکاته وه

نه وه تا له سه ربانی لئی وه رکه تی به

ده لئی په نجه به پیتکه یدا بنیم !

به لان نه حله ت له شه یثانی ده که م !

دهستم بو جزدانی فیشه ک برد

چوار گولله م گرتی کردمنه خه نیمی گیانی

کورم وا بیت ده لیم :

بهر غه زه بی پیری دیوانی که وی !

نه تو ، ناخ نه تو !

نه تو شوخه که م !

چوویته ولاتی غه ریپی

توی له خه ونی دیتی به ،

نه ختی که ره واله و بی زووان ،

نه ختیکیش ناقلی نوخسان

له نیو ۲۶۶ ژاندا بی ، دیاره !

نه وا هاتم ،

جوانیم له مالی نیه ،

هو دهرو جیرانینه ،

کالیم کیوه چووہ ؟

گوتیان : چوویته زیاره تی ،

ویرانم کرد ، وه ژور که وتم ،

سه ره خولیم هاتی ، که وتم ،

سه ره به بردی چاوه جاغی که وت ،

ددانیکیشم شکا ، یه کیشیان خواربووه

چوو مه کن ناسنگه ری ،

گوتم نه توی خه نیمی ددانم ،

قه شه کتیه چکوله ی کرته دهستی ،

لاپه ره ی یه که می هه لدا یه وه ،

نه قلم هاته وه سه رم !

کاتی دوا رووپه ری هه لدا یه وه ،

نه ختی بزهی هاتی ..

گوتی : خه نیمی ددانت

بسک زهردی ، به ژن باریکه ..

سه د خوزیم به و خاکه ی

توی له سه رده که رپی !

ژنانی نیوه بیگاریان زوره و گرانه ،

بنوره ، چون و چت به سه ره اتووه ، به جاری تو اوویته وه .

خهت ، ریز	خه تو	هیندهم دل پیت دسوتی مه گه ر ..	
یهک ، به کیگی	زو	به لام خه مت نه بی ،	
لیره ی مه جیدی به	میزدانو	نه ورو روژی هینی به ،	
چاره که لیره به	چیره گانو	نه ورو که به روژی دیدار ناخره تی	
مه لخم ، کینایه ته له دلدان ، بو دلدان	مه لام		
ده گوتری		دهستم بگره ،	
من	م	به چپای که وین کالی !	
دهم ، زار	فهک	سه رتاشیکی گازکه ،	
قوتوو	قوتی	هه ندیکم خین له په نجه بدلو پینتی ،	
چاو	چم	دهیکه م به گوری جوانیت ،	
سیا ، رهش	شیا	هه نگین گولله به کیش به خووه دهنیم ،	
[به زوری (ش) لهم زارهدا ده بی به		یه کی دیکه یش به تووه !	
(س) و (س) ده بی به (ش) ..]		دهستی راستم له سه ر مه مکولانت ..	
بیخوینییه وه	بوانی	به داخه وه چوار مه تره خام	
سینه ی تو	شینتی تو	کورت دینی ، تا پامانت نایه ..	
سپی به	شیسکه نو		
به فر	فو	کریکاره کان ، گوره لکه نه کان لیمان خرده بنه وه ،	
کینو	کو	مست مست خاکمان به سه ر گوری ده خن ..	
تامده دا	تامدانو	هه رو که ردن نازادی ده گه ل بکه ،	
دهنک	دهندک	مردنی نه وه ژاره ده سکورته له نیوچاوانی تووه وه به ..	
گوینز	گوز		
بچین	شمه		
بوسته	فنده		
ماچ	له و		
کوتی [هیندی جار (قا) یش ده گوتری]	واکه		
نه بی	به نو		
دمکو و قسه لوک	قر قوتک		
خودا	حه ق ئادر		
نه مه ریکانی	هاملکانی		
دار سیداره	چنوه ر		
ده نیشمه ، داده نیشم	نیه سه مه رو		
پاپور ، که شتی	قاپور		
ته ره بزوون ، شاریکه له سه ر ده ریای رهش	تره بزوان		
دل	کویل		
ده که ن	که نی		
خپ ، گرو قهر ، کلوقهر	کلوری		
برو	بوری		
		فهره نکوک	
		سوزانی	زازایی
		ناوی نیمه	ناما
		خانوو ، ولات ، مال	دوم
		گوندیکه	ته رجان
		به من	مرا
		شتی ، شت ، چشت	سه
		یار ، دنخواز	یاره
		کووژه که ، دوگمه ، بشکوژ	گوزاگون
		سینه ، سینگ	شینه
		بکه وه	راکه

سورەت	دەم و چاۋ	تارى	تارىك [كىنايەتە لە نوخسانى]
قىسەن	سوورو ئال	وهرتى	لەناو
سوۋ ، ساو ،	سىۋ	ھىرى سەو	سىسەت
گومىسخانە	گوموشخانە ، ناۋچەيەكە بە سىۋى سوور	سەس	شەش
	بەناو و بانگە لە كوردستانى توركيا .	جىنىي دە	ژاندا
پرئك	بىناخ ، لووت ، كەپو ، پۇز	بەلى	دىار
پۇن	پان	رەندە	جوانى
قونداخى يونانى	قونداخە تەنگى يونانى	چىدە ، كىدە	لەمانى
قزور		نىيا	نىيە [نىيا : بو (مى) نى بو : بو (نير) نى نى : بو (زور)]
ئىپەك	ئاورىشم ، ئارموش ، خەرىر	لاۋ	كورە ، ھەتىم
سووك	بازار (سوق) ى غەربى لەم وشەيە وەرگىراوہ چارسوو ، واتە چوارگوشە ، توركەكان	كانا	بۇكۈنى
	زۇريان بە بازار دەلن (چارشى) واتە : چارسوو ، چوارگوشە .	شىيا	چوۋە [شىيا (شىيو) بو مى (شىيو) بو نىر (شىيى) بو زور]
قان	(سوو) بە واتاى سىلەو گوشەيە .	قاكە	كوتيان
وانىنو	وان ، شارى وان	گنو	كەوت
ياتمخانە	دەخوندىرئتەوہ ھەتئوخانە . رەسمى	كوچك	بەرد
	ھەتئوخانەيىكى ئەلمانى بوو بو دىعايە ،	زو	يەك
نىشكىن	لەسەر ھەندى بوونى تەنەكە ، نەخش دەكرا ، ژنانى ئەوسەردەمە ، لەجياتى زىرو زىو لەكلاوزىرى سەريان دەروون . ئاتواندىرى .	قويومچى	ئاسنگەر ، شىرگەر ، زەرگەر ، زىرتگەر
	كوند ، دى	مقا	من گوتم
دەو	ئەرزىجان ، گوندىكە ، شارىكىشە	گونى	خوين
ئەرزىجان	يەكى ، يەكىك	فەتەلىيا	وەرچەرخا
زوۋىي	چاك ، پىاۋى چاك	كەشىش	قەشە
پامان	فضولى ، مېمىل ، خراپ	پەلگ	رووپەر ، لاپەرە
فۇلى	ناكانتەوہ	بىسكەزەرد	بىسك زەرد
نىكەنو	لنگك ، لاق	مىانەبارى	ناوبەژن زراف ، ناوقەد بارىك ، قەدبارىك ، كەمەرە شل .
لنگە	شەيتان	كتاف	كتىب
سەيتان	چوار	ئەمسو	ئەمشەو
چور	قوروش	ئانقارا	بىگار
قورش	دژمن	سما	ئىوہ
خەنىم	دىوانى گەورە ، [محكمە]	يىن	ھەين
ئولو ديوانى	چوۋە	كوراس	كراس
شىيو	زور	چور	چوار
فرە	ئەقل	بىرنەنى	بىرئوہ
ئاكلە		دەويرا	كرىكار
		مارەبا	كۆر ھەلگەن

كاروان

مجلة ثقافية شهرية
تصدرها الإمامة العامة للثقافة والشباب
باللغتين الكردية والعربية =

رئيس التحرير
محمد أمين محمد احمد

نائب رئيس التحرير
حسين عارف

38

تشرين الثاني / ١٩٨٥
السنة الرابعة

- ١١٤ شعر : د. احسان فؤاد
ترجمة : جلال زنگابادي
- ١٦ قصة : احسن جاف
ترجمته : محمد صابر محمود
- ١٢٠ حسب الله يحيى
- ١٢٣ كتبه : الاستاذ محمد جميل الروزيبياني
عربه : شيرزاد محمد امين روزيبياني
- ١٢٧ عرض : كمال غمبار
- ١٣٥ فؤاد حمه خورشيد
- ١٤٤ اغداد : جعفر قادر البرزنجي -
- من الشعر الكردي الحديث :
شارع الباعة السماسرة
- قصة كردية :
الفتى الشهم او
لاوجاك .
- الذئاب . اربع قصص كردية
لحسين عارف
- اكراد خراسان ايران
- اربيل في العهد الاتابكي
● التاريخ الجغرافي لجيل
كرديستان
- بطاقة شخصية :
الفنان صلاح رؤوف

الشارع مثل هرج ميدان - السماسرة - الابلق !
والناس : رمال ..

رمال في عصف الرياح ،
ظاميء هو الثرى كأغوارى !
والسماء مكفهرة بلا امطار ...

- ١ -

أمام مخزن ،
في زاوية مضاعة ،
تقف حسناء فاتنة ،
بابتسامة الشفاء ،
لاهجة بلحن التقبيل ،

وبهزة السيقان ،
يتلظى لهيب رغبته !
وثمة صاحبها الشاب المضطرب ،
مشوش ، متلفت العينين ،
ومحفظته متوفرة لتلقي الاوامر التي
تنطق به (شيرين) عصير (الميني جوب)
مستعد بكل كيانه ،
ويده الرقيقة على العين !

- ٢ -

على بعد بضعة خطوات ،
ثمة جثمان ،

شارع

الباعة

السماسرة

شعر : د. احسان فؤاد

ترجمة : جلال زنگابادي

أولم لاتعبر بسرعة على الاقل ؟

- ٤ -

ثمة الشبان في عمر الزهور ،
يذرعون الشارع سرباً سرباً ،
مترنحين ..
ينفثون هموم القلب ،
وهم يتسكعون حتى وقت متأخر ..
ومن قهر الجيوب الخاوية ،
يترنمون بالاغاني الغرامية ،
مع انغام المقاهي ،
وما ينطقون به ،
لايكرونه ...

*

امواجاً ، امواجاً ،
يتقاطع الناس :
غادين ، رائحين
خاوي الاعماق ، طائعين ،
من اين يأتون ؟
والى اين يذهبون ؟
ذلك سؤال لا يخطر على بالهم ..!
الشارع عكر ،
وليست تهب نفحة نسيم ،
الشارع مضاء ،

بالكاد يتنفس ،

وراسه المنكفئة للرصيف غبار ،
ويده المشلولة ،

ممدودة لـ « فلس » ..!

- ٣ -

الشارع مغتاض ،
بأسره للحظة توقف !
بالف سيارة ،
ملونة ، متدلوية الكروش ، فارهة ، حديدية !
إنها على عجل الى نوادي الرقص والقمار ،
على عجل للنوادي الطافحة بالويسكي و (الجن) !
لكنما السابلية قد قطعوا الطريق ،

واوقفوا السير ،

فالحق حقها اذن ،
لم يزخرونها عن المواعيد ،

على حين غرة ؟

والحق حقها ،

إذ لماذا تعيش هذه القطعان

من الاغنام والماشية ؟

الى اين المسير ؟

لم لا تموت ؟

الفقعة

أو

القصة منشورة

في العدد ٣٣ من مجلة كاروان

عندما تحيد عن الشارع المقيم، تاركاً اياه، آخذاً سمتك جهة اليسار؛ فان طريقاً ترايبية رفيعة، ذات تعاريج، تتلقف خطاك حتى تحط بك على مشارف الرايبية. إن تلك الطريق، يزدان أديم نحرها - صيفاً - بالرمال، وبصغار الحصيات من مختلف الاشكال، و الالوان، وهي تستقبل المستطرقين، كأنها جوقة موسيقى بايقاعات من الصرير، والصليل. تختلط اثناء الليالي بنباح الكلاب، ونقيق الضفادع المنبعث خلل الغدران. مشكلة كلها سمفونيات في عالم الرائحين الى قريتنا، والغادين منها.

اما شتاءً فحدث، ولا حرج، تراها، وقد تحولت الى مصدرٍ

ولا أحد يتحسس وجود سواه !
الشارع مثل هرج ميدان - الباعة السماسرة - الابلق ...
والناس : اصنام ،
والناس : رمال ،
رمال في مهب عصف الرياح ..

والثرى ظمىء كاغوارى ،
والسماء مكفهرة بلا امطار ..
العالم : مظلم ، عكر ، وعابس ..
والمقامي صفراء ، وصامتة ،
المقامي في ناظري ،
تبدو كاشباح المقابر !

- ولد الشاعر د. احسان فؤاد عام ١٩٣٦ في السليمانية .
- نال شهادة الدكتوراه في الادب الكوردي من الاتحاد السوفياتي .
- بدأ نشر الشعر منذ عام ١٩٥٣ .
- عمل في المجال الصحفي لسنوات عديدة .
- ساهم في تأسيس اتحاد الادباء الاكراذ ١٩٦٩ - ١٩٧٠ م .
- وكان نائباً لرئيس الاتحاد .
- ترأس قسم اللغة الكوردية بكلية الآداب - جامعة بغداد، في بداية سني السبعينات ..
- اصدر مجموعته الشعرية الاولى «كولى كينوى - الوردة البرية» عام ١٩٨٢ .
- نشر العديد من الدراسات الادبية في الصحف الكوردية .

احضان الربيع فانه يتراءى لك بالوان مشربة بالحمرة، حيث تفرش عليه ورود شقائق النعمان بالوانها القانية، بساطاً احمر من اقصاه الى اقصاه. اما - على الطرف المقابل لنا فثمة تلة تتناول براسها، وهي تستلقي - باطمئنان تحت ظل شجرة من اشجار التوت .

فيما مضى من الزمان يوم كنا اطفالاً كنا نصعد فوق قمة تلك التلة، لاقتطاف ثمار التوت . وكان رجال القرية ايضاً يقصدونها بعد الانتهاء من اعمالهم اليومية المرهقة، للترويح عن انفسهم، إذ كانت لهم بمثابة منتدى يقضون فيه الوقت بالاحاديث، والثرثرة. لحد الآن، مازلت اتذكر ذلك اليوم الذي جئتنا فيه. وانني اراك ماثلاً امامي، وكأنني المحك بنفس العين التي رايتك بها اول مرة. لم اكن لاعلم من تكون؟! ومن اين اتيت؟! كل واحد منا ينظر اليك نظرة ملؤها الشك، والريبة! . لقد كنا معذورين - فتى في مثل هيتك!، غريب، لم نكن شاهدناه من قبل، ولا كان لنا به سابق عهد بالمعرفة! . ما اتى به هاهنا؟! . مالذي يبغيه من قريتنا؟! ياترى؟! .

ولكن مهلاً اية قرية هذه؟! ربما كنا نطلق عليها هذه التسمية وفاءً، وعرفاناً بالجميل!، والا فان مجموعة من الدور الخربة، ذات الانقاض المتداعية فوق بعضها البعض، دونما زرع، أو ضرع!، كيف لنا، أن ننعثها بالقرية، أو نحسبها في عدادها؟! . رياح الحقد، والضعيفة، وصروف الايام والليالي، الغاشمة وتقلباتها، ادالت دولتها، فجعلتها يباباً. لاترى فيها شاغية ولا راغية، ولا تسمع فيها، حتى صوت دجاجة! عوضاً عن كل ذلك، كانت الافاعي، والعقارب تسرح فيها وهي تلغ في دماننا وترتوي .

مرجتنا المرعة تلك، والمزدانة بالاخضر، والاحمر حال لونها، فاكنتست ثوباً اغبر، قبيحاً. غير اننا مع هذا لم نفكر يوماً من الايام في مبارحتها، وان نتركها وراءنا ظهرياً، لنولي بوجوهنا، شطر مكان آخر. كنا نتمنى في قرارتنا لو تعود بفضل معجزة من المعجزات الخارقة كما كانت تلك العروس الحسناء المجلوة، في

السهم

« لاوچاك » (١)

قصة : حسن جاف

ترجمة : محمد صابر محمود

للشقاء، والنصب، والى مبعث للآلام، والالوجاع؛ حيث تقطع كل صلة لنا بالمدينة تماماً. إذ ان اطنان الالوجاع الناجمة عنها، تلزق عجلات السيارات بالارض كأنها العلك اللاصق .

حالما تعتل متن تلك الرابية، مشرفاً من على قمته؛ فان قريتنا تتجلى بابهي صورها امام ناظريك عارضة عليك نفسها، بكل ماحباها الله من مفاتن، كأنها حورية حسناء اتمت لتوها استحمامها. فالبيوت ترتفع من تحت ناصية الجبل، وهي تشرئب بأعناقها الى السماء، وينبسط من امامها سهل منتظم، يميل لونه الى الخضرة. إذ تتملاه عينك من اية ناحية كانت وقتما يغفوبين

غابر الايام. في صبيحة كل يوم كانت الشمس، تطل براسها من وراء الجبال فتشرع رويداً رويداً تنثر اشعتها الذهبية هنا، وهناك في ثنايا الازقة والدروب من قرينتنا؛ الا ان احداً لم يكن ليتململ من فراشه، او يهب من رقدته، ليستقبلها، ويصيخ السمع لندائها، حتى تنضج جلودهم تحت وقد اشعتها المحرقة. لقد استبد بهم الكسل، واستمرؤوا طعم الخمول، وكانهم اصبحوا قرناء، مستأنسين ببعضهم البعض.

كل ليلة وبعد الانتهاء من صلاة العشاء كانوا يجتمعون داخل المسجد. ومع ما هم فيه من مصمصة لفائف التبغ يفرقون في بحار من التخيلات، والاوهام لماض سحيق، مضى، وانقضى، مستعدين ذكريات الايام الخوالي، التي كانت فيها قرينتنا منبعاً للخير، وللبركة، وهي تغص بالمواشي، وقطعان الابقار التي لاحصر لها. سهلها الذهبي، كان ينوء تحت وطأة وفرة المراعي والتي كانت لكثرتها محط انظار المناطق المجاورة، فتجتذبهم، فيقبلون اليها في فصل الربيع من كل عام بقطعان مواشيههم، لتسرح، وترعى ماشعات في ذلك السهل المخضوض المرع. عندما جئت، وحططت برحلك بين ظهرانينا لم يكن قد بقي لدينا من متاع الدنيا، سوى بعض الذكريات لماض بعيد، ولى، وأدبر.

ارتال الجراد السوداء، قد اتت على كل سنبله من سنابل القمح؛ فاحالت حتى سيقانها الى هشيم تذروه الرياح. ومما زاد من عظم الكارثة، ومن وطأة الفجيعة، انقطاع الامطار، وانحباسها عنا، وما صحبت ذلك من هبوب رياح السموم التي التي اودت بالبقية الباقية.

لم يكن أحد من الناس ليعلم كيف ظهرت؟!.

لقد قيل في حينه إن قلة قليلة منهم كانوا على علم بذلك، غير أنهم لم يرتووا ان يميظوا اللثام عن ذلك السر، ويفشوه لدى احد.

لحد الآن اراك ماثلاً أمام ناظري، بقامتك الفارعة التي كانت،

وكانها احدى سيقان تلكم الصفصافات الحمر النابتة على جانبي ذلك النهر الذي يروي بمائه قرينتنا. إذ كنت ترتدي ال (الرائك⁽¹⁾) وجوغه) ذات اللون الابيض. ملمحك القمحي كان، وكأنه قد استعار لونه من سنابل القمح في البلاد الحارة. عينك الواسعتان كانتا تشعان بالزرقة اللازوردية⁽²⁾ بقدر رقة السماء المرفوعة فوق قرينتنا. كانت ثمة خيوط من خصلات شعرك الذهبي تطل باعناقها من تحت (يشماغك) ذات الشرايات المتدلية كمثل قوس قزح مابعد الامطار. لست انسى ماحييت - ذلك اليوم الذي اجتمعت فيه بنا، تحثنا على ان ندع الكسل، والخمول جانياً، وان نشمر عن سواعد الجد. كنت تعلمنا، كيف نتعاون، فيما بيننا وكيف نتأزر:

ان احبيتم الازهار لقرينتكم، لتصبح في مصاف القرى النموذجية، المبتوثة على وجه هذه البسيطة إذن، عليكم ان تكونوا يداً واحدة، وقلباً واحداً. ينبغي ان تتخلوا عن هذا الخمول، وعن الانانية، والاشرة التي تأخذ برقابكم، وتعشش في نفوسكم، واجسادكم. قلة قليلة من الاشخاص كانوا مقتنعين بأرائك، حيث يعيرونها آذاناً صاغية، ولكن الكثرة الكاثرة منهم على النقيض - فقد كانت تتوجس منك خيفة، ولا تريد ان تتفهم مقصدك، فكانت توجه اليك اصابع الاتهام قائلة :-

إن هذا الرجل لمندس بيننا، يبتغي إثارة الفتنة، لينغص علينا عيشتنا، ويشوه ما توارثناه من عادات، ومن تقاليد كابرأ عن كابر من قديم الزمان، وان يقلبها رأساً على عقب. هذا انسان مخادع. كل همه هو ان يملأ جيوبه على حسابنا.

واذ كانت تفرع هذه الاقوال مسامعك، ساعتئذ كانت تلوح على شفطيك ابتسامة حزينة، تطرز اياهما بلوحة كئيبة... دعوهم، وشأنهم.. سوف يشعرون يوماً ما بأخطائهم. وحيداً، وبمفردك. تعاونك تلك القلة القليلة من الذين كانوا معك.. بدأت بالعمل، دون ان تنتظروا مساعدة من احد... كنت ذا دخيلة نقية، ناصعة البياض، انقى، وانصع من لون

انت فيه منهمكاً في العمل، مشغولاً من جانبك، كانوا هم يستنشقون السم الزعاف، لينفثوه من ثم لهيباً من النار: إن لم نبادر الى القضاء عليه، فسوف يسبب في زحزحتنا، ويحيل كل مابدلناه من جهود هباءً منثوراً .

والآن، واذا انظر اليك، وقد خمدت تلك الابتسامة الوضيئة التي كانت تبرز شفقتك، واذا ارى الى صدرك الواسع الطافح بالحب، وقد امتلأ بالثقوب، تسيل الدماء من جانبيه آخذة طريقها فوق ذلك السهل المنبسط الاخضر، وحين التفت ثانية الى قرينتنا فاراها، وقد استحالت تلك العروس الحسنة المجلوة التي كنت تحلم بها، وانت منطرح خلل ذلك المهرجان تحيط بك هالة من الحسن، والالوان، وقد اغمضت عينك العينين الزرقاوين: تسري في عروقي نيران ملتهبة .

أخي (لاوه) .. لماذا ينبغي ان تعاد هذه الحكاية كل مرة؟ ولماذا كتب علينا ان ندفن بأيدينا احلامنا الخضرة؟، ونعود بعد ذلك لنشد رجالنا صوب آفاق من اليأس والقنوط؟.

اياكم من التخاذل .. لاتدعن اليأس يستبد بكم .. وحتى لومت انا فعليكم ان تستمروا دونما توقف .

من على متن تلك الرابية . حين تجيل بناظريك مستشرفاً قرينتنا، تتراءى امام عينيك البيوت وهي تستلقي على ناصية الجبل، مشرئبة باعناقها الى عنان السماء . اما السهل الذهبي، فانه يملأ عينيك بلونه الاخضر . واذا تلتفت ناحية التلة المقابلة: تطالعك شجرة التوت، وقد نشرت اغصانها، فتدلت مع اوراد شقائق النعمان الحمراء، وزهور النرجس، تحتضن جميعها قبراً منفرداً مظلةً اياه بافياؤها .

الهامش :

- ١- (لاوجاك) التي هي عنوان القصة، تأتي علماً للذكور، وتأتي ثانياً بمعنى الفتى الذي يمتاز بالقوة الحق، وتحمل معاني النشاط، والشهامة، وحب الناس .. الخ .. وقد ارتأيت في ترجمتها المعنى الثاني لان سلوك بطل القصة يشف عن ذلك .
- ٢- رانك وجوغة : ثوب من قطعتين ويكون عادة من الصوف، وهو من الثياب الكردية .
- ٣- اللازوردي اللون الازرق الشفاف .

تلك الثلوج التي ترصع هامات الجبال .. تحب الجميع، دونما استثناء .. تتأمل فيهم الخير على الدوام .. لكنهم وقفوا حجرة عثرة في طريقك .. وضعوا العراقيل امام مسيرتك .

ذات مرة وفي غفلة من الزمن وحين جاشت كل تلك الضغائن، والاحقاد، التي كانت تمتلئ بها صدورهم، فطفحت متمثلة في طلقتين طائشتين، اصابتا منك مقتلاً .. واذا سالت دماؤك الزكية، فاختلطت بتراب قرينتنا الذهبي، حفرت اذاك في اعماق نفسي صورة دائمية لاغتيال الامنيات العذبة التي كانت تحلم بها قرينتنا . نهضت ثانية فكانت احلامك الخضراء اشد اخضراراً من تلك الرصاصات الطائشة، واعمق جذوراً . كنت عارفاً بمن كان الاداة في تنفيذ تلك الفعلة النكراء، غير انك آثرت الكتمان، وابيت ان تمد اليه اصبغك بالاتهام :

إن كسر الجديدين، ونوائب الدهر، وصروفه، لهي كفيلة بافهامهم، قمينة باقناعهم بالهوة السحيقة المخيفة، التي يسيرون فوقها . وعندما تزل بهم الاقدام يوماً ما عندئذ لامناص، من ان نكون على اتم الاستعداد للاخذ بأيديهم، وانقاذهم من المازق الذي وقعوا فيه .

ايه (لاوه) العزيز .. إن قرينتنا هذه، لماذا تتجرد هكذا من الوفاء؟! طالما كنت احذرك، واقول بأننا يجب علينا ان نبدأ من دواخل بيوتنا!، ان ننظف قرينتنا من شرور الكلاب السائبة . وقتها كنت تضع راحة يدك رابته على كتفي، وتجييب :

إن الكلاب في كل زمان، ومكان هي التي تنبح القمر في الليالي التي تكون فيها بدرأ، غير انه لم يكف حتى ولا ليلة واحدة عن نثر اشعته الفضية فوق اديم الكون .

اولئك كانوا يجلسون تحت ظلال شجرة التوت، وهم يرشقونك بسهام من الحقد، والضغينة، من عيونهم التي كانت تقدح بالشرر . يسخرون من ذلك العرق المتصعب غزيراً من جبينك . يتقززون من تينك اليدين المفطورتين، ومن قدميك اللتين ادماهما العمل المضني .. لقد دب فيك الذبول وسرى النحول في ثنايا جسدك الغض .

واذا كنت اتفرس في محياك، فان جمرات متقدة من النار كانت تلذع احشائي .. انك حينما اتيتنا لم تكن هكذا!، وانما كنت كمثل لوحة لانظير لها من صور هذه الحياة . في الوقت الذي كنت

« الذئاب »

أربع قصص كردية

لحسين عارف

حسب الله يحي

اهمية، والادق تعبيراً، والاغنى موضوعاً، لا لأنها تحمل عنوان المجموعة وإنما لأنها قصة متميزة عن القصص الأخرى في طريقة كتابتها وسخونة الأهداف المتوخاة منها. نحن أمام (بارام) وزوجته (نايش) وأطفالهما. يعيشان في قرية.. الثلج خارج المسكن والمدفأة الخشبية في الداخل، (بارام) يزيح الثلج مراراً، و (نايش) توقد النار.. كل شيء آمن حتى تهاجم الذئاب هذا الأمان، وتزداد شرستها بعد قتل بعضها برصاص (بارام) ..

ويقف احدهما خلف الباب والثاني خلف النافذة اتقاء دخول الذئاب اليهما . كانت ليلة قاسية، جعلنا الكاتب نحس من خلال تصويره لها بالمعاناة الكاملة .. الخوف والبرد والعطف على الأبناء .. والشعور المدمر بلمسات الذئاب خلف الباب والنافذة بينما كانت الدقائق تمر طويلاً وقاسية حتى بانّت خيوط الصباح .. وذهب قطع الذئاب . لقد جعلنا حسين عارف في موقع

دأبت الامانة العامة لإدارة الثقافة والشباب لمنطقة كردستان ومجلات : كاروان، شمس كردستان، الحكم الذاتي، الأديب الكردي، هاوكاري، وجريدة العراق .. على التعريف بالأدب الكردي وترجمة نماذج من عطاءاته الى اللغة العربية .. وهذا التوجه يشكل أهمية كبيرة في شد أواصر الاخوة العربية - الكردية، وتقديم ادب عراقي لكافة القوميات المتألفة .

وقد اصدرت مجلة «كاروان» ضمن منشوراتها، مجموعة قصصية للقاص الكردي حسين عارف بعنوان «الذئاب» صدرت حديثاً - ترجمها الى العربية : عبدالستار كاظم، وقدم لها وراجعها : كمال غمبار .

تضم المجموعة أربع قصص على التوالي : سفرة سحرية، المراسل، الذئاب، صولة القلب. والقصص متباينة في اسلوب كتابتها وتنوع مضامينها .. على ان قصة «الذئاب» هي الأكثر

مجموعة قصص كورنيل

قصص: مسينة عارفت
ترجمة: عبدالستار كاظم
تقديم: د. رابعة كمال شمبار

شأنك محاط بالخوف، والسعي لمساعدة هذه الاسرة الآمنة وانقاذها من الذئاب التي ظل القاص يسعى لاتخاذها رمزاً للقوى العدوانية، الغريبة.. فـ (ثايش) تقول: «يحتمل ان يكن عفاريت وغيلان تقمصن جلود ذئاب» في حين يطرح (بارام) سؤاله: «الا تفعل الذئاب التي تمشي على قدمين كذلك؟» ثم يصل اليقين:

«صدقت (ثايش). ليست ذئاباً.. هذه ليست ذئاباً».

الا ان حسين عارف لم يشبع هذا الرمز، ولم يبعده عن الاتجاه الواقعي الذي احاط قصته به.. ذلك انه قدم (الذئاب) حسب طبيعتها وطريقة عيشها، مما جعلنا نصل الى قناعة اكيدة انها ذئاب حقيقية، اكثر من كونها ذئاب رمزية لقوى عدوانية.

كما انه لم يستطع اغناء المواقف الحرجة في قصته مثل: وقوف (ثايش) خلف الباب (ص ١٠٤) فيما تكون الذئاب تنشب مخالبا فيها.. وهو مشهد مرير يحتاج الى نقل الاحساس به نقلاً سايكولوجياً... كذلك المشهد الذي طلب فيه السجائر وهي لحظة مريرة تهدد باندفاع الذئاب (ص ١٠٦) كما انها لحظة تنفس سيجارة تعادل الحياة! ولم يجهد القاص نفسه في اغنائها. وتعميق دلالاتها بدقة.. مع انها كانت تحتاج الى وقفة لنقل مشاعر واحساس الشخصيات بها.

وعندما ننتقل الى قصة «صولة القلب» التي يشير القاص الى انه قد انجز كتابتها قبل ستة وعشرين عاماً. وما هو يقدمها الآن..

ويبدو انها قصة منحوسة، فقد لاحقها اشكال طباعي حيث غابت (ص ١٢٢) وتكررت بدلها (ص ١٢٣) ولولا عون القاص بنفسه بتزويد كاتب هذه السطور بأصل (ص ١٢٢) لتعذرت قراءة القصة بدقة.

ومع ان السطور الثمانية الاولى للقصة تبدو زائدة ولا اهمية لها بتسلسل مسار قصة «صولة القلب» الا ان التقديم التالي

للقصة كون احدى الفتيات قصده للتدخل في زواجها من عجوز.. وحين فشل في مسعاه، احرق الفتاة نفسها..

ومن خلال هذا الحدث الواقعي المثير، ينطلق القاص ليقدم حدثاً لاحقاً يتحدث عن فتاة صغيرة زوجت من رجل عجوز بعد

اما قصة «سفرة سحرية» اول قصة في هذه المجموعة - فنجدها معنية بالمكان، ذلك انه اصل الحياة، ومنطلق ابداعها .. ان المكان متجدد في هذه القصة على نحو اساس ولا بديل عن الواقع الاجتماعي والبيئة المعاشة .. وحصر المنزل والحي والمدينة يدل على ان القاص يهيم الوطن الصغير وصولاً الى الوطن الكبير .

والماضي هنا، ماضي الناس في الفتهم ومحبتهم وتفاعلهم .. والقاص يحاور نفسه ليجعل الاشياء قريبة منه، منطلقة من خلاله، منبعثة من شغاف قلبه، موشومة في ذهنه .. والوعي بالماضي هنا، وعي الناس وامنهم، وعي بالفرد المتفاعل مع الجماعة ومن خلالهم يرى الحياة في عمقها وجمالها .

يقول الاستاذ كمال غمبار في تقديمه لهذه المجموعة القصصية، بان القاص حسين عارف قد اصدر مجموعته الاولى «في سوح الكفاح» عام ١٩٥٩ والثانية «حزمة آلام غضبي» عام ١٩٧١ والثالثة «زاد سفر شاق» عام ١٩٧٥، كما اصدر مجموعته «الذئاب» عام ١٩٨٣ . وجميعها كتبت باللغة الكردية، ولم تترجم الى اللغة العربية الا المجموعة الاخيرة .. لذلك لا يمكن التعرف على مدى التطور الذي قطعه القاص في مسيرته الابداعية، مقارنة بمجموعاته السابقة، ولا يستطيع قارئ الترجمة العربية ان يجزم بان ما اشار اليه الاستاذ عبد الستار كاظم في كلمته حول المجموعة بان «مسرح الاحداث في هذه القصص الاربعة في الغالب هو محافظة السليمانية» ذلك ان القاص لم يحدد زمان ومكان احداث قصصه، ولكنه معني بالبيئة الكردية، عناية دقيقة، ويمكن ان نحدد معاله من بين سائر القصص العراقية عبر تجسيده لبيئة يعرفها، ولوضع اجتماعي مخلص في استيعاب ابعاده .

ان القاص حسين عارف، قدم مجموعة جيدة في مضامينها الانسانية ورؤيتها الخلافة، واسلوبها عميق متجدد مما يدل على ان كاتبها حريص تماماً على تطوير ادواته وتقنياته في كتابة قصة كردية متطورة بشكل مستمر .

ان توفي والدها، وكانت امها على علاقة بالرجل حتى ماتت، واوصت بزواجها منه ليرعاها ... وتقع الفتاة في حب الفتى الذي يحدثنا عن التجربة وخجله من الفتاة الى ان تلحق به وتبادلها غراماً محموماً، وتكتشف من جرائه، وتضطر الى ترك المحلة مع زوجها .. الى مكان مجهول .

و يتركنا القاص ونحن في حالة شفقة نحو «كولجين خان» كونها قد وقعت تحت ضغط أسري جعلها تستسلم لزواج غير متكافئ .. وان هذا الزواج كان نتيجة سلبية لظروف عاطفية لارادة لاسلطة للفتاة عليها، وبسبب ظروف اقتصادية لم يكن باستطاعة الفتاة الخروج من مأزقها، ومن هنا يحدد القاص الاسباب والنتائج، في محاولة للبحث عن سبل موضوعية جديدة وصولاً الى الحلول .

ومع ان اجواء هذه القصة، من الوقائع التي يمكن ان نتبينها في حياة المراهقين، وان القصة العراقية قد تناولت مثل هذا الموضوع مراراً، الا انه يبقى من المواضيع الاثيرة والتي يمكن تناولها من قبل اكثر من قاص، كل وفق اسلوبه ومعالجته .. وفي قصة «المراسل» نجد القاص يعني بشكل اساس على تقديم اسلوب مكثف وينحومنحى الجدة من الاساليب الحديثة في كتابة القصة، معتمداً على الايجاز والتكثيف ليعبر عن شخصية انيطت بها مهمة المراسل ويعكس من خلال تلك المهمة المعاناة الداخلية والصراع العنيف مع الطبيعة، ليؤكد وجود البطل الايجابي الذي يقف بصلابة في مواجهة اقسى الظروف .. ويحقق ارادته الباسلة التي لاتلين ولا تتراجع رغم كل الاحباطات والمصاعب التي احيطت به ..

و«المراسل» كما يبدو من احداث القصص التي كتبها حسين عارف، فهي نموذج للكتابة القصصية التي تقتصد في الجملة، وتقديم احداث باقل قدر ممكن من الكلمات .. وهي قصة تحتاج الى تأمل وصبر وانتباه ودقة في القراءة .. ليصل من خلال القارئ الى مضمون هادف فعال في مسيرة الانسان وتحقيق ارادته .

اكرد

خراسان ايران

وحين بدأ هجوم التتر والمغل والقره قوينلو والاق قوينلو والجلانريين والايخانيين والقرلباشيين متتابعاً، وكانت قوات هذه الدول والامارات صاحبات الاغنام والخيول والانعام ضايقت القبائل الكردية وازاحتها من اماكنها وحلت محلها ثم اثقلت كواهلها بالضرائب والجبايات الكثيرة، فاضطرت بعضها ان تتخلى عن اعماق وطنها وتتجه نحو آفاق بعيدة من الاوطان المجاورة، وللمثال نذكر قبائل (بازيان ولازيان) التي هاجرت الى بلاد اليمن وقبائل كردية اخرى كثيرة هاجرت الى (باكستان) و (افغان) ومناطق خراسان في ايران وكذلك الى (قره باغ) و (كرجستان = جورجيا) كما ان «الكرگر» التي تنتمي الى «كرگرايا = جرجرايا = كوت الحالية، اتجهت نحو الفرات الاوسط و «الجاوان» انحدرت من جبل «دماوند» متجة نحو منطقة «جاوان رود» الحالية وحلت فيها وتسمت تلك المنطقة باسمها وبعدها انحدرت كثير من قبائلها باتجاه الجنوب كمقدمة لقوات الحسنية - الحسنيوية - والعيارية فتوجهت نحو مختلط رافد «سيروان» بدجلة، ثم انتشرت واتحدت مع قبيلة «بني اسد» العربية في تاسيس مدينة الحلة جنوبي بغداد. وكذلك القبائل والطوائف التي كانت في عهد «قره قوينلو، آق قوينلو،

كتبه الاستاذ محمد جميل الروزياني باللغة الكردية ونشره في مجلة الحكم الذاتي - ثوتونومي - في العدد (١) للسنة التاسعة.

عربه: شيرزاد محمد امين روزبياني

اكرد خراسان ايران

ينتمون الى اي عصر؟ واين يقطنون؟ وكم عددهم؟

لم تكن القبائل الكردية الرحالة قط مقتنعة في مناطق تجوالها بفرض الحدود عليها، قبل الاسلام وبعد ظهور الاسلام، ففي تجوالها وتردادها في المناطق الحارة والباردة لم يعقها عائق ولم يحل دون مرورها احد.

فكانت مجالات تجوالها في الشمال حتى البحر الاسود وفي الغرب حتى سواحل البحر الابيض وفي الشمال الشرقي حتى سواحل بحر الخزر ونهري السيحون والجيحون وفي الجنوب حتى القسم الشرقي من خليج هرمزگان.

يتزعمها في عهد (شاه طهماسب الصفوي) - ٩٣٠هـ - ٩٨٤هـ .
 (١٥٢٤ - ١٥٧٦ م) «شمس الدين بك»^(١١). وكتب كل من
 «محمد كاظم» في كتابه «عالم آراى نادري» و «محمد امين
 گلستان» في كتابه «مجل التواريخ» مايلي: لقد رحل الشاه
 عباس الصفوي^(١٢) ما يقارب ثلاثين الفا من الاكراد من
 مناطقهم وسفرهم الى خراسان واسكنهم اطراف (خبو شان
 = قوجان)، و بجنورد، حتى (نالاداغ)^(١٣). ولاشك ان هؤلاء
 الثلاثين الفا الذين زعزعهم (الشاه عباس) من مناطقهم
 وسيرهم باسم حماية الحدود الى (خراسان) ليسوا من تلك
 القبائل التي ذكرناها سالفا، لان تلك القبائل كانت هناك قبل
 ذلك العهد بمدة طويلة، والدليل على ذلك ما ننقله ادناه:

في سنة ١١٢٧ هـ - ١٧١٧ م اندلع الشغب والتهبت
 الثورة في خراسان ضد «نادر شاه الافشار»^(١٤) فتحرك بجيش
 لجب لاختماد نار الفتنة واسكاتها. فقصد «نجف سلطان
 قراچورلو التركماني» وحظي المثل بين يديه، وبدا يتشكى من
 نفوذ الامراء الاكراد قائلا: (كانت القبائل الكردية تقطن منذ
 حوالي ثلاثمائة عام واكثر، هذه المناطق من مساكننا.. ووضح من
 الشمس كما عرف في ارجاء ايران، ان هؤلاء الاكراد سواء كانوا
 في التجوال والترداد او في المربع والمناطق الماهولة، كانوا دوما
 يرتعشون ذعرا وخوفا من رماح وسيوف «القراچورلويين»..
 ولكنهم في هذا العهد لما كانت قبيلتنا «زعفرانلو وكيوانلو»
 الكرديتان قد تقربتا من مقامكم العالي النقي انتهبوا الفرصة
 فاخذوا يسيئون الى سمعتنا نحن الاتراك، بشغبهم ونفاقهم لكي
 نستهان امام انظاركم ونسقط^(١٥) الخ.

فمن اقوال «نجف سلطان» يبدولنا ان هذه القبائل الكردية
 حلت في منطقة (خراسان) قبل عهد «نادر شاه» بثلاثمائة سنة.
 اي في عنفوان عهد «قره قوينلو» ٧٧٧ - ٨٧٢ هـ،
 ١٣٧٥ - ١٤٦٩ م و «آق قوينلو» ٧٨٠ - ٩٠٨ هـ،
 ١٣٧٨ - ١٥٠٣ م وهذا التاريخ يسبق عهد الصفويين بزمن،
 فعلاوة على ما قلنا يبدو من اقوال «نجف سلطان» ان «نادر شاه
 بن امام قلي» رغم انه لقب نفسه بـ «افشاري» لم يكن من القبائل
 التركية بل كان من الاكراد، وكان الاكراد متسلطين على
 «القراچورلويين» بمساندته ... نعم ان «نادرشاه» ولد في قرية

لحقت باسمائها لاحقة «لو» التركية مثل (قرمانلو، زعفرانلو،
 كيوانلو، عمارلو، كيندهكلو، شادلو، بادلو، پاپلو) وعشرات اخرى
 هجرت منطقة «جهمه شكه زك»^(١٦) - درسيم» من ثقل عبء الضرائب
 والجبايات المختلفة وبسبب القحط والكارثات، واتجهت نحو
 (خراسان) وهي اليوم تستوطن مناطق (قوجان، شيروان،
 سه بزوار، اسفرايين، بيرجند، بوجنورد)^(١٧)، دهره گهز، وكلات
 نادري واماكن اخرى في الاقضية الكردية من محافظة خراسان
 - مشهد - المتاخمة لـ (اوزبكستان) ونفوسهم اكثر من
 مليون ونصف. وكان يطلق في عهد «نادر شاه» على هذا الصقع
 اسم كردستان^(١٨)، وهكذا الاكراد الذين وصلوا الى «كلاردشت» و
 «گورگان» في محافظة مازندران.

بيد انه حين اشتعل فتيل الحرب بين «الصفويين و
 العثمانيين» عام ٩٢٠ هـ - ١٥١٤ م واندحرت قوات «شاه
 اسماعيل في (جالديران)، عندئذ بدا تحديد الحدود بين الدولتين
 وسدت الطرق امام القبائل الرحالة، وحلت بين الترحال
 والتجوال، فصدق قول الشاعر الجليل (حاجي قادر كويي) الذي
 عاش في القرن التاسع عشر الميلادي عندما شاهد الحوادث
 الجارية، وتنبأ بانه سوف تقطع الطرق ويمنع ترداد القبائل
 الرحل من الاكراد

«واريه گه تان دهبه سترى عيلاتي جاف و بلباس
 گه مردوون له گه رميان مه منوعه بجهه كويستان»
 ترجمته:

«هاهي السبل والطرق تسد امامكم ياعشائر جاف
 و بلباس، فلو تمتم في المناطق الحارة لاتسمح لكم بالمرور الى
 المناطق الباردة، وكذلك عشيرة «موصلو» الكردية التي كان
 يرأسها «ذو الفقار خان» كلهر التي تولت الحكم في بغداد لفترة
 طويلة وحاربت ايران، وهي من العشائر التي الصق بأخر اسمها
 لاحقة (لو) التركية.

ان (الامير شرف خان البتليسي) الذي انهى تاليف كتابه
 «شرفنامه» في (١٠٠٥ هـ - ١٥٩٦ م) عندما دون قائمة
 الاكراد الذين انتشروا في عرض الاراضي الايرانية كتب يقول:
 (وفي خراسان توجد عشيرة كردية اخرى يقال لها «گيل» كان

«ده ست كرد» التابعة لقضاء «ده ره كه ز» واشتهر مسقط راسه بـ«مولود خانه»، وان لقب «افشار» الذي تلقب به قد ورثه من «بابا علي بك الافشاري» الذي كان اميرا لـ«ابيبورد» في ذلك العهد وكان قد احتضن «نادر قلي» في سن مبكر من عمره ورباه في بيته وانشاه^(١).

نعم ان «شاه عباس» قد رحل ثلاثين الف كردي الى (خراسان) ولكنهم كانوا من اكراد «موكريان، اردلان، زنگان، وكمرنشا، ولرستان».

ولقد قام اكراد خراسان بزعامة «جعفر بك شادلو» الذي كان واحدا من زعماء عشائر «چه مه شكه زگ» مع «عاشورخان پاپلو» بالثورة ضد «نادرشاه»^(٢). فكتب «محمد حسين خان» رئيس عشيرة زعفرانلو الكردية الذي كان قائدا لجميع قبائل «چه مه شكه زگ» الى «نادرشاه» رسالة سرية كتب فيها: انه مستعد لسحق القبائل في مناطق كردستان الخراسانية^(٣) واستنصال عروقهم وجعلهم جميعا طعمة لحد السيوف... ولما استخبر زعماء وامراء وخانات الاكراد عن مضمون الرسالة اعلنوا ضده العداة^(٤). فكان «شاه ويردي خان» زعيم قبيلة كيوانلو الكردية - صاحب النفوذ الواسع قد زحف على مقر «نادرشاه» ونهبه وبهذا اصبح جيش نادرشاه ممزقا، انهزم كثير من امرائه الجبناء وعديمي المروة وتركوا قواتهم.. الا ان «نادرشاه» الجري نفسه حمل بجيش لجب على قنوات الاكراد الذين فروا امامه كقطع الثعالب^(٥)، فكانت صيحات «نادرشاه» كرعذ السحاب قد حطم آمال وعزائم ابطال «چه مه شكه زگ»، قتل «شاه ويردي خان» في تلك المعركة. اما «محمد حسين» زعفرانلو و«محمد رضا خان» بادلو - وكانا من وجهاء وشيوخ الاكراد - فقد سلما انفسهما وخضعا لامر «نادر شاه»^(٦).

في سنة ١١٦٠ هـ تغير مزاج «نادر شاه» وتبلد ماغاه غيضا من وطاة ثقل عصيان ابن اخيه «علي قلي خان» ضده، فباشرباعمال السيف في الابرياء وغير الابرياء، وكان حينما توجه بيني منارة من رؤوس القتلى... ثم عندما هدد باباده سكان بلدة «قوجان» والمناطق المحيطة بها، اتفق بعض الكرد والترک، في ليلة «١١» من جمادي الثانية سنة «١١٦٠ هـ» على قتله وكان «نادر شاه» قد

عسكر آفند في قرية «فتح آوا» البعيدة فرسخين من «قوجان»، ونصب خيمه وسراقاته.. فدخل بعض الرجال الخيمة ليلا فذبحوه وبعثوا براسه الى ابن اخيه «علي قلي خان»^(٧). ثم لما لقب (علي قلي) نفسه «شاهها» ووضع على راسه التاج الملكي، اعانه اكراد قوجان وخراسان الانتهازيون الذين بدأوا بنهب وسلب المجوهرات في بادئ الامر، ثم لما شبعوا وقفوا ضده ولكنه حمل عليهم واخضعهم^(٨)، كان هذا نموذجا من تاريخ اكراد خراسان وبهذا يتبين لنا ان مقالا نورده ونقتبس منه فيما بعد حول ترحيل «چه مه شكه زگ» ملي بالاططاء:

«لقد عقد في تبريز مؤتمر علمي سنة ١٩٧٤ م - ١٣٥٢ شمسية وحضر رجل من مثقفي عشيرة «زعفرانلو» وكان اسمه «قدرة الله روشني» فقرأ بحثا حول قبيلة «زعفرانية» واكراد خراسان، نشر مقالة في العدد الثاني من مجلة المؤتمر الرابع، في صفحات «١١٤ - ١١٩» وفيه معلومات جيدة حول الاكراد في تلك المنطقة، جاء فيه:

كتب «اعتماد السلطنة» في كتابه «مطلع الشمس»: رحل «شاه عباس الاول» اربعين الف عائلة كردية تابعة لعشيرة «چه مه شكه زگ» من «ورامين» الى خراسان، كان هؤلاء في ورامين منذ زمن طويل... واستوطن «شاه عباس» قسما من هؤلاء في «چناران» يقال لهم «كيوانلو» واقام قسما اخر في «قوجان» و«شيروان» يسمى «زعفرانلو». وسكن بعضا في «بيژن گورد» يقال لهم «شادلو»... والقصد من «بيژن گورد» المدينة التي يقال لها اليوم «بوجنورد» وكتب نقلا عن «آية الله مردوخ» ان «شاه عباس» رحل قبيلة الحسنانلوية او الحسنانلية الكبيرة من حدود «خنس»، و«ملازگورد» و«دارتو» باتجاه خراسان، وبعد ذلك يقول:

قال مردوخ كانت عشيرة الحسنانلو مؤلفة من الطوائف والقبائل والعوائل الكثيرة: «زفرانلو، ادمانلو، كيوانلو، عمادلو، شادلو، برجاوند، باوه نور» ورغم ان الكتاب قد ادعوا ان ترحيل «الشاه عباس» لهؤلاء القبائل والعشائر الى خراسان كانت لحماية حدود ايران من اوزبگ ولكن الحقيقة والواقع يكذبان ذلك، فان هذه الترحيلات والتهجيرات انما جاءت لتكون الاكراد من ابناء السنة، بقصد ادخالهم في المذهب الشيعي قهرا [

اخوية بين الجانبين ابداء، ولاسيما الذين حاولوا خداع الاكراد عن طريق الدين ليخرجوهم عن الصراط المستقيم ففشلوا وهذا هو الذي دعا احد الادباء الاكراد الواعين البارزين ان يقول شعرا:

«كورد نه وهن كوردن به صهت شه يتان له كوردي ناكه ون
نيكه خلقي بوجي بوخوي دهردى سه ر به با نه كا»
ترجمته:

«ان الاكراد متصلبون في كرديتهم الى درجه لاتزعزهم عن قوميتهم مئات الشياطين، فما بال الناس يتصدعون رؤوسهم بالتفكير في محور هذه القومية!»

الهوامش والمصادر:

- (١) يقال لها في العهد العثماني: كردستان وهي متكونة من ثلاثة اقسام: (مجنكورد، سوقمان، پرتك) تتشكل منها اليوم ولاية درسيم، معمورة العزيز، في تركيا
- (٢) كانت في الاساس «بژن كرد».
- (٣) مجمل التواريخ، محمد امين كلستان، ص (٩٩ - ١١١).
- (٤) شرفنامه الفارسية طبعة مصر ص (٤٢٤) وترجمتها العربية لسمحمد جميل الروژبياني، ص (٣٥١).
- (٥) شاه عباس الصفوي الاول ابن سلطان محمد (٩٧٨-١٠٣٨ هـ - ١٥٨٠-١٦٢٩ م) كان جائراً وسفاكاً.
- (٦) عالم آراى نادري، ص (٤١١) ومجمل التواريخ ص (٣٥٥).
- (٧) ولد «نادرشاه» في (١٠٨٩ او ١٠٩٠ هـ) وجعل البعض في (١١٠٠) وقتل في (١١٦٠ هـ) في نفس منطقة اكراد قوچان وعلى ما يظهر ان اترك الافشار والقاجار هم الذين قتلوه.
- (٨) عالم آراى نادري، ص (٧٥/١) طبعة سوفيت.
- (٩) مجمل التواريخ ص (٣٥٦).
- (١٠) عالم آراى نادري ص (٣٧).
- (١١) والقصد من كردستان موطن اكراد خراسان.
- (١٢) عالم آراى نادري ص (٤٢).
- (١٣) نفس المصدر ص (٥٣).
- (١٤) نفس المصدر ص (٥٣).
- (١٥) مجمل التواريخ ص (١٢-١٦).
- (١٦) نفس المصدر ص (١٦-٢٤).

وكتب كذلك ان السائح الانكليزي «فرايزر» قد ذهب في عهد «فتح علي شاه القاجار» الى قوچان ونزل ضيفاً على «رضاً قلي خان» رئيس عشيرة «زعفرانلوية»... وكذلك مستر «كوزون» الذي ذهب الى تلك المنطقة وصار ضيفاً على «حسين خان شجاع الدولة» امير قوچان. ثم كتب «قدرة الله الروشني» توضيحاً فقال: (١) قبيلة ميلانو: الكردية تعيش اليوم في حدود اسفرائين وجوين، ونيشابور

(٢) تويكمانلو: لاتزال رحالة تعيش في الخيام. يقضي افرادها في جبال «شاهجهان» صيفاً وفي «بالاجوين، وبام، وصفي آباد» شتاءً.

- (٣) قهرمانلو: هذه القبيلة رحالة تعيش في الخيام على حدود شيروان.
- (٤) رشوانلو: تعيش في الخيام على حدود خاستر، ولاين، وكلات.
- (٥) برانلو: رحالة تعيش في كلات.
- (٦) هودانلو: تقضي هذه العشيرة في «دهرهگه» شتاءً وفي اطراف خوشاب، وقوچان صيفاً.
- (٧) بدوانلو: كذلك تقضي في «دهرهگه» شتاءً وفي جبال قوچان صيفاً.
- (٨) وارانلو: تقطن هذه القبيلة في اطراف نيشابور.
- (٩) شادلو: تتألف من عدة طوائف كبيرة تقطن في «بوجنورد».
- (١٠) كيوانلو: تركت هذه القبيلة الرحلة والظعن فاسكنت في اطراف چناران ويشتغل افرادها في الفلاحة والزراعة.
- (١١) عمارلو: هذه القبيلة تقطن اليوم منطقة نيشابور وهؤلاء قد هجروا.
- (١٢) شيخ آيرلو: تسكن حوالي قوچان وشيروان. اما زعماء هذه الطوائف والقبائل فمن العشائر نفسها.
- (١٣) اضافة الى ما ذكرنا فان هناك قبائل اخرى عديدة رحلت الى اطراف خراسان مثل «نقي، لالوي، مروى، قيادي» وهلم جراً... وهذا النمط من التصرفات التي استعملها السلطات المستبدة في ايران ضد الاكراد لم تبق اية علاقة

أربيل في العهد الاتابكي

٥٢٢ - ٦٣٠ هـ / ١١٢٨ - ١٢٣٢ م

بحث في اوضاع اربيل السياسية والاقتصادية والعسكرية والادارية والثقافية في العهد الاتابكي

مقدمة :

فترة مهمة جداً في التاريخ الاسلامي، يشكل مؤشراً جيداً في مسار اهتمام المتخصصين الكرد بقضايا التاريخ، وقد نال عن اطروحته هذه شهادة ماجستير بتقدير (جيد جداً)، علماً بان شهادة الدكتوراه قد كرسها لـ «الجيش الايوبي في عهد صلاح الدين، تركيبه، تنظيمه واسلحته». وتعتبر اطروحته الدكتوراه تجاوزاً لها، حيث نلقي عليها الاضواء في الحلقة القادمة .

يقع البحث الذي بين ايدينا في ٤٣٠ صفحة افرد له الباحث في نهايته عرضاً مبسطاً باللغة الانكليزية، وقد ساعدت جامعة بغداد على نشره. والجدير بالذكر ان الباحث بذل جهوداً كبيرة في تعزيز الجوانب والامور التي تناولها في بحثه مستنداً على عشرات من المراجع والمصادر بمختلف اللغات العربية والكردية والانكليزية والفارسية والتركية حيث بلغت المصادر التي اعتمدها (٢٥١) مصدراً .

توزع البحث على عدة محاور منها نطاق البحث وعرض المصادر الاساسية ثم الانتقال الى صلب المواضيع الاساسية من خلال تقسيم البحث الى بابين، الباب الاول يتعلق بالتاريخ السياسي والباب الثاني يتناول التاريخ الحضاري وكل باب يتوزع على عدة اقسام وفصول. كما ان الباحث الحق يبحثه خمسة ملاحق ونظم ثلاثة جداول لبني بكتكين والخلفاء العباسيين والزنكيين، اضافة الى ذلك رتب جداول خاصة لمفاتيح المواد كمفتاح الاعلام واسماء المدن والاقاليم والمناطق والإمكاني الاثرية ومفتاح المصطلحات والاقوام.

انطلاقاً من وعي واحساس المثقفين والمعنيين بقضايا شعبنا الكردي بضرورة تكريس البحوث والدراسات لمختلف النواحي التي تتعلق باوجه الحياة في كافة الميادين، اخذ طلاب الدراسات العليا يوجهون جل اهتمامهم الى البحوث التي تخص بشكل عام حقول الدراسات الانسانية والتي بات من الضروري التوجه اليها وتسلط الاضواء على الجوانب المخفية منها. فان حرص الطلاب على خدمة شعبهم في نطاق تخصصهم دفع بهم ان يولوا اهتماماً خاصاً بالمواضيع التي تهتم المجتمع الكردي على مختلف الاصعدة وذلك لاغناء واقعنا الثقافي بطاقات جديدة من الدفق الحيوي من خلال البحوث والدراسات التي تنهض على بنية وطبيعة الشعب الكردي ارضاً وقومية. وبطبيعة الحال فان تلك الدراسات التي تتسم بطابع اكايمي تخدم المعنيين بحضارة وثقافة شعبنا الكردي، وتفتح الباب لمن يريد التزود بمزيد من ثمرات وجهود الطلاب الذين جندوا انفسهم لبحث ومناقشة ودراسة ومعرفة المواضيع التي يقدمونها كاطروحات للرسائل الجامعية والتي سوف تكون اساساً راسخاً لدراسات اوسع وادق كلما تهيأت الاجواء والفرص المناسبة للانطلاق الى موقع متقدم وافضل في مجال الاكتشاف والامتلاك والتوصل الى نتائج ادق مما كانت عليها. من هنا فان اقدام طالب الماجستير الاستاذ محسن محمد حسين على تكريس جهوده ونشاطه في حقل اختصاصه - التاريخ - واختياره بحثاً يتعلق بمدينة اربيل وفي

أربيل في العهد الأتابكي

١٩٤٨ - ١٩٤٣

رسالة دكتوراه

محمد حسين

١٩٤٣

كلية الدراسات والبحوث الإنسانية والعلوم الإنسانية
جامعة بغداد

١٩٤٣ هـ

١٩٤٤ م

سوف نأتي عليه في سياق تطرقنا الى هذا الامير. اما فيما يتعلق بالعلاقات الخارجية فيتناول البحث علاقة الامارة الخارجية بدءاً بالعلاقة مع الموصل التي كانت بمثابة الحجر الاساس لعلاقاتها مع القوى الاخرى، ويعتبر فصل العلاقات بعض الغموض لانقطاع اخبار بعض السنين ومرد ذلك هو عدم وجود مصدر شامل يضم تاريخ هذه الامارة وفقدان كتاب ابن المستوفي الذي كان بالامكان القاء ضوء كاشف على بعض الحقائق والاحداث بشكل افضل.

يتناول القسم الثاني من الكتاب خطط مدينة اربيل في تلك الفترة ويتركز البحث بشكل اساسي على الاهتمام بمبذنتها وقلعتها التاريخية الشهيرة التي كانت مركزاً للامارة ولدواوينها. ويشير الباحث الى دراسة التنظيمات التي يعتبرها معقدة في التاريخ، خاصة بالنسبة لهذه الامارة، حيث ليست ثمة معلومات متوفرة عن تنظيماتها الخاصة الا ما يتعلق بسيرة بعض الذين تولوا تلك الوظائف، ولهذا كما يذهب اليه الباحث يبدو البحث ناقصاً بعض الشيء.

ويوضح الباحث في سياق نطاق بحثه باناه لم يعثر على التنظيمات التي كانت موجودة في امارات او دول اخرى معاصرة لatabكية اربيل ليجعلها ركيزة اساسية يقيم عليها بحثه ولعل مرد ذلك هو انتفاء الحاجة اليها او انها ظهرت تحت اسماء اخرى او الحققت بغيرها، في حين ظهرت بعض التنظيمات في هذه الامارة لم تظهر في غيرها كديوان الحسبة والاهراء والارتفاع والانشاء و النظر في المظالم وغيرها. وقد خصص البحث جزءاً هاماً من موضوع التنظيمات للتحديث عن التنظيم العسكري ودراسة النقود واشكالها واوزانها، كما ان المعلومات التي تخص الازواضع الاقتصادية والاجتماعية في هذه الامارة ولاسيما مايتعلق بمستوى المعيشة ومكانة المرأة وكذلك العادات والتقاليد لم تكن متوفرة بشكل كاف. وفي الفصل المخصص للحياة الثقافية يتناول الباحث المراكز التعليمية كالمدراس ودار الحديث والخانقاهات، وكذلك الاسر الثقافية البارزة فيها، والشخصيات الثقافية التي لعبت دوراً كبيراً في ميدان النشاط الفكري، واخيراً سيرة مشاهير رجال الفكر الذين عاشوا في اربيل فترة من الزمن او زاروها زيارة او بقوا فيها للتدريس في احدى مؤسساتها

تمتد الفترة التي يتناولها البحث اكثر من قرن واحد وتتنحصر بالفترة التي حكمت امارة اربيل فيها الاسرة البكتيكية التي انفصلت عن الموصل وكونت امارة مستقلة سميت بالامارة الاتابكية.

هذه الفترة تعتبر من اهم المراحل التي ازدهرت فيها الحياة، فقد كانت المنطقة تموج بالاحداث الجسام وتعيش في خضم تحولات ذات اهمية استثنائية في كافة المجالات السياسية والاقتصادية والعسكرية والادارية والمالية والثقافية. اتسمت هذه الفترة بانتعاش نسبي لقوة الخلافة العثمانية، وبداية ظهور النظام الاتابكي، كما عاصرت بداية مرحلة (الافاقه الاسلاميه) ضد الصليبيين، وبداية اجتياح جحافل المغول لهذه المنطقة وانهيار المدن الاسلاميه الواقعة شرقي العالم الاسلامي.

يضم هذا البحث بين دفتيه مختلف اوجه النشاط الانساني في هذه الامارة، ويتطرق الى موضوع الصراع الذي نشب بين مظفر الدين كوكبري الابن الاكبر لزين الدين على كجك وبين النائب الاخير، ذلك الصراع الذي ادى الى ابعاد مظفر الدين عن العرش وطرده من اربيل وتعيين اخيه زين الدين يوسف ثم اعلان الامير الجديد انفصال امارته عن اتابكية الموصل ودخولها في تبعية صلاح الدين الايوبي.

ويلقي البحث كذلك بعض الضوء على حياة مظفر الدين الذي

المنطقة التي تمتاز بدقتها ومنها ما يتعلق بامارة اربيل التي عاصرها ومات في نفس سنة وفاة مظفر الدين كوكبري ونهاية اتابكية اربيل. ويذكر الباحث اسماء المؤرخين المعاصرين لابن الاثير والمتأخرين عنه ثم ينتقل الى المؤرخين المتأخرين نسبياً الذين ذكروا اخباراً عن الامارة وعن تلك الفترة لم يذكرها المعاصرون ويبدو اسماء ومؤلفات المؤرخين الذين تحدثوا عن فعاليات مؤسس امارة اربيل، كما انه يذكر كتب السير والطبقات التي لها اهمية كبيرة لدى الكلام عن الشخصيات التي انجبتها اربيل او التي زارتها ومكثت فيها فترة من اجل التحصيل العلمي او التدريس، ويأتي ابن خلكان (ت ٦٨١ هـ/١٢٨٢م) في طليعة هؤلاء المؤرخين لكونه اربيلياً عاش في مدينته ايام شبابه رداً من الزمن حيث دون الاحداث التي بقيت عالقة في ذهنه في كتابه الشهير (وفيات الاعيان وانباء ابناء الزمان). وفي موضوع التنظيمات يذكر عدداً من المؤرخين، ويذكر البلدانين كما انه يذكر الذين تناولوا العلاقات الخارجية في مؤلفاتهم.

العلمية او اختاروا اربيل مقرأ لهم .
وفيما يتعلق بعرض المصادر المهمة يحلل الباحث المصادر التاريخية الهامة التي تعتبر اساسية ولها رصيدها الكبير في حقل المصادر الموثوقة التي اعتمدها في بحثه. ويشير الى انه لم يكن هناك كتاب محلي خاص يؤرخ اربيل في تلك الفترة ليسهل مهمته في التقصي والتحري عن المعلومات التي تكون عوناً له في هذه الدراسة، والكتاب الوحيد الذي كان من المحتمل ان يصبح مصدراً أساسياً لتاريخها قد ضاع والمقصود به (نباة البلد الخامل ومن ورد اليه من الامثال من تاريخ اربيل) لابن المستوفي .

يأتي ابن الاثير (ت ٦٣٠ هـ/١٢٣٣) في مقدمة المؤرخين الذين اعتمد عليهم الباحث في كتابه القيم (الكامل في التاريخ) وكذلك في كتابه الثاني (التاريخ الباهر في الدولة الاتابكية). كان ابن الاثير يعتبر من ابرز مؤرخي العصر فدون الكثير من اخبار

يتناول الباحث في الباب الاول (التاريخ السياسي) حيث يكرس الفصل الاول منه لدراسة ضعف الدولة السلجوقية وظهور الامارات الاتابكية، حيث دب الضعف في اوصال الدولة العباسية منذ العصر الثاني منه والسلطة الحقيقية أصبحت بيد السلاجقة الذين تمكنوا في عنفوان حكمهم القضاء على التفكك والتجزأة وتوحيد الاقاليم الاسلامية الواسعة الى حد كبير. وقد طبق الحكم السلجوقي نظام اللامركزية - وكان احد مظاهر قوة الحكم ايام عزه سيما حين اخذ النظام طابعه العسكري والاداري، ولكن هذا النظام اصبح وبالأعلى عليهم بعد ان تسلم سلاطين ضعاف لم يقدروا السيطرة على زمام الامور بقوة، وبدأ التفكك والتمزق يذر قرنه ثانية بسبب اخفاقهم في المحافظة على الوحدة التي اعادوها.

وينتقل بنا الباحث الى تفسير معنى الاتابك ويذهب الى انه يتألف من كلمتين «اتاء» او «أطا» بمعنى «أب» و «بگ» بمعنى الامير او النبيل او السيد او الشيخ. وقد قصدوا من الكلمة معنى (مربي الامير) السلجوقي او (اللالا) الذي يربي اولاد الملوك، ويذهب أكثر من هذا بان معنى الاتابك قد طرا عليه بعض التغيير فتحول الى لقب يمنح للذي يخدم سيده. وبعد ذلك يتناول اصل الاتابكة وهم امراء البلاط السلجوقي الذين ترعرعوا في كنف السلاطين وكانوا في الاصل من الاتراك الذين جلبوا من اواسط آسيا ومن بلاد القبجاق، وقد اشغلوا مناصب رفيعة في بلاط السلاجقة وقدموا خدمات جليلة الى ساداتهم، وحين فقد السلاطين القدرة على الحكم اخذوا يقومون بدور رئيس في الدولة السلجوقية الى ان حلوا محل ساداتهم.

وحول اربيل وبيرونها من جديد في القرن الخامس الهجري يلقي الضوء على العمق التاريخي لها من حيث اهميتها في العصور القديمة حين أصبحت مقراً للالهة الآشورية (عشتار) فكانت (اربيلو) بمثابة (دلفس) المدينة اليونانية المقدسة بل فاقتها بموقعها الممتاز، وبقي اسمها محفوظاً على مر العصور بحيث اصبح على السنة التجار والرحالين في حين اضمحلت اسماء سائر مدن آشور شيئاً فشيئاً، والذي جعل اسم اربيل بارزاً في العصور القديمة هو وقوع المعركة الحاسمة بين

الاسكندر الكبير ودارا ملك الفرس ٣٣١ ق.م. بالقرب منها، تلك المعركة التي عرفت بمعركة (اربيللا) التي استولى فيها الاسكندر على عاصمة اولى امبراطورية في المنطقة (بابل).

وفي التاريخ الاسلامي، غفل ذكر هذه المدينة خلال القرون الثلاثة الاولى، حيث تحولت الى مدينة مغمورة ذات شأن محدود. ولكن هذا الاسم المغمور بدأ يتردد في اواخر القرن الثالث واطلالة القرن الرابع الهجريين فيعتبر قلب العراق لدى المؤرخين والجغرافيين، ثم تبدا اربيل بالبروز شيئاً فشيئاً الى ان تغدو مركزاً للامارة الهذبانية الكردية.

وفيما يتعلق بفتح اربيل في العهد الاتابكي وضمها الى امارة اربيل، يذهب الباحث الى ان القبيلة الهذبانية كانت تحكم اربيل في الفترة التي سبقت ضمها الى الامارة الاتابكية في الموصل، وكان زعماء هذه القبيلة يتنازعون السيادة على هذه المدينة في النصف الاول من القرن الخامس الهجري. ولم يكن بوسع هذه الامارة الاعتماد على قوتها الذاتية في خضم الصراع بين القوى التي كانت تحكم المنطقة آنذاك خاصة بين الخلفاء العباسيين والسلاطين السلاجقة. هذا في الوقت الذي اشتد الصراع بين الخليفة المسترشد بالله وبين السلطان محمود خرج صاحب اربيل ابو الهيجاء الكردي وتظاهر بانه يريد القتال الى جانب الخليفة، الا انه التحق هو وعسكره الى السلطان السلجوقي.

وكانت هناك قبيلة كردية نافست الهذبانيين على حكم اربيل هي القبيلة الحكيمة. وثمة اختلاف في الرأي حول تاريخ فتح هذه المدينة ومرد ذلك يعود الى عدم معاصرة المؤرخين لوقوع حادث فتحها بحيث يحددوا بشكل دقيق سنة الفتح، وحتى الذين عاصروا فتح اربيل اهلوا ذكر سنة فتحها لانهم اعتبروه خبراً لا يستحق الذكر، ولم يتوقعوا تحول هذه المدينة الى مركز امارة. وبعد ذلك يتناول الباحث، الامير زين الدين علي كجك بن بكتيكي مؤسس امارة اربيل الاتابكية يذكر فيه مولده ومشاركته في تأسيس اتابكية الموصل (٥٢١ هـ/١١٢٧م)، ودوره في عهد

قطب الدين مودود ٥٤٤ - ٥٦٥ هـ / ١١٤٩ - ١١٦٩ م)، وعلاقته بنور الدين محمود اتابك حلب، ويسهب في القاء الضوء على شخصيته وما امتاز به من خصائص وأخيراً مغادرته الموصل الى اربيل (٥٦٢ هـ / ١١٦٥ م) حيث تقدم به العمر ومكث فيها فترة قصيرة ثم مات ودفن في التربة التي عرفت باسمه التي كانت تجاور الجامع الكبير داخل سور المدينة. وقد ترك زين الدين علي كجك في مدينة الموصل الكثير من الآثار والاقواف، واشهرها المدرسة الزينية والتي عرفت بمدرسة يونس النحوي الاربيلي.

خصص الباحث الفصل الثاني لبحثه لنواب زين الدين علي كجك في حكم اربيل، يذكر منهم: سرفتكين ابو منصور بن عبدالله الزيني ٥٥٩ هـ / ١١٦٢ م، ابو منصور مجاهد الدين قايماز بن عبدالله الزيني ٥٥٩ - ٥٧١ هـ / ١١٦٤ - ١١٧٥ م وحكم مجاهد الدين قايماز بعد وفاة زين الدين وابعاد مظفر الدين كوكبري وخروج مظفر الدين من اربيل. ويلقى ضوءاً أكثر على الامير زين الدين يوسف نيالتكين صاحب اربيل لما قام به من نشاط عسكري وما تحل به من صفات، وكيف انه الفى تبعية امارته للموصل سنة ٥٧٩ هـ / ١١٨٢ وانضم الى مملكة صلاح الدين الايوبي. حيث انه كان يخشى اعتداءً خارجياً محتملاً فاراد الحصول على اعلان رسمي من صلاح الدين يؤيد فيه زين الدين ويضمن دفاعه عن اربيل، ويحدد المناطق التي تدخل ضمن اماره اربيل التي اعلن قيامها، فاصدر صلاح الدين منشوراً ضمنه تأييده ومساندته لكافة القوى التي تمد يد العون الى القوات الاسلامية التي تحارب العدو الصليبي، اما القوى التي تتبع هواها وتصر على عدم نصره المسلمين وكان يقصد بالدرجة الاولى (الموصل) فانه يعلن الحرب عليه، وبهذا المنشور توضحت معالم اتابكية اربيل وتعينت حدودها. ويتناول الباحث مشاركة زين الدين في الحروب الصليبية وانتصاره على الغزاة، ثم موته واتهام مظفر الدين كوكبري بقتله. وكيف تحقق لمظفر الدين العودة الى اربيل بعد استحصال موافقة صلاح الدين الايوبي على ذلك بصفته الوريث الشرعي لعرش اماره والده واخيه.

القسم الثاني من البحث ينصب على حكم مظفر الدين

كوكبري لأربيل ٥٨٦ - ٦٣٠ هـ / ١١٩٠ - ١٢٣٢ م). حيث انه عاد الى حكم اربيل واستقر فيها واستطاع قمع المعارضين لحكمه، واسكت انفاس من كان يشك فيه الى ان تمكن من تصفية خصومه، وثبت اركان حكمه. ولم تقتصر اجراءاته على الجوانب السلبية، بل قام بجملة من الاجراءات الايجابية كاستحداث وظائف جديدة تنسجم مع ظروف المرحلة التاريخية الجديدة، فقام بتنظيم شؤون امارته وخاصة الشؤون العسكرية اذ انه ادرك بدون قوة رادعة لن يكون بمقدوره الوقوف بوجه اتابكية الموصل التي كانت اقوى اماره في المنطقة. ومن حيث علاقات اماره اربيل الخارجية في عهد مظفر الدين كوكبري يتطرق الباحث الى العلاقة مع اتابكية الموصل في عهد عز الدين مسعود وفي عهد نور الدين ارسلان وفي عهد بدر الدين لؤلؤ، وكيف كانت بداية العلاقات وما طرات عليها من تغيرات ولا سيما في عهد بدر الدين لؤلؤ، ويمكن ان نستنتج بان سياسة مظفر الدين كوكبري مع الاطراف والقوى المحلية قد باءت بالفشل هي الاخرى بسبب تفكك التحالف الذي اقامه مع الامراء، وكذلك ليقظة بدر الدين وعدم افساحه المجال للنصارى في ان يلعبوا دوراً في صراعه مع صاحب اربيل. كما ان استيلاء بدر الدين على الموصل اصبح يعني سقوط الورقة الاخيرة التي كان يتشبث بها صاحب اربيل.

وفيما يتعلق بعلاقة مظفر الدين بالايوبيين يتناول الباحث علاقته مع صلاح الدين الايوبي. وتبدأ هذه العلاقة بعد ادراك مظفر الدين ان ميزان القوى يسير لصالح السلطان الايوبي، وهو بدوره يقلب ظهر المجن لاسياده السابقين وينضم الى صفوف جيش صلاح الدين في سنة ٥٧٨ / ١١٨٢ م. ويتمكن من خلال علاقته بصلاح الدين في التأثير عليه ودفعه الى تغيير برامجه المتعلقة بالموقف من القوى الاسلامية. وبعد ذلك يتطرق الباحث عن مشاركة مظفر الدين في الحروب الصليبية وما ابداه فيها من نشاط ملحوظ وشجاعة فائقة حين اشترك في الهجوم على مدينة نابلس وقاد مع أميرين آخرين معركة صفورية التي وصفت بانها كانت «حرباً تشيب لها المغارق السود». ومشاركته في معركة حطين تفوق كافة عملياته العسكرية، وآخر معركة التي اشترك فيها قبل ان يعود الى اربيل هي المعركة التي جرت عند (عكا).

يعتبر مظفر الدين كوكبري احد القادة البارزين الذين اعتمد عليهم صلاح الدين الايوبي في الاوقات الحرجة. وبعد موت صلاح الدين يلقي الضوء على علاقته مظفر الدين كوكبري بخلفاء صلاح الدين الايوبي، حيث لاتشير المصادر الى قيام اية علاقة، ما عدا علاقة صاحب اربيل بالملك العادل كعلاقة التبعية.

وكيف ان هذه العلاقة عكس صفتها، ولكنه لم يشأ ان ينهي علاقته به وظلت مستمرة حتى بعد وفاة الملك العادل وتولي ابنه الاكبر الملك الكامل محمد عرش مصر حيث بدأ مظفر الدين يخطب في مساجد اربيل ويضرب العملة فيها باسمه. ولكن هذه العلاقة بقيت على حالها مع الملوك الايوبيين الآخرين من اخوة الملك الكامل، بل لاتشير المصادر الى قيام اي نوع من العلاقات بينه وبينهم. ثم يتطرق الباحث الى طبيعة علاقات مظفر الدين مع الدولة العباسية، حيث ان العلاقة بدأت في وقت متأخر نسبياً يرمز ذلك ان بغداد اتخذت موقفاً لامبالياً تجاهه. الا ان مظفر الدين اعاد النظر في علاقته واقام علاقات جديدة وطيدة بينه وبين مركز الخلافة العباسية، بعد تقديم الاعتذار الى الديوان الخليفي من خلال الوفد المرسل بمستوى رفيع الى بغداد، وهذه المبادرة تحت صفحة جديدة من العلاقات الطيبة بين الطرفين توجت بزيارة مظفر الدين التاريخية الى بغداد ٦٢٨هـ / ١٢٢٠م. وما تمخضت عنها من نتائج ايجابية عززت مكانة مظفر الدين كوكبري في نظر الخليفة العباسي، حيث وطدت هذه الزيارة العلاقة بين بغداد واربيل أكثر من اي وقت مضى. وظل صاحب اربيل، على الرغم من شيخوخته احد القادة الكفاء الذين يعتمد عليهم الخليفة في الملهمات والشدائد أكثر من غيرهم. يشير المؤلف الى علاقة مظفر الدين كوكبري مع امراء الاطراف كعلاقته مع علاء الدين قراسنقر صاحب مراغه وغزو بلاد اذربيجان ٦٠٢هـ / ١٢٠٥م. ثم الامارة التفجائية وعلاقة مظفر الدين كوكبري بها. وعلاقته بالملك الارتقي حسام الدين يولق بن ايلغازي صاحب ماردين وغيره من ملوك الاطراف.

كرس الاستاذ محسن الفصل الرابع من الباب الاول لمسيرة مظفر الدين كوكبري ومكانته في التاريخ، فتناول بشكل مفصل

مولده، واللقاب التي تلقب بها، وما امتاز بها من صفات وخصال كتخليه باخلاق كريمة وتواضع عن مظاهر الامارة والملك وميل لاعمال البر والعمران. كدفعه للمال الكثير لتحرير اسرى المسلمين من ايدي الصليبيين، واقامته السبيل للحجاج كل سنة، واقامته المشاريع الخيرية خارج اربيل كانشائه مشروعاً لا يصلح الماء الى جبل عرفات واقامته الآبار العديدة لتوفير الماء في مكة، واقامته ثلاثة اعلام في ارض عرفة. واقامته خانقاه «الزينية» في مدينة حلب، واقامته جامعاً للحنايبة في دمشق. والمعروف عنه انه بنى اربع خانقات في مدينته وخصصها لذوي الحاجة ومنهم الزمني والعميان. ويشير المؤلف الى تواضع مظفر الدين وعزوفه عن مباحج الدنيا وبهرجتها، وكيف كان يعيش حياة بسيطة متواضعة اقرب الى حياة الزهاد والمتصوفين. اما عن شجاعته فمر ذكرها فيما تطرقنا اليها في سياق اشتراكه في الحروب الصليبية. ومن ناحية ثقافية فانه كان يميل الى علم الحديث والتاريخ، ورغم هذه المناقب فقد وجه اليه بعض المؤرخين انتقادات مريرة. حيث كان في مواقفه وتصرفاته تناقض واضح، كان كثير الظلم عسوقاً بالرعية رغباً في اخذ المال من غير وجهها.

ويتطرق المؤلف الى احتفالات المولد النبوي في اربيل. حيث كانت الاستعدادات تجري قبل اكثر من شهرين من موعد الاحتفال، ويتناول باسهاب الاجراءات والنشاطات التي كانت تجري للاحتفال بالمناسبة، واخيراً يتناول المؤلف وفاة مظفر الدين كوكبري ودفنه وكيف انتهت اتابكية اربيل والحقت بمملكة الخليفة العباسي. اما الباب الثاني من البحث فيتناول (التاريخ الحضاري) والذي ينحصر في نطاق القاء الضوء على: خطط مدينة اربيل (القلعة، المئذنة المظفرية)، والمنشآت التي انشأها مظفر الدين كوكبري في اربيل، ومصادر الحياة الاقتصادية في الامارة.

الفصل الاول من هذا الباب خصص لخطط مدينة اربيل. حيث بدأت تنمو وتتسع وتزدهر فيها الحياة في القرنين السادس والسابع الهجريين خاصة قلعتها، بيدوان هذا التوسع بدأ قبل قيام امارة اتابكية مستقلة في هذه المدينة، يشير الباحث الى وجود

وتطورها، وقد بلغ النشاط التجاري فيها حداً اقتضى انشاء قيسارية فيها. والصناعة كما تشير هذه الدراسة التي بين ايدينا تذكر انتاج مواد البناء كالطابوق والجص وتدل على ذلك المواد التي شيدت منها المنذنة المشهورة بالمظفرية.

والفصل الثاني يتناول الحياة الثقافية في العهد الاتابكي حيث يلقي الاضواء الكاشفة على اهم الجوانب المتعلقة بالمؤسسات الثقافية والشخصيات العلمية المهمة التي وفدت الى اربيل والاسر العلمية التي ظهرت فيها، ويخص بالذكر والتفصيل المؤسسات التعليمية حيث يرد في سياق بحثه ذكر المساجد ولاسيما في عهد الامير مظفر الدين كوكبري، ولم تكن المساجد تكفي لسد حاجة المجتمع في مجال التعليم فظهرت المدارس المستقلة، كالمدرسة العقيلية ومدرسة القلعة والمدرسة المجاهدية والمدرسة المظفرية، ثم يأتي الى التحدث عن دار الحديث التي اقامها مظفر الدين كوكبري وعرفت باسمه (دار الحديث المظفرية). وفي سياق ذكر الخانقاهات، يشير الى ان بعضاً منها كانت تمارس نشاطاً ثقافياً خاصة في مجال الدراسات الدينية كالتفسير والحديث. ويفضل المؤسسات الثقافية أمست اربيل أحد المراكز الثقافية في العصر الوسيط الاسلامي. والدليل على ذلك كثرة الوافدين اليها الذين زاروها لغرض التحصيل والتدريس. وفيما يخص الشخصيات العلمية التي زارت اربيل، يذكر المؤلف كثيرين منهم، وتتفاوت درجة دور تلك الشخصيات من ناحية القيمة الثقافية قياساً الى مدة بقائهم في اربيل سواء للتدريس او الدراسة او اختيار اربيل مقراً لهم. ويختتم المؤلف الفصل الثاني بالقاء ضوء كاف على اشهر الاسر العلمية في هذه الفترة وما لعبت من دور في حقل الثقافة، وما قدم ابناؤها إعطاء فكري وثقافي، وما قاموا من نشاط ثقافي ملحوظ. والفصل الثالث يتعلق بالتنظيمات الادارية والمالية والقضائية، والنقود والنظام النقدي في الامارة. يذكر الباحث في سياق بحثه عن الافتقار الى كتاب خاص يبحث عن طبيعة تنظيمات هذه الامارة بصورة عامة، وللوقوف على طريقة الحكم يبدأ من الامير ويذكر صلاحياته ثم يتطرق الى الوزارة والحجابه وديوان الانشاء ووظيفة الطغراء ووظيفة الاستادارية والاستيفاء وديوان الاهراء وديوان الارتفاع

اثرين بارزين في اربيل الحالية يحتمل انهما كانا يقعان داخل سورها، ويمكن اعتبار احدهما كبداية للسور والثاني نهايته واحد هذين الاثرين هو القبر المعروف - خطأ عند الاهلين - بضريح السلطان مظفر الدين ويرجح ان يكون لزين الدين على كجك. وثاني هذين الاثرين هو مسجد الكهف وتروى عن هذا المسجد اقاويل كثيرة اشبه ماتكون بالاسطورة، يتطرق الباحث الى معالم قلعة اربيل التي كانت فيها اسواق ومنازل للاهلين وجامع للصلاة وكذلك المدرسة التي بناها الامير سرفتكين الزيني وسميت بمدرسة القلعة، وكانت للقلعة بوابتان على الاقل، البوابة الجنوبية والبوابة المواجهة لعينكاوا، وهي اعظم الابواب. وكانت القلعة حصينة من الصعب فتحها، ومحاطة بخندق عميق، بحيث عجز المغول عن اقتحامها، وقد لعبت القلعة دوراً كبيراً في الدفاع عن اربيل. ثم يأتي المؤلف الى القاء الضوء على المنذنة المظفرية وتشخيص معالمها، وبعد ذلك يتطرق الى المؤسسات الصحية والاجتماعية التي اقامها مظفر الدين كوكبري في اربيل التي كانت ذات اهمية بعيدة المدى في خدمة المحتاجين من المرضى والزمنى والمعوزين واللقطاء والارامل، ومنها: المارستان (البيمارستان) او المستشفى والخانقاهات والملاجيء. وتعيين المشرفين على ادارتها وتخصيص ما يحتاج اليها كل مرفق من طعام وشراب وملبس ومبالغ وافية للصرف عليه.

وفيما يتعلق بمصادر الحياة الاقتصادية في اماره اربيل، يشير المؤلف ان هذه المنطقة عرفت بانتاجها الزراعي الوفير منذ القدم سيما انتاج انواع الحبوب، اما المحاصيل الزراعية فكان محصول القطن يأتي في المقدمة. وكانت اربيل في انتاج الفواكه فقيرة، حيث كانت تأتيها الفواكه المختلفة من المناطق الجبلية خاصة قرية شقلاوة التي ترسل الى اربيل سنوياً كميات كافية طيلة ايام السنة.

وحول ثروة اربيل الحيوانية لايشير المؤرخون والبلدانويون الى وجود تلك الثروة على الرغم من ظروفها الطبيعية من تضاريس ومناخ وتربة تساعد على ظهور مراعي مناسبة، وظهور الرعي وتربية الاغنام. اما الحركة التجارية فالمصادر تشير الى نموها

الت

فؤاد حمه خورشيد

ماجستير في الجغرافيا

الميسوجيا - Mesogea - :

كانت جبال كردستان بما في ذلك نطاق جبال زاغروس - طوروس، في العصر البرمي، (قبل حوالي 280 مليون سنة)، جزءاً من حوض مقعر (Geosynclinal belt) ملىء بالمياه يدعى بحر تيس (Tethys) أو بحر الميسوجيا (Mesogeal sea way)^(١). وكان بحر الميسوجيا العظيم آنذاك يغمر اراضي البحر المتوسط ونطاق جبال الالب - زاغروس - الهملايا قبل ان تتكون، وكان ذلك البحر يمثل اعظم التواء مقعر يمتد من الغرب فاصلاً الكتلة الافريقية في الجنوب عن الكتلة البلطيقية في الشمال، والهند عن آسيا. اما من جهة الشرق فكان مفتوحاً يمتد من جنوب كتلة آسيا شمالاً وحتى اتصاله بكتلة الهند جنوباً. انظر الشكل (١).

وكان بحر الميسوجيا، او بحر تيس، في حالة غير مستقرة على مر العصور الجيولوجية. ففي بداية حقبة الحياة الوسطى (Mesozoic) كان البحر لايزال عميقاً، وعبر ملايين السنين من العصور اللاحقة، الترياسي Triassic (٥٠ مليون سنة)، واليورياسي Jurassiac (٤٥ مليون سنة) . والكريتاسي

والقضاء وديوان النظر في المظالم والحسبة . ويتناول التنظيم العسكري في اماره اربيل باسهاب النقود والنظام النقدي يشير الى عدم ثبوت نقود الامارة على شكل او وزن او حجم، وبالتالي عدم ثبوتها على عيار واحد، ولعل اسباب ذلك يعود الى اضطراب الوضع الاقتصادي وعدم استقرار السوق .

وفي ختام هذا البحث يفرد الباحث له جداول لبني بكتكين اتابكة اربيل والخلفاء العباسيين الذين عاصروا اماره اربيل الاتابكية بعد وفاة زين الدين على كجك سنة ٥٦٢ هـ / ١١٦٨ م واتابكة الموصل ٥٢١-٦٢١ هـ، كما ان الباحث الحق ببحثه عدداً من الملاحق منها (نص المنشور الذي اصدره صلاح الدين الايوبي وحدد بموجبه الموقف من القوى الاسلامية،) ومنشور اربل) الذي اصدره صلاح الدين الايوبي بشأن مصير اماره اربيل اثر وفاة زين الدين يوسف نيالتكين سنة ٥٨٦ هـ / ١١٩٠ م. والرسائل التي بعث بها الملك الناصر صلاح الدين الايوبي الى صاحب اربيل مظفر الدين كوكبيري يطلب منه فيها الحضور لمقارعة الصليبيين.

واخيراً فان هذا البحث كمصدر تاريخي يتم عن جهد المؤلف في ملاحقة الاحداث ومتابعة مختلف المصادر التي اعتمدها حيث تمكن من نيل شهادة الماجستير بتقدير جيد جداً، مما يدل على اعتراف لجنة مناقشة اطروحته هذه بالخطوط الاساسية لمنهجية وايلانه اهتماماً جاداً بالموضوع الذي اختاره والذي جاء ثمرة يانعة لما كرس له من جهد ووقت ليكون بالمستوى المطلوب، بالرغم من ان الطالب او اي طالب يخضع في اختيار بحثه واثناء المناقشة لجملة من القضايا التي لايمكن ان تتاح له الفرصة لتجاوزها ولتناقشتها حسب منطلقاته ورؤيته الخاصة، إذ ان طبيعة رؤية المشرف على الاطروحة للتاريخ كعلم له اسسه الخاصة والعامة، ورؤية الاعضاء المناقسين للاطروحة، تفرض اموراً تخرج عن نطاق مايريده الباحث او طالب الدراسات العليا طرحة. لذلك فان التصدي لنقد اية رسالة جامعية لايد ان يأخذ بنظر الاعتبار متطلبات الواقع الذي يرسم للطالب الاطار الخاص للبحث المراد تقديمه لنيل الشهادة .

تاريخ الجغرافيا

لجبال كردستان

عظيمة Supercontinent تشكلت على سطح كوكبنا.^(١)

البنجيا - Pangaea - :

كانت جميع القارات في العصر البرمي (Permian) آنف الذكر، وقبل بداية حقبة الحياة الوسطى Mesozoic (بدأت قبل ٢٢٠ مليون سنة)، عبارة عن كتلة يابسة واحدة متحدة ومتراصة مع بعضها تمتد من الشمال الى الجنوب. كانت امريكا الشمالية تمتد من جهتها الشمالية الشرقية مع غرب اوربا. وكانت افريقيا تتصل مع جنوب شرق الولايات المتحدة والبرازيل من جهة الغرب، وتتحد امريكا الجنوبية مع غرب افريقيا. وكانت القارة القطبية الجنوبية والهند واستراليا تتحد مع بعضها ومتصلة مع افريقيا^(٢). الا ان هذه القارة العظيمة اخذت بالتفتت اذ انفصل الجزء الشمالي منها عن القسم الجنوبي وذلك قبل حوالي ٢٠٠ مليون سنة^(٣) عبر بحر الميسوجيا، فتكونت من جراء ذلك قارتان

Cretaceous (٧٢ مليون سنة) استقبل قاعه كميات هائلة من الرسوبيات، وكان معظم هذه الرسوبيات تتألف من صخور كاربونية اهمها الكلس Limestone والرخام Dolomite^(٤).

وكان يعيش في هذا البحر عدد هائل من الكائنات والحيوانات البحرية خلال حقبة الحياة الوسطى Mesozoic والحديثة Cenozoic^(٥). ترسبت اجسادها بعد قنائها تحت الارسابات الصخرية لتلك العصور فتهيأت لها فرصة التحلل والتحول الى ارسابات نقطية مكونة فيما بعد حقول البترول الغنية التي هي الآن من ابرز سمات منطقة الشرق الاوسط بما في ذلك جبال كردستان^(٦). (لمعرفة اسماء وتبايع واعمار العصور الجيولوجية راجع الملحق).

وكان بحر الميسوجيا، او بحر تنس، اضافة الى ما تقدم اعظم منخفض في الارض يفصل الاجزاء الشرقية من قارة البنجيا Pangaea (ام القارات) عن بعضها، والبنجيا هذه هي اول قارة

شكل - ١ - خريطة توضح توزيع قارة البنجيا Pangea أثناء البرمي
 (From Flint & Skinner, PHYSICAL GEOLOGY, 2nd Ed., John Wiley & sons,
 1977, p.418) **نَهْدٌ عَنِ: أساسيات علم الجيولوجيا.**

الغرب فقط. أما من الشرق فكان يفصل بينهما بحر تنس أو الميسوجيا^(١١).

أما كيف انشطرت قارة البنجيا «أم القارات» وانفصلت أجزاؤها وتباعدت مكونة القارة المعروفة في عصرنا هذا؟ فهذا ما تفسره نظريتا تكتونية الألواح Plate Tectonic^(١٢)، ورحزحة القارات Continental Drift^(١٣).

تفترض هاتان النظريتان أن سطح الكرة الأرضية مغلق بعدد محدد من الألواح المحيطية والقارية، وتؤدي إلى حركات تكتونية^(١٤) إلى زحف أو انتقال بعض الألواح بالاقتراب أو الابتعاد عن بعضها عبر التاريخ الجيولوجي للكرة الأرضية^(١٥).

متميزتان هي القارة الشمالية (لوراسيا)، والقارة الجنوبية (كوندوانا)^(١٦).

وكان بحر الميسوجيا «تنس» يشكل اسفيناً يدخل وسط قارة بنجيا من وسطها الشرقي فاصلاً بين كتلتها الشمالية والجنوبية.

كانت الكتلة الشمالية لوراسيا (Laurasia)^(١٧) تضم معظم أجزاء آسيا وأوروبا وأمريكا الشمالية وجرينلاندا. أما الكتلة الجنوبية كوندوانا Gondwana Land^(١٨) فكانت تضم مختلف أجزاء أفريقيا وشبه الجزيرة العربية المندمجة معها، وأمريكا الجنوبية ومدغشقر والهند وأستراليا وAntarctica. وكانت هاتان الكتلتان، لوراسيا وكوندوانا، حتى العصر البرمي متصلتين معاً من جهة

نهاية الجوراسي ١٣٥ مليون عام

٣

نهاية البرمي ٢٢٥ مليون عام

١

نهاية الطباشيري ٦٥ مليون عام

٤

نهاية الترياسي ٢٢٥ مليون عام

٢

الآن

٥

ففي نهاية العصر الترياسي Triassic (بعد ٥٠ مليون سنة من العصر البرمي آنف الذكر) انفصلت امريكا الشمالية والجنوبية عن القارة الام وابتعدت عنها بعدة مئات من الكيلومترات، وظهر خانق كبير بين افريقيا والقارة القطبية الجنوبية من جهة، وبين الهند وانتركتيكا من جهة ثانية، الا ان استراليا بقيت حتى ذلك العصر متصلة بانتركتيكا^(١). وهذا يعني ان قارة بنجيا بدأت بالتفكك قبل حوالي ٢٠٠ مليون سنة كما اسلفنا.

وحدث خلال العصر الجوراسي Jurassic (قبل حوالي ١٨٠ مليون سنة) تصدع بين امريكا الشمالية والجنوبية، وظهر المحيط الاطلسي، وفي نهاية ذلك العصر وصلت امريكا الى موقعها، وبدأت آنذاك امريكا الجنوبية بالانفصال عن افريقيا، وبدأت الهند تزحف شمالاً لتلتحم بجنوب آسيا، في حين ظلت استراليا

شكل - ٧ - الخراف القارات منذ البرمي حتى الآن، (From Holmes, PRINCIPLES OF PHYSICAL GEOLOGY, Thomas Nelson & Co., Ltd., 1944, p.173)

٣ - عناصر التركيب الجيولوجي لمنطقة الشرق الأوسط
تمتد من ١٠٠ ب. غ. مشرقاً

وخلال ٦٢ مليون سنة من سني الزمن الثالث Tertiary زحفت معظم الكتل اليابسة الى مواقعها الحالية وتغيرت معالم بحر الميسوجيا كلياً، فقد اثرت فيه بدرجة رئيسة حركة وزحف قارة افريقيا وشبه الجزيرة العربية والهند باتجاه الشمال نحو آسيا في نهاية عصر الميوسين Miocene. فقد اثر هذا الزحف على قاع بحر الميسوجيا وعرضه الى ضغوط هائلة ادت في النهاية الى التسواء الطبقات الصخرية القائمة وظهور الجبال الالتوائية^(١٧).

الحركة الالبية Alpine Movement :-

ادى زحف القارة الافريقية وشبه الجزيرة العربية (انفصلت

متصلة حتى ذلك العصر بانتركتيكا، وظل بحر الميسوجيا، بحر تنس، يفصل بين القسم الشمالي والجنوبي من اليابس^(١٧).

بعد ٧٠ مليون سنة (في نهاية عصر الكريتاسي Critaceous) كان نطاق القارات والمحيطات قد تغير، فالمحيط الاطلسي الجنوبي اتسع ٢٨٠٠ كم، ولم يبق اي اتصال لاوريا بامريكا الشمالية الا عبر كرينلاند. وفي الوقت الذي كان فيه المحيط الاطلسي يفتح تدريجياً كبحر الميسوجيا - تنس - بالمقابل يضيق ويتقلص وينحسر تدريجياً ايضاً بسبب زحزحة القارات وانبثاق جبال الالب - الهملايا^(١٨). وفي ذلك العصر انفصلت كل من استراليا وانتركتيكا عن جنوب افريقيا.

وبطبيعة الحال فقد أدى انبثاق هذه الجبال الى انحسار بحر
الميسوجيا (بحر تثنس) في النهاية في منطقة ضيقة تعرف اليوم
بالبحر المتوسط^(٢٤).

جبال كردستان :

في الوقت الذي بدأت فيه الهند وشبه الجزيرة العربية
وافريقيا بالزحف شمالاً باتجاه قارتي آسيا وأوروبا، بدأ قاع بحر
تثنس (الميسوجيا) المحصور بينها يتعرض لقوة ضغط هائلة،
وكنتيجة لذلك الضغط تعرضت الطبقات الصخرية المكونة لذلك
القاع الى الالتواء والاندفاع التدريجي باتجاه الاعلى بشكل طيات
حاددة استمر تشكيلها طول الزمن الثالث Tertiary (زهاء ٦٠ مليون
سنة). وادى ذلك الزحف القاري في النتيجة الى انبثاق سلاسل
جبال زاغروس - طوروس بما في ذلك جبال كردستان. فالطبقات
الصخرية التي تتكون منها سلاسل جبال كردستان هي
اصلاً الطبقات الرسوبية من الصخور الكلسية والرملية والطينية
والرخامية التي كانت قد ترسبت في قاع ذلك البحر عبر ملايين
السنين. فالحركات التكتونية التي ادت الى التواء قاع البحر
استمرت طيلة الزمن الثالث عبر عصور الهاليوسين Palaeocene
والايوسين Eocene والاليجوسين Oligocene وبلغت قمة نشاطها في
الميوسين Miocene واستكمل بناؤها في الهليوسين Pliocene. وكانت
حركة الالتواءات فيها ذات اتجاه عام من الشمال الشرقي الى
الجنوب الغربي^(٢٥).

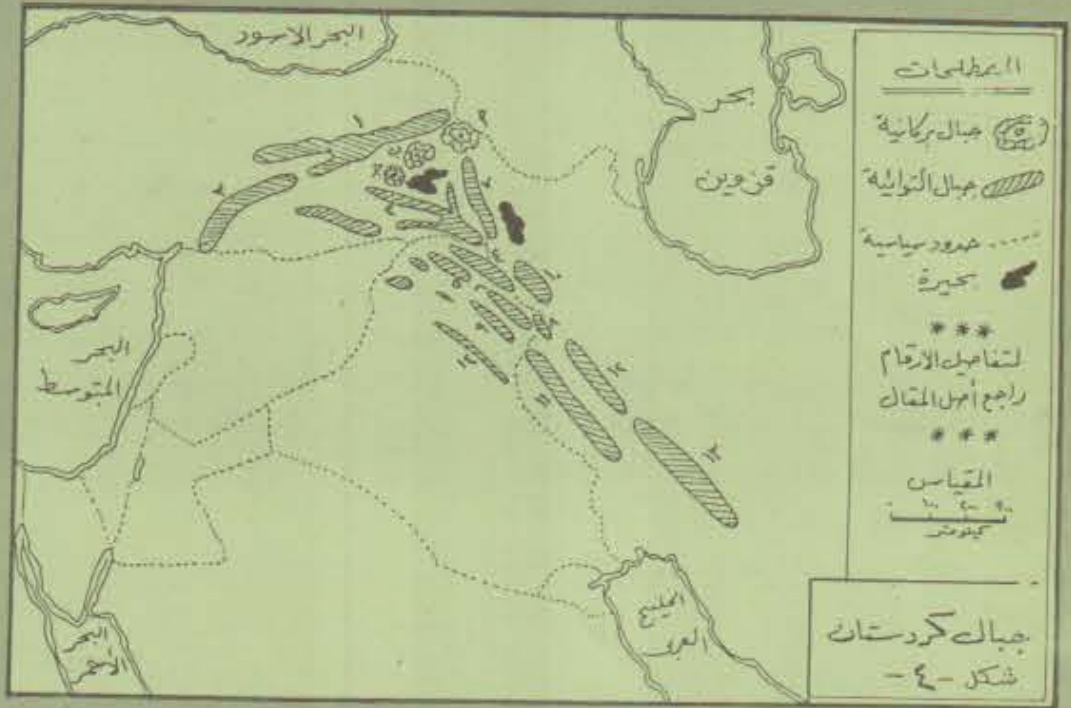
وقد رافقت تلك الحركات الالتوائية التي رفعت جبال
كردستان حدوث اماكن للنشاط الزلزالي والبركاني سواء في
كردستان او في مناطق اخرى، وتبرز ضمن جبال كردستان
ثلاثة مواضع بارزة للجبال البركانية هي :

(انظر الشكل - ٤ -)

شبه الجزيرة العربية عن افريقيا قبل حوالي ٢٥ مليون سنة)^(٢٦)
والهند باتجاه الشمال نحوكتلة اوراسيا (اوربا وآسيا) الى ظهور
الحركة الالتوائية لقاع بحر تثنس - الميسوجيا - المحصور بينها.
فقد تأثر قاع ذلك البحر، نتيجة للضغوط الهائلة التي تعرض لها،
بحركات ارضية باثنية للجبال كانت في العصر الجوراسي Jurassic
حركة بدائية او جنينية embryonic orogenic movements (قبل حوالي
١٨٠ مليون سنة). وكانت هذه الحركات تمهيداً للحركات
الارضية الاساسية التي حولت هذه المنطقة المقعرة geosyncline
الى جبال عالية في الزمن الثالث^(٢٧)، اذ بدأت الطبقات الصخرية
المكونة لقاع ذلك البحر بالالتواء التدريجي نحو الاعلى Anticline.
وهكذا ظهرت حركة الجبال الالتوائية او نظام الالتواء التيرثري
Tertiary fold system بسبب اصطدام اللوح القارية مع بعضها
التي اصطلح عليها اسم الحركة الالتوائية الالبية. (انظر الشكل
رقم ٢-)

وكانت النتيجة ظهور سلاسل جبلية عظيمة مثل جبال
البرانس وسيرانيقادا الاسبانية، وجبال الالب والكريات والايپين
في اوربا، وجبال الاطلس في شمال غرب افريقيا، وجبال آسيا
والقفقاس، وجبال طوروس - زاغروس بما فيها جبال كردستان،
وجبال البرز، وجبال هماليا وجبال افغانستان واليامير في آسيا.
فجميع هذه الجبال تكونت بنفس العوامل والاسباب المشار اليها
سابقاً. وهذه السلاسل تشكل مناطق الالتحام بين الكتل القارية
القديمة في كل من آسيا واوربا والهند بشكل خاص. وهذه
الجبال، جيولوجياً، تعتبر احدث جميع السلاسل الجبلية المتكونة
فوق سطح كرتنا الارضية^(٢٨). لذا فهي اكثر الجبال ارتفاعاً قياساً
بالجبال الاقدم منها بسبب قصر الفترة التي تعرضت خلالها
لعوامل التعرية والتآكل مقارنة مع الجبال الاقدم منها.

ويطلق على مثل هذه الجبال اسم الجيوسينكلينية^(٢٩) Geosyncline
لأنها تكونت نتيجة لرفع وطي الرسوبيات المتراكمة
في الاحواض الجيوسينكلينية، ويطلق عليها في احيان اخرى اسم
احزمة الطيات folded belts لكثرة وجود الطيات والثنيات في داخلها
ولأنها تكونت نتيجة لرفع والتواء الرسوبيات المتراكمة في
الاحواض المقعرة الجيوسينكلينية^(٣٠).

الذي يمثل قاع بحيرة وان^(٢٠)، ووادي موش^(٢١).
وتتمثل الالتواءات المعقدة في سلاسل جبال كردستان
وامتداداتها زاغروس - طوروس بالنطق الرئيسية التالية :

- ١ - نطاق جبل نارارات^(٢٢).
ب - نطاق جل نالالا^(٢٣).
ج - نطاق جبل نمرود^(٢٤).

- ١- نطاق جبال قارس - ارضروم - درسيم .
- ٢- نطاق جبال شمدينان - هكاري - وان - ارتوش - بدليس .
- ٣- نطاق جبال ملاطية - مرعش .
- ٤- نطاق جبال شيرين - برادوست - حصاروست - قنديل .
- ٥- نطاق جبال پيرس - عقرة - العمادية .
- ٦- نطاق جبال أسوس - پيره مگرون - أزم - كوره كاژاو .

وتتمثل هذه النطق بجبال من الصخور المتحولة والبركانية
تضم سلاسل معقدة ليست طويلة كالجبال الالتوائية لسائر جبال
كردستان .
كما رافقت الالتواءات الشديدة للقشرة الأرضية لقاع البحر
ورفعها وتكوين الجبال العالية حدوث بعض الانكسارات
الأرضية في بعض مناطق كردستان من أهمها الانكسار الكبير

العصر المطلق (ملايين سنين)	العصر	الزمن	الحقبة
11 ألف سنة	الحديث - هولوسين	الربيع Quaternary	الحياة الحديثة Cenozoic
1	الپلاستوسين	الثالث Tertiary	
14	الپليوسين		
14	الميوسين		
11	الوليوسين		
22	الايوسين		
5	الپاليوسين	72	
170	الكريتاسي (الطباشيري)	74	الحياة الوسطى Mesozoic
180	الجوراسي	45	
240	الترياسي (الثلاثي)	50	
280	البرمي	50	الحياة القديمة Palaeozoic
240	الكربوني	70	
400	الديفوني	70	
440	السلوري	20	
500	الاردفيس	75	
600	الكمبري	100	
1000	بروتروزويك	400	تاريخي قبل الجيولوجي
2000	ارهايزويك	2000	
3000-4500	ازويك (الفمام الحية)	3000	

ملحق رقم (١)

تقسيمات الزمن الجيولوجي
استناداً الى H. F. Smith و R. B. Borst

٧- نطاق جبال لاهيجان - ميركهور - تيركهور - كهوهر .

٨- نطاق جبال هورامان .

٩- نطاق جبال سكرمه - قره داغ .

١٠- نطاق جبال موكریان - اردلان - كوهي جه شمه .

١١- نطاق جبال سنبله - مانشت - كيكركوه .

١٢- نطاق جبال كرمنشاه .

١٣- نطاق جبال هشتران كوه - زهردكوه - كوهي كاكهلهر -

كوهي دينا في لرستان .

١٤- سلسلة حميرين .

(انظر الشكل رقم ٤-).

وتتباين الالتواءات في هذه النطق الجبلية من تركيب الاندفاع المعتدل الى الاندفاع الشاهق ذي القمة العريضة المتخرسة المنحوتة بفعل المجاري المائية والتعرية الجوية (الكيمائية والميكانيكية) الى سلاسل وعرة وخوانق شديدة الانحدار^(٣٣) .

وهذه هي ابرز واعقد الالتواءات ضمن القوس الجبلي الهائل - زاغروس - طوروس الذي يبلغ طوله حوالي ٣٠٠٠ كم، الا ان هناك التواءات اخرى كونت سلاسل صغيرة من الجبال، قياساً بهذه النطق، مثل جبال ماردين وديار بكر وسنجار وحميرين وقره جوق وغيرها. فهذه الجبال والتلال تقع على حافة الاقليم الجبلي المعقد او في اطرافه وتمثل النهايات الغربية لالتواء القشرة الارضية في نطاق جبال كردستان والتي جاورت ماتبقى من الالتواء المقعر الذي انحصر بينها وبين كتلة شبه الجزيرة العربية الصلدة والذي ملء فيما بعد برسوبيات دجلة والفرات والكارون وكون سهل ما بين النهرين، السهل الرسوبي العراقي .

ان الاشكال الطبوغرافية لجبال كردستان تعكس بدقة التركيب الجيولوجي الطباقى Stratigraphy. كما تظهر في نطق الالتواءات عدة اشكال طبوغرافية : سلاسل جبلية طويلة ملساء، ووديان ذات قيعان صخرية صلدة او رخوة موازية لامتدادات تلك الالتواءات. كما ان الميلان الشديد لسلاسل الالتواءات المحدبة Anticlinal ridges اعطى المجال خلال اندفاعها لتصديع قمم الالتواءات في بعض المناطق مكونة اندفاعات تشبه الهضاب العالية^(٣٣) .

Fisher, W.B., (The Middle East and North Africa 1984-1984) London, (٤) 1984, p.3.

Gersmehl, philip & Kamrath, William & Gross, Herberl, (Physical (٥) geography) Philadelphia, 1980, 122.

Stokes, William Lee, op. cit., p. 297 (٦)

Watt, Alec., (Illustrated dictionary of Geology), Beirut, 1982, p. 140 (٧)

حسن، د. محمد يوسف، د. عمر حسين شريف، د. عدنان باقر (٨) النقاش، «اساسيات علم الجيولوجيا نيو يورك، ١٩٨٢، ص ٤٧٨.

(٩) لوراسيا : يتكون اسمها من لفظتين «لو» وهو يشير الى لورانتيا (قارة قديمة تكونت من قارة الحجر الزملي الاحمر القديمة ومن شمال امريكا الشمالية) واللفظ الثاني يشير الى آسيا. فتكونت لوراسيا من انضمام آسيا الى امريكا الشمالية نتيجة للحركات الهرسينية التي رفعت جبال اورال اثناء العصر البرمي للتفاصيل راجع المصدر المشار اليه في الهامش (٨) الصفحة ٤٥١.

(١٠) اهم الادلة على وجود قارة غوندوانا كوحدة جغرافية اثناء حقبة الحياة القديمة المتأخرة Late Paleozoic هو انتشار انواع مميزة من النباتات تختلف عن النباتات المتواجدة في رسوبيات هذه الحقبة من القارة الشمالية - لوراسيا - وكذلك اكتشاف مخلفات جليدية في كل من امريكا الجنوبية وجنوب افريقيا واستراليا والهند ومدغشقر والقطب الجنوبي، وهذا يشير الى ان هذه المناطق كانت قريبة من قطب الارض الجنوبي، وانها كانت متحدة مع بعضها مكونة قارة واحدة. للمزيد من التفاصيل راجع مصدر الها مش (٨) ص ٤٣٠، ٤٣٤، ٤٥١، ٤٥٤.

(١١) حسن، د. محمد يوسف، المصدر السابق، ص ١٧٦

(١٢) تكتونية الالواح : نظرية تقول ان سطح الارض مكسو بعدد من كتل من القشرة الرقيقة نسبياً (سمكها بين ١٠٠-١٥٠ كم) تتحرك فوق المواد التي تحتها بعوامل تكتونية Tectonic.

(١٣) زحزحة القارات : نظرية تقول ان القارات الحالية انما تشكلت نتيجة لتصدع قارة عظيمة قديمة الى عدة اجزاء تحركت فيما بعد الى مواقعها الحالية، وترجع فكرة هذه النظرية الى سنة ١٦٢٠ بسبب تشابه وتوازي سواحل امريكا الجنوبية الشرقية مع سواحل افريقيا الغربية. وأول تعامل علمي مع هذه النظرية جاء في البحث الذي قدمه تايلر F.B. Taylor في امريكا عام ١٩٠٨ ويوكنر Alfred Wegener في المانيا عام ١٩١٠. الا ان هناك نظرية اخرى تفترض وجود قارتين اصليتين

ولكن كم استقر هذا الاندفاع لجبال كردستان؟ ومتى استكملت الجبال بناء شكلها النهائي هذا؟.. ان تتابع التركيب الطباقى والعلاقة التركيبية لجبال كردستان تشير الى ان بداية الاندفاع يرجع الى العصر الكريتاسي، وان بحر تثنس الذي كان يغمر هذه المنطقة بدأ منذ ذلك العصر بالضيق والانحسار والتحول الى مناطق ضحلة، وان الاندفاع السريع نسبياً للجبال خلال الزمن الثالث Tertiary يستدل عليه من المكونات الميوسينية Miocene واليوسينية Pliocene التي يبلغ سمكها محلياً عدة آلاف من الاقدام، كما شهد العصر اليوسيني Pliocene إستكمال بناء هذه الجبال^(١٤).

هكذا التوت وظهرت جبال كردستان على مسرح كرتنا الارضية في الزمن الثالث من حقبة الحياة الحديثة Cenozoic، بعد ان كانت اراضيها جزءاً من قاع بحر الميسوجيا في العصر البرمي (permian)، آخر عصور حقبة الحياة القديمة Palaeozoic.

وهذا يعني ان حركة بناء جبال كردستان، وسائر جبال منطقة الشرق الاوسط، استغرقت فترة طويلة من الزمن، كانت بدايتها في العصر الكريتاسي، قبل حوالي ١٣٥ مليون سنة، واستمرت حتى استكمل بناؤها في عصر اليلوسين، قبل حوالي ١٢ مليون سنة، اي ان جبال كردستان استكمل بناؤها واخذت شكلها خلال فترة استغرقت زهاء ١٢٢ مليون سنة !.

الهوامش :

(١) Stokes, William Lee, (Essentials of Earth History) an Introduction to (١) historical geology, New Jersey, third Edition, 1973, pp. 241-2.

Stokes, William Lee, op. cit., p. 229 (٢)

(٣) تسمى الحقب التي تسبق ظهور الاحياء على سطح كرتنا الارضية بحقب ما قبل الكمبري (Precambrian). استمرت تلك الحقب زهاء خمسة آلاف مليون سنة. اما الحقب التي اعقبت ظهور الحياة فتتنقسم الى ثلاثة حقب رئيسية هي :

١- حقبة الحياة القديمة Palaeozoic استمرت ٢٧٠ مليون سنة .

٢- حقبة الحياة الوسطى Mesozoic استمرت ١٦٧ مليون سنة .

٣- حقبة الحياة الحديثة Cenozoic استمرت ٦٢ مليون سنة .

- (٢٨) نالاً : جبل بركاني ارتفاعه ٣٢٥٥م يقع شمال بحيرة وان .
- (٢٩) نمرود : جبل بركاني ارتفاعه ٢٩٠٩م كونت فوهته الخامدة بحيرة صغيرة .
- (٣٠) تبلغ مساحة بحيرة وان ٣٧١٩كم مربع . مياهها مجة غير صالحة للشرب .
- (٣١) Maunsell, F.R. (Central Kurdistan) G.J., Vol. XVIII, No. 2, 1901, p. 141
- (٣٢) Wright, H.E., (Pleistocene glaciation in Kurdistan), Eiszertalter und Gegennart, Band 12, Jan. 1962 p. 135
- (٣٣) Wright, H.E. op. cit., p. 135.
- (٣٤) The Geological setting of four prihistoric sites in Northern Iraq, B.A.S.O.R., No. 128, p. 18.
- Fisher, W.B., (The Middle East,) London, 1950, p. 10-12

المراجع الاساسية :

١- العربية :

- ١- حسن، د. محمد يوسف، د. عمر حسين شريف، د. عدنان باقر النقاش، «اساسيات علم الجيولوجيا، نيويورك، ١٩٨٣ .

ب - الانكليزية :

1. Bunnett, R.B., (Physical geography in Diagrams), London, 1965.
2. Fisher, W.B., (The Middle East and North Africa 1984-1985), London, 1984.
3. Fisher, W.B., (The Middle East), London, 1950.
4. Gersmehl, philip & William Kammrath & Herbert Gross, (physical geography), philadelphia, 1980.
5. Smith, A.J., (Geology), London, 1974.
6. Stokes, William Lee, (Essentials of earth history-an introduction to historical geology), New Jersey, Third Edition, 1973.
7. Watt, Alec., (Illustrated dictionary of Geology), Beirut, 1982.
8. Wright, H.E., (pleistocene glaciation in Kurdistan), Eiszertalter und Gegennart, Band 12, 1962.

وليس قارة واحدة، هما لوراسيا في الشمال، وكوندوانا في الجنوب .
للتفاصيل راجع : Gersehl, philip., op. dit., p. 176-189
(١٤) الحركات التكتونية : هي حركات الارض الباطنية التي تؤثر على قشرة الكرة الارضية وتشوه وتغير معالمها .

- (١٥) Watt, Alec., op. cit., p. 134
- (١٦) حسن، د. محمد يوسف، المصدر السابق، ص ٤٥٩، ٤٧٨ .
- (١٧) Stockes, William Lee, op. cit., p.298
- (١٨) Smith, A.J. Geology, London, 1974 p. 99
- (١٩) حسن، د. محمد يوسف، المصدر السابق، ص ٤٨٢
- (٢٠) حسن، د. محمد يوسف، المصدر السابق، ص ٤٨٢ .
- (٢١) حسن، د. محمد يوسف، المصدر السابق، ص ٤٧٨ .

(٢٢) نقصد بذلك ان الجبال الالتوائية الالبية - بما فيها جبال كردستان - احدث عمراً من الجبال الكاليدونية Caledonian والهرسينية Hercynian . تكونت الجبال الكاليدونية بين العصر الوردفيسي Ordvician (قبل ٥٠٠ مليون سنة) والعصر الديفوني Devonian (قبل ٤٠٠ مليون سنة) وتمتد هذه الجبال في اوروبا باتجاه شمالي شرقي جنوبي غربي مثل النرويج واسكتلنده . اما الجبال الهرسينية فتكونت خلال اواخر حقبة الحياة القديمة في اوروبا منها جبال الفوج في شمال فرنسا والغابة السوداء في جنوب المانيا وهذه الجبال غنية بالفحم الحجري .

(٢٣) هناك ثلاثة انواع رئيسة من الجبال :

١- جبال جيوسينكلينية، ٢- جبال بركانية ٢- جبال انكسارية او تصدعية .

(٢٤) حسن، د. محمد يوسف، المصدر السابق، ص ١٨٦

(٢٥) Watt, Alec., op. cit., p. 141

(٢٦) Less, G. and Falcon, N.L. (The Geographical history of the Mesopotamian plain), G.J., Vol. CXVIII, part 1, 1952, p. 25.

(٢٧) جبل ارارات او جبل ناكري، جبل بركاني له قمتان الاولى ارتفاعها ٥١٦٥م وتعرف بارارات الكبير والثانية ارتفاعها ٣٩٢٥م وتعرف بارارات الصغير . يطلق الفرس على هذا الجبل اسم Koo-i-noo او جبل نوح، ويسميه الاتراك ارغيداغ او جبل ارك، اما الارمن فيطلقون عليه اسم ماسيس او ام العالم للتفاصيل راجع : Creagh Tarnes, (Armenia, Koorks and Turks), London, 1880, p. 230
الكوراني، علي سيدو، من عمان الى العمادية، القاهرة، مطبعة السعادة، ١٩٣٩، ص ٢١٣ .

اعداد جعفر قادر البرزنجي

١٩٧٧

الفنان صلاح رؤوف علي

وفي عام ١٩٧٨ نال الدرجة الاولى في اوبريت (ذئب الجبال والغابات). وكان معظم المشتركين في هذا الاوبريت من فرقة موسيقى بيره ميرد. وقد قدم في كل من بغداد والموصل. نال الدرجة الاولى ايضا في سنة ١٩٧٩ في مسرحية (الجدة الحكيمة) في محافظة الانبار.

الف اربع قطع موسيقية بعنوان: (تاجهرو ١٩٧٧، لاوك ١٩٧٩، نيشتمان ١٩٨٠، حفلة الراعي ١٩٨٠). والان مشغول بتأليف قطعة موسيقية جديدة اكملت مقاطعها الرئيسية.

لحن عددا من الاغاني للمطربين (عثمان علي، عباس محمد، الاعمر) وقد سجلت هذه الاغاني للتلفزيون من قبل فرقة موسيقى السليمانية وفرقة موسيقى بيره ميرد. كما الف عددا من الاغاني للفنان الشاب عدنان كريم لم تسجل حتى الان في التلفزيون. ووضع الحاناً لاربع عشرة اغنية من اغاني الاطفال في فرقة موسيقى بيره ميرد يطمح ان تسجل عما قريب في التلفزيون. وفي عام ١٩٨٣ وضع اللحن لاغنيتين في مسرحية (الطفل الصغير) لفرقة السليمانية للتمثيل. اما نتاجاته الجديدة فهي اغنية جماعية بعنوان (اغنية ملونة) يسجلها بالصوت فقط. وقد حاول ان تحتوى على جميع طبقات الصوت البشري. وستقدم في مهرجان المعهد. كما انه يراوده حلم لاكمال وتبويض تأليف الجديد تحت عنوان (نظريات الموسيقى) الذي اعتمد في وضعه على حوالي ١٥٠ مصدراً موسيقياً. وسيقدمه في كراس هدية الى شعبه للاستفادة منه. وفي عام ١٩٨٤ وضع الاغانى ل ١١ اغنية لمسرحية (يونتيلا وماتى) التي قدمتها فرقة السليمانية للتمثيل. وقد مضى حوالي اكثر من سنتين وهو مدرس موسيقى في معهد الفنون الجميلة في السليمانية.

ولد في ١٩٥١/٣/١٥ في ناحية تانجرو (عهرهت) وتخرج من دار المعلمين الابتدائية في ١٩٧٠ وفي عام ١٩٦٩ بدأ تعلم العزف على الكمان. وفي العام نفسه اصبح عضواً في فرقة السليمانية الموسيقية. ساهم في الكثير من الحفلات والتسجيلات الموسيقية. وفي عام ١٩٧٣ اصبح معلماً للنشيد والموسيقى في مدارس السليمانية. ومنذ ايام الدراسة كان يساهم في مختلف النشاطات الطلابية التابعة لمديرية التربية. كما اشترك في المهرجان الاول للفن الكردي كعازف. وفي عام ١٩٧٧ بدأ بتشكيل فرقة موسيقية من الطلاب والطالبات باسم فرقة بيره ميرد الموسيقية. اشتركت هذه الفرقة في جميع المهرجانات العراقية العامة حتى عام ١٩٨٣ وكانت تحوز دائماً على المقام الاول. وقد وضع الاغانى لمعظم نتاجات الفرقة المذكورة. وفي عام ١٩٧٧ ايضا نال درجة الامتياز الاولى في دورة الموسيقى والنشيد ببغداد.

في العام نفسه اكمل تأليف كتاب (تعلم الكمان) باللغة الكردية وصدر الى الاسواق.

سهريه رشكاري چاپ : جعفر بهرزنجي

دهريناني هونيري : محمد زاده

بهركي دووهم : كهله يوور (بهره)

بهركي بهكهم : عثمان قادر

KARWAN

CARAVAN

Monthly Cultural Magazine Issued in Kurdish
and Arabic languages by the General Secre-
tariat for Culture and youth

كاروان
المسيرة

مجلة ثقافية شهرية
تصدرها الامانة العامة للثقافة والشباب باللغتين
الكرديّة والعربيّة

